

Ieva STRUNKIENĖ

DAKTARO DISERTACIJA

INDIVIDUALIOS ĮMONĖS IR JOS DALYVIO
BANKROTO PROCESŲ SANTYKIO PROBLEMAS

SOCIALINIAI MOKSLAI,
TEISĖ (S 001)
VILNIUS, 2022



Mykolas Romeris
universitetas

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS

Ieva Strunkienė

**INDIVIDUALIOS ĮMONĖS IR JOS DALYVIO
BANKROTO PROCESŲ SANTYKIO PROBLEMOS**

Daktaro disertacija
Socialiniai mokslai, teisė (S 001)

Vilnius, 2022

Mokslo daktaro disertacija rengta 2015–2021 m. Mykolo Romerio universitete pagal Mykolo Romerio universitetui su Vytauto Didžiojo universitetu Lietuvos Respublikos švietimo, mokslo ir sporto ministro 2019 m. vasario 22 d. įsakymu Nr. V-160 suteiktą doktorantūros teisę.

Moksliniai vadovai:

prof. dr. Rimvydas Norkus (Mykolo Romerio universitetas, socialiniai mokslai, teisė, S 001), 2015–2019 m.;

prof. dr. Salvija Mulevičienė (Mykolo Romerio universitetas, socialiniai mokslai, teisė, S 001), 2019–2021 m.

TURINYS

PADĖKA	5
SANTRUMPOS IR SUTRUMPINIMAI	6
PAVEIKSLŲ SĄRAŠAS	8
ĮVADAS	9
1. SMULKIOJO IR VIDUTINIO VERSLO SPECIFIKA IR JO VIETA BANKROTO TEISĖS SISTEMOJE	30
1.1. SVV KONCEPCIJA TARPTAUTINIAME KONTEKSTE	30
1.2. SVV (IR INDIVIDUALAUS VERSLO) SAMPRATA NACIONALINĖJE TEISĖJE	33
1.2.1. INDIVIDUALAUS VERSLO REGULIAVIMO LIETUVOJE ISTORINĖ RAIDA	37
1.2.2. SPECIALUSIS INDIVIDUALIOS ĮMONĖS TEISINIS STATUSAS ...	41
1.3. PAGRINDINIAI INDIVIDUALIOS ĮMONĖS IR JOS DALYVIO BANKROTO PROCESO YPATUMAI	50
1.3.1. FIZINIO ASMENS VERSLININKO IR FIZINIO ASMENS VARTOTOJO BANKROTO PROCESŲ ATSKYRIMO POREIKIS	52
1.3.2. INDIVIDUALAUS VERSLO MODELIIUI - SPECIALIOS BANKROTO TAISYKLĖS	56
2. INDIVIDUALIOS ĮMONĖS IR JOS DALYVIO BANKROTO PROCESŲ INICIJAVIMO STADIJOS YPATUMAI	67
2.1. BANKROTO BYLOS IŠKĖLIMĄ INICIJUOJANTYS SUBJEKTAI	67
2.2. SPECIFINIS FIZINIŲ ASMENŲ BANKROTO INSTITUTO SUBJEKTAS IR JO KAIP ĮĮ DALYVIO TEISINIO STATUSO YPATUMAI	80
2.2.1. ĮĮ IR ĮĮ DALYVIO IKITEISMINĖ BANKROTO PROCESO STADIJA	82
2.3. BANKROTO BYLOS IŠKĖLIMO SĄLYGOS (PAGRINDAI)	90
2.4. SĄŽININGUMO KRITERIJAUS VERTINIMAS FIZINIO ASMENS VERSLININKO BANKROTO PROCESU	104
2.5. SPECIALIOS INFORMACIJOS, PATEIKTINOS TEISMUI SIEKIANT ĮĮ IR ĮĮ DALYVIO BANKROTO BYLŲ IŠKĖLIMO, SANTYKIS	119

3. INDIVIDUALIOS ĮMONĖS IR JOS DALYVIO TURTINĖS (MATERIALINĖS) ATSAKOMYBĖS, IŠKĖLUS INDIVIDUALIOS ĮMONĖS BANKROTO BYLĄ, PROBLEMATIKA	130
3.1. KONCEPTUALI „SAVININKO“ IR „DALYVIO“ TERMINŲ SPECIFIKA	130
3.2. INDIVIDUALIOS ĮMONĖS IR JOS DALYVIO TURTINĖ (MATERIALINĖ) ATSAKOMYBĖ	132
3.2.1. INDIVIDUALIOS ĮMONĖS SAVININKO SUTUOKTINIO CIVILINĖ ATSAKOMYBĖ, KAI INDIVIDUALI ĮMONĖ YRA ŠEIMOS VERSLAS. .	132
3.2.2. INDIVIDUALIOS ĮMONĖS KREDITORIŲ TEISĖS Į SAVO REIKALAVIMŲ PATENKINIMO IŠ INDIVIDUALIOS ĮMONĖS DALYVIO TURTO PROBLEMA.	141
3.2.3. TURTO AREŠTO TAIKYMAS INICIJAVUS INDIVIDUALIOS ĮMONĖS BANKROTO PROCESĄ	143
3.2.4. JANĮ 57 STRAIPSNIO IR 88 STRAIPSNIO TAIKYMO BEI BENDRO TURTO ATIDALINIMO PROBLEMOS	145
4. IĮ IR IĮ DALYVIO KREDITORIŲ TEISINĖ PADĖTIS IĮ IR IĮ DALYVIO BANKROTO PROCESUOSE.	149
5. INDIVIDUALIOS ĮMONĖS IR JOS DALYVIO PRIEVOLIŲ VYKDYMO YPATUMAI JŲ BANKROTO PROCESUOSE	161
IŠVADOS.	173
REKOMENDACIJOS	176
LITERATŪROS SĄRAŠAS.	181
SANTRAUKA.	205
SUMMARY	243

PADĖKA

Nuoširdžiai dėkoju savo moksliniams vadovams – prof. dr. Rimvydui Norkui ir prof. dr. Salvijai Mulevičienei – už vadovavimą, disertacijos rengimo metu suteiktus vertingus dalykinius patarimus, konsultacijas, palaikymą ir nuolatinį skatinimą tobulėti.

Ypatingą padėką skiriu disertacijos recenzentams prof. dr. Vigintui Višinskiui, dr. Dariui Bolzanui ir dr. Remigijui Jokubauskui, pateikusiems konstruktyvių patarimų ir pastabų, diskusinių klausimų, taip pat už jų pagalbą tobulinant mokslinį tyrimą. Dėkoju gynimo tarybos pirmininkui ir nariams už skirtą laiką vertinant galutinius disertacijos rezultatus.

Special thanks to Neil Cooper¹ for valuable practical insights and constant faith in my success and support during my PhD studies. Thanks to Prof. dr. Irene Kull for her advice during an internship at the Department of Private Law of the Law School of the Faculty of Social Relations of the University of Tartu (Estonia).

Galiausiai dėkoju savo šeimai, sudariusiai man sąlygas studijuoti ir rengti disertaciją, taip pat supratingumą ir raginimus nesustoti disertacijos rengimo procese.

Ieva Strunkienė

¹ (angl. Neil H Cooper FCCA, FIPA, Past President of INSOL International, Honorary President INSOL Europe, Honorary Professor, Nottingham School of Law, Nottingham Trent University).

SANTRUMPOS IR SUTRUMPINIMAI

a. – amžius

angl. – angliškai

aut. past. – autorės pastaba

AVNT – Audito, apskaitos, turto vertinimo ir nemokumo valdymo tarnyba prie Lietuvos Respublikos finansų ministerijos

CK – Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas²

CPK – Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas³

d. – dalis arba diena

EK – Europos Komisija

ES – Europos Sąjunga

est. – estiškai

Eur – euras

FABĮ – Lietuvos Respublikos fizinių asmenų bankroto įstatymas⁴

GPMĮ – Lietuvos Respublikos gyventojų pajamų mokesčio įstatymas⁵

IĮ – individuali įmonė

IIĮ – Lietuvos Respublikos individualių įmonių įstatymas⁶

JANĮ – Lietuvos Respublikos juridinių asmenų nemokumo įstatymas⁷

JAR – Lietuvos Respublikos juridinių asmenų registras

JK – Jungtinė Didžiosios Britanijos ir Šiaurės Airijos Karalystė

LAT, kasacinis teismas – Lietuvos Aukščiausiasis Teismas

latv. – latviškai

liet. – lietuviškai

lot. – lotyniškai

LR – Lietuvos Respublika

LRV – Lietuvos Respublikos Vyriausybė

Nr. – numeris

m. – metai

MMA – LRV patvirtinta minimalioji mėnesinė alga

Mokėjimo planas – fizinio asmens kreditorių reikalavimų tenkinimo ir mokumo

² Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas, *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 74-2262.

³ Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas, *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 36-1340.

⁴ Lietuvos Respublikos fizinių asmenų bankroto įstatymas, *Valstybės žinios*, 2012, Nr. 57-2823.

⁵ Lietuvos Respublikos gyventojų pajamų mokesčio įstatymas, *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 73-3085.

⁶ Lietuvos Respublikos individualių įmonių įstatymas, *Valstybės žinios*, 2003, Nr. 112-4991.

⁷ Lietuvos Respublikos juridinių asmenų nemokumo įstatymas, TAR, 2019, Nr. 10324.

atkūrimo mokėjimo planas

p. – punktas

pan. – panašiai

proc. – procentas (-ai)

Reglamentas Nr. 1346/2000 – 2000 m. gegužės 29 d. ES Tarybos reglamentas (EB) Nr. 1346/2000 dėl bankroto bylų⁸

Reglamentas Nr. 2015/848 – 2015 m. gegužės 20 d. Europos Parlamento ir ES Tarybos reglamentas (ES) 2015/848 dėl nemokumo bylų, pakeitęs Reglamentą Nr. 1346/2000⁹

Restruktūrizavimo ir nemokumo direktyva – 2019 m. birželio 20 d. Europos Parlamento ir ES Tarybos direktyva (ES) 2019/1023 dėl prevencinio restruktūrizavimo sistemų, skolų panaikinimo ir draudimo verstis veikla ir priemonių restruktūrizavimo, nemokumo ir skolų panaikinimo procedūrų veiksmingumui didinti, kuria iš dalies keičiama Direktyva (ES) 2017/1132, OJ L 172¹⁰

skr. – skyrius

str. – straipsnis

SVV – smulkus ir vidutinis verslas

šved. – švediškai

t. y. – tai yra

UNCITRAL – Jungtinių Tautų Tarptautinės prekybos teisės komisija

VMI – Valstybinė mokesčių inspekcija prie Lietuvos Respublikos finansų ministerijos

vok. – vokiškai

VSDFFV – Valstybinio socialinio draudimo fondo valdyba prie Socialinės ir darbo ministerijos

žr. – žiūrėti

* Kitos santrumpos ir sutrumpinimai pateikiami pačiame tiriamajame darbe.

⁸ 2000 m. gegužės 29 d. ET reglamentas (EB) Nr. 1346/2000 dėl bankroto bylų, ES oficialusis leidinys L 160, žiūrėta 2000 m. birželio 30 d., <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/HTML/?uri=CELEX:32000R1346&from=lt>.

⁹ 2015 m. gegužės 20 d. EP ir ET reglamentas (ES) 2015/848 dėl nemokumo bylų, ES oficialusis leidinys L 141/19, žiūrėta 2021 m. birželio 30 d., <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/HTML/?uri=CELEX:32015R0848&from=LT>.

¹⁰ 2019 m. birželio 20 d. EP ir ET direktyva (ES) 2019/1023 dėl prevencinio restruktūrizavimo sistemų, skolų panaikinimo ir draudimo verstis veikla ir priemonių restruktūrizavimo, nemokumo ir skolų panaikinimo procedūrų veiksmingumui didinti, kuria iš dalies keičiama Direktyva (ES) 2017/1132, ES oficialusis leidinys L172/18, žiūrėta 2021 m. birželio 30 d., <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/HTML/?uri=CELEX:32019L1023&from=LT>.

PAVEIKSLŲ SĄRAŠAS

1 pav. Bankroto procesų skaičius 2004 m. sausio 1 d.–2021 m. gruodžio 31 d.	10
2 pav. Individualių įmonių skaičius 2010–2019 m.	11
3 pav. Bankroto procesų skaičius 2021 m.	12
4 pav. Bankroto procesų skaičius 2020 m.	12

ĮVADAS

Tyrimo aktualumas ir problematika

Teisėtyroje, teisės aktuose ir teismų praktikoje suformuluotas mišrus fizinio asmens kaip subjekto statusas, sudarantis bendrą fizinio asmens charakteristiką, t. y. fizinis asmuo, dalyvaujantis tam tikroje ekonominėje veikloje¹¹ (fizinis asmuo verslininkas), ir fizinis asmuo, dalyvaujantis civilinėje apyvartoje, bet nevykdantis ekonominės veiklos (fizinis asmuo vartotojas)¹².

Lietuvos įstatymų leidėjas ir mokesčių administratorius fiziniam asmeniui nustatė du SVV įteisinančius modelius, t. y. inkorporuota forma (įsteigus juridinį asmenį) ir neinkorporuota forma (nesteigiant juridinio asmens). Pastarasis verslo modelis gali būti vykdomas net keliais būdais, t. y. įsigijus verslo liudijimą, įregistravus individualią veiklą pagal pažymą arba įregistravus ūkininko ūkį.

Ekonomikai sparčiai augant išsivysčiusios ir besivystančios šalys susiduria su ekonomikos augimo padariniu – įsiskolinimu, neretai atsirandančiu dėl nesėkmingo verslo ir nulemiančiu nemokumą, bankrotą ir verslo žlugimą. Fizinų asmenų skirstymas bankroto procese į verslininkus ir vartotojus grindžiamas skirtingu šių asmenų vaidmeniu ekonominėje / socialinėje / teisinėje sistemoje bei skirtinga jų skolinių įsipareigojimų prigimtimi. Šiuo metu Lietuvoje vyksta SVV supaprastinto bankroto proceso teisinio režimo paieškos. Ši disertacija skirta fizinio asmens verslininko, verslą vykdančio individualios įmonės teisine forma (individualios įmonės dalyvio) teisinio reguliavimo bei praktinių problemų, atsirandančių IĮ ir IĮ dalyvio bankroto procesuose, analizei. Taigi fizinio asmens vartotojo, turinčio socialinio lygmens figūros statusą, bankroto procesas šiame moksliniame darbe netiriamas¹³.

Lietuvoje įsiskolinimas šiandien – realiai egzistuojanti ekonominė, socialinė ir teisinė problema. Nuo FABĮ įsigaliojimo (2013 m. kovo 1 d.) iki 2021 m. gruodžio 31

¹¹ Lietuvos Respublikos smulkiojo ir vidutinio verslo plėtros įstatymo 2 (3) straipsnis, *Valstybės žinios*, 1998, Nr. 109-2993.

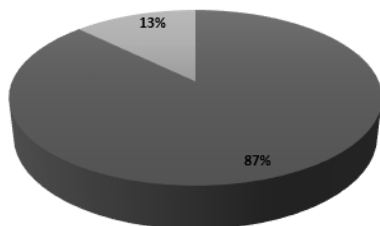
¹² Vilija Mikuckienė, „Fizinų asmenų bankrotas: dabartis ir perspektyvos“, *Justitia* 3-4 (2003): 56.

¹³ Išskyrus epizodinius vertinimus tyrime dėl fizinio asmens verslininko ir fizinio asmens vartotojo bankroto proceso tikslų, bankrotą sukėlusių priežasčių, paties bankroto proceso paskirties, iniciatorių, jurisdikcijos klausimų, bankroto bylos iškėlimo pagrindų (pavyzdžiui, 1.3 skyriuje).

d. bankroto bylų iškelta¹⁴ 3 128 fiziniams asmenims.¹⁵ Per 2021 m. I–III ketvirtį iškeltos 286 bankroto bylos fiziniams asmenims, t. y. 5,5 proc. daugiau nei atitinkamu 2020 m. laikotarpiu (271 asm.)¹⁶. Laikotarpiu nuo 2022 m. sausio 1 d. iki rugpjūčio 1 d. pradėti 127 fizinio asmens bankroto procesai, tačiau tai 27,8 proc. arba 49 fizinių asmenų bankroto procesais mažiau nei atitinkamu laikotarpiu 2021 m.¹⁷ Taip pat ir individualių įmonių, kurios laiku negali vykdyti turinių prievolių arba kurių įsipareigojimai viršija jų turto vertę¹⁸, bankroto procesų skaičiai Lietuvoje yra gana reikšmingi.

Juridinių asmenų registro duomenimis, nuo III įsigaliojimo (2004 m. sausio 1 d.) iki 2021 m. gruodžio 31 d. įregistruotos 14 677 individualios įmonės. AVNT skelbia, kad nuo 1993 m. (nors III įsigaliojo 2004 m. sausio 1 d. – aut. past.) iki 2021 m. gruodžio 31 d. bankroto procesas pradėtas 4 270 individualių įmonių (arba 13 proc.), o apskritai nuo III įsigaliojimo iki 2021 m. gruodžio 31 d. bankroto procesai pradėti 29 240 juridinių asmenų (arba 87 proc.)¹⁹ (žr. 1 pav.).

1 pav. Bankroto procesų skaičius 2004 m. sausio 1 d.–2021 m. gruodžio 31 d.



¹⁴ Bankroto procesus disertantė analizuoja pagal teismo nutarties iškelti bankroto bylą priėmimo datą.

¹⁵ Iš nurodyto skaičiaus 1 625 (52 proc.) fiziniams asmenims bankroto procesai sėkmingai baigti (t. y. 1 580 įgyvendinti planai, 12 fizinių asmenų patenkino visų teismo patvirtintų kreditorių reikalavimus anksčiau, nei nustatyta plane, 10 fizinių asmenų galės ateityje įvykdyti skolinius įsipareigojimus, 23 fizinių asmenų visi kreditoriai atsisakė savo reikalavimų ir teismas priėmė nutartį priimti atsisakymus), 387 (12,4 proc.) fiziniams asmenims bankroto bylos buvo nutrauktos (t. y. 83 atvejai – nustatytais terminais nepateiktas planas, 106 atvejai – teismas nepatvirtino plano, 4 fiziniai asmenys pateikė neteisingą informaciją, dėl kurios plane numatytos priemonės gali būti neįvykdytos, 1 fizinis asmuo buvo teistas už nusikaltimus ar baudžiamuosius nusižengimus, 11 fizinių asmenų nuslėpė nuo bankroto administratoriaus proceso metu gautas lėšas ar kitą turtą, 122 fizinių asmenų nevykdė kitų Lietuvos Respublikos fizinių asmenų bankroto įstatymo reikalavimų, 41 fizinių asmenų mirė ir 18 kitų atvejų), 7 fizinių asmenų bankroto bylos buvo panaikintos ir 1 109 (35,5 proc.) fiziniams asmenims procesas vis <...> vykdomas, AVNT, «2022 m. kovo 4 d. Nemokumo procesų 2021 m. apžvalga Nr. (6.13)D4-43806», žiūrėta 2022 m. kovo 11 d., 11.

¹⁶ *Ibid.*, 11.

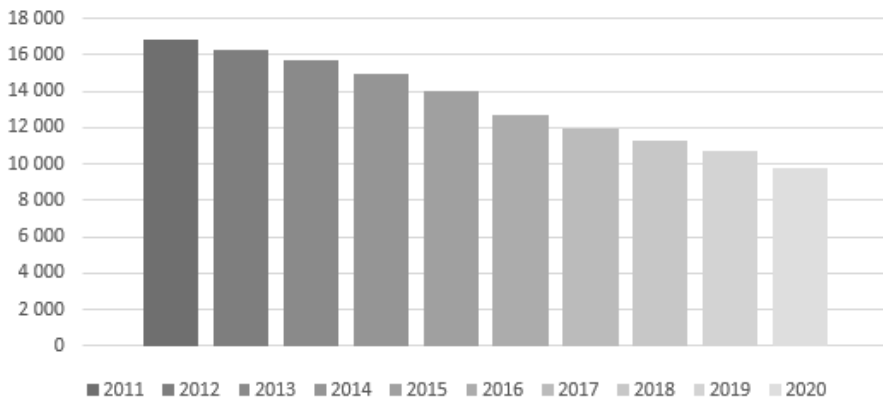
¹⁷ Laikotarpiu nuo 2021 m. sausio 1 – rugpjūčio 1 d. pradėti 179 fizinio asmens bankroto procesai. AVNT, „2022 m. rugpjūčio 1 d. nemokumo procesų stebėseną“, žiūrėta 2022 m. rugpjūčio 18 d., https://avnt.lrv.lt/uploads/avnt/documents/files/2022-08-01_Savaitin%C4%97%20Nemokumo%20SUVESTIN%C4%96.pdf: 5.

¹⁸ Juridinio asmens nemokumo sąvoka, įtvirtinta JANĮ 2 straipsnio 7 dalyje.

¹⁹ Neiškiriant juridinių asmenų atskirai pagal teisinę formą.

JAR statistiniai duomenys iliustruoja individualios įmonės kaip tokios SVV teisinės formos juridinio asmens nuoseklią mažėjimo tendenciją. 2011 m. pabaigoje veiklą vykdė 16 883 individualios įmonės, kas metai šiai teisei formai prarandant aktualumą, 2020 m. pabaigoje veiklą vykdė 9 730 individualios įmonės²⁰ (2 pav.).

2 pav. Individualių įmonių skaičius 2011–2020 m.



Per 2021 m. pradėti²¹ 808 juridinių asmenų bankroto procesai, iš jų 8 – individualioms įmonėms (1 proc.)²² (3 pav.). 2021 m. duomenis lyginant su 2020 m. duomenimis (4 pav.), matyti, kad juridinių asmenų, turinčių individualios įmonės teisinį statusą, bankroto procesų 2021 m. sumažėjo – 2020 m. pradėta 790 juridinių asmenų bankroto procesų, iš jų 40 (5 proc.) atvejų – individualių įmonių²³.

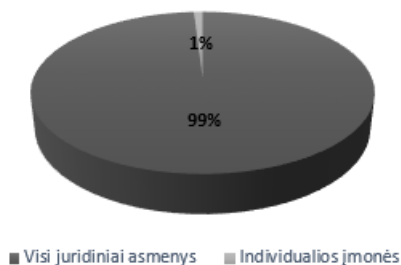
²⁰ Oficialiosios statistikos portalas. Rodiklių duomenų bazė, žiūrėta 2022 m. rugpjūčio 20 d., <https://osp.stat.gov.lt/statistiniu-rodikliu-analize?hash=7765d4c9-f42a-4289-bebf-f3137d59e08b#/>.

²¹ Pradėti bankroto procesai analizuojami pagal teismo nutarties iškelti bankroto bylą priėmimo datą.

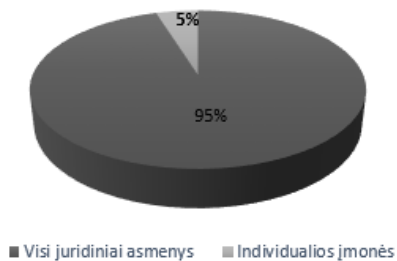
²² Laikotarpiu 2022 m. sausio 1 d. - rugpjūčio 1 d. buvo pradėti 732 juridinių asmenų bankroto procesai (iš šio skaičiaus 509 bankroto procesai pradėti mažoms įmonėms, o vidutinėms – 145). Tuo pačiu laikotarpiu 2020 metais buvo pradėti 414 juridinių asmenų bankroto procesų, iš kurių 306 bankroto procesai - mažoms įmonėms, o vidutinėms – 66. 2022 m. ir 2021 m. pokytis tas, jog 2022 metais bankrutavo 318 juridinių asmenų daugiau negu 2021 m. (76,8 proc.). AVNT „2022 m. rugpjūčio 1 d. nemokumo procesų stebėseną“, žiūrėta 2022 m. rugpjūčio 18 d., https://avnt.lrv.lt/uploads/avnt/documents/files/2022-08-01_Savaitin%C4%97%20Nemokumo%20SUVESTIN%C4%96.pdf: 1.

²³ AVNT, „2022 m. kovo 4 d. Nemokumo procesų 2021 m. apžvalga Nr. (6.13)D4-43806“, žiūrėta 2022 m. kovo 11 d., https://avnt.lrv.lt/uploads/avnt/documents/files/2022-02-02_Nemokumo%20APZVALGA_2021%20m.pdf: 6.

3 pav. Bankroto procesų skaičius per 2021 m.



4 pav. Bankroto procesų skaičius per 2020 m.



Vadovaujantis Lietuvos pasirinktu IĮ ir IĮ dalyvio (fizinio asmens verslininko) bankroto proceso modeliu laiko prasme prioritetas teikiamas IĮ bankroto procesui, t. y. fizinio asmens bankrotas negalimas, jei jo valdomai IĮ iškelta bankroto byla (FABĮ 5 str. 8 d. 6 p.). Įstatymų leidėjas įtvirtino, kad pirma turi būti užbaigtas IĮ bankroto procesas, kuriame pareiškiama ir fizinio asmens kaip IĮ dalyvio kreditorių reikalavimai. Užbaigus IĮ bankroto bylą, IĮ nustoja būti civilinių teisinių santykių dalyve (išregistruojama iš JAR) ir jos kreditorių reikalavimai pasibaigia, tačiau IĮ dalyvio, kaip fizinio asmens, prievolės asmeniniams kreditoriams nepasibaigia. Neretai tokios fizinio asmens verslininko asmeninės prievolės taip pat susiklosto dėl verslo vykdymo (ekonominės veiklos), o ne dėl asmeninių ar šeimos poreikių tenkinimo (pavyzdžiui, fizinis asmuo laiduoja savo asmeniniu turtu už IĮ verslo paskolą ar pan.). Iki FABĮ priėmimo nebuvo galimybės nurašyti tokio pobūdžio skolų ir fizinio asmens kreditoriai turėjo teisę reikalauti vykdyti prievolės vykdymo proceso nustatyta tvarka neribotą laiką. FABĮ įsigaliojimas tai pakeitė ir suteikė fiziniam asmeniui verslininkui kaip IĮ dalyviui galimybę užbaigus IĮ bankroto bylą ir likus nepadengtiems IĮ dalyvio kreditorių reikalavimams, prašyti, kad jam būtų iškelta fizinio asmens bankroto byla bei atkurtas fizinio asmens mokumas.

Lietuvos įstatymų leidėjo pasirinktas fizinio asmens verslininko nemokumo problemų sprendimo būdas yra sudėtingas ne tik dėl to, kad nuosekliai turi vykti dvi bankroto procedūros, bet ir todėl, kad fizinio asmens kreditoriai įtraukiami į to fizinio asmens individualios įmonės bankroto procesą (sudaromas bendras kreditorių sąrašas), tačiau santykių tarp kreditorių, jų skirtingo statuso, reikalavimų eiliškumo teisės

aktai nereglamentuoja. Atitinkamai reikia ieškoti atsakymo į klausimą, ar fizinio asmens verslininko nemokumo problemų sprendimo būdas tais atvejais, kai jo verslas vykdomas individualios įmonės teisine forma, yra efektyvus ir tinkamai užtikrina tiek paties fizinio asmens verslininko, tiek jo asmeninių kreditorių ir jų kreditorių interesus?

Pastaraisiais dešimtmečiais įstatymų leidėjai kovojo su daugybe neigiamų padorinių, kuriuos sukėlė greitai kylanti skolų banga. Ir išsivysčiusiose, ir besivystančiose šalyse vyko daug bankrotų ypač todėl, kad išsiplėtė galimybės gauti finansavimą.²⁴ Pasauliniai ekonomikos pavyzdžiai rodo, kad perteklinis skolinimasis (skolintis daugiau, nei sugebama grąžinti) daro neigiamą poveikį nemokumui. Viena vertus, tobulėjant mokėjimų administravimo sistemai ir stiprėjant mokėjimų drausmei, skolininkų mažėja, tačiau, kita vertus, sparčiai didėjantis kreditavimas ir skolinimasis (nors ekonomine prasme ir vertintinas teigiamai, nes kreditavimo plėtra yra ekonomiką skatinantis veiksnys), net ir esant labai palankiai bendrai ekonominei situacijai, neišvengiamai gausina skolininkų gretas.

Politika, taikoma bankroto procesams nacionaliniame komerciniame sektoriuje, dažniausiai apsiriboja ekonomine analize, pavyzdžiui, akcentuojamas svarbus verslo vaidmuo šalies ekonomikoje²⁵, tačiau bankrotui vertinti ir reglamentuoti labai svarbi mokslinė pažanga.

Pastaruoju metu ES šalys skyrė daug dėmesio smulkaus ir vidutinio verslo finansinių sunkumų prevencijos, bankroto bei restruktūrizavimo reguliavimui ir šių procesų praktikos tobulinimui. ES reguliavimo pokyčiais, įgyvendinant Restruktūrizavimo ir nemokumo direktyvą, kuri skirta verslininko kaip fizinio asmens skolų nurašymui (bankrotui), siekiama užtikrinti, kad finansinių sunkumų patiriantys verslininkai turėtų galimybę pasinaudoti veiksmingomis prevencinio restruktūrizavimo ir antrosios galimybės procedūromis, kartu apsaugant teisėtus kreditorių interesus. Taigi, tyrime autorė taip pat skiria dėmesį minėtos direktyvos taikymui ir jos perkėlimo į vidaus teisę klausimams.

Neginčytina, kad prieš valdžios institucijoms priimant reikšmingesnius sprendimus teisinio reguliavimo kokybei užtikrinti, turi būti pasitelkta grupė kompleksinių

²⁴ The World Bank, „Insolvency and Creditor/Debtor Regimes Task Force“, *Report on the Treatment of the Insolvency of Natural Persons* (2011), 3, 5, 8, 18–19, žiūrėta 2021 m. kovo 8 d., <http://documents1.worldbank.org/curated/en/668381468331807627/pdf/771700WP0WB0In00Box377289B00PUBLIC0.pdf>; The World Bank Group, „Doing Business 2020“ (2020), 2–3, 11–14, žiūrėta 2021 m. kovo 8 d., <https://documents1.worldbank.org/curated/en/688761571934946384/pdf/Doing-Business-2020-Comparing-Business-Regulation-in-190-Economies.pdf>.

²⁵ The World Bank, „Insolvency and Creditor/Debtor Regimes Task Force“; *Ibid.*

instrumentų. Vienas tokių – išankstinis (ex ante) ir jau galiojančių (ex post) teisės aktų bei teisminės praktikos vertinimas. Nors SVV ir sudaro reikšmingiausią pasaulio ekonomikos dalį, paradoksalu, tačiau aktualūs nemokumo teisės aktai yra skirti didelių įmonių (koorporacijų) nemokumo procesams reguliuoti, nors tokie procesai sudaro vos 10 proc. pasauliniu mastu. Didelių įmonių strategija SVV nemokumo sprendimuose neduos siekiamų rezultatų praktikoje, kadangi skiriasi tokių įmonių valdymas, veiklos poreikiai, iššūkiai, su kuriais susiduriama. Tad, svarbu pažymėti, kad poreikis užtikrinti veiksmingus SVV nemokumo sprendimus dabar pripažįstamas visame pasaulyje²⁶. Dominuojantis SVV subjektų skaičius ir nacionalinėje rinkoje sukuria būtinybę įtvirtinti veiksmingesnę SVV bankroto politiką, kuri remtų šio tipo verslų išskirtinius požymius ir sukurtų teisinius įrankius, kad sąžiningi nemokūs arba per daug įsiskolinę fiziniai asmenys verslininkai galėtų pasinaudoti visišku skolų panaikinimu praėjus pagrįstam laikotarpiui.²⁷

Aktualūs bankroto procesą reguliuojantys teisės aktai sukuria gana didelę administracinę naštą SVV. SVV bankrotas pasižymi sudėtingomis procedūromis ir vidaus teisėje siekiama pozityvių bankroto proceso teisinio reguliavimo pokyčių. Veiksmingas SVV bankroto procesas priklauso nuo visų jame dalyvaujančių subjektų (skolininko, kreditorių, institucijų (teismų, nemokumo administratorių)) bendradarbiavimo. Vis dėlto pats bankroto proceso reguliavimas pirmiausia yra įstatymų leidėjo uždavinys, jog atitinkamoje teisinėje sistemoje būtų numatytas specialus (veiksmingesnis) teisinis režimas, atliepiantis ypatingus SVV (ir individualaus verslo) požymius. Nemokumo teisės reformos iniciatyvos yra vienos populiariausių pasaulio valstybėse, o verslo gelbėjimas užima esminę vietą ES institucijų darbotvarkėje dėl nemokumo klausimų sprendimo.²⁸

Įstatymų leidėjas ir mokslininkai turi dėti pastangas, keičiant požiūrį į patį SVV (ir individualų verslą) kaip specifinį subjektą, kuriam reikalingas unikalus teisinis reguliavimas, ir siekti, kad fiziniam asmeniui verslininkui būtų suteikta antra galimybė, apsauganti nuo verslo žlugimo, kadangi pats SVV (ir individualaus verslo) bankroto

²⁶ Natalie Mrockova, „Resolving SME insolvencies: an analysis of new Chinese rules“, *Journal of Corporate Law Studies* (2022), žiūrėta 2022 m. rugpjūčio 1 d., <https://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/14735970.2022.2043543?needAccess=true>.

²⁷ European Law Institute, *Rescue of Business in Insolvency Law* (2017), 368, žiūrėta 2022 m. kovo 1 d., https://www.europeanlawinstitute.eu/fileadmin/user_upload/p_eli/Publications/Instrument_INSOLVENCY.pdf.

²⁸ Virginijus Bitė ir kt., „Juridinių asmenų nemokumo teisinio reguliavimo pokyčiai Lietuvoje įgyvendinus Restruktūrizavimo ir nemokumo direktyvą“, iš *Lietuvos teisė. Esminiai pokyčiai*. II dalis (Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2021), 93.

procesas gali sukelti dideles socialines problemas.²⁹ Be to, fizinio asmens verslininko įsiskolinimo situacija labai dažnai veikia ne tik skolininką, bet ir jo šeimos narius, kadangi pastarieji – asmeniškai laidavę už skolininką taip pat patenka į skolininko ekonominę krizę.³⁰

Individuali įmonė yra neribotos civilinės atsakomybės privatusis juridinis asmuo, o tai reiškia, kad tuo atveju, kai tokia įmonė neturi pakankamai turto (ar jo neturi iš viso) atsiskaityti pagal prisiimtas turtines prievolės, jos dalyviui (fiziniam asmeniui verslininkui) atsiranda subsidiarioji prievolė atsakyti už individualios įmonės skolas. Individualių įmonių ir jų dalyvių skolos neretai susijusios tarpusavyje: individualioms įmonėms suteikiami kreditai, kad šios pradėtų verslą ir / ar jį vystytų. Kaip paprastai, tokio pobūdžio verslo paskolą IĮ dalyvis (fizinis asmuo) užtikrina asmeniniu turtu (fizinio asmens laidavimas (CK 6.76 straipsnis), banko garantija (CK 6.93 straipsnis)). Individualios įmonės veiklai įsigytu turtu naudojasi patys individualių įmonių dalyviai savo asmeniniams (šeimos) poreikiams tenkinti. Ir atvirkščiai, už fiziniams asmenims paskolų pagrindu suteiktas pinigines lėšas įsigyjamas turtas neretai naudojamas individualios įmonės ekonominėje veikloje (pavyzdžiui, transporto priemonė).

Ekonominė prasme fizinių asmenų įtraukimas į verslą, skatinant juos steigti individualias įmones, vertintinas pozityviai, tačiau teisiškai būtina peržiūrėti aktualų individualios įmonės teisinį reguliavimą, atsižvelgiant į CK 2.50 straipsnio 4 dalį, reiškančią, kad IĮ bankroto bylos iškėlimo atveju finansinė našta gali būti perkeliama IĮ dalyviui.³¹ Individualios įmonės ir jos dalyvio bankroto procesų santykio teisinio reguliavimo ir teisės taikymo problemos moksliniu lygiu kol kas nėra sistemiškai analizuotos, ir tai neabejotinai rodo mokslinį tyrimo naujumą ir aktualumą.

Disertacijoje iškeliama konkrečios praktinės / teorinės problemos, kompleksiskai analizuojami sudėtingi ir ypač painūs (dėl nenuoseklus teisinio reguliavimo) aktualūs proceso teisės ir materialiosios (civilinės ir bankroto, taip pat šeimos) teisės klausimai: kokias teises problemas sukuria juridinio asmens teisių individualiai įmonei (kaip specifinės SVV organizavimo formos subjektui, pasižyminčiam neribotos civilinės atsakomybės statusu) suteikimas? Ši tyrimo problema pirmiausia sprendžiama, analizuojant SVV (ir individualaus verslo) sampratą tarptautiniame ir nacionaliniame kontekste, įskaitant istorinę raidą, kai vidaus teisėje individualiai įmonei buvo

²⁹ The World Bank, „Insolvency and Creditor/Debtor Regimes Task Force“, *supra note*, 24: 26.

³⁰ *Ibid.*, 124.

³¹ Pavyzdžiui, CPK 673 str. reglamentuota, kad „jeigu individuali (personalinė) įmonė neturi pakankamai lėšų išieškomoms sumoms padengti, antstolis išieškojimą nukreipia į kitą jos turtą ir savininko turtą“.

panaikintos fizinio asmens teisės ir suteiktas juridinio asmens teisinis statusas. Ir antra, gilinantis į atitinkamus individualios įmonės ir fizinio asmens verslininko (IĮ dalyvio) bankroto procesų ypatumus, darančius šiuos du atskirus bankroto procesus savitus ir suponuojančius būtinybę spręsti bankroto bylų nagrinėjimo metu kylančius šių procesų tarpusavio sąveikos klausimus remiantis specialiomis teisės normomis. Moksliniame darbe nagrinėjamos tokios problemos dėl IĮ ir jos dalyvio bankroto, t.y. individualios įmonės ir jos dalyvio nemokumo nustatymas, pagrindai (sąlygos), reikšmingi siekiant išskirti fizinio asmens verslininko (kaip IĮ dalyvio) ir pačios IĮ bankroto bylą. Taip pat individualios įmonės ir jos dalyvio (fizinio asmens verslininko) turinės (materialinės) atsakomybės ypatumų poveikis individualios įmonės bankroto bylai, individualios įmonės ir jos dalyvio kreditorių teisių įgyvendinimo problemos individualios įmonės bankroto byloje, individualios įmonės ir jos dalyvio prievolių vykdymo ypatumai, likvidavus individualią įmonę dėl bankroto. Nagrinėjama III, CK, FABĮ ir JANĮ įtvirtintos individualios įmonės „savininko“ ir „dalyvio“ terminijos netapatumo problematika ir vertinamas III teisės normų (ne)suderinamumas su šeimos teise, konkrečiai IĮ dalyvio atsakomybė dėl individualios įmonės, kuri įsteigta santuokos metu, prievolių pastarosios bankroto proceso metu.

Disertacinio tyrimo objektas, tikslas ir uždaviniai

Šio disertacinio tyrimo **objektas** – fizinio asmens verslininko (ne fizinio asmens vartotojo), veikiančio individualios įmonės teisine forma, bankroto proceso problematika Lietuvos teisėje. Disertaciniam tyrimui keliamas **tikslas** – išnagrinėti individualios įmonės ir jos dalyvio bankroto procesų santykio problemas bei pateikti jų tobulinimo pasiūlymus.

Disertacinio tyrimo tikslui pasiekti keliami šie **uždaviniai**:

- 1) išanalizuoti ir apibūdinti SVV (ir individualaus verslo) sąvoką, taip pat specialų (unikalų) individualios įmonės teisinį statusą nacionalinėje teisėje;
- 2) išnagrinėti ir nustatyti individualios įmonės ir jos dalyvio bankroto procesų santykio problemas šių procesų inicijavimo stadijoje;
- 3) išanalizuoti individualios įmonės dalyvio subsidiariosios civilinės atsakomybės problematiką individualios įmonės bankroto procese;
- 4) išanalizuoti individualios įmonės ir jos dalyvio kreditorių teisių įgyvendinimo problemas individualios įmonės bankroto byloje;
- 5) išanalizuoti individualios įmonės ir jos dalyvio prievolių vykdymo ypatumus,

likvidavus individualią įmonę dėl bankroto.

Mokestiniai aspektai disertacijoje neanalizuojami.

Darbo mokslinis naujumas ir jo reikšmė

Disertacinis darbas naujas dviem aspektais. Pirma, atsižvelgiant į fizinių asmenų bankroto instituto naujumą, Lietuvos autorių moksliniuose tyrimuose fizinių asmenų, vykdančių individualų verslą inkorporuota forma, bankroto problematika po FABĮ įsigaliojimo nėra sulaukusi dėmesio. Antra, konsolidavus juridinių asmenų restruktūrizavimo ir bankroto teisinį reguliavimą, iš esmės reformavusį juridinių asmenų nemokumo teisės sistemą³², mokslinė analizė, kurioje būtų įvertintos naujos, anksčiau Lietuvos nemokumo sistemoje nenagrinėtos teisės normos, susijusios su inkorporuotos individualaus verslo formos (konkrečiai individualios įmonės) bankroto institutu, taip pat iki šiol nebuvo atlikta, todėl kyla poreikis įvertinti jų taikymo problematiką.

Šio mokslinio darbo reikšmė taip pat svarbi savo tarpdiscipliniškumu. Pastaruosius keliasdešimt metų, išplėtojus teisinės valstybės koncepciją, didėja dėmesys disertacijoje keliamiems klausimams (tačiau nepakankamai, ypač teisės doktrinoje), įskaitant nemokių asmenų ir kreditorių interesų balanso užtikrinimą. Disertacijoje pateikti aktualūs procesinio, procedūrinio ir materialinio teisinio pobūdžio klausimai turi ne tik teisinę (teisės mokslui teikiamas prioritetas), bet ir ekonominę vertę, padeda sistemškai vertinti esamas problemas.

Disertacijoje aptariamoms teorijoms ir tyrimams paremti ekonominiiais kriterijais, vartojamos sąvokos, kurias apibrėžia ekonomikos, vadybos mokslai. Kadangi darbas parengtas teisės mokslo krypties doktorantės ir ginamas teisės mokslo krypties gynimo taryboje, šioje mokslinėje analizėje akcentuojamas privatinės teisės teisinis reguliavimas.

Disertacijoje nagrinėjama tema reikšminga moksliniu ir praktiniu požiūriais. Atsižvelgiant į tai, kad disertacija parengta lietuvių kalba ir didžiausias dėmesys joje skiriamas nacionalinės teisės sistemos analizei, tikėtina, kad šio tyrimo rezultatai bus reikšmingi Lietuvos įstatymų leidėjui, teismų praktikai ir teisės doktrinai.

Visų pirma, II ir jos dalyvio bankroto procesų tyrimas šiame darbe padės nustatyti gaires, kuriomis remiantis būtų galima vadovautis įstatymų ir poįstatyminių teisės aktų leidybos veikloje. Antra, atsižvelgiant į gana siaurą teisminės valdžios diskreciją

³² Buvo panaikintas Lietuvos Respublikos įmonių bankroto įstatymas, *Valstybės žinios*, 2001, Nr. 31-1010; bei Lietuvos Respublikos įmonių restruktūrizavimo įstatymas, *Valstybės žinios*, 2001, Nr. 31-1012.

inkorporuotą individualų verslą individualios įmonės teisine forma vykdančio fizinio asmens bankroto instituto srityje, disertaciniame darbe pateikta analizė, nustatyti trūkumai ir probleminių klausimų sprendimo būdai padės iš bankroto srities kylančius ginčus sprendžiantiems teisėjams formuoti nuoseklią ir nuspėjamą teismų praktiką, kurioje efektyviai užtikrinamas II, jos dalyvio ir jų kreditorių interesų balansas. Trečia, svarbi ir mokslinė-doktrininė šio darbo reikšmė, padėsianti apsispręsti dėl individualios įmonės kaip tokios inkorporuotos SVV formos reikalingumo ekonomikoje ir teisinėje sistemoje. Lietuvos situacijos vertinimo aspektu autorė tikisi, kad šis tyrimas bus vertingas ne tik moksliniu, bet ir praktiniu požiūriu ir taps naudingą šaltiniu Lietuvos teisės aktų ex ante ir ex post vertinimo instituto plėtotei, taip pat tolesniems moksliniams tyrimams nagrinėjamame kontekste. Kita vertus, vertinant tyrimo naujumą, pritariama E. Kavoliūnaitės-Ragauskienės pozicijai, kad „net ir ištyrinėtų sričių tyrimai yra reikalingi, kadangi jie turi pridėtinės vertės“³³. Ši pozicija grindžiama teisės kaip tyrimo objekto suvokimu.³⁴

Taigi atliktas tyrimas naudingas tiek teisės kūrėjams teoretikams, siekiantiems pašalinti aktualaus teisinio reguliavimo spragas ir trūkumus, tiek teisės taikytojams praktikams, siekiantiems teismų praktikos vienodumo ir nuspėjamumo, taip pat individualiu verslu besidomintiems / individualų verslą vykdančioms asmenims, ieškantiems sprendimų pozityviajai teisei koreguoti teisės aktų leidybos būdu.

Ginamieji disertacijos teiginiai

Moksliniu tyrimu įrodinėjamas šių ginamųjų mokslinių teiginių pagrįstumas:

1. Lietuvoje egzistuojantis dualus fizinio asmens verslininko, verslui vykdyti pasirinkusio individualios įmonės teisinę formą, nemokumo problemų sprendimo modelis neatitinka šiuolaikinio individualaus verslo poreikių, todėl siūlytina jį keisti ir konsoliduoti fizinio asmens verslininko bankroto procesus, individualiai įmonei suteikiant ne juridinio, o fizinio asmens teises;

2. Individualios įmonės bankroto procesas individualios įmonės kreditoriams yra palankesnis nei fizinio asmens verslininko (individualios įmonės dalyvio) bankroto

³³ „Pirma, tai skatintų mokslinę diskusiją ir prisidėtų prie teisės mokslo plėtotės, atskleistų atliktų tyrimų ginčytinas ar silpnas vietas, antra, metodų gausa, tiriamų faktų, argumentų apimtis leistų akumuliuoti tiek praktiškai, tiek teoriškai patikimesnį darbą.“ Eglė Kavoliūnaitė-Ragauskienė, „Teisės mokslo tyrimų poreikis ir perspektyvos Lietuvoje“, *Teisės problemos* 4, 82 (2013): 81.

³⁴ „Jei teisė kaip tyrimo objektas suvokiama kaip egzistuojanti objektyviai, tyrinėtą sritį tirti iš naujo nėra poreikio. Manant, kad teisė gali būti suprantama skirtingai, o moksliniuose tyrimuose neišvengiama subjektyvumo, net ir ištyrinėtų sričių tyrimai yra reikalingi.“ *Ibid.*, 93.

procesas individualios įmonės dalyvio kreditoriams, kadangi individualios įmonės kreditorių finansinių reikalavimų patenkinimo tikimybė individualios įmonės bankroto byloje (lyginant su individualios įmonės dalyvio bankroto byla) yra didesnė.

Disertacijos struktūra

Siekiant tinkamai įgyvendinti disertacinio tyrimo tikslą ir iškeltus uždavinius, atitinkamai pasirinkta disertacijos struktūra. Disertacija pradedama įvadinine dalimi, kurioje apibūdintas tyrimo aktualumas bei problematika, nurodytas tyrimo objektas, tikslas ir uždaviniai, darbo mokslinis naujumas ir jo reikšmė, ginamieji disertacijos teiginiai, sutrumpintai apžvelgiama disertacijos struktūra, ankstesnių mokslinių tyrimų apžvalga bei tyrimo metodologija.

Mokslinį tyrimą sudaro penkios pagrindinės dalys, kurios skirstomos į skyrius, poskyrius. Pirmoji disertacijos dalis skirta SVV (ir individualaus verslo) koncepcijai apibūdinti. Pateikiamos europinė SVV įmonės ir nacionalinė SVV subjekto sąvokos, išskiriami pagrindiniai SVV (ir individualaus verslo) požymiai, pateikiamos SVV teisinio reguliavimo Lietuvoje permainos nuo nepriklausomoje Lietuvoje egzistavusių SVV rūšių iki šių dienų teisinio reglamentavimo aktualijų. Šioje dalyje didelis dėmesys skiriamas individualiai įmonei ir jos specialiam teisiniam statusui nacionalinėje teisėje, aptariama fizinio asmens verslininko bankroto socialinė, ekonominė ir teisinė problematika. Tyrime taip pat nagrinėjamas pasirinktų užsienio valstybių individualios įmonės teisinis reguliavimas, t. y. bendrosios (anglosaksiškos) teisės sistemos valstybė – JK, 2 tiriamosios valstybės – priklauso pirmajam 20-ukui valstybių Pasaulio banko nuo 1993 m. sudaromame „Doing Business“ reitinge³⁵ nemokumo srityje (Vokietija (4 vieta), Švedija (17 vieta)), o likusios 2 – kaimyninės Baltijos valstybės (Estija, Latvija) (toliau bendrai vadinamos – tiriamosiomis užsienio valstybėmis). Išgryninti pagrindiniai su finansinėmis problemomis susiduriančio individualaus verslo ypatumai, laikytini esminiais bendros nemokumo sistemos trūkumais nagrinėjamos temos kontekste.

Aptarusi fizinio asmens verslininko teisinio reglamentavimo istorinę raidą nuo nepriklausomybės atkūrimo iki šių dienų, nuo antrosios dalies tyrėja, nagrinėdama nacionalinius nemokumo teisės aktus, teorinę literatūrą, toliau moksliniame tyrime analizuoja Lietuvoje pasirinkto fizinio asmens verslininko, veikiančio individualios įmonės teisine forma, atskiro nemokumo teisinio reglamentavimo modelio procesinius ir ma-

³⁵ „Doing Business“, žiūrėta 2021 m. rugpjūčio 4 d., <https://www.doingbusiness.org/en/data/exploreconomies/germany>, <https://www.doingbusiness.org/en/data/exploreconomies/sweden>.

terialinius aspektus JANĮ ir FABĮ kontekste. Aptariami unikalūs iššūkiai, su kuriais susiduria SVV organizavimo forma, veikianti individualios įmonės teisiniu statusu, susidūrusi su bankrotu. Taip pat autorė siekia nustatyti, ar galiojančios priemonės suteikia tinkamas gaires politikos reformoms rengiant veiksmingą inkorporuoto SVV bankroto teisės sistemą, ir sprendžia konkrečias materialinės / procesinės teisės problemas. Antrąjame dalyje taip pat gilinamasi į SVV, veikiančio individualios įmonės teisine forma, ir jos dalyvio bankroto proceso inicijavimo stadiją, t. y. analizuojamas bankroto bylos iniciatorių sąrašas, sąlygos (pagrindai) bankroto bylai iškelti, aptariamas sąžiningumo kriterijus, kiti bankroto bylai iškelti reikalingi pagrindai.

Trečiojoje šio tyrimo dalyje nagrinėjama, koks IĮ dalyvio turtas ir kokia apimtimi gali būti naudojamas bankrutuojančios individualios įmonės prievolėms įvykdyti ir kokiomis leistinėmis priemonėmis galima šį turtą išsaugoti, kad būtų patenkinta kuo daugiau kreditorių reikalavimų. Analizuojama, kaip traktuojamas asmenų, įregistravusių santuoką, bendrąja jungtine nuosavybe įgytas turtas ir kaip sprendžiama dėl sutuoktinių atsakomybės už individualios įmonės prievolės šiai nebeturint turto ar jo turint nepakankamai. Aptariama konceptuali terminijos (IĮ dalyvio ir IĮ savininko sampratų netapatumas) specifika ir nustatomas specialiųjų IĮ teisės normų nesuderinamumas su šeimos teise, kurią reguliuoja CK teisės normos.

Ketvirtoje dalyje analizuojama IĮ ir IĮ dalyvio kreditorių teisinė padėtis IĮ ir IĮ dalyvio bankroto procesuose. Ieškoma atsakymų į klausimą, ar IĮ bankroto byloje tvirtinamas bendras bankrutuojančios individualios įmonės ir jos dalyvio kreditorių finansinių reikalavimų sąrašas. Sudarant minėtą kreditorių sąrašą kyla papildomas klausimas, ar visi IĮ dalyvio kreditoriai turi vienodas galimybes sužinoti laiku apie individualiai įmonei iškeltą bankroto bylą. Kaip sprendžiama situacija, kai tuo pačiu metu bankrutuojančios individualios įmonės dalyvis IĮ bankroto atveju yra skolingas savo asmeniniams kreditoriams? Kaip ir kada tokiu atveju bus tenkinami bankrutuojančios individualios įmonės kreditorių reikalavimai ir jos dalyvio, kaip fizinio asmens, kreditorių reikalavimai? Ar IĮ ir IĮ dalyvio kreditoriai turi vienodas galimybes IĮ bankroto procese, ar vis dėlto egzistuoja kreditorių konkurencija, pirmumo teisė?

Penktoji dalis skiriama individualios įmonės ir jos dalyvio bankroto proceso pabaigos ir prievolių vykdymo analizei. Inkorporuotos individualaus verslo formos bankroto proceso pabaiga, likvidavus IĮ dėl bankroto ir išregistravus ją iš viešojo registro, analizuojama per individualios įmonės ir jos dalyvio prievolių vykdymo prizmę. Keliami klausimai, ar bankrutuojančios IĮ kreditorius ir IĮ dalyvio kreditorius įtraukus

į bankroto bylą po bankrutavusios IĮ išregistravimo iš JAR pasibaigia tiek individualios įmonės, tiek individualios įmonės dalyvio prievolės jų kreditoriams, ar likvidavus individualią įmonę dėl bankroto ir nepatenkinus kreditorių reikalavimo tokia situacija nenulemia IĮ dalyvio – fizinio asmens prievolių jo kreditoriams pabaigos? Ar egzistuoja IĮ dalyvio tikimybė tapti nemokiam IĮ likvidavus dėl bankroto?

Neabejotina, kad tiriamųjų užsienio valstybių teisinės sistemos yra itin savitos ir reikšmingai skiriasi nuo Lietuvos teisinės sistemos. Tad disertacijos autorė, ieškodama mokslinių teisinių atsakymų, lygina ir vertina tapačius institutus tiriamųjų užsienio valstybių (JK, Vokietijos, Švedijos, Estijos ir Latvijos) teisės aktuose, reguliuojančiuose bankroto procesus. Remdamasi geriausiais jų pavyzdžiais tyrimo autorė ieško, ar nurodytose valstybėse nėra sukurtos palankesnės ir pagrįstesnės teisinės priemonės disertacijoje nagrinėjamiems probleminiams klausimams spręsti.

Disertacija užbaigiama išvadomis ir moksliskai pagrįstomis rekomendacijomis įstatymų leidėjui dėl inkorporuotą individualų verslą vykdančio fizinio asmens verslininko bankroto teisinio reguliavimo Lietuvoje tobulinimo, naudotos literatūros sąrašu, santrumpa lietuvių ir anglų kalbomis.

Ankstesnių mokslinių tyrimų apžvalga

Temos ištirtumo ir tyrimo naujumo klausimu pasakytina, kad Lietuvos kontekste tai visiškai naujas tyrimas, iki tol mūsų šalyje panašių mokslinių darbų skelbta nebuvo (t. y. nebuvo atlikta nei užsienio šalių gerosios praktikos, nei Lietuvos situacijos tyrimų). Analizei atlikti naudoti viešai prieinami pirminiai ir antriniai šaltiniai bei tyrėjos surinkti duomenys. Ekonomikos srities mokslininkai tradiciškai daugiau dėmesio skiria optimalios juridinių asmenų nemokumo tvarkos formavimui.³⁶ Dauguma nemokumą nagrinėjusių teisės mokslininkų taip pat daugiausia telkėsi į juridinių asmenų nemokumą.³⁷ Reikia pažymėti, kad pastaraisiais metais SVV (ir individualaus verslo) nemokumo institutas patraukė teisės srities mokslininkų dėmesį, todėl buvo išleista

³⁶ Jeremy Berkowitz ir Michelle White, „Bankruptcy and Small Firms’ Access to Credit“, *RAND Journal of Economics* 35, 1 (Spring 2004): 69; Kenneth Ayotte, „Bankruptcy and Entrepreneurship: The Value of a Fresh Start“, *Journal of Law, Economics and Organization* V23 N1 (2007): 161; John Armour ir Douglas Cumming, „Bankruptcy Law and Entrepreneurship“, *American Law and Economics Review* 10, 2 (2010): 303; Edward R. Morrison, „Bargaining Around Bankruptcy: Small Business Distress and State Law“, *Journal of Legal Studies* 38 (2009): 255; Michelle White, „Small Business Bankruptcy“, *Annual Review of Financial Economics* 8 (2016): 317.

³⁷ Jason Kilborn, „Comparative Consumer Bankruptcy“, *North Carolina Press* (2007); Iain Ramsay, „Personal Insolvency in the 21st Century: A Comparative Analysis of the US and Europe“, *Hart Publishing* (2017).

knygų ir pasirodė keli akademiniai straipsniai, kuriuose buvo nagrinėjama, ar valstybės galėtų įgyvendinti veiksmingesnes, SVV (ir individualiam verslui) skirtas nemokumo sistemas ir kaip tai galėtų padaryti.³⁸ Individualaus verslo teisinio reglamentavimo problematikai Lietuvos teisės doktrinoje kol kas skirta mažai dėmesio, moksliniuose darbuose netgi nėra tyrinėjama individualaus verslo samprata, išskyrus profesoriaus V. Mikelėno analizuotą individualaus verslo teisinio reglamentavimo Lietuvoje raidą ir šio verslo reikšmę šalies ekonomikai.³⁹

Galima paminėti glaustą individualaus verslo, veikiančio inkorporuota forma, teisinio reglamentavimo aptarimą civilinės teisės vadovėliuose⁴⁰ ir keletą straipsnių vadybai skirtuose žurnaluose⁴¹, ekonomikos monografijose⁴². Kadangi daugumoje tiriamųjų užsienio valstybių individualia ūkine veikla verčiamasi nesteigiant juridinio asmens, todėl individualaus verslo, veikiančio inkorporuota forma, teisiniam reglamentavimui dėmesio nėra skiriama ir šių užsienio valstybių teisės doktrinoje.⁴³

Disertacijoje remtasi iki FABĮ įsigaliojimo funkcionavusia moksline literatūra, t. y. 2005 m. taikomuoju mokslinio tyrimo darbu „Fizinių asmenų nemokumo problemų sprendimo būdų analizė“ (autoriai: K. Butkus, R. Jazbutis, T. Kelpšas, E. Laužikas, R. Velička, V. Višinskis), Nacionalinės verslo administratorių asociacijos 2008 m. atliktu taikomuoju moksliniu tyrimu „Optimalaus individualia veikla užsiimančių fizinių asmenų, ūkininkų, kitų fizinių asmenų nemokumo problemų sprendimo modelio nustatymas“, prof. dr. E. Tamošiūnienės, doc. dr. Ž. Terebeizos, dr. D. Bolzano,

³⁸ Janis Sarra, *Micro, Small and Medium Enterprise (MSME) Insolvency in Canada* (2016), žiūrėta 2021 m. lapkričio 1 d., https://commons.allard.ubc.ca/cgi/viewcontent.cgi?article=1309&context=fac_pubs; The World Bank, „Saving Entrepreneurs, Saving Enterprises: Proposals on the Treatment of MSME Insolvency“ (2018), žiūrėta 2021 m. lapkričio 1 d., <http://documents1.worldbank.org/curated/en/989581537265261393/pdf/Saving-Entrepreneurs-Saving-Enterprises-Proposals-on-the-Treatment-of-MSME-Insolvency.pdf>; Riz Mokai ir kt., *Micro, Small, and Medium Enterprise Insolvency: A Modular Approach* (Oxford University Press, 2018).

³⁹ Valentinas Mikelėnas, „Individualaus verslo teisinis reglamentavimas Lietuvoje: praeitis, dabartis, perspektyvos“, *Teisė* 100 (2016): 7–19; Lina Mikalonienė ir kt., „Įmonių teisinių formų konvergencija ir divergencija: ar Lietuvos teisinis reglamentavimas yra patrauklus tarptautiniame kontekste?“ (Vilniaus universiteto leidykla, 2017), 15–31, žiūrėta 2021 m. spalio 31 d., https://www.tf.vu.lt/wp-content/uploads/2017/11/%c4%aemoniu-teisiniu-formu-konvergencija-ir-divergencija_2017_PDF.pdf.

⁴⁰ Vytautas Pakalniškis ir kt., *Civilinė teisė. Bendroji dalis* (Vilnius: Mykolo Romerio universiteto leidybos centras, 2008), 232–233; Alfonsas Vileita ir kt., *Civilinė teisė. Bendroji dalis* (Vilnius: Justitia, 2009), 298–299.

⁴¹ Pavyzdžiui, Gediminas Davulis, „Smulkusis ir vidutinis verslas Lietuvoje ir jo makroekonominis efektyvumas“, *Vadyba* 1, 22 (2013).

⁴² Pavyzdžiui, Danutė Diskienė ir kt., *Verslininkų vadybinis potencialas ir smulkaus ir vidutinio verslo įmonių internacionalizacija* (Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2016).

⁴³ Michael J. Munkert ir kt., *Founding a Company. Handbook of Legal Forms in Europe* (Berlin: Springer, 2010).

prof. dr. R. Norkaus, prof. dr. V. Višinskio, prof. dr. S. Mulevičienės, dr. V. Mikuckienės, dr. G. Ambrasaitės-Balynienės moksliniais teiginiais apie fizinių asmenų nemokumą, jį sukeliančias priežastis. Prof. habil. dr. V. Mikelėno įžvalgos buvo itin vertingos rengiant disertacijos dalis apie inkorporuoto individualaus verslo teisinį reglamentavimą Lietuvoje, taip pat pasinaudota Š. Beinoraitės ir R. Drejerio atlikta analize, susijusia su gyventojų verslumu kaip svarbiu veiksniumi ekonominės plėtros raidoje.

Rengiant šį tyrimą, be kita ko, vadovautasi įtakingiausių tarptautinių organizacijų, kurios skiria dėmesį nemokumo sistemų veiksmingumo vertinimui, publikacijomis⁴⁴; 2004 m. UNCITRAL gidu ir rekomendacijomis dėl nemokumo teisės⁴⁵, 2011 m. Pasaulio banko sudarytos darbo grupės⁴⁶ ataskaita dėl fizinių asmenų nemokumo, 2015 m. Pasaulio banko veiksmingo nemokumo, kreditorių ir skolininkų režimų principais, Europos teisės instituto (angl. European Law Institute) 2017 m. atlikta nemokumo teisės apžvalga bei ataskaita dėl SVV nemokumo režimo, Pasaulio banko 2018 m. ataskaita dėl verslininkų gelbėjimo, įmonių gelbėjimo: pasiūlymais dėl SVV nemokumo režimo, Pasaulio banko ekspertų konsultacinės grupės dėl SVV nemokumo 2019–2020 susitikimais, 2021 m. balandį papildytais Pasaulio banko ICR principais⁴⁷. Įskaitant naujus SVV principus, UNCITRAL taip pat ėmėsi siekti supaprastinti SVV bankroto procedūras, tad šiame tyrime taip pat vadovautasi UNCITRAL 2021 m. parengiamaisiais dokumentais dėl teisėkūros rekomendacijų dėl SVV⁴⁸, kurios suderintos su Pasau-

⁴⁴ Trečiojoje SMU-Kembridžo apskritojo stalo diskusijose (angl. *3rd SMU-Cambridge Roundtable on Corporate Insolvency Law*) daug dėmesio skirta tarptautinėms iniciatyvoms supaprastinti labai mažų ir mažų įmonių nemokumo sistemai sukurti.

⁴⁵ UNCITRAL parengtame gide aptariami klausimai, svarbūs kuriant veiksmingą nemokumo įstatymą, kuris, nepaisant daugybės politikos ir teisinio požiūrio skirtumų, pripažįstamas daugelyje teisiųjų sistemų. Ypatingas dėmesys skiriamas skolininkui – tiek juridiniam, tiek fiziniam asmeniui, kuris verčiasi ekonomine veikla. Neaptariami neužsiimančių asmenų, pavyzdžiui, vartotojų, nemokumo klausimai. Henry Peter ir kt., *The Challenges of Insolvency Law Reform in the 21st Century* (Basel: Schulthess Juristische Medien AG, 2006), 493, žiūrėta 2021 m. kovo 20 d., [https://www.iiiglobal.org/sites/default/files/19036368v1%20-%20Expert%20Recommendations%20and%20the%20Evolution%20of%20European%20Best%20Practices%20\(Jason%20Kilborn\).PDF](https://www.iiiglobal.org/sites/default/files/19036368v1%20-%20Expert%20Recommendations%20and%20the%20Evolution%20of%20European%20Best%20Practices%20(Jason%20Kilborn).PDF).

⁴⁶ 2011 m. pabaigoje buvo sukurta Pasaulio banko darbo grupė (angl. *Insolvency and Creditor/Debtor Regimes Task Force of the World Bank*), kuri pirmą kartą po 2008 m. pasaulinės krizės iškėlė diskusiją dėl 59 pasaulio valstybėse egzistuojančio teisinio reguliavimo fizinių asmenų nemokumo tema ir 2012 m. pabaigoje šiuo klausimu parengė ataskaitą, skirtą padėti politikos formuotojams tobulinant šiuolaikinį požiūrį į fizinių asmenų nemokumą.

⁴⁷ The World Bank, „Principles for Effective Insolvency and Creditor/Debtor Regimes“ (2021), žiūrėta 2022 m. kovo 14 d., <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/35506>.

⁴⁸ 2021 m. UNCITRAL Teisėkūros rekomendacijos buvo parengtos siekiant padėti valstybėms nustatyti supaprastintas nemokumo taisykles sprendžiant individualaus ar šeimos pobūdžio individualių verslininkų ir labai mažų bei mažų įmonių nemokumo, susijusio su verslo ir asmeninėmis skolomis, problemas. The UNCITRAL, *Draft text on a simplified insolvency regime* (2021), žiūrėta 2022 m. kovo 14 d., <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/LTD/V21/009/05/PDF/V2100905.pdf?OpenElement>.

lio banko pasiūlytomis idėjomis⁴⁹ bei kitais reikšmingais dokumentais.⁵⁰

Fizinių asmenų bankroto režimo tyrimui taip pat analizuoti tarptautinių organizacijų pranešimai (pavyzdžiui, Insol International pranešimai dėl vartotojo skolos (angl. Consumer Debt Report I (2001) ir Consumer Debt Report II (2011), 2005 m. Europos Tarybos ataskaita „Teisiniai skolų problemų sprendimai kredito visuomenėje“; 2003 m. ir 2008 m. EK ataskaitos „Vartotojų išskolinimas ir vartotojų teisė Europos Sąjungoje“ ir „Bendro operatyvaus Europos per didelio išskolinimo apibrėžimo link“ (angl. Towards a Common Operational European Definition of Over-Indebtedness, 2008)).

Atliekant tyrimą vadovautasi svarbiais teisės mokslininkų S. Mulevičienės, E. Tamošiūnienės, V. Višinskio, R. Jokubausko vertinimais dėl JANĮ normų.⁵¹ Mokslinė literatūra ir teisinis reguliavimas grindžiamas Lietuvos Aukščiausiojo Teismo, Lietuvos apeliacinio teismo bei apygardų teismų nutartimis. Naudotasi LR įstatymais ir poįstatyminiais teisės aktais, Europos Tarybos, Europos Parlamento ir EK reglamentais, AVNT ir Lietuvos statistikos departamento duomenimis.

⁴⁹ Aurelio Gurrea-Martínez, „Implementing an insolvency framework for micro and small firms“, *International Insolvency Review* (2021), žiūrėta 2022 m. balandžio 20 d., <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/full/10.1002/iir.1422>.

⁵⁰ „Insolvency and debt overhang following the COVID-19 outbreak: Assessment of risks and policy responses“ (oecd.org), žiūrėta 2022 m. kovo 14 d., https://www.oecd-ilibrary.org/economics/insolvency-and-debt-overhang-following-the-covid-19-outbreak-assessment-of-risks-and-policy-responses_747a8226-en. Federico J. Díez ir kt., „Insolvency Prospects Among Small and Medium Enterprises in Advanced Economies: Assessment and Policy Options“ (2021), IMF Staff Discussion Notes 002 (2021), žiūrėta 2022 m. kovo 15 d., <https://www.imf.org/en/Publications/Staff-Discussion-Notes/Issues/2021/03/25/Insolvency-Prospects-Among-Small-and-Medium-Sized-Enterprises-in-Advanced-Economies-50138>.

⁵¹ Salvija Mulevičienė, „Nemokumo teisės reforma: naujasis Juridinių asmenų nemokumo įstatymas“, iš *Lietuvos teisė. Esminiai pokyčiai*. Pirmą dalis (Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2019); Salvija Mulevičienė ir kt., „COVID-19 sukeltų padarinių poveikis Lietuvos nemokumo teisei“, iš *Lietuvos teisė. Esminiai pokyčiai* (Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2020); Egidija Tamošiūnienė ir kt., „Nemokumo proceso inicijavimo veiksmingumo problemos“, *Teisė* 117 (2020); Lina Dzindzelėtaitė-Šaltė, „Kreditorių komitetas nemokumo procese“, *Teisė* 117 (2020); Mykolas Kirkutis ir kt., „Juridinių asmenų nemokumo proceso veiksmingumo užtikrinimas“, *Teisė* 116 (2020); Remigijus Jokubauskas, „Kreditorių teisė gauti informaciją įmonių bankroto procese“, *Teisė* 113 (2019); Lina Dzindzelėtaitė-Šaltė, „Kreditorių interesų atstovavimas skiriant bankroto administratorių“, *Teisė* 112 (2019); Vigintas Višinskis ir kt., „Veiksmingo restruktūrizavimo proceso užtikrinimas įgyvendinant Restruktūrizavimo ir nemokumo direktyvą“, *Jurisprudencija* 28, 1 (2021); Vigintas Višinskis ir kt., „Įmonės pardavimo bankroto procese problemos“, *Jurisprudencija* 28, 1 (2021); Remigijus Jokubauskas ir Vigintas Višinskis, „Tyčinio bankroto nustatymo procesinės problemos“, *Jurisprudencija* 27, 2 (2020); Remigijus Jokubauskas, „Gyvybingumo samprata ir vertinimas juridinių asmenų nemokumo procese“, *Jurisprudencija* 27, 2 (2020); Vigintas Višinskis ir kt., „Bankroto proceso ne teismo tvarka taikymo ir vykdymo problemos“, *Jurisprudencija* 27, 1 (2020).

Tiriamajam darbui taip pat panaudotos B. Wessels ir S. Madaus⁵², I. Tirado⁵³, J. Garrido, S. Nadeem, N. Riad, C. DeLong, N. Rendak, A. Rosha⁵⁴, J. Harris ir M. Murray⁵⁵, A. Gurrea-Martinez⁵⁶, J Kilborn⁵⁷ įžvalgos smulkiojo ir vidutinio verslo nemokumo kontekste.

Mokslinio tyrimo metodologija

Moksliniame tyrime laikomasi kokybinės metodologijos požiūrio. Šis požiūris, naudojant kokybinės analizės metodus, leidžia suprasti inkorporuoto tokio statuso verslo, veikiančio individualios įmonės pagrindu, teisinio statuso problematiką.

Siekiant visapusiškai atskleisti individualaus įmonės vykdymo ypatumus, teisinį reglamentavimą, pasitelkiamas ne vienas tyrimo metodas. Darbe remtasi metodologinėmis teisės tyrimų nuostatomis (metodologiniai pagrindai), kurios tinkamesnės dinaminei teisės formai. Tyrime vyrauja pozityvioji metodologija, tradicinis mokslas, kuris suvokia teisę kaip teisės normų visumą, objektyviai išreikštą Lietuvos įstatymų leidėjo priimtais teisės aktais. Tyrimui būdingi ir hermeneutikos mokslinio pažinimo metodai (interpretavimas), kurie padeda pažinti teisę, ją suprasti, aiškinti ir teisei veikti.

Teisės mokslas kildinamas ne tik iš faktų, jis inter alia reiškia interpretacijas, turimų žinių taikymą naujiems tyrimo objektams. Taigi tyrimo objektas yra iš esmės grįstas interpretacijos ir supratimo teorija bei tyrimui būdingais kokybiniais metodais, derinamos patirtys su bandymu suprasti prasmes. Remiantis šiais mokslinio tyrimo metodologiniais pagrindais ir atsižvelgiant į suformuotus darbo tikslus bei uždavinius, atliekant tyrimą, taikyti įvairūs moksliniai metodai.

1) Pirminiams duomenims rinkti, kai dokumentai naudojami kaip pagrindiniai informacijos šaltiniai, naudotas *dokumentų analizės* metodas. Tyrimo metu atrink-

⁵² European Law Institute, *supra note*, 27: 363–375.

⁵³ Ignacio Tirado, *Best Practices in European Restructuring: Contractualised Distress Resolution in the Shadow of the Law* (Wolters Kluwer 2018), 233–254, žiūrėta 2022 m. kovo 14 d., <https://dialnet.unirioja.es/servlet/articulo?codigo=6742580>.

⁵⁴ Jose Garrido ir kt., „Tackling Private Over-Indebtedness in Asia: Economic and Legal Aspects“, *IMF Working Paper* 172 (2020), žiūrėta 2022 m. kovo 14 d., [wpia2020172-print-pdf.pdf](https://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2020/wp20172-print.pdf).

⁵⁵ Jason Harris ir Michael Murray, *Insolvency law failing small businesses* (2020), žiūrėta 2022 m. kovo 14 d., <https://www.sydney.edu.au/law/news-and-events/news/2020/08/06/insolvency-law-failing-small-business.html>.

⁵⁶ Aurelio Gurrea-Martinez, „Implementing an Insolvency Framework for Micro and Small Firms“, *30 International Insolvency Review* 46 (2021), žiūrėta 2022 m. kovo 14 d., <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/full/10.1002/iir.1422>.

⁵⁷ Jason Kilborn, „Small Business Bankruptcy Reform In the Arab World: Two Steps Forward, One Step Back“ (2021), žiūrėta 2022 m. kovo 14 d., https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3670242.

ti duomenų šaltiniai gali būti sugrupuoti taip: pirma, Lietuvos ir tiriamųjų užsienio valstybių teisės aktai bankroto / nemokumo teisės srityje. Pradiniai tyrimo duomenys kilo iš bendrųjų tyrimui aktualių jurisdikcijų bankroto (nemokumo) teisės aktų. Antra, tarptautiniai ir regioniniai suderinimo teisės aktai, iš jų svarbiausi Reglamentas Nr. 2015/848, Reglamentas Nr. 1346/2000, Rekomendacija Nr. 2014/135, Restruktūrizavimo ir nemokumo direktyva. Trečia, LAT, Lietuvos apeliacinio teismo, apygardos teismų praktika, taip pat JK bei tiriamųjų užsienio valstybių teismų sprendimai bankroto bylose, leido išgryninti bankroto proceso teisinius santykius. Ketvirta, monografijos, disertacijos, specialios mokslinės publikacijos, vadovėliai, konferencijų medžiaga, atliktos studijos ir tyrimai.

Duomenys rinkti naudojantis Mykolo Romerio universiteto bibliotekos ištekliais ir prenumeruojamomis duomenų bazėmis. Reikšminga dalis duomenų surinkta stažuotės Tartu universitete (Estija) metu (2020 m. rugsėjis), naudojantis šio universiteto biblioteka. Renkant disertacinio darbo duomenis, pasitelkti šiame tyrime nagrinėtų užsienio valstybių bibliotekų fondai ir atitinkamų universitetų duomenų bazės, įvairūs mokslškai patikimi elektroniniai leidiniai. LAT ir Lietuvos apeliacinio teismo, apygardos teismų sprendimų paieška atlikta šių teismų interneto tinklalapiuose, o kiti tyrimo duomenys, įskaitant tiriamųjų užsienio valstybių teisės aktus, atrinkti naudojantis paieška elektroninėse duomenų bazėse.

2) *Sisteminiu analizės* metodu naudotasi siekiant sistemaiškai įvertinti SVV, veikiančio įsteigus juridinį asmenį (individualią įmonę), ir IĮ dalyvio kaip fizinio asmens bankroto procesus, jų teisinės aplinkos reguliavimą tarptautiniu ir nacionaliniu lygiu. Šis metodas leido ištirti SVV bankroto procesą kaip tarpdisciplininį teisės reiškinį (sociologiniu ir ekonominiu aspektu). Metodas taip pat naudotas ir mokslinių straipsnių, monografijų, kitų mokslo darbų analizei.

3) *Loginis* metodas taikytas formuojant pagrįstus surinktų tyrimo faktų, susijusių su SVV, veikiančio individualios įmonės pagrindu (inkorporuota forma), bankroto teisiniais santykiais, apibendrinimus, tarpines ir galutines tyrimo išvadas. Loginės analizės metodas taip pat naudotas analizuojant teorines ir praktines problemas, ieškant pagrįstų jų sprendimo būdų, teikiant pasiūlymus ir rekomendacijas.

4) *Apibendrinimo* metodu apibendrinta teisės doktrina, teisės aktai ir teismų sprendimai, kuriuose nurodyti / sprendžiami šios disertacijos probleminiai klausimai ir atitinkamai parengtos išvados.

5) *Lingvistinis teisės aiškinimo* metodas taikytas aiškinantis SVV sąvoką pagal

bendrinėje ar specialiojoje kalboje priimtas žodžių reikšmes ir taikant interpretavimo galimybių ribas. Šis metodas naudotas lygiagrečiai su istoriniu ir sisteminės analizės metodais.

6) *Lyginamasis* metodas šiame tyrime svarbus lyginant tiriamųjų užsienio valstybių ir Lietuvos doktriną, teisinį reguliavimą ir teisminę praktiką, susijusią su inkorporuoto individualaus verslo (individuali įmonė) bankroto procesais. Metodas leido peržengti vienos teisinės sistemos ribas ir ieškoti, ar tiriamosiose užsienio valstybėse nėra sukurtos palankesnės ir pagrįstesnės teisinės priemonės probleminiams klausimams spręsti, taip pat nustatyti naują požiūrį ir pagrįsti tyrimo argumentus. Šis metodas padėjo atskleidžiant skirtingų teisinių sistemų panašumus ir skirtumus. Taip pat lyginamasis metodas leido sugretinti tiriamosiose užsienio valstybėse taikomus analizuojamų problemų sprendimo būdus ir jų ypatumus, atskleisti nagrinėjamų bankroto teisės institutų panašumus ir skirtumus, išskirti bendras problemas. Poreikį gretinti tiriamųjų užsienio valstybių patirtį lėmė nacionalinės doktrinos vakuumas, todėl tiriamosiose užsienio valstybėse taikomi sprendimo būdai analizuojami galimos jų recepcijos nacionalinėje civilinėje teisėje tikslu. Ekonomikos sudėtingumas tarptautiniu lygmeniu reikalauja gero tarptautinės nemokumo teisės reguliavimo ir valstybių bendradarbiavimas šioje labai svarbioje ekonomikai teisinėje srityje neišvengiamas ir itin reikšmingas.⁵⁸ Pagrindiniai kriterijai, į kuriuos buvo atsižvelgta renkantis tiriamųjų užsienio valstybių praktiką, – teisinės sistemos stabilumas, teisinių sistemų panašumas ir geografinis artimumas. Tad pagrindinėmis lyginamomis valstybėmis tapo JK (kaip populiari kryptis Lietuvos piliečiams bankrotuoti, pasižyminti palankia teisine aplinka „bankroto turistams“), Vokietija (kaip Europos Sąjungos šalis, turinti ilgametę praktiką sprendžiant nemokumo klausimus ir fundamentinę patirtį). Vokietijos Federacinė Respublika yra viena didžiausių valstybių tiek ekonominiu, demografiniu ir teisiniu požiūriais. Vokietija yra viena artimiausių valstybių Lietuvai, su šiuo kraštu mūsų šalį sieja ilgalaikiai istoriniai ir kultūriniai ryšiai, aktyvus mokslo, švietimo, kultūrinis ir regioninis bendradarbiavimas, artimi žmonių tarpusavio kontaktai, dvišalis bendradarbiavimas teisės⁵⁹ ir ekonomikos srityje. Švedija (kaip viena iš Skandinavijos šalių dėl visiškai skirtingo fizinių asmenų bankroto instituto reglamentavimo), be to, Lietuvos

⁵⁸ Jasnica Garašič, „Recognition of foreign insolvency proceedings: the rules that a modern model of international insolvency law should contain“, *Yearbook of Private International Law* VII, (2005), 379–380.

⁵⁹ Lietuvos Respublikos užsienio reikalų ministerijos el. tinklalapis, žiūrėta 2021 m. sausio 18 d., <https://www.urm.lt/default/lt/vokietija>.

Respublikos ekonomikos ir inovacijų ministerijos parengtose gairėse⁶⁰ Švedija išskirta kaip viena didžiausių potencialą turinčių Lietuvos eksporto rinkų, o Lietuvos gyventojams ši Skandinavijos valstybė yra patraukli emigracijos kryptis. Estija ir Latvija pasirinktos dėl siekio išnagrinėti kaimyninių, savo istorija artimų Lietuvai šalių (to paties regiono) įstatymo nuostatas, reguliuojančias individualaus verslo bankroto institutą.

7) *Istorinis* metodas leido nustatyti individualaus verslo teisinio reguliavimo raidą, teisės taikymo įvairovę ir pokyčius lemiančius veiksnius, tiesioginį ryšį su konkretaus istorinio laikotarpio ekonominiais ir socialiniais ypatumais.

Moksliniame darbe taip pat naudoti kiti mokslinio tyrimo metodai: *dedukcijos* analizuojant abstrakčias teisės normose įtvirtintinas taisykles ir sukonkretinant jų taikymo praktikoje atvejus; *indukcijos* nagrinėjant konkrečiose civilinėse bylose teismų sprendus klausimus ir pateikiant jų apibendrinimus su atitinkamomis išvadomis; *statistinis* metodas naudotas apdorojant statistinę tyrimo medžiagą.

Pritartina Rimanto Tidikio minčiai, kad „metodologijos išėities principas, kuriuo remiasi tyrėjas, yra jo euristinė (pažinties) funkcija. Ji turi prasmę tik tuomet, kai ne tik padeda aprašyti ar paaiškinti kurią nors dalykinę sritį, bet ir tampa naujų žinių, faktų gavimo ir apibendrinimo instrumentu“⁶¹. Pasirinktų metodų visuma leido disertacinio darbo autorei ne tik tirti individualaus verslo bankroto teisinius santykius reglamentuojančias teises normas, doktriną ir teismų praktiką, bet ir identifikuoti probleminius teisinius aspektus bei pasiūlyti sprendimo būdus.

Mokslinio tyrimo rezultatų apibavimas ir sklaida

Atitinkamos šio tyrimo dalys paskelbtos Mykolo Romerio universiteto mokslo darbų žurnaluose „Jurisprudencija“ ir „International Comparative Jurisprudence“:

1. Ieva Strunkienė, „Nemokumo reglamentas: ar užkirstas kelias nesąžiningam fizinio asmens palankesnio teisinio reglamentavimo ieškojimui“, *Jurisprudencija* 25(2) (2018): 527–546. The article was prepared individually.

2. Ieva Strunkienė, „Fizinio asmens mokumo atkūrimo planas: reikalavimų turiniui bei plano tvirtinimo analizė ir probleminiai aspektai“, *Jurisprudencija* 26(1) (2019): 178-197. The article was prepared individually.

⁶⁰ VšĮ „Versli Lietuva“ el. tinklalapis, „Lietuvos tikslinės eksporto rinkos: galimybių analizė ir verslo iššūkiai“, žiūrėta 2020 m. gruodžio 6 d., https://www.verslilietuva.lt/uploads/media/5719ba37694e4/Lietuvos_tikslines_eksporto_rinkos_ataskaita.pdf.

⁶¹ Rimantas Tidikis, *Socialinių mokslų tyrimo metodologija* (Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2003), 192.

3. Ieva Strunkienė et al., „Conditions of bankruptcy of natural persons‘ (from the debtor’s point of view): which Baltic state is the most attractive to open bankruptcy proceedings?“, *International Comparative Jurisprudence* 1(7) (2021): 100-114. The article was prepared collectively.

Disertacija svarstyta ir aprobuota Mykolo Romerio universiteto Privatinės teisės instituto 2022 m. birželio 30 d. posėdyje.

Disertacinio darbo autorė 2020 m. rugsėjį atliko stažuotę Estijos Tartu universiteto Socialinių santykių fakulteto Teisės mokyklos Privatinės teisės departamente, kuriam vadovauja profesorė dr. Irene Kull. Stažuotėje buvo pristatyti disertacinio tyrimo tarpiniai rezultatai. Mokslinio tyrimo metu pasiekti rezultatai panaudoti rengiant mokslinius straipsnius, skaitant bankroto teisės paskaitas ir vedant seminarus Mykolo Romerio ir Tartu universitetuose.

1. SMULKIOJO IR VIDUTINIO VERSLO SPECIFIKA IR JO VIETA BANKROTO TEISĖS SISTEMOJE

1.1. SVV KONCEPCIJA TARPTAUTINIAME KONTEKSTE

SVV atlieka svarbų vaidmenį besivystančiose ekonomikose bei užima reikšmingą dalį – apie 90 proc. verslų visame pasaulyje (99 proc. SVV rinkos sutelkta Europoje).⁶² SVV užtikrina 2/3 viso privataus sektoriaus užimtumo ir yra svarbus darbo vietų kūrimo (apie 7 darbo vietas iš 10 sukuriamos individualaus verslo)⁶³ bei pasaulinės ekonomikos plėtros veiksnys⁶⁴.

Analizuojant SVV sampratą moksliniu lygiu tarptautiniame kontekste, pasakytina, kad universalus, tinkančio visoms pasaulio valstybėms, tiesioginio smulkaus ir vidutinio verslo apibrėžimo nėra.⁶⁵ SVV samprata įvairiose valstybėse skiriasi, ir tai nulemta istorinių vystymosi sąlygų, geografinės padėties, gamtos išteklių, bendrosios ir verslo kultūros, teisinio reglamentavimo ir daugybės kitų vidinių veiksnių, pavyzdžiui, net ir žmogaus biologinių ir genetinių duomenų.⁶⁶

Europos Sąjungoje autentišku bendru standartu, rekomenduojančiu⁶⁷ europinį smulkiojo ir vidutinio verslo apibrėžimą, tapo 1996 m. balandžio 3 d. EK rekomendacija 96/280/EB dėl mažųjų ir vidutinių įmonių apibrėžimo (1996 m. balandžio 30 d. redakcija)⁶⁸, kuri, atsižvelgiant į ekonomikos pokyčius, buvo pakeista 2003 m. gegužės 6 d. EK rekomendacija 2003/361/EB dėl mikroįmonių, mažųjų ir vidutinių įmonių apibrėžimo, įsigaliojusia 2005 m. sausio 1 d. (toliau – Rekomendacija 2003/361/EB)⁶⁹.

Rekomendacijos 2003/361/EB 1 straipsniu EK pasiūlė SVV įmone (angl. enter-

⁶² Europos Komisijos el. tinklalapis, „What is an SME“, žiūrėta 2022 m. kovo 16 d., http://ec.europa.eu/growth/smes/business-friendlyenvironment/sme-definition_de.

⁶³ Ignacio Tirado ir kt., *supra note*, 53: 233–234.

⁶⁴ The World Bank, „SMEs finance“, žiūrėta 2021 m. lapkričio 9 d., <https://www.worldbank.org/en/topic/sme-finance>.

⁶⁵ The European Law Institute, *supra note*, 27: 365.

⁶⁶ Aurelio Gurrea-Martínez, *supra note*, 49.

⁶⁷ Valstybės narės gali savo nuožiūra spręsti, ar taikyti šį apibrėžimą, tačiau EK ragina pastarąsias, taip pat Europos investicijų banką ir Europos investicijų fondą taikyti Rekomendaciją 2003/361/EB kuo plačiau.

⁶⁸ 1996 m. balandžio 3 d. EK rekomendacija 96/280/EB dėl mažųjų ir vidutinių įmonių apibrėžimo, ES oficialusis leidinys L 107, žiūrėta 2021 m. rugsėjo 7 d., <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:31996H0280:en:HTML>. Pasak L. Mažylio (2006), iki 1997-ųjų m. kiekviena ES valstybė narė savaip apibrėžė mažas ir vidutines įmones.

⁶⁹ 2003 m. gegužės 6 d. EK rekomendacija 2003/361/EB dėl mikroįmonių, mažųjų ir vidutinių įmonių apibrėžimo, ES oficialusis leidinys L 124/36, 2003 m. gegužės 20 d. redakcija, žiūrėta 2021 m. liepos 14 d., <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TEXT/PDF/?uri=CELEX:32003H0361>.

prise) laikyti kiekvieną ekonominę veiklą vykdančią subjektą, neatsižvelgiant į jo teisinį statusą (vadinasi, veikiantį tiek inkorporuota, tiek neinkorporuota forma – aut. past.). SVV įmonės sukonkretinta taikymo sritis apima savarankiškai dirbančius asmenis, šeimos įmones, bendrijas ir asociacijas, nuolat (reguliariai) užsiimančias ekonomine veikla. Taip pat Europos Komisija SVV įmones išskyrė į atskiras kategorijas: labai mažos įmonės kategorija (mikroįmonės)⁷⁰, mažosios įmonės kategorija⁷¹ ir vidutinės įmonės kategorija, t. y. įmonė, kurioje dirba iki 250 darbuotojų, o metinė apyvarta neviršija 50 mln. eurų ir (arba) kurios bendra metinė balanso suma neviršija 43 mln eurų (Rekomendacijos 2003/361/EB 2 straipsnis). Svarbu, kad nustatant, kokias SVV įmonės kategorijai priklauso konkreti SVV įmonė, ši privalo atitikti EK įtvirtinto darbuotojų skaičiaus ribinių verčių kriterijų, tačiau tenkinti likusių dviejų kriterijų SVV įmonė neprivalo ir turi pasirinkimo laisvę atitikti vieną iš dviejų (arba metinės apyvartos, arba metinio balanso) ribinių verčių ir jos laikytis. Viršijusi kurią nors iš šių kriterijų, įmonė nepraranda SVV įmonės statuso.

Pasaulio banko darbo grupės 2019 m. tyrime⁷² nurodoma, kad įprastai valstybės pasirenka EK rekomenduotą oficialų SVV įmonės apibrėžimą, papildydamos jį vidiniais ekonominiais / teisiniais kriterijais, neviršijančiais EK rekomendacinių ribinių verčių, taikomų labai mažos (angl. micro), mažos (angl. small) ir vidutinės (angl. medium-sized) įmonės grupėms (bendrai angl. small and medium-sized enterprises (SMEs)). Vis dėlto, Pasaulio banko vertinimu, EK rekomenduotas kategorijų nustatymas SVV įmonėms reikšmingas tik statistiniams duomenims rinkti ir neatspindi tikrosios SVV subjektų specifikos, tad papildomai ji suklasifikavo SVV įmones pagal SVV subjektų tipus. Pirmajam tipui EK priskyrė naują arba jauną verslą, veikiantį tiek inkorporuota, tiek ir neinkorporuota formomis: a) mikroįmonės – šiai grupei priklauso įmonės, įsteigtos jaunų asmenų, nedirbančių asmenų arba asmenų, neturinčių pretenzijų į pagrindinį pajamų šaltinį mažmeninės prekybos veiklai; b) kompetencijos pagrindu veikiančias SVV įmones, įsteigtas fizinių asmenų verslininkų, turinčių įgūdžių, ar fizinių asmenų, veikiančių profesiniais pagrindais; ir c) startuolius (angl. startup) – didelį ir inovacijomis grindžiamą verslo plėtros potencialą turinti labai maža ar

⁷⁰ SVV subjekto kategorijoje „mikroįmonė“ apibrėžiama kaip įmonė, kurioje dirba mažiau kaip 10 asmenų ir kurios metinė apyvarta ir (arba) metinė balanso suma neviršija 2 mln. eurų.

⁷¹ SVV subjekto kategorijoje „mažoji įmonė“ apibrėžiama kaip įmonė, kurioje dirba mažiau kaip 50 asmenų ir kurios metinė apyvarta ir (arba) metinė balanso suma neviršija 10 mln. eurų.

⁷² The World Bank, „Typology of Small and Medium Enterprise Needs and Interventions“, žiūrėta 2021 m. lapkričio 9 d., <https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/33908/Typology-of-Small-and-Medium-Enterprise-Needs-and-Interventions.pdf>.

maža įmonė, įregistruota teisės aktų nustatyta tvarka atitinkamą laikotarpį (pavyzdžiui, Lietuvoje ne ilgiau nei 5 metus). Antrajam SVV subjektų tipui pagal Pasaulio banko sudarytą tipologiją priklauso tik inkorporuotos formos SVV įmonės: a) mikroįmonės – veikiančios ilgesnį laiką (preziumuojama, jog iki 3 metų), taip pat jos apima asmenis, prekiaujančius produktais (teikiančius paslaugas) per internetines platformas (angl. gig economy); b) SVV įmonės, veikiančios 3–5 metus kaip šeimos verslas (angl. established SMEs); ir c) SVV įmonės, orientuotos į augimą, veikiančios 3–5 metus nuo įsteigimo ir turinčios atitinkamą verslo modelį, pagrįstą (bent iš dalies) nauju produktu (paslauga) (angl. established, growth-focused SMEs).

2008 m. prasidėjusi pasaulinė ekonomikos krizė paskatino valstybes iš naujo įvertinti labai mažų, mažų ir vidutinių įmonių reikšmę ir imtis konkrečių jų veiklos teisinio reglamentavimo bei verslo sąlygų gerinimo. Europos Komisija, įsigaliojus Rekomendacijai 2003/361/EB, 2008 m. birželio 25 d. pristatė iniciatyvą „Pradėk nuo mažo“ (angl. Think Small First) ir patvirtino dešimčia esminių principų⁷³ (būtinų priimti aukščiausiu politiniu lygmeniu) paremtą Europos smulkiojo verslo aktą (angl. Small Business Act), Europos smulkiojo verslo akto faktų lapus (angl. Small Business Act Fact Sheet)⁷⁴. Šie dokumentai, nors ir nėra teisės aktai, atskleidžia ES požiūrį į SVV ir nustato politikos rekomendacijas, pagrįstas gerąja patirtimi, tačiau juose neskiriama dėmesio SVV bankroto klausimams. Europos smulkiojo verslo aktu EK ir valstybėms narėms buvo siūloma imtis tam tikrų konkrečių politinių priemonių, padedančių užtikrinti palankesnes sąlygas SVV bei sukurti tokią aplinką, kurioje verslas, ypač šeimos / individualus verslas, galėtų klestėti, t. y. juo siekta SVV skirti daugiau dėmesio, formuojant ES ir nacionalinę (vidaus) politiką, palengvinti sąlygas individualiam verslui gauti finansavimą ir gerinti verslo teisinę aplinką, užtikrinti, kad viešojo administravimo institucijos savo veikloje atsižvelgtų į individualaus verslo poreikius, garantuoti, kad sąžiningiems verslininkams, kurie bankrutavo, būtų suteikta antra galimybė ir pan. EK 2013 m. sausio 9 d. paskelbė komunikatą veiksmų planą „Verslumas 2020“, kuriuo siekta atkurti ES verslumo dviasį. Veiksmų plane „Verslumas 2020“ keliamas uždavi-

⁷³ T. y. sukurti aplinką, kurioje verslas (ypač šeimos) galėtų klestėti; užtikrinti, kad sąžiningiems verslininkams, kurie patyrė nesėkmę, būtų suteikta antra galimybė; formuojant politiką vadovautis principu „pradėk nuo mažo“ (angl. *Think small first*).

⁷⁴ Europos smulkiojo verslo aktas, žiūrėta 2021 m. kovo 17 d., <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2008:0394:FIN:en:PDF>; „Europos smulkiojo verslo akto faktų lapai“, žiūrėta 2021 m. rugsėjo 19 d., https://ec.europa.eu/growth/smes/sme-strategy/performance-review_en; Lietuvos dokumentas, sukurtas „Small Business Fact Sheet“ pagrindu pasiekiamas adresu: `file:///C:/Users/User/Downloads/Lithuania%20-%20SME%20Fact%20Sheet%202021.pdf`, žiūrėta 2021 m. rugsėjo 19 d.

nys didinti verslininkų skaičių ES, diferencijuoti įmonių veiklos teisinį reglamentavimą atsižvelgiant įmonių dydį. Jame siūloma principą „visų pirma galvokime apie mažuosius“ (t. y. prioritetas dėmesys smulkioms įmonėms) paversti ES ir kiekvienos jos valstybės narės politikos pagrindu.⁷⁵

EK ir Pasaulio bankas, formuodami SVV įmonės sampratą, iš esmės ją traktuoja panašiai. Tyrimo autorės nuomone, Pasaulio banko sudarytas plečiamasis SVV įmonės filtras SVV subjektų kategorizavimui yra perteklinis. Autorės vertinimu, pasaulinė ekonomika, politika, teisinė sistema yra per daug skirtinga, kad būtų priimta universali SVV įmonės apibrėžtis pasauliniu lygiu. Tad bet kokie ketinimai siekti universalios SVV įmonės apibrėžimo nėra tikslingi, be to, ir nereikalingi, nes tik nacionalinis įstatymų leidėjas gali imtis priemonių sukurti konkrečiai valstybei priimtina SVV įmonės definiciją bei atpažinimo kriterijus (požymius), taip pat įtvirtinti SVV įmonės apibrėžtį įstatyme nacionaliniu lygiu. Nacionalinis vaidmuo SVV įmonės teisinio reguliavimo atžvilgiu yra nuolatinis įvairių visuomenės sluoksnių: valstybinių, vietos valdžios institucijų ir mokslininkų, politikų bei verslo atstovų diskusijų objektas, tačiau vienoje bendroje rinkoje, nevaržomoje jokių vidaus sienų, itin svarbu vadovautis bendriu apibrėžimu, kuriam pagrindą pateikė EK, rekomendavusi SVV įmonės apibrėžtį, nes tai padeda sukurti nuoseklų individualaus verslo apibrėžties naudojimą ir apriboti konkurenciją.

Tad apibendrintai pasakytina, kad nors ir nėra priimto bendro SVV įmonės apibrėžimo tarptautiniu lygiu, mokslinės analizės tikslais bendras kiekybinis rodiklis, išskiriantis SVV subjektus iš kitų privataus verslo subjektų (didelių įmonių⁷⁶) ir dažnai įtvirtintas įstatymo lygiu nacionalinėje jurisdikcijoje, yra susijęs su rekomendacine europinės SVV įmonės apibrėžtimi.

1.2. SVV (IR INDIVIDUALAUS VERSLO) SAMPRATA NACIONALINĖJE TEISĖJE

Prielaida užsiimti SVV gali būti suprantama kaip galimybė dalyvauti civilinėje apyvartoje ir kaip atitinkamų teisių ir pareigų, įtvirtintų teisės normomis, turėjimas. Fiziniais asmenimis, norintiems aktyviai dalyvauti SVV teisiniuose santykiuose, Lietuvos įstatymų leidėjas įtvirtino civilinio teismo ir veiksnio reikalavimus, kurių

⁷⁵ Lina Mikaloniene ir kt., *supra note*, 39:16.

⁷⁶ Lietuvos Respublikos įmonių finansinės atskaitomybės įstatymo 4 (4) straipsnis, *Valstybės žinios*, 2001, Nr. 99-3516.

turinys nustatytas CK 2.4–2.5 straipsniuose.⁷⁷ CK 2.4 straipsnio komentare logiškai nurodoma, kad teisę verstis ekonomine veikla realizuojantys fiziniai asmenys pripažįstami išskirtine asmenų grupe, jie laikomi ne vartotojais civilinės teisės prasme, o į kitą asmenų grupę patenkančiais subjektais – verslininkais, vykdančiais ekonominę (įskaitant (savarankišką) profesinę⁷⁸) veiklą, jiems taikomos (atitinkama apimtimi) analogiškos teisės normos kaip ir kitiems rinkoje veikiantiems ir pelno siekiantiems subjektams – juridiniams asmenims⁷⁹. CK verslininko terminas įtvirtintas fizinio ir juridinio asmens teisiniam statusui apibūdinti.⁸⁰

ES įprasta SVV įmonės samprata, įtvirtinta Rekomendacijoje 2003/361/EB, iki Lietuvos įstojimo į ES, nacionalinėje teisėje skyrėsi. Lietuvai tapus ES nare, Lietuvos valstybė įsipareigojo suvienodinti nacionalinės teisės aktuose įtvirtintą reguliavimą su ES teisiniu reguliavimu. Aktualiu laikotarpiu Lietuvos įstatymų leidėjas SVV įmonės sampratą apibrėžė SVV subjekto sąvoka Lietuvos Respublikos smulkaus ir vidutinio verslo plėtros įstatymo 2 straipsnio 15 dalyje, išskirdamas labai mažą, mažą ar vidutinę įmonę, atitinkančią minėto įstatymo 3 straipsnyje nustatytas sąlygas, arba verslininką, atitinkančią minėto įstatymo 4 straipsnyje nustatytas sąlygas. Vidaus teisėje įtvirtinta SVV subjekto apibrėžtis bendra apimtimi atitinka ES rekomenduotą SVV įmonės sampratą, įtvirtintą Rekomendacijoje 2003/361/EB. Svarbu paminėti, kad nors ES teisė SVV kontekste buvo sureguliuota, vis dėlto kai kurie nacionaliniai teisės aktai tarpusavyje nėra suderinti ir kelia problemų juos taikant ir aiškinant.

⁷⁷ Europos socialinė chartija, *Valstybės žinios*, 2001, Nr. 49-1704.

⁷⁸ Profesinė veikla – tai teikimas tam tikrų profesinių paslaugų, kurias turi teisę teikti tik specialų išsimokslinimą ir kvalifikaciją turintys asmenys. Laurynas Didžiulis ir Ieva Navickaitė-Sakalauskienė, „Vartojimo sutarčių kvalifikavimo problemos“, *Justitia* 2, 74 (2010): 83–103.

⁷⁹ Valentinas Mikelėnas ir kt., *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Antroji knyga. Asmenys* (Vilnius: Justitia, 2002).

⁸⁰ *Civilinė teisė: bendroji dalis* (Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2008), 87–88. Teisiniams vartotojo ir verslininko santykiams apibūdinti, nustatyti ir sureguliuoti skirtas visas CK XVIII¹ skyrius „Vartojimo sutartys“. Daugiau ypatumų dėl verslininko ir vartotojo teisinio santykio, sudarant vartojimo pirkimo–pardavimo sutartis, dalyvaujant aukcionuose, sudarant (vartojimo) rangos sutartis, pavedimo sutartis, numatyta CK 6.350 straipsnio 1 dalyje, 6.419 str. 5 d., 6.663 str. 2 d., 6.672 str. 1 d., 6.758 str. 2 d. Įdomu, kad tik turint verslininko statusą galima sudaryti franšizės sutartis (CK 6.766 str. 3 d., 6.777 str. 2 d.) ir distribucijos sutartis (CK 6. 796 str. 2 d., 6.799). Antai, kalbant apie komiso sutartis, CK 6.780 str. 7 d. numato, kad kai komiso sutarties šalys yra įmonės (verslininkai), komiso sutartyje gali būti numatytos tik tokios konkurenciją ribojančios sąlygos, kurių nedraudžia konkurencijos teisė, taip pat daugiau ypatumų verslininkui sudarant komiso sutartis numatyta CK 6.785 str. 2 d. CK 6.256 straipsnio 4 dalis apibrėžia verslininko sutartinę atsakomybę – kai sutartinės prievolės neįvykdo ar netinkamai ją įvykdo įmonė (verslininkas), ji atsako visais atvejais, jei neįrodo, kad prievolės neįvykdė ar netinkamai ją įvykdė dėl nenugalimos jėgos, jeigu įstatymai ar sutartis nenumato ko kita, o CK 6.258 straipsnio 4 dalyje minima verslininko atsakomybė dėl nuostolių. Neįvykdžiusi prievolės įmonė (verslininkas) atsako tik už tuos nuostolius, kuriuos ji numatė ar galėjo protingai numatyti sutarties sudarymo metu kaip tikėtiną prievolės neįvykdymo pasekmę.

SVV subjektų sugrupavimas į labai mažas, mažas, vidutines įmones numatytas ne tik Lietuvos Respublikos smulkaus ir vidutinio verslo plėtros įstatyme, bet ir Lietuvos Respublikos įmonių finansinės atskaitomybės įstatymo 4 straipsnio 1–3 dalyse⁸¹, tačiau šis įstatymas netaikomas neinkorporuota forma veikiančiam SVV subjektui (verslininkui, vykdančiam verslą fizinio asmens teisėmis), o Lietuvos Respublikos smulkaus ir vidutinio verslo plėtros įstatymo 4 straipsnio 5 dalimi SVV subjektas išplėstas verslininko, vykdančio verslą neinkorporuota forma, sąvoka. Lyginant aptariamus teisės aktus, pastebėtas ir skirtingų rodiklių, pagal kuriuos inkorporuota forma veikiančios SVV subjektai kategorizuojami į labai mažas⁸², mažas⁸³ ir vidutines įmones, įtvirtinimas⁸⁴. Netapatus ribinių verčių rodiklių įtvirtinimas nacionalinėje teisinėje sistemoje lemia netolygų SVV subjekto sampratos taikymą ir aiškinimą bei poreikį nurodytus rodiklius nacionalinėje teisėje suvienodinti, priimant įstatymų pakeitimus.

Teisiškai reikšminga aplinkybė, kad, nacionalinis įstatymų leidėjas, pateikdamas SVV subjekto apibrėžtį, ją susiejo ne su atitinkamo verslo vykdymo forma (teisiniu statusu, teisine forma), o tik su ekonominės veiklos vykdymu (darbuotojų skaičiumi, metine apyvarta, bendra metinio balanso suma).

Sisteminė nacionalinių teisės normų ir Pasaulio banko bei EK tyrimų analizė

⁸¹ Lietuvos Respublikos įmonių finansinės atskaitomybės įstatymas, *Valstybės žinios*, 2001, Nr. 99-3516 Žiūrėta 2021 m. lapkričio 1 d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.154658/asr>.”

⁸² Labai mažos įmonės – įmonės, kurių ne mažiau kaip du rodikliai paskutinę finansinių metų dieną neviršija šių dydžių: balanse nurodyto turto vertė – 350 000 Eur, pardavimo grynosios pajamos per ataskaitinius finansinius metus – 700 000 Eur, vidutinis metinis darbuotojų skaičius pagal sąrašą per ataskaitinius finansinius metus – 10 darbuotojų (Lietuvos Respublikos įmonių finansinės atskaitomybės įstatymo 4 straipsnio 1 dalis). Labai maža įmonė (Lietuvos Respublikos smulčiojo ir vidutinio verslo plėtros įstatymo 3 (3) straipsnis, *Valstybės žinios*, 1998, Nr. 109-2993) – įmonė, kurioje dirba mažiau kaip 10 darbuotojų ir kurios finansiniai duomenys atitinka bent vieną iš šių ribinių verčių kriterijų: įmonės metinės pajamos neviršija 2 mln. Eur; įmonės balanse nurodyto turto vertė neviršija 2 mln. Eur.

⁸³ Mažos įmonės pagal Lietuvos Respublikos įmonių finansinės atskaitomybės įstatymo 4 straipsnio 2 dalį apibrėžiamos kaip įmonės, kurių ne mažiau kaip du rodikliai paskutinę finansinių metų dieną neviršija šių dydžių: balanse nurodyto turto vertė – 4 000 000 Eur, pardavimo grynosios pajamos per ataskaitinius finansinius metus – 8 000 000 Eur, vidutinis metinis darbuotojų skaičius pagal sąrašą per ataskaitinius finansinius metus – 50 darbuotojų. Maža įmonė – įmonė, kurioje dirba mažiau kaip 50 darbuotojų ir kurios finansiniai duomenys atitinka bent vieną iš šių sąlygų: įmonės metinės pajamos neviršija 10 mln. Eur; įmonės balanse nurodyto turto vertė neviršija 10 mln. Eur (Lietuvos Respublikos smulkaus ir vidutinio verslo plėtros įstatymo 3 (2) straipsnis, 1998, Nr. 109-2993).

⁸⁴ Vidutinė įmonė – įmonė, kurių ne mažiau kaip du rodikliai paskutinę finansinių metų dieną neviršija šių dydžių: balanse nurodyto turto vertė – 20 000 000 Eur, pardavimo grynosios pajamos per ataskaitinius finansinius metus – 40 000 000 Eur, vidutinis metinis darbuotojų skaičius pagal sąrašą per ataskaitinius finansinius metus – 250 darbuotojų (Lietuvos Respublikos įmonių finansinės atskaitomybės įstatymo 4 straipsnio 3 dalis). Vidutinė įmonė – įmonė, kurioje dirba mažiau kaip 250 darbuotojų ir kurios finansiniai duomenys atitinka bent vieną iš šių sąlygų: įmonės metinės pajamos neviršija 50 mln. Eur, įmonės balanse nurodyto turto vertė neviršija 43 mln. Eur (Lietuvos Respublikos smulkaus ir vidutinio verslo plėtros įstatymo 3 (1) straipsnis).

suteikė pagrindą išvadai, kad SVV įmonei / SVV subjektui priskirtina ir individualaus verslo (individualaus verslininko) kategorija. Nors ir nėra priimto bendro imperatyvaus tiesioginio norminio individualaus verslo apibrėžimo, mokslinės analizės tikslais toliau išskirti pagrindiniai individualaus verslo požymiai leidžia teigti, kad SVV subjekto apibrėžimas apima platesnį asmenų ratą ir nėra tapatus individualaus verslo terminui. Pirma, teisės mokslo žodynai formuluotės „individualus verslas“ aiškinimo nepateikia, literatūroje aptinkamos tik atskiros šio termino žodžių reikšmės, t. y. žodis „individualus“ apibūdinamas kaip priklausantis vienam asmeniui arba susietas su asmeniu⁸⁵, o žodį „verslas“ teisės žodynas⁸⁶ apibūdina kaip bet kokią veiklą, kurią vykdant siekiama pelno (tokia veikla gali apimti tiek verslininko, veikiančio fizinio asmens teisėmis, vykdomą veiklą, tiek ir stambių korporacijų vykdomą veiklą). Antra, individualus verslas atstovauja paprastos organizacinės (valdymo) struktūros subjektų grupei, jam būdingas tiesioginis valdymas ir vadovavimas (tokio tipo verslą valdo vienas fizinis asmuo, kuris yra ir paties verslo savininkas (akcininkas), ir jo steigėjas, ir jo vadovas, ir tiesioginis naudos gavėjas). Trečia, individualiam verslui būdinga paprasta finansavimo struktūra, nes dažniausiai tokio pobūdžio ekonominė veikla finansuojama vidinėmis (asmeninėmis, šeimos) lėšomis ir rečiau gaunamas išorinis finansavimas. Ketvirta, inkorporuotos formos individualus verslas pagal konkrečios valstybės vidaus teisę veikia labai mažos (mikro-), mažos ar vidutinės (ribotos ar neribotos civilinės atsakomybės) įmonės (veikiančios juridinio asmens teisėmis) teisiniu statusu ir nuosavybės teise priklauso tiesioginiam vienam naudos gavėjui – fiziniam asmeniui, o neinkorporuotos formos individualaus verslo atveju – verslininko, turinčio fizinio asmens teises, statusu ir užsiimančio savarankiška komercine, gamybine, kūrybine ar profesine veikla, kuris taip pat yra ir vienintelis tiesioginis naudos gavėjas.⁸⁷ Penkta, individualus verslas pasižymi mažesniu žmogiškųjų išteklių (darbuotojų) skaičiumi, žemesniais finansinių parametrų (apyvartos (pardavimo pajamos) skaičiais metiniame bendrame SVV balanse) bei mažesne savarankiškos nuosavybės apimtimi (valdomo turto verte arba turto neturėjimu apskritai). Šešta, SVV paprastai pasižymi mažesniu stabilumu išoriniams ekonominiams veiksniams (pvz., pasaulinės finansų krizės ar ekonomikos sulėtėjimo po pandemijos, sunkumai praradus finansiškai vertingą klientą).

⁸⁵ *The Law Dictionary*, žiūrėta 2022 m. kovo 21 d., <https://thelawdictionary.org/individual/>.

⁸⁶ *The Legal Dictionary*, žiūrėta 2022 m. kovo 21 d., <https://legal-dictionary.thefreedictionary.com/business>.

⁸⁷ The UNCITRAL, Draft text on a simplified insolvency regime (2021), žiūrėta 2022 m. kovo 15 d., <https://documentsdds-ny.un.org/doc/UNDOC/LTD/V21/009/05/PDF/V2100905.pdf?OpenElement>.

Apibendrinant pasakytina, kad unikalūs individualaus verslo požymiai įrodo individualaus verslo specifiškumą SVV kontekste, tad tikslinga SVV reglamentuojančius teisės aktus papildyti nauja individualaus verslo sąvoka (ir atitinkamu teisiniu reguliavimu). Taigi individualus verslas – naujas teisinis terminas SVV kategorijoje, apibūdinamas kaip SVV subjekto ekonominės veiklos vykdymas, kurio tiesioginis naudos gavėjas yra vienas fizinis asmuo. Šis individualaus verslo apibrėžimas atitinka tiesioginę individualaus verslo apibrėžtį šiuolaikinėje nacionalinėje teisėje.

1.2.1. INDIVIDUALAUS VERSLO REGULIAVIMO LIETUVOJE ISTORINĖ RAIDA

Vieno pirmųjų teisės aktų ekonomikos srityje – 1990 m. gegužės 8 d. priimto Lietuvos Respublikos įmonių įstatymo (įsigaliojo nuo 1990 m. liepos 1 d., negalioja nuo 2004 m. sausio 1 d.)⁸⁸ 1 straipsnyje buvo nustatyti subjektai, turintys teisę savo firmos vardu užsiimti nuolatine ekonomine veikla Lietuvos Respublikoje. Vienas tokių subjektų individuali (personalinė) įmonė, neturinti juridinio asmens teisių (negamybinių organizacijų (įstatymas negamybinių organizacijų sąvokos nepateikia – aut. past.) individualioms (personalinėms) įmonėms jų steigėjo prašymu Lietuvos Respublikos Vyriausybė galėjo suteikti juridinio asmens teises⁸⁹, todėl individualios (personalinės) įmonės turtas nebuvo atskirtas nuo įmonininko⁹⁰, kuris atsakė visu savo turtu pagal individualios (personalinės) įmonės prievolės, turto. Akcentuotina, kad minėtas įstatymas nustatė, kad individuali (personalinė) įmonė nuosavybės teise galėjo priklausyti tiek fiziniam asmeniui (keliems fiziniams asmenims bendrosios jungtinės nuosavybės teise), tiek ir negamybinėms organizacijoms, turinčioms juridinio asmens teises (pagal aktualų reguliavimą – IĮ savininkas gali būti tik vienas fizinis asmuo – aut. past.), be to, tokia individuali (personalinė) įmonė galėjo turėti ir fizinio ir juridinio asmens teises.

1990 m. spalio 5 d. priimto Lietuvos Respublikos fizinių asmenų pajamų mokesčio laikinojo įstatymo (įsigaliojo 1990 m. spalio 13 d., negaliojančio nuo 2003 m. sausio

⁸⁸ Lietuvos Respublikos įmonių įstatymas, *Lietuvos aidas*, 1990, Nr. 3-0.

⁸⁹ Tokioms įmonėms buvo taikomi įstatymai, reguliuojantys valstybinių įmonių veiklą, t. y. Lietuvos Respublikos valstybinių įmonių įstatymas, priimtas 1990 m. rugsėjo 25 d., įsigaliojo 1990 m. rugsėjo 30 d., negalioja nuo 1994 m. gruodžio 31 d. *Lietuvos aidas*, žiūrėta 2022 m. kovo 19 d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.602/qQARadyoug>. Aptariamą Lietuvos Respublikos valstybinių įmonių įstatymą pakeitė Lietuvos Respublikos valstybės ir savivaldybės įmonių įstatymas, *Valstybės žinios*, 1994, Nr. 102-2049, įsigaliojęs 1994 m. gruodžio 31 d. ir galiojantis iki šiol.

⁹⁰ Įmonininkas yra fizinis arba juridinis asmuo, taip pat į bendrovę (bendriją) susijungę keli fiziniai ar juridiniai asmenys, kurie nuosavybės teise valdo, naudoja ir disponuoja įmonės turtu, organizuoja įmonės ūkinę ir finansinę veiklą. *Ibid.*, 3 straipsnis.

1 d.)⁹¹ 1 straipsnio 3 dalyje, 24–25 ir 28–29 straipsniuose buvo nurodyta, kad individualios (personalinės) įmonės, turinčios fizinio asmens teises, turėjo mokėti fizinių asmenų pajamų mokesčių už pajamas iš nustatyta tvarka įregistruotos ekonominės veiklos.

1994 m. gegužės 17 d. redakcijos Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos civiliniame kodekse (įsigaliojo 1994 m. birželio 10 d., negalioja nuo 2001 m. liepos 1 d.)⁹² numatytas II skyrius, skirtas įmonėms, neturinčioms juridinio asmens teisių. Jo 22¹ straipsnyje pateikta individualios (personalinės) įmonės sąvoka, nurodant, kad tai ūkinis vienetas, neturintis juridinio asmens teisių, įstatymų nustatyta tvarka įsteigtas vieno ar kelių fizinių asmenų ekonominei veiklai. 1995 m. gegužės 16 d. Lietuvos Respublikos įstatymu „Dėl Lietuvos Respublikos fizinių asmenų pajamų mokesčio laikinojo įstatymo pakeitimo ir papildymo“ (įsigaliojo nuo 1995 m. gegužės 26 d., negalioja nuo 2003 m. sausio 1 d.)⁹³ buvo papildytas Lietuvos Respublikos fizinių asmenų pajamų mokesčio laikinojo įstatymo⁹⁴ 25 straipsniu, kuris numatė, kad juridinio asmens teisių neturinčioms individualioms (personalinėms) įmonėms gali būti nustatytas patento mokestis, o kai kurioms veiklos rūšims netgi ir privalomas patento mokestis.⁹⁵ Patentą įsigijusios įmonės už pajamas, gautas iš patente nurodytos veiklos, pajamų mokesčio nemokėjo. Taip pat minėto įstatymo 33 straipsniu numatytas tam tikroms veiklos rūšims privalomas patento mokestis tiems fiziniams asmenims, kurie gauna kitų pajamų. Tokiu atveju patentą įsigiję fiziniai asmenys už pajamas, gautas iš veiklos, kuriai nustatytas privalomas patento mokestis, pajamų mokesčio taip pat nemokėjo. Šiuos pakeitimus detalizavo LRV 1995 m. spalio 30 nutarimas Nr. 1398 „Dėl Patentų išdavimo tvarkos“ (įsigaliojo 1995 m. lapkričio 9 d., negalioja nuo 2000 m. rugsėjo 21 d.)⁹⁶, kuriuo buvo patvirtinta Patentų išdavimo juridinio asmens teisių neturinčioms individualioms (personalinėms) įmonėms bei fiziniams asmenims tvarka ir nustatyti vidutiniai patento mokesčio pagal veiklos rūšis tarifai juridinio asmens teisių neturin-

⁹¹ Lietuvos Respublikos fizinių asmenų pajamų mokesčio laikinasis įstatymas, *Lietuvos aidas*, 1990, Nr. 101-0.

⁹² Lietuvos Respublikos civilinio kodekso pakeitimo ir papildymo įstatymas, TAR, 2014, Nr. 69.

⁹³ Lietuvos Respublikos įstatymas „Dėl Lietuvos Respublikos fizinių asmenų pajamų mokesčio laikinasis įstatymo pakeitimo ir papildymo“, *Valstybės žinios*, 1995, Nr. 44-1077.

⁹⁴ Lietuvos Respublikos fizinių asmenų pajamų mokesčio laikinasis įstatymas, *Lietuvos aidas*, 1990, Nr. 101-0.

⁹⁵ Jeigu juridinio asmens teisių neturinčios individualios (personalinės) įmonės ir ūkinės bendrijos užsiima veikla neįsigijusios privalomo patento, iš įmonės buvo išieškoma patento mokesčio dydžio suma ir dvigubo jos dydžio bauda. Lietuvos Respublikos fizinių asmenų pajamų mokesčio laikinojo įstatymo 32(3) straipsnis, *Lietuvos aidas*, 1990, Nr. 101-0.

⁹⁶ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1995 m. spalio 30 d. nutarimas Nr. 1398 „Dėl Patentų išdavimo tvarkos“, *Valstybės žinios*, 1995, Nr. 91-2043.

čioms individualioms (personalinėms) įmonėms, minimalūs ir maksimalūs privalomojo patento mokesčio pagal veiklos rūšis tarifai juridinio asmens teisių neturinčioms individualioms (personalinėms) įmonėms bei minimalūs ir maksimalūs privalomojo patento mokesčio pagal veiklos rūšis tarifai fiziniams asmenims⁹⁷. Pažymėtina, kad individuali (personalinė) įmonė kaip atskira SVV subjektų grupė buvo nurodoma 1998 m. lapkričio 24 d. priimto Lietuvos Respublikos smulkaus ir vidutinio verslo plėtros įstatymo (įsigaliojo 1999 m. sausio 1 d. ir su pakeitimais galioja iki šiol) 2 straipsnyje.⁹⁸

1999 m. gegužės 4 d. priimtas Lietuvos Respublikos ūkininko ūkio įstatymas (įsigaliojo 1999 m. gegužės 19 d. ir su vėlesniais pakeitimais galioja iki šiol) įteisino individualų verslą žemės ūkio srityje.⁹⁹ Pagal minėto įstatymo 2 straipsnio 2 dalį ūkininku buvo laikomas fizinis asmuo, besiverčiantis žemės ūkio veikla savo vardu įregistruotame ir atstovaujama ūkyje. Šio įstatymo 3 straipsnis apibrėžė ūkio teisinę padėtį, t. y. kad ūkis neturi juridinio asmens teisių. Pagal ūkio prievolės ūkininkas ir jo šeimos nariai atsakė bendrai, išskyrus tą turtą, kuris, remiantis įstatymais, negali būti išieškomas pagal kreditorių reikalavimus. Kiti ūkio nariai pagal ūkio prievolės atsako bendro turto dalimi, kurią jie sukūrė savo darbu ar lėšomis. Pagal savo narių prievolės, nesusijusias su ūkio veikla, ūkis neatsakė.

Kaip matyti, nepriklausomoje Lietuvoje iki 2001 m. liepos 1 d. individualus verslas turėjo fizinio asmens teises (trumpą laikotarpį, nuo 1990 m. rugsėjo 30 d. iki 1994 m. gruodžio 31 d., turėjo ir juridinio asmens teises).

2001 m. liepos 1 d. įsigaliojo nauja Lietuvos Respublikos civilinio kodekso redakcija¹⁰⁰, pateikusi svarbių naujovių, susijusių su individualių įmonių (kartu ir su individualaus verslo) reguliavimu. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymo 13 straipsnio 2 dalis numatė, kad individualios įmonės, kurios buvo įsteigtos ir įregistruotos iki 2001 m. liepos 1 d., tapo neribotos atsakomybės juridiniais asmenimis atskirai neperregistruotos.

Kadangi nuo CK naujos redakcijos įsigaliojimo visos individualios įmonės įgijo juridinio asmens statusą (teises), inkorporuotai individualaus verslo formai reguliuoti

⁹⁷ Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2001 m. balandžio 11 d. nutartyje civilinėje byloje Nr. 3K-3-445 individualią įmonę taip pat įvardijo kaip įmonę, veikiančią neinkorporuota forma ir kuri asocijuojasi su fizinio asmens komersanto, verslininko individualia komercine ūkine veikla. Teismas pareiškė nuomonę, kad komersantas, verslininkas yra fizinis asmuo, o ne individuali (personalinė) įmonė. Pati įmonė šiuo atveju yra tik fizinio asmens verslo teisinė forma, tam tikra fizinio asmens ekonominė veikla.

⁹⁸ Lietuvos Respublikos smulkaus ir vidutinio verslo plėtros įstatymas, *Valstybės žinios*, 1998, Nr. 109-2993.

⁹⁹ Lietuvos Respublikos ūkininko ūkio įstatymas, *Valstybės žinios*, 1999, Nr. 43-1358.

¹⁰⁰ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas, *supra note*, 2.

buvo priimtas atskiras 2003 m. lapkričio 6 d. Lietuvos Respublikos individualių įmonių įstatymas (III)¹⁰¹. Nuo III įsigaliojimo (2004 m. sausio 1 d.) iki 2021 m. rugsėjo 1 d. įregistruoti vos 3 šio įstatymo pakeitimai.¹⁰²

Pažymėtina, kad individualus verslas, nepaisant CK pakeitimų, ir toliau galėjo būti vykdomas fizinio asmens teisėmis pagal teisinį reguliavimą, įtvirtinusi patentus. 2002 m. liepos 2 d. priimtas GPMĮ (įsigaliojęs 2003 m. sausio 1 d.) pakeitė patentų sistemą ir įtvirtino individualios veiklos statusą, suteikusi teisę fiziniam asmeniui vykdyti komercinę arba gamybinę veiklą, savarankišką kūrybą, profesinę ir kitą panašaus pobūdžio savarankišką veiklą.

Lietuvos Respublikos Konstitucijos 58 straipsnis¹⁰³ skelbia, kad kiekvienas žmogus gali laisvai pasirinkti darbą bei verslą ir turi teisę turėti tinkamas, saugias ir sveikas darbo sąlygas, gauti teisingą apmokėjimą už darbą ir socialinę apsaugą nedarbo atveju. Minėtoje konstitucinėje normoje aukščiausiu lygiu įvardyta teisė pasirinkti veiklos vykdymo formą, kuri apima galimybę vykdyti verslą įsteigiant juridinį asmenį (inkorporuota forma) ir neįsteigus juridinio asmens (neinkorporuota forma). Šios konstitucinės socialinės-ekonominės asmens teisės įtvirtinimu konstituciniu lygmeniu užtikrinama žmogaus prigimtinė ir konstitucinė teisė laisvai pasirinkti verslą ir darbą, pripažįstama žmogaus užimtumo pasirinkimo apsauga ir svarba tiek renkantis įvairaus pobūdžio darbo santykius, tiek ir įvairias verslo organizavimo formas. Konstitucijoje įtvirtinta žmogaus laisvė pasirinkti verslą tam tikra prasme įpareigojo įstatymų leidėją sudaryti teisines sąlygas šiai laisvei įgyvendinti.

SVV (ir individualaus verslo) istorinės teisinio reguliavimo raidos analizė leidžia teigti, kad nuo 2001 m. liepos 1 d. Lietuvoje egzistuoja dualus SVV (taip pat ir individualaus verslo) vykdymo režimas (dvi SVV formos), pagal kurias numatyti keturi SVV (ir individualaus verslo) vykdymo būdai:

- neinkorporuota forma, t. y. deklaruojant fizinio asmens verslininko statusą:
 - a) nuo individualios veiklos įregistravimo mokesčių administratoriuje dienos;
 - b) nuo verslo liudijimo įsigijimo dienos;
 - c) nuo ūkininko ūkio įregistravimo dienos, bei

– inkorporuota forma, t. y. veikiant juridinio asmens teisėmis (šio tyrimo tikslas

– neribotos civilinės atsakomybės juridinio asmens – individualios įmonės – anali-

¹⁰¹ Lietuvos Respublikos individualių įmonių įstatymas, *Vaištybės žinios*, 2003, Nr. 112-4991.

¹⁰² Suvestinių redakcijų sąrašas pagal datą, žiūrėta 2021 m. rugsėjo 1 d., <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalActEditions/TAR.FAB13F21783F?faces-redirect=true>.

¹⁰³ Lietuvos Respublikos Konstitucija, *Lietuvos aidas*, 1992, Nr. 220-0.

zė tyrime nurodytų teisinio reguliavimo ir teisės taikymo problemų apimtimi), nuo juridinio asmens įregistravimo JAR, jeigu juridinio asmens naudos gavėju nurodytas vienas fizinis asmuo.

1.2.2. SPECIALUSIS INDIVIDUALIOS ĮMONĖS TEISINIS STATUSAS

Dauguma ekonomistų sutaria, kad šiuolaikinės visuomenės skatinamoji ekonominė jėga – ne stambios kompanijos, o iniciatyvus, išradingas, nebijantis rizikuoti ir priimti asmeninės atsakomybės individualus verslininkas. Pagal tai, kiek visuomenės narių verčiasi ekonomine veikla, kokią dalį bendro įmonių skaičiaus sudaro individualus verslas, vertinamas ir atitinkamos visuomenės verslumas.¹⁰⁴ Gyventojų verslumas – svarbus veiksnys ekonominės plėtros raidoje.¹⁰⁵

Siekiant pradėti individualų verslą Lietuvoje, didžiausias iššūkis kyla nusprendžiant, kaip jį įteisinti, nes, kaip jau minėta tyrimo 1.2.1 poskyryje, Lietuvoje egzistuoja dualus individualaus verslo teisinis režimas, pateikiantis net dvi individualaus verslo organizavimo formas ir keturis šių formų vykdymo būdus. Disertacijoje nagrinėjama inkorporuota individualaus verslo organizavimo forma, kuomet verslas vykdomas individualios įmonės pagrindu.

Lietuvoje individualių įmonių teisiniai santykiai reguliuojami CK (lex generalis) ir III, specialiuoju įstatymu (lex specialis), reglamentuojančiu individualių įmonių steigimą, valdymą, veiklą, pertvarkymą, likvidavimą, šių įmonių savininkų teises ir pareigas (III 1 straipsnis). Išieškojimo iš individualių įmonių turto procedūros įtvirtintos CPK 672–673 straipsniuose, juose numatyta ir atvirkštinė procedūra, kad individualios įmonės įsiskolinimai gali būti išieškomi iš individualios įmonės savininko turto.

Individualios įmonės nemokumo proceso teisinių santykių ypatumai apibrėžti JANĮ, taip pat epizodiškai reglamentuojami ir FABĮ.

Analizuojant CK ir CPK teisės normas, paminėtina, kad CK 5.25 straipsnio 4 dalyje, 5.55 straipsnio 1 dalyje, 5.63 straipsnio 3 dalyje, 5.65 ir 5.72 straipsniuose bei CPK 186 straipsnio 5 dalyje ir 673 straipsnyje iki šių dienų dar yra išlikęs individualios (personalinės) įmonės terminas, kuris šiuolaikinėje nacionalinėje teisėje nėra aktua-

¹⁰⁴ Valentinus Mikelėnas, *supra note*, 39: 11–12.

¹⁰⁵ Šarūnė Beinoraitė ir Rolandas Drejeris, „Gyventojų verslumo matavimo modelis“, *Verslas: Teorija ir praktika* 15 (3) (2014): 199–209.

lus ir teisiškai teisingas¹⁰⁶, todėl keistinas keičiant atitinkamas teisės normas. Siekiant teisinio aiškumo ir nuoseklumo, visuose vidaus teisės aktuose turi būti laikomasi bendros sąvokos „individuali įmonė“ reglamentavimo. CK nėra daug teisės normų, reguliuojančių išimtinai individualiai įmonei būdingus teisinius santykius. Vertinant sistemaiškai, tam tikros CK nuostatos, kuriomis reguliuojami juridiniai asmenys, taikytinos ir individualioms įmonėms. Pagal galiojančią teisinį reguliavimą (CK 2.33–2.34, 2.50 straipsniai) individuali įmonė laikytina privačiu neribotos civilinės atsakomybės juridiniu asmeniu, turinčiu savo pavadinimą, galinčiu savo vardu įgyti ir turėti teises bei pareigas bei būti ieškovu ar atsakovu teisme. Individuali įmonė turtą valdo, naudoja ir juo disponuoja nuosavybės ar patikėjimo teise (CK 2.48 straipsnio 1 dalis), todėl kaip savarankiškas civilinių santykių subjektas už savo prievolės atsako jai nuosavybės ar patikėjimo teise priklausančiu turtu (III 8 straipsnis, CK 2.50 straipsnio 1 dalis). IĮ gali būti ne tik civilinės teisės subjektas CK 2.33 straipsnio 1 dalies prasme, bet ir civilinių teisių objektas, kuriam priklauso turto ir turtinių bei neturtinių teisių, skolų ir kitokių pareigų visuma. IĮ taip pat laikytina atskiru specialaus režimo nekilnojamuoju turtu (turtiniu kompleksu) (CK 1.110 straipsnis), kurį reikia įregistruoti¹⁰⁷ ir išregistruoti iš JAR, taip pat nuosavybės teisės objektu, kuris gali dalyvauti civilinėje apyvartoje kaip atskiras turtas. Šiek tiek daugiau dėmesio CK skiriama IĮ paveldėjimo teisiniams santykiams¹⁰⁸ (kaip ir III 10 straipsnis). CK penktoji knyga įtvirtina galimybę paveldėti individualią įmonę kaip objektą.¹⁰⁹ Įstatymas nenustato, kad paduodamas pareiškimą įpėdinis tiksliai žinotų, ar palikėjas turėjo skolų, tačiau vien žinojimas, kad palikėjo veikla siejama su neribota jo atsakomybe (pavyzdžiui, individualios įmonės savininko), gali motyvuoti įpėdinį priimti palikimą, sudarant paveldimo turto apyrašą. Palikimo priėmimas pagal turto apyrašą įtvirtina ribotą įpėdinio atsakomybę už palikėjo skolas. Palikimo priėmimas pagal apyrašą yra vienintelis palikimo priėmimo būdas, kuris sudaro sąlygas įpėdiniui apsaugoti nuo rizikos, kad palikėjo skolos viršys paveldėtą turtą, todėl įpėdiniui kils pareiga jas grąžinti iš asmeninio turto. Paveldėjimo atveju palikimą priėmus pagal apyrašą, palikėjo skolos padengiamos tik tiek, kiek yra pavel-

¹⁰⁶ Įsteigtos iki šiam įstatymui įsigaliojant, individualios (personalinės) įmonės, kurių pavadinime yra žodžiai „personalinė įmonė“, šių žodžių santrumpa „PI“, taip pat individualios įmonės, kurių pavadinimuose nenurodyta teisinė forma, įsigaliojus šiam įstatymui laikomos individualiomis įmonėmis (III 14 straipsnio 1 dalis).

¹⁰⁷ Individuali įmonė įregistruojama po to, kai yra paskirtas individualios įmonės vadovas, jei jis nėra individualios įmonės savininkas, ir juridinių asmenų registruoti yra pateikti CK nurodyti įmonei įregistruoti reikalingi dokumentai (III 3 straipsnio 4 dalis).

¹⁰⁸ IĮ paveldėjimo ypatumai nustatyti CK 5.25, 5.55, 5.63, 5.65, 5.72 straipsniuose.

¹⁰⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. vasario 9 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-11/2009.

dimo turto (CK 5.55 straipsnio 1 dalis). Tad tais atvejais, kai paveldima individuali (personalinė) įmonė (turinti skolinių įsipareigojimų kreditoriams), įpėdinis, priėmęs palikimą, gali kreiptis į palikimo atsiradimo vietos teismą su prašymu paskirti palikimo administratorių ir spręsti klausimą dėl bankroto bylos iškėlimo. Reikalavimai, susiję su paveldimos įmonės veikla, pereina įpėdiniams ir realizuojami pagal palikėjo sudarytus sandorius, išskyrus tuos atvejus, kai paveldima įmonė, kuriai pradedamas bankroto procesas (CK 5.63 straipsnis). Individualios įmonės pirkimui–pardavimui taikytinos CK devintojo skirsnio normos (6.402–6.410 straipsniai).

III 2 straipsnyje pateiktas su CK teisės normomis sutampantis individualios įmonės apibūdinimas. Individuali įmonė yra neribotos civilinės atsakomybės (t. y. savininkas atsako už individualios įmonės prievolės savo (ir šeimos) turtu) juridinis asmuo, kurio steigėju gali būti tik veiksnus fizinis asmuo. II savininkas negali būti kitos individualios įmonės savininku. Turtas individualiai įmonei priklauso nuosavybės teise, tačiau įstatymas II savininkui suteikia teisę gauti II pelną, paimti individualios įmonės kasoje esančius pinigus kaip avansu išmokamą pelną savo asmeniniams poreikiams, taip pat paimti iš individualios įmonės turtą. Individualios įmonės savininkas dažniausiai būna ir jos vadovas, bet įstatymai suteikia teisę II vadovu paskirti ir kitą asmenį.

Individualios įmonės savininko dalyvavimas individualioje įmonėje išreiškiamas per pačios individualios įmonės priklausomybę fiziniam asmeniui (III 3 straipsnio 5 dalis). Skirtingai nei akcinių bendrovių / uždarytųjų akcinių bendrovių, kuriose asmens dalyvavimas juridiniame asmenyje išreiškiamas per turimą akcijų nuosavybės teisę (Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymo¹¹⁰ 3 straipsnio 1 dalis) atveju, II negali išleisti naujų akcijų ir taip pritraukti lėšų.

JAR nesant duomenų apie kitus individualios įmonės savininkus ar vadovus nuo individualios įmonės įsteigimo momento, individualios įmonės savininkas kartu yra ir vienasmenis individualios įmonės valdymo organas – II vadovas, jeigu individualios įmonės nuostatai nenustato kitaip (III 7 straipsnio 1 dalis), jam priskiriama individualios įmonės vadovo kompetencija.¹¹¹ Vadovaujantis III 8 straipsnio 1–2 dalimis, individuali įmonė gali turėti nuosavybės teise priklausančio turto. Individualios įmonės turtas yra individualios įmonės nuosavybės perduotas individualios įmonės savininkui asmeninės nuosavybės teise priklausęs turtas, taip pat turtas, įgytas individualios įmonės vardu.

¹¹⁰ Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymas, *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 64–1914.

¹¹¹ Lietuvos apeliacinio teismo 2020 m. kovo 5 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2-524-381/2020.

Individuali įmonė yra specifinė individualaus verslo organizavimo forma, tad labai svarbu kritiškai įvertinti IĮ teisinę formą, turinčią specialų teisinį statusą, Lietuvoje egzistuojančio dualaus SVV teisinio režimo kontekste. Pirma, kad SVV individualios įmonės pagrindu būtų vykdomas, reikalinga individualią įmonę įregistruoti JAR, o tam privaloma parengti individualios įmonės steigimo dokumentus, atitinkančius III 4 straipsnio reikalavimus, pasirūpinti buveinės adresu Lietuvos Respublikoje. Tai atitinkamai padidina IĮ steigimo išlaidas (nors ir išvengiama pradinio minimalaus įstatinio kapitalo sukaupimo). Imperatyvus norminis reikalavimas dėl IĮ registravimo JAR taip pat pailgina laiko sąnaudas, nes individuali įmonė gali pradėti vykdyti veiklą tik nuo jos įregistravimo per 3 darbo dienas JAR. Antra, individuali įmonė kaip juridinis asmuo turi turėti vienasmenį valdymo organą – individualios įmonės vadovą (IIĮ 7 str.), informacija apie jo įdarbinimą turi būti pateikiama VSDFV ir IĮ vadovui turi būti mokamas darbo užmokestis bei atitinkami mokesčiai į valstybės biudžetą, atsižvelgiant į Lietuvos Respublikos valstybinio socialinio draudimo įstatymo nuostatas, įpareigojančias IĮ savininkus draustis ne tik bazinei pensijai, bet ir papildomai pensijos daliai, taip pat pelno ir GPMĮ nustatytas prievolės. Trečia, mokesčių mokėtojas yra ne tik IĮ savininkas, bet ir pati individuali įmonė, nes jai taikomi juridinių asmenų mokesčiai, pavyzdžiui, pelno mokestis, nekilnojamojo turto mokestis. Ketvirta, individualios įmonės buhalterinė apskaita tvarkoma buhalterinę apskaitą reglamentuojančių teisės aktų nustatyta tvarka (IIĮ 9 str.). Penkta, IĮ specifiniai ypatumai, gali įtakoti mažesnio individualios įmonės kontrahentų pasitikėjimo atvejus. Šešta, kadangi IĮ veiklos mastai nedideli, sudėtinga įdarbinti aukštos kvalifikacijos darbuotojus, tad tuo pasireiškia profesionalios vadybos stoka. Septinta, sudėtingesnė IĮ likvidavimo dėl bankroto tvarka, nes likvidavimo procedūrai taikomos III 13 bei JANĮ straipsnių nuostatos. Aštunta, IĮ yra neribotos civilinės atsakomybės juridinis asmuo. Devinta, kadangi IĮ yra juridinio asmens statusą turintis subjektas, IĮ bankrotas vykdomas pagal III ir JANĮ nuostatas (fragmentiškai ir pagal FABĮ). Dešimta, individualios įmonės teisinė padėtis (specifiškumas) lemia jos civilinės atsakomybės ypatumus. Teismų praktikoje bendroju požiūriu juridinio asmens savininkai, juridiniam asmeniui bankrutuojant, nėra bankroto proceso dalyviai, tačiau ši bendroji taisyklė turi išimčių individualios įmonės bankroto atveju. IĮ dalyvį paveikia IĮ bankroto procedūros. Nors individuali įmonė ir jos savininkas yra atskiri civilinių teisinių santykių subjektai, galintys savarankiškai prisiimti prievolės ir už jas atsakyti, egzistuoja IĮ bei IĮ dalyvio turto atskirumo principas (reiškiantis, kad IĮ ir IĮ dalyvio turtas netapatinami), tačiau, tuo atveju, kai individuali įmonė neturi turto

ar neturi pakankamai turto atsiskaityti pagal prisiimtas turtines prievoles, jos dalyviui atsiranda subsidiarioji prievolė atsakyti už individualios įmonės skolas.¹¹² Vadinasi, individualios įmonės specifiškumas ir šio juridinio asmens bankroto vykdymo ypatumai lemia, kad IĮ dalyvis kaip fizinis asmuo verslininkas yra neatsiejamas nuo pačios neribotos civilinės atsakomybės juridinio asmens (pavyzdžiui, civilinės atsakomybės subsidiarumas dėl IĮ prievolių vykdymo). Vienuoliktą, individualios įmonės bankroto procesas laikomas labai nenaudinga jos dalyviui, nes aktualūs teisės aktai numato IĮ prievolių vykdymą ne tik iš pačios IĮ turto, bet ir iš IĮ dalyvio turto.

Palyginus tiriamųjų užsienio valstybių ir Lietuvoje esamą SVV teisinį reguliavimą, aktualu pažymėti, kad tiriamosiose valstybėse SVV taip pat egzistuoja individualios įmonės teisine forma, tačiau, priešingai nei Lietuvoje, šiose valstybėse individuali įmonė neturi juridinio asmens teisinio statuso ir teisinių santykių subjektas yra pats individualios įmonės savininkas – fizinis asmuo.

Pavyzdžiui, JK SVV, veikiančiam IĮ pagrindu, naudojamas turtas nėra atskirtas nuo IĮ savininko turto ir IĮ savininkas asmeniškai atsako pagal visas IĮ prievoles. Steigiant IĮ nereikia rengti įstatų, nėra taikoma jokių įstatinio kapitalo minimumo reikalavimų, pati IĮ kaip juridinis asmuo nėra registruojama įmonių registre (angl. Companies House). JK IĮ laikoma įsteigta, kai jos savininkas įsiregistruoja valstybinėje mokesčių institucijoje (angl. HM Revenue and Customs) kaip savarankiškai dirbantis asmuo. Tą jis turi padaryti per 3 mėnesius nuo savo ekonominės veiklos pradžios. IĮ gali turėti įmonės vardą, naudojamą kartu su savininko pavarde, taip pat pats IĮ savininkas privalo tvarkyti pajamų ir išlaidų apskaitą. IĮ kaip teisės subjektas baigiasi mirus jos savininkui arba jam nutraukus ekonominę veiklą.¹¹³ IĮ gali turėti firmos vardą, kuris naudojamas kartu su savininko pavarde. Nors pripažįstama, kad didžiausias IĮ trūkumas yra savininko neribota civilinė atsakomybė, kartu nurodomi ir jos pranašumai, palyginti su kitomis verslo teisinėmis formomis: įsteigimo paprastumas, operatyvumas ir pigumas; nėra reikalavimo darbuotojams dalyvauti valdant įmonę; netaikomi atskleidimo ir audito reikalavimai; nesudėtinga organizacinė struktūra (vienasmenis vadovavimas), nėra korporacinių mokesčių.¹¹⁴ JK individualią veiklą vykdančios subjektai į grupes neskirstomi, kaip toliau nurodytose užsienio valstybėse Vokietijoje ir Latvijoje.

Švedijoje fiziniai asmenys gali vykdyti SVV – individualų verslą – dviem būdais,

¹¹² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. gruodžio 7 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-400/2012.

¹¹³ Michael J. Munkert ir kt., *supra note*, 43: 241–242.

¹¹⁴ Lina Mikalonienė ir kt., *supra note*, 39: 21.

t. y. kaip fiziniai asmenys – individualūs prekybininkai (angl. sole trader; šved. enskild näringsidkare) arba fiziniai asmenys – individualūs prekybininkai (šved. enskild näringsidkare), norintys vykdyti individualų verslą¹¹⁵ įmonės vardu, gali registruoti individualią įmonę (šved. enskild näringsverksamhet; angl. sole proprietorship)¹¹⁶. Švedijoje individuali įmonė (šved. enskild näringsverksamhet) taip pat neturi juridinio asmens statuso.

Įdomu tai, kad esminių skirtumų tarp čia nurodytų SVV formų (šved. enskild näringsidkare ir enskild näringsverksamhet) patys švedai neįžvelgia, tačiau skirtumų vis dėlto yra ir jie susiję su tokios verslo formos privaloma registracija. Pavyzdžiui, jeigu Švedijos individualus prekybininkas nori vykdyti privatų verslą, suteikdamas jam pavadinimą ir siekdamas teisiškai šį pavadinimą apsaugoti, arba norimas įmonei suteikti pavadinimas nesutampa su Švedijos individualaus prekybininko pavarde, arba siekiama įgyti darbdavio statusą, tokie individualūs prekybininkai privalo registruoti savo individualų (privatų) verslą – individualią įmonę – Švedijos įmonių registracijos tarnyboje (šved. Bolagsverket) kaip enskild näringsverksamhet.¹¹⁷ Tokiu atveju švedišką individualios įmonės organizacinį kodą (šved. organisationsnummer) Švedijos įmonių registracijos tarnyboje nurodomas tokios įmonės vienintelio savininko – fizinio asmens individualaus prekybininko – švedišką fizinio asmens kodą (identifikacinis numeris, šved. personnummer).¹¹⁸

Pažymėtina, kad Švedijoje aiškios ribos tarp individualios įmonės ir individualaus prekybininko atsakomybės faktiškai nėra. Švedišką IĮ vienintelis savininkas (individualus prekybininkas) turi neribotą atsakomybę už visas individualios įmonės skolas (nėra atskirtos IĮ savininko asmeninės ir verslo skolos) ir atitinkamai individualios įmonės savininkas visus įsipareigojimus (pavyzdžiui, individualios įmonės skolos, sutartiniai įsipareigojimai) prisiima savo kaip individualaus prekybininko vardu bei visu savo turtu atsako už švedišką individualios įmonės prievolės. Švedijos individualios įmonės savininkas – individualus prekybininkas yra ieškovas / atsakovas teisme, o tai reiškia, kad tokios individualios įmonės savininkui gali tekti asmeniškai sumokėti

¹¹⁵ Ši veiklos forma Švedijoje rekomenduojama amatui vystyti, bet ne kaip verslo forma.

¹¹⁶ Įvertinus žodžių *näringsidkare* ir *näringsverksamhet* vertimą iš švedų kalbos į lietuvių kalbą, pasakytina, kad žodis *närings* reiškia „privatus“, žodyje esančią galūnę *-idkare* išvertus į lietuvių kalbą, tai reikštų „asmuo“, o žodyje esančią galūnę *-verksamhet* – „verslas“.

¹¹⁷ Kitais nei nurodyta *enskild näringsverksamhet* atvejais, taip pat *enskild näringsidkare* atveju, registracija Švedijos įmonių registracijos tarnyboje nėra privaloma.

¹¹⁸ Švedijos vyriausybės pateikiama informacija verslui, žiūrėta 2021 m. sausio 6 d., <https://www.verksam.se/web/international/starting/get-started-business-registration-and-tax/sole-trader>.

individualios įmonės skolas. Švediškos individualios įmonės turtas ir skolos gali būti paveldimos. Jeigu įpėdinis norėtų tęsti tokios individualios įmonės veiklą, turėtų atitinkamai įregistruoti įmonės pavadinimą savo vardu.

Tiek asmuo enskild näringsidkare, tiek asmuo enskild näringsverksamhet turi įregistruoti savo verslą Švedijos mokesčių agentūroje (šved. Skatteverket)¹¹⁹, t. y. registruojasi Švedijos mokesčių mokėtoju dėl F mokesčio (šved. F-skatt)¹²⁰, PVM kodo (šved. momsregistrering) suteikimo ir, kaip minėta, jeigu enskild näringsverksamhet ketina turėti darbuotojų, atitinkamai – švediškoje VSDFV (šved. Arbetsgivare) registruojasi kaip darbdavys.¹²¹ Jeigu enskild näringsverksamhet įdarbina darbuotojus, jų darbdaviu laikomas pats IĮ savininkas – individualus prekybininkas.

Vokietijoje individuali įmonė Einzelunternehmen arba Einzelkaufmännisches Unternehmen laikoma neinkorporuota individualaus verslo forma, t. y. neturinčia juridinio asmens statuso ir nesančia savarankišku teisinių santykių subjektu. Fizinis asmuo verslininkas (vok. Kaufmann) yra teisinių santykių subjektas ir atsako pagal vokiškos individualios įmonės prievolės asmeniškai, jis taip pat yra atsakovas ir ieškovas bylose, susijusiose su vokiška individualia įmone. Individualios įmonės steigimo procedūra Vokietijoje gana paprasta – nereikalaujama nei įstatų, nei įstatinio kapitalo minimumo. Pirmiausia fizinis asmuo verslininkas įsiregistruoja Vokietijos valstybinėje mokesčių institucijoje (vok. Nationalen Staatliche Steuerbehörde). Atsižvelgiant į įmonės dydį, metinę apyvartą ir veiklos sritis gali būti reikalaujama, kad vokiškosios IĮ savininkas įsiregistruotų Prekybos registre ir atitinkamai taptų prekybinku (vok. Eingetragener Kaufmann / Eingetragene Kauffrau)¹²² bei tvarkytų pajamų ir išlaidų apskaitą (finansinę atskaitomybę). Vokiškos individualios įmonės savininkas gali įdarbinti darbuotojų, įskaitant ir individualios įmonės vadovą, kuris veikia pagal IĮ savininko išduotą prokurą.¹²³ Vokietijoje individualią veiklą vykdantys subjektai išskiriami į dvi grupes. Pirmoje grupėje yra asmenys, užsiimantys verslu, daugiausia prekyba, antrajai priskiriami asmenys, kurie nėra susiję su prekyba, jie verčiasi profesine, kūrybine veikla.

Latvijoje taip pat neegzistuoja individualaus verslo forma individualios įmonės

¹¹⁹ Švedijoje IĮ laikoma įsteigta nuo jos įregistravimo Švedijos mokesčių agentūroje.

¹²⁰ Individualiems prekybininkams suteikiamas F mokesčio pažymėjimas, reiškiantis, kad jie yra atsakingi už mokesčių ir savarankiškų įmokų (šved. *egenavgifter*) mokėjimą už pajamas, kurias gauna.

¹²¹ Švedijos Vyriausybės pateikiama informacija verslui, žiūrėta 2021 m. sausio 7 d., <https://www.verksamta.se/web/international/starting/get-started-business-registration-and-tax/sole-trader>.

¹²² Pavyzdžiui, registracija yra privaloma jeigu vokiškos individualios įmonės metinė apyvarta yra 250 000 Eur ir daugiau.

¹²³ Michael J. Munkert ir kt., *supra note*, 43: 72–73.

pagrindu, turinti juridinio asmens teises. Latvijojē individualus prekeivis (angl. individual merchant; latv. individuālais komersants) gali būtē tik teisiškai veiksnus fizinis asmuo, įregistruotas Įmonių registre (angl. Commercial Register; latv. Komercreģistrs) kaip individualus prekeivis. Individualų prekeivį įsteigti gali tik vienas fizinis asmuo, jis laikomas įsteigtu nuo jo registracijos Įmonių registre dienos. Individualus prekeivis yra įregistruojamas užpildžius dokumentus, nurodytus Latvijos Respublikos prekybos įstatyme (angl. Commercial Law of the Republic of Latvia; latv. Latvijas Republikas Komerclikums) ir Latvijos Respublikos įmonių registro įstatyme (angl. Law on the Enterprise Register of the Republic of Latvia, latv. Latvijas Republikas likums „Par Latvijas Republikas Uzņēmumu reģistru“). Latvijojē individualus prekeivis gali sudaryti sandorius, susijusius su komercine veikla, naudodamas individualaus prekeivio pavadinimą, taip pat būtē ieškovu ir atsakovu teisme. Visas fizinių asmenų, įsiregistravusių kaip individualūs prekeiviai, turtas yra individualaus prekeivio turtas, todėl tarp šių dviejų teisinių subjektų statusų (fizinio asmens kaip vartotojo ir individualaus prekeivio – aut. past.) skirtumo nėra. Individualus prekeivis turi neribotą civilinę atsakomybę, o tai reiškia, kad jis atsako visu savo turtu už savo įsipareigojimus, atsiradusius vykdant individualaus prekeivio komercinę veiklą. Latvijojē individualią veiklą vykdantys subjektai išskirti į dvi grupes – vykdančius individualią veiklą ir negalinčius įdarbinti darbuotojų ir vykdančius ekonominę veiklą ir galinčius samdyti darbuotojus.

Vadovaujantis Estijos komerciniu kodeksu (angl. Commercial Code; est. Ärisedustik)¹²⁴, tik fizinis asmuo gali būtē individualus verslininkas (angl. sole proprietor; est. füüsilisest isikust ettevõtja). Prieš pradėdamas savo veiklą individualus verslininkas turi pateikti paraišką registracijai Prekybos registre (angl. Commercial Register; est. Äriregister). Individualus verslininkas gali informuoti Prekybos registrą apie savo veiklos sustabdymą iš anksto, nurodydamas laikotarpį, kai nevykdo veiklos. Individualus verslininkas, kurio veikla dėl veiklos pobūdžio yra sezoninė, gali informuoti Prekybos registrą apie įmonės veiklos pradžios ir pabaigos datas. Pranešimas apie veiklos pradžios ir pabaigos datas taip pat gali būtē teikiamas laikinos veiklos atveju.

Kaip matyti, visų tiriamųjų užsienio valstybių teisės aktai numato, kad individuali įmonė nėra inkorporuota verslo forma ir kad individualios įmonės teisinis subjektiškumas prilygsta jos savininko – fizinio asmens teisiniam subjektiškumui (išskyrus Latvijos nemokumo įstatymo (angl. Latvian Insolvency Law; latv. Maksatnespejas li-

¹²⁴ Riigi Taetaja, žiūrėta 2021 m. kovo 17 d., <https://www.riigiteataja.ee/en/eli/522062017003/consolide>.

kums¹²⁵) 56, 121, 123 straipsniuose nurodytą išimtį), todėl ir atsakomybės subjektu yra laikomas pats IĮ savininkas (dalyvis) - fizinis asmuo.

Lietuvos teisinėje apyvarčioje egzistuoja verslo rūšys, kurias gali vykdyti išimtinai tik inkorporuota teisine forma veikiančios fiziniai asmenys. Pavyzdžiui, CK 6.812 straipsnyje pateikiamos vežimo viešuoju (bendrojo naudojimo) transportu nuostatos¹²⁶, kuriose išskirtinai minima verslininko – juridinio asmens apibrėžtis, t. y. vežimo viešuoju (bendrojo naudojimo) transportu sutarties šalis – verslininkas privalo būti išimtinai juridinis asmuo. Analogiško požymio reikalavimas įvardytas ir CK 6.824 straipsnyje, kuris pateikia krovinių ekspedijavimo ir krovinių ekspedicijos sutarties sampratą.¹²⁷ Juridinio asmens statuso reikalavimas verslininkui numatytas ir CK 6.830 straipsnyje dėl pasaulio sutarties¹²⁸ ir CK 6.851 straipsnyje, apibūdinančiame prekių sandėliavimo sutartį¹²⁹. Verstis medicinos praktika pagal Lietuvos Respublikos medicinos praktikos įstatymo¹³⁰ 4 straipsnio 2 dalį galima tik sveikatos priežiūros įstaigoje, turinčioje licenciją teikti asmens sveikatos priežiūros paslaugas. O pagal Lietuvos Respublikos sveikatos priežiūros įstaigų įstatymo¹³¹ 2 straipsnio 1 dalį sveikatos priežiūros įstaiga gali būti tik juridinis asmuo. Alkoholinių gėrimų importas, didmeninė ir mažmeninė prekyba jais (LRV 2004 m. gegužės 20 d. nutarimas Nr. 618 „Dėl Didmeninės ir mažmeninės prekybos alkoholio produktais licencijavimo taisyklių patvirtinimo“¹³²) yra licencijuojama veikla, o licencija šiai veiklai išduodama tik juridiniams asmenims ((LRV 2004 m. gegužės 20 d. nutarimo Nr. 618 „Dėl Didmeninės ir mažmeninės prekybos alkoholio produktais licencijavimo taisyklių patvirtinimo“ 16 punktas). Norint užsiimti aukščiau nurodyta ekonomine veikla, galimybės veikti neinkorporuota indi-

¹²⁵ Latvijos nemokumo įstatymas, Maksātnespējas likums (11. 06. 2009. likums / LV, 97, 26. 06. 2009), Žiūrēta 2022 m. gegužės 16 d., <https://likumi.lv/ta/en/en/id/214590>.

¹²⁶ Juridinis asmuo (verslininkas), teikiantis vežimo paslaugas, pripažįstamas teikiančiu viešojo transporto paslaugas, jeigu jis pagal įstatymą arba leidimą (licenciją) privalo vežti krovinius ar keleivius bet kurio asmens pageidavimu nustatytais maršrutais ir nustatytu laiku. CK 6.812 str. 1 d.

¹²⁷ Ekspeditorius – juridinis asmuo (verslininkas), sudaręs krovinių ekspedijavimo sutartį su užsakovu ir įsipareigojęs užsakovo (užsakovo kliento) lėšomis, jo ar savo vardu gabenti jam priklausanti krovinį ir atlikti kitus su tuo susijusius veiksmus. CK 6.824 straipsnio 2 dalis.

¹²⁸ Jeigu saugotojas yra juridinis asmuo (verslininkas), kurio viena iš veiklos sričių yra saugojimas (profesionalus saugotojas), tai pasaulio sutartis arba juridinio asmens steigimo dokumentai gali numatyti saugotojo pareigą priimti iš davėjo daiktą sutartyje nustatytu terminu. CK 6.830 str. 3 d.

¹²⁹ Šiame skirsnyje prekių sandėliu laikomas juridinis asmuo (verslininkas), kurio pagrindinė veiklos rūšis yra saugoti prekes ir teikti kitas su prekių saugojimu susijusias paslaugas. CK 6.851 str. 2 d.

¹³⁰ Lietuvos Respublikos medicinos praktikos įstatymas, *Valstybės žinios*, 1996, Nr. 102-2313.

¹³¹ Lietuvos Respublikos sveikatos priežiūros įstaigų įstatymas, *Valstybės žinios*, 1996, Nr. 66-1572.

¹³² Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2004 m. gegužės 20 d. nutarimas Nr. 618 „Dėl Didmeninės ir mažmeninės prekybos alkoholio produktais licencijavimo taisyklių patvirtinimo“, *Valstybės žinios*, 2004, Nr. 84-3050.

vidualaus verslo forma nacionaliniai teisės aktai nesuteikia. Individualios įmonės specifiskumas kitų juridinių asmenų teisinių formų kontekste laikytina viena iš priežasčių, kodėl mažėja tokios teisinės formos juridinių asmenų Lietuvoje, juolab kad egzistuoja alternatyvios inkorporuoto ir neinkorporuoto individualaus verslo organizavimo formos. Vertinant aplinkybę, kad atitinkamo pobūdžio ekonominei veiklai vykdyti reikalinga įsteigti juridinį asmenį, inkorporuoto individualaus verslo kontekste, pasakytina, kad Lietuvoje šiai situacijai išspręsti galima pasitelkti mažosios bendrijos teisinę formą, kuriai nereikia pradinio įstatinio kapitalo, kurios steigėju ir tiesioginiu naudos gavėju gali būti – vienas fizinis asmuo (kaip ir IĮ atveju), tačiau, priešingai nei IĮ atveju, mažoji bendrija yra ribotos civilinės atsakomybės privatusis juridinis asmuo, o tai reiškia, kad jos turtas atskirtas nuo mažosios bendrijos narių turto ir mažosios bendrijos bankroto atveju mažajai bendrijai neturint turto (ar jo turint nepakankamai) išieškojimas į mažosios bendrijos narių turtą nėra nukreipiamas (Lietuvos Respublikos mažųjų bendrijų įstatymo 2 straipsnis).¹³³

Apibendrinant pasakytina, kad Lietuvoje egzistuojantis įstatyminis reglamentavimas, pagal kurį individualiai įmonei suteiktos juridinio asmens teisės bei neribotos civilinės atsakomybės statusas, pasižymintis savita problematika (ypatumi pasireiškia IĮ bankroto proceso metu, kuriuos tyrimo autorė nagrinėja kituose mokslinio darbo skyriuose – aut. past.), suponuoja išvadą, kad nacionalinėje teisėje IĮ yra nepatraukli šiuolaikinio individualaus verslo organizavimo forma, tad tyrimo autorės radikaliu vertinimu svarstytinas šios teisinės formos panaikinimas, neišregistruotoms iš JAR individualioms įmonėms įstatymu suteikiant (grąžinant) fizinio asmens teises.

1.3. PAGRINDINIAI INDIVIDUALIOS ĮMONĖS IR JOS DALYVIO BANKROTO PROCESO YPATUMAI

Individualios įmonės ir jos dalyvio bankroto procesus lemia skirtingos priežastys. Pavyzdžiui, II savininką (vadovą) svarstyti apie šio juridinio asmens bankro-

¹³³ Lietuvos Respublikos mažųjų bendrijų įstatymas, *Valstybės žinios*, 2012, Nr. 83-4333.

to procedūras gali paskatinti vidiniai¹³⁴ ir išoriniai¹³⁵ nemokumo veiksniai. IĮ dalyvio kaip fizinio asmens bankrotą taip pat veikia išoriniai ir vidiniai veiksniai. Prie išorinių veiksnių priskirtinas nuo fizinio asmens nepriklausančio darbo vietos netekimas ar atlyginimo sumažinimas, prie vidinių – liga, neįgalumas, neatidus ir neapgalvotas savo finansų valdymas, neapgalvotos rizikos investuojant ar perkant didelės vertės daiktus, skrybros, maitintojo netekimas, vaikų gimimas.¹³⁶

Pastaruosius metus teisės mokslininkų dėmesį patraukė SVV (ir individualaus verslo) bankroto proceso reguliavimo galimybės diskutuojant ir vertinant, ar šalys galėtų savo jurisdikcijose įgyvendinti veiksmingesnes SVV (ir individualaus verslo) bankroto procedūras.¹³⁷ Nepaisant skirtingų nuomonių dėl optimalaus individualaus verslo bankroto proceso, UNCITRAL ir Pasaulio banko nuomone¹³⁸, tradicinės (įprastos) bankroto procedūros SVV (ir individualaus verslo) bankroto procesams vykdyti nėra veiksmingos. Verta paminėti, kad nors UNCITRAL ir Pasaulio bankas palaiko SVV (ir individualiam verslui) skirtų supaprastintų nemokumo taisyklių įdiegimą nacionalinėje teisėje, aiškios nuomonės dėl to, ar SVV supaprastinta nemokumo sistema turėtų būti įgyvendinta koreguojant kai kurias egzistuojančias tradicines nemokumo teisinio reguliavimo nuostatas nacionalinėje teisėje, ar vis dėlto sukuriant atskirą supaprastintą SVV skirtą nemokumo tvarką nacionalinėje teisėje, šios organizacijos nepateikia.

Lietuvoje individualaus verslo, veikiančio inkorporuota individualios įmonės teisine forma, nemokumo problemos sprendžiamos pasitelkus juridinių asmenų ne-

¹³⁴ Vidinėmis nemokumo priežastimis laikytini šie veiksniai: finansų valdymo nesėkmė (per dideli įsipareigojimai kreditoriams, apyvartinių lėšų trūkumas, neatliekama finansinė analizė, netinkamas piniginių srautų valdymas), netinkama individualaus verslo koncepcija planuojant, organizuojant, vykdant kontrolę, neatsargus ar pernelyg rizikingas elgesys, klaidingas rinkos vertinimas (nepakankamas kainų politikos lankstumas, nepakankamai įvertinta konkurencinė, aprūpinimo ir logistikos problemos), kapitalo trūkumas, blogas verslo administravimas (netinkamai parengtos sutartys arba jų visiškai nėra), sistemos ir struktūros nesėkmės (netinkama verslo struktūra, personalo problemos), nelaimės, sukčiavimai, aplaidumas.

¹³⁵ Išorinėmis priežastimis laikytinas ekonomikos lėtėjimas, finansinės ir ekonominės kitų šalių krizės, rinkos pokyčiai (rinkų siaurėjimas ar plėtra), įstatymų kaita ir korupcija viešajame sektoriuje, verslo plėtros vieta, partnerių nesėkmės (tiekijų, antrinių įmonių), protekcionistinė politika, konkurentai iš užsienio, kredito gavimo tvarka.

¹³⁶ Deimantė Tamošauskienė ir Eglė Šimkevičienė, „Fizinių ir juridinių asmenų bankroto proceso lyginamoji analizė“, *Mokslo taikomieji tyrimai: dabartis ir perspektyvos*, žiūrėta 2021 m. rugsėjo 6 d., https://www.slk.lt/sites/default/files/leidinys_mokslo_taikomieji_tyrimai_2015.pdf#page=69.

¹³⁷ Riz Mokai ir kt., *supra note*, 38; Janis Sarra, *supra note*, 38.

¹³⁸ The World Bank, „Saving Entrepreneurs, saving enterprises: proposals on the treatment of MS-MEs insolvency“ (2018): 13, žiūrėta 2021 m. rugsėjo 10 d., <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/30474>; UNCITRAL Working Group V (Insolvency Law), „Draft Text on a Simplified Insolvency Regime“ (2021 vasario 16 d.), žiūrėta 2021 m. rugsėjo 10 d., <https://undocs.org/en/A/CN.9/WG.V/WP.172>.

mokumo teisinį režimą su atskiromis fizinių asmenų bankrotą reguliuojančiomis teisės normomis. Aktualu pažymėti, kad individualios įmonės bankroto atveju susidaro teisinė situacija, kai iš to paties juridinio asmens turto vienu metu skola išieškoma pagal skirtingas procedūras: pagal JANĮ ir CPK vykdymo procesą. Individualios įmonės nemokumo byloje teismo nutarties leisti vykdyti išieškojimą iš IĮ dalyvio turto priėmimo kliūtis nėra individualios įmonės dalyvio kreipimasis dėl fizinio asmens bankroto bylos iškėlimo. Priešingai, individualios įmonės dalyvio fizinio asmens bankroto procedūros nėra galimos individualiai įmonei iškėlus bankroto (nemokumo) bylą (FABĮ 5 straipsnio 8 dalies 6 punktas, 5 straipsnio 10 dalis, 10 straipsnio 1 dalies 7 punktas).

1.3.1. FIZINIO ASMENS VERSLININKO IR FIZINIO ASMENS VARTOTOJO BANKROTO PROCESŲ ATSKYRIMO POREIKIS

Lietuvoje bankroto procesą reguliuojančių teisės normų įvairovė suponuoja, kad bankroto teisinius santykius reglamentuojančios teisės normos yra kompleksinio pobūdžio (turi ir procesinės ir materialinės teisės aspektų).¹³⁹ Tai viena priežasčių, dėl kurių juridinių asmenų ir fizinių asmenų bankroto teisiniai santykiai reguliuojami atskirais teisės aktais, o JANĮ ir FABĮ įtvirtintos teisės normų konkurencijos taisyklės leidžia šiuos įstatymus laikyti specialiaisiais (lex specialis). JANĮ, išimtinai 17 straipsnio 2 dalies 3 punktas, 27 straipsnio 3 dalies 1 punktas, 57 straipsnio 2 dalis, 79 straipsnio 2 dalis ir 88 straipsnis, atitinkamai reguliuoja inkorporuoto individualaus verslo, veikiančio individualios įmonės teisine forma, bankroto proceso ypatumus, o FABĮ 5 straipsnio 8 dalies 6 punktas, 5 straipsnio 10 punktas ir 10 straipsnio 1 dalies 7 punktai atitinkamai reguliuoja fizinio asmens, kaip individualios įmonės dalyvio (verslininko), bankroto proceso ypatumus. Tad tiek JANĮ, tiek FABĮ taikomas prioritetas bankroto teisės sistemoje kitų teisės aktų atžvilgiu (JANĮ 1 straipsnis, 15 straipsnio 2 dalis, FABĮ 1 straipsnio 6 dalis, 5 straipsnio 1 dalis). Šią išvadą patvirtina ir CPK 1 dalies teisės norma, pagal kurią bankroto bylos nagrinėjamos pagal CPK taisykles, išskyrus išimtis, kurias nustato kiti Lietuvos Respublikos įstatymai.

Lietuvos teisės aktai atskiro reguliavimo fizinio asmens verslininko bankroto procesui nenumato. FABĮ nuostatos reguliuoja mišraus fizinio asmens subjekto statusą turinčių asmenų bankrotą bei skolų nurašymą taiko visiems fiziniams asmenims ir atskirų procedūrų, reguliuojančių fizinio asmens vartotojo ir fizinio asmens verslininko bankrotą nereglamentuoja (išskyrus FABĮ 5 straipsnio 10 punktą, 21 straipsnį,

¹³⁹ Vilija Mikuckienė, „Bankroto bylų teisme ypatumai“, daktaro disertacija (Vilnius: MRU, 2008): 44.

5 straipsnio 8 dalies 6 punktą, 6 straipsnio 5 dalies 5 punktą, 7 straipsnio 2 dalį, 29 straipsnį).

Pažymėtina ir tai, kad į AVNT pateikiamą fizinių asmenų bankroto statistiką taip pat patenka visi fiziniai asmenys, neišskiriant jų pagal fizinio asmens vartotojo bei fizinio asmens verslininko kategorijas. Neturint tikslų ir patikimų statistinių duomenų, atskiro teisinio reguliavimo nėra galimybės nustatyti ir valdyti fizinių asmenų verslininkų įsiskolinimo problemos masto ir užtikrinti tokių asmenų bankroto procesų efektyvumo ir skaidrumo.

Tobulinant egzistuojantį fizinių asmenų bankroto proceso reguliavimą, tikslinga aptarti, dėl kokių priežasčių sudaromos galimybės bankrutuoti fiziniams asmenims, kurių skolos kyla iš jų vykdomos ekonominės veiklos bei kuo toks bankroto procesas skiriasi nuo fizinių asmenų vartotojų bankroto proceso.

Fizinių asmenų skirstymas į verslininkus ir vartotojus grindžiamas skirtingu šių asmenų vaidmeniu ekonominėje / socialinėje / teisinėje sistemoje bei skirtinga jų skolinių įsipareigojimų kilme. Fizinio asmens verslininko bankroto institutu bendrąja prasme siekiama pašalinti kliūtis užtikrinant, kad finansinių sunkumų, vykdant ekonominę veiklą, patiriantis verslininkas turėtų teisę, pasinaudojus antra galimybe, paremta veiksmingomis nacionalinėmis prevencinėmis teisinėmis priemonėmis, kurios leistų jam tęsti ekonominę veiklą, išbristi iš verslo skolų ir grįžti į visavertį orų gyvenimą, tačiau kartu ir maksimaliai apsaugoti kreditorių interesus. Ilgalaikis negebėjimas grąžinti verslo skolų labai atgraso verslininkus nuo naujo verslo steigimo ar pasinaudojimo antrąja galimybe, nors ir įrodyta, kad nemokūs verslininkai antrą kartą turi daugiau sėkmės galimybių.¹⁴⁰ Taigi fizinio asmens verslininko bankroto institutas naudingas ir pačiam skolininkui, ir valstybei bei visai visuomenei, nes grįžęs į normalų socialinį, ekonominį ir teisinį gyvenimą toks asmuo sukurs daugiau pridėtinės ekonominės vertės, sumokės daugiau mokesčių, sukurs naujų darbo vietų ir t. t.

Lyginant fizinius asmenis verslininkus, veikiančius inkorporuota forma, ir fizinius asmenis, verslininkus, užsiimančiais verslu neinkorporuota forma, autorės vertinimu, pastarieji veikia nelygiavertės konkurencijos sąlygomis. Fizinių asmenų verslininkų veikla tradiciškai siejasi su gerokai didesne rizika, tad pagal aktualų teisinį reguliavimą skolininkas fizinis asmuo verslininkas, veikiantis fizinio asmens teisėmis, išlieka asmeniškai atsakingas už tokio verslo skolas ir kreditorių reikalavimai yra tenkinami iš jo asmeninio turto. CPK įtvirtinta skolininko apsauga išieškojimo procese taip

¹⁴⁰ Restruktūrizavimo ir nemokumo direktyvos įžanginės dalies 72 punktas.

pat neapsaugo fizinių asmenų verslininkų jų nemokumo atveju. CPK įtvirtintas teisinis reglamentavimas gali užtikrinti tik minimalias apsaugos priemones, kurios iš esmės sudaro tik fizinio egzistavimo prielaidas ir nepalieka jokių galimybių nei pradėti, nei tęsti aktyvios ekonominės veiklos, nes visos įgytos lėšos iš karto panaudojamos kreditorių reikalavimų tenkinimui. Tuo tarpu fizinių asmenų verslininkų, vykdančių verslą inkorporuota forma, prievolės inkorporuoto verslo bankroto atveju vykdomos iš juridinio asmens turto, o paties juridinio asmens savininko (akcininko) - fizinio asmens verslininko - turtas neliečiamas (išskyrus individualių įmonių bankroto proceso atvejį, kuomet išieškojimas gali būti nukreipiamas į II dalyvio turą).

Nors FABĮ (jo parengiamieji dokumentai) bei Restruktūrizavimo ir nemokumo direktyva fizinio asmens verslininko ir fizinio asmens vartotojo bankroto procesų atskyrimo tiesiogiai nenumato, fizinių asmenų vartotojų bankroto procesas ir su juo susijusios teisinės pasekmės nėra tapačios individualų verslą vykdančio fizinio asmens verslininko bankroto procesui ir jo teisinėms pasekmėms. Vertinant fizinio asmens, neužsiimančio individualiu verslu, ir fizinio asmens verslininko bankroto procesų tikslus, galima rasti panašumų, nes abiem atvejais pagrindinis siekis yra patenkinti kreditorių reikalavimus¹⁴¹, o štai vertinant bankrotą sukėlusias priežastis, paties proceso paskirtį, iniciatorius, juridikcijos klausimus, bankroto bylos iškėlimo pagrindus panašumų nėra ir tai tik patvirtina poreikį atskirti fizinio asmens verslininko bankroto procesų reguliavimą nuo įprastos fizinio asmens vartotojo bankroto bylos.

Tad, tyrimo autorės siūlymu, siekiant užtikrinti bankroto procesuose verslu fizinio asmens teisėmis (neinkorporuota forma) besiverčiančių fizinių asmenų lygybę bei nediskriminuotų fizinių asmenų verslininkų, veikiančių inkorporuota forma, fiziniams asmenims verslininkams FABĮ nuostatomis tikslinga nustatyti, kad fizinių asmenų verslininkų nemokumo problemos būtų sprendžiamos (bankroto procesas vykdomas) išimtinai pagal JANĮ reguliavimą.

Lietuvoje nustatytas kompleksinio pobūdžio bankroto procesų teisinis reguliavimas pats savaime esminių problemų, susijusių su juridinio asmens kreditorių finansinių reikalavimų tenkinimu (juridinio asmens bankroto byloje) ir/ar fizinio asmens kreditorių finansinių reikalavimų tenkinimu (fizinio asmens bankroto byloje) nesukuria. Bankrutuojant atskirai juridiniam asmeniui pagal JANĮ, o fiziniam asmeniui - pagal FABĮ, abiem atvejais bankroto procesų metu realizuojamas visas skolininko (atitinka-

¹⁴¹ Fizinių ir juridinių asmenų bankroto procesai turi vieną neginčijamą panašumą – kreditorius, kurių teisių gynimas pasireiškia siekiant kuo maksimaliau padengti kreditorių finansinį reikalavimą.

mai juridinio / fizinio asmens) turtas. Tačiau autorės vertinimu, remiantis IĮ kaip verslo modelio ypatumais, individualios įmonės bankroto procese pažeidžiamas skolininko (IĮ) ir fizinio asmens verslininko kreditorių interesų balansas, nes galimybės IĮ kreditorių reikalavimams patenkinti IĮ bankroto procese yra didesnės, lyginant su fizinio asmens verslininko kreditorių padėtimi fizinio asmens bankroto proceso metu.

IĮ bankroto procedūros metu, kuomet bankrutuojančiai individualiai įmonei neturint pakankamai turto, kurio pagrindu būtų galima patenkinti visų IĮ kreditorių finansinius reikalavimus, pagal CK 2.50 straipsnio 4 dalį IĮ dalyviui kyla prievolė prieš IĮ kreditorius atsakyti nuosavybės teise priklausančiu turtu (t.y., IĮ savininko sutuoktinio turtas nėra išsaugomas – aut. past.). Tuo tarpu bankrutuojant fiziniam asmeniui verslininkui (kaip IĮ dalyviui) pagal FABĮ normas, bankroto proceso metu realizuojamas tik paties skolininko turtas (atskyrus iš bendros nuosavybės), kas reiškia, kad fizinio asmens verslininko sutuoktinio turtas (santuokos atveju – aut. past.) išsaugomas. Galiojantis IĮ kreditorių padėties teisinis reguliavimas suponuoja išvadą, kad IĮ bankroto procesas IĮ kreditoriams yra palankesnis nei fizinio asmens verslininko, kaip IĮ dalyvio, bankroto procesas, tad kreditoriai turėtų išsiskirti didesniu ekonominiu suinteresuotumu pačia IĮ bankroto proceso eiga ir baigtimi, kadangi IĮ kreditorių finansinio reikalavimo patenkinimo tikimybė didesnė.

Aptartos problemos sprendimą tyrimo autorė siūlo spręsti FABĮ papildant nuostatomis, teismui suteikiančiomis teisę nukreipti išieškojimą į bankrutuojančio fizinio asmens sutuoktinio asmeninį turtą, tais atvejais, kuomet būtų nustatoma, kad bankrutuojančios fizinio asmens sutuoktinis sudarė ir/ar pritarė sandoriams, dėl kurių neįvykdymo bankrutuojantis fizinis asmuo tapo nemokus. Siūlomas teisinio reglamentavimo pakeitimas gali būti pateisinamas CK 3.109 str., numatančiu vieno sutuoktinio atsakomybę savo turtu pagal kito sutuoktinio prievolės bei CK 3.112 str., numatančiu galimybę išieškoti pagal vieno sutuoktinio prievolės, atsiradusias iš sandorių, sudarytų po santuokos įregistravimo be kito sutuoktinio sutikimo, iš bendro turto sutuoktinio dalies, jeigu kreditorių reikalavimams patenkinti nepakanka turto, kuris yra asmeninė sutuoktinio nuosavybė.

1.3.2. INDIVIDUALAUS VERSLO MODELIIUI - SPECIALIOS BANKROTO TAISYKLĖS

Daugelyje jurisdikcijų (inkorporuoto) individualaus verslo nemokumo atveju taikomas tapatus teisinis reguliavimas, koks siūlomas didelių įmonių (koorporacijų) nemokumo atvejais. Tapatus (su kai kuriomis išimtimis) reguliavimas lemia aplinkybę, kad bankroto procedūros individualaus verslo statusą turinčiam subjektui tampa prabanga, kuria pasinaudoti ne visi išdrįsta, ir to pasekmė – augantis SVV (ir individualaus verslo) nemokumas, tad autorės vertinimu SVV (ir individualaus verslo) bankroto procedūroms nustatytinos specialios taisyklės.

2017–2021 m. Pasaulio bankas inicijavo ir paskelbė tyrimus dėl nemokaus SVV.¹⁴² Šiuose tyrimuose išgryninti pagrindiniai su finansinėmis problemomis susiduriančio individualaus verslo ypatumai. Esminiais bendros nemokumo sistemos trūkumais SVV bankroto kontekste Pasaulio bankas laiko tapataus teisinio režimo taikymą tiek SVV, tiek ir didelėms įmonėms; kreditorių dalyvavimo individualaus verslo bankroto procedūrose pasyvumą; informacijos apie skolininko perspektyvumą ir finansinę padėtį stoka; sunkumus, siekiant individualiam verslui, susidūrus su finansiniais sunkumais, gauti išorinių šaltinių finansavimą; SVV (ir individualaus verslo) ir fizinio asmens skolų, įsipareigojimų ir turto tapatinimą bei lėšų individualaus verslo nemokumo procedūrų išlaidoms finansuoti stoka.

Jungtinių Tautų Tarptautinės prekybos teisės komisija (UNCITRAL) taip pat

¹⁴² The World Bank, „Insolvency and Creditor/Debtor Regimes Task Force, Report on the Treatment of MSME Insolvency“ (2017), žiūrėta 2021 m. lapkričio 1 d., <http://documents.worldbank.org/curated/en/973331494264489956/Report-on-the-treatment-of-MSME-insolvency>; The World Bank, „Saving Entrepreneurs, saving enterprises: proposals on the treatment of MSMEs insolvency“, *supra note*, 138; ICR Principles, including New MSE Principles (2021 m. balandžio mėn.), žiūrėta 2021 m. lapkričio 9 d., <https://blogs.worldbank.org/psd/new-principles-insolvency-supporting-small-businesses-key-role-covid-19-recovery>; Principles for Effective Insolvency and Creditor/Debtor Regimes (2021 m.), žiūrėta 2021 m. lapkričio 1 d., <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/30474>.

domisi nemokaus SVV teisinio reguliavimo tobulinimu.¹⁴³ 2021 m. UNCITRAL paskelbė rekomendacijas dėl SVV nemokumo teisinio režimo, kuriuose išskirta SVV (ir individualaus verslo) nemokumo problematika iš esmės sutampa su Pasaulio banko tyrimuose nurodytais bendros nemokumo sistemos trūkumais, papildomai įvardijant tinkamo finansinės atsakomybės dokumentų (angl. financial records) rengimo stoką (ar iš viso jų nebuvimą).

OECD vertinimu, SVV bankroto procesui taip pat reikia supaprastintų formalių procedūrų, kuriomis būtų išvengta sudėtingų teisminių procesų.¹⁴⁴

Lietuvoje registruotų įmonių pareigą kasmet pateikti praėjusių metų finansinę atskaitomybę numato CK, Akcinių bendrovių įstatymas ir kiti atitinkamas juridinio asmens teisinės formos reguliuojantys teisės aktai. Vertinant Lietuvos Respublikos įmonių finansinės atskaitomybės įstatymą sistemaiškai kartu su III, pasakytina, kad pagal minėto įstatymo 2 straipsnio 2 dalį individualios įmonės finansinių atskaitų neįpareigotos sudaryti.¹⁴⁵

Finansinių duomenų viešinimas leidžia nustatyti juridinio asmens finansinę padėtį, veiklos rezultatus, pinigų srautus ir sudaro sąlygas identifikuoti nemokus rinkos dalyvius. Įmonėms, kurios laiku nepateikia finansinės atskaitomybės, priskiriama atitinkama nuoroda, kad nėra patikimų duomenų apie konkrečios įmonės finansinę būklę. Kaip ir fiziniams asmenims nustatyta prievolė deklaruoti pajamas iki atitinkamų metų gegužės 1 d., juridiniams asmenims tyrimo autorės nuomone, privaloma nustatyti imperatyvią pareigą teikti finansinius duomenis, ir ypač tai aktualu individualios įmonės, turinčios neribotos civilinės atsakomybės statusą, kontekste.

¹⁴³ The UNCITRAL, Model Law on Cross-Border Insolvency (1997), žiūrėta 2022 m. kovo 11 d., <https://uncitral.un.org/sites/uncitral.un.org/files/media-documents/uncitral/en/1997-model-law-insol-2013-guide-enactment-e.pdf>; The United Nations, Legislative Guide on Insolvency Law (2004), žiūrėta 2022 m. kovo 11 d., https://uncitral.un.org/en/texts/insolvency/legislativeguides/insolvency_law; The United Nations, Model Law on Recognition and Enforcement of Insolvency-related Judgements (2018), žiūrėta 2022 m. kovo 11 d., <https://uncitral.un.org/en/texts/insolvency/modellaw/mlj>; The UNCITRAL, Model Law on Enterprise Group Insolvency (2019), žiūrėta 2022 m. kovo 11 d., <https://uncitral.un.org/en/MLEGI>; The UNCITRAL, Part 4 of the Legislative Guide on Insolvency Law: Directors' obligations in the period approaching insolvency (2019), žiūrėta 2022 m. kovo 11 d., <https://uncitral.un.org/sites/uncitral.un.org/files/media-documents/uncitral/en/leg-guide-insol-part4-ebook-e.pdf>; The United Nations, Legislative Recommendations on Micro and Small Enterprise Insolvency (2021), žiūrėta 2022 m. kovo 11 d., <https://uncitral.un.org/en/irimse%20>.

¹⁴⁴ The Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD), Insolvency and debt overhang following the COVID-19 outbreak: Assessment of risks and policy responses (2020), žiūrėta 2022 m. kovo 16 d., <https://www.oecd.org/coronavirus/policy-responses/insolvency-and-debt-overhang-following-the-covid-19-outbreak-assessment-of-risks-and-policy-responses-7806f078/>.

¹⁴⁵ III 9 straipsnio 2 dalimi individuali įmonė nėra įpareigojama sudaryti finansinių atskaitų rinkinio, reikalavimas tokią pareigą vykdyti atsiranda tik ją įtvirtinus II nuostatuose.

Siekiant padidinti IĮ išorines finansavimo galimybes, autorės nuomone, svarbu užtikrinti, kad informacija apie individualios įmonės perspektyvumą (gyvybingumą) ir finansinę padėtį būtų teikiama privalomai ir nuolat per visą juridinio asmens veiklos laikotarpį, nes tokių duomenų įvertinimas finansuotojams yra pagrindinė informacija, priimant sprendimą, ar įmonės veikla patikima, kreditinga, ir sprendžiant dėl finansavimo (ne)suteikimo, t. y. apskaičiuojant individualaus verslo kredito reitingą, rizikingumo lygį, pagrindines (ir papildomas) kredito suteikimo sąlygas. Tai galima pasiekti įstatymu sureguliuojant pareigą SVV subjektams teikti finansines ataskaitas elektronine standartizuota forma ir tokiu būdu kontroliuojant, kaip neigiamą kapitalą turintis inkorporuotos formos verslas laikosi teisinio reguliavimo¹⁴⁶, taip pat nuosekliai informuojant apie finansinių ataskaitų teikimo svarbą ir sugriežtinant teisės aktuose numatytas sankcijas už finansinės atskaitomybės rinkinių pateikimo reikalavimo nesilaikymą¹⁴⁷. Neabejotina kredito įstaigų pagalba dalytis informacija apie atliekamus skolininko vidinius finansinius vertinimus, įskaitant sektorių analizę, kuri gali numatyti krizės raidą ir padėti skolininkui pasinaudoti kvalifikuota finansine konsultacija.¹⁴⁸

Be to, įprastai individualiam verslui dėl lėšų trūkumo (turto neturėjimo), organizacinės struktūros ypatumų, perspektyvumo (gyvybingumo) stokos, menkos diversifikacijos (riziką mažinanti išteklių paskirstymo strategija) sunkiau gauti teisinių ir finansinių patarimų, reikalingų operatyviam ekonominės veiklos persvarstymui bei kitos strategijos įgyvendinimui (pakeitimui), susidūrus su finansiniais sunkumais, todėl šią problemą stengiamasi išspręsti vidaus lėšomis (šėimos, skolintais iš draugų pinigais). Ši aplinkybė, be kita ko, paaiškina, kodėl esama sėkmingai restruktūrizuotų didelių įmonių, lyginant su situacija individualaus verslo kontekste. Tad galimybė nacionaliniu lygiu kurti įvairias programas (struktūrinių fondų, ES lėšomis) individualaus verslo teisiniam ir finansiniam raštingumui skatinti vertintina itin teigiamai.

Fizinio asmens verslininko, veikiančio inkorporuota verslo forma, specifika lemia, kad ne visada egzistuoja aiškus skirtumas tarp paties fizinio asmens verslininko ir fizinio asmens vartotojo vykdomos ekonominės veiklos skolų, prisiimamų įsipareigojimų, prievolių. Praktikoje fizinis asmuo – vartotojas naudoja asmeninius (šėimos pinigus) savo individualaus verslo finansavimui, šių išlaidų nefiksuodamas fizinio as-

¹⁴⁶ Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymo 38 straipsnis“, *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 64-1914.

¹⁴⁷ Lietuvos bankas ir Lietuvos Respublikos konkurencijos taryba, Smulkiojo ir vidutinio verslo finansavimo galimybių tyrimas 2021, 2021 lapkričio 7 d., http://kt.gov.lt/uploads/documents/files/32425_2a4a86d-a2b64daf4e5244e25e5134573.pdf, 57–59.

¹⁴⁸ Ignacio Tirado ir kt., *supra note*, 53: 27.

mens verslininko finansiniuose dokumentuose. Analogiška dažna situacija praktikoje susiklosto inkorporuotos formos individualaus verslo atžvilgiu, kai juridinio asmens teisės turinčio individualaus verslo (ypač šeimos verslo) skolos susipina su šio verslo savininko asmeninėmis skolomis, tinkamai nerengiant finansinės atskaitomybės rinkinių ir neteikiant jų atitinkamoms institucijoms.

Tokios situacijos netoleruoja (skolų vienašališko sutapatavimo „dėl skolininko neatsargumo“) ir UNCITRAL bei Pasaulio bankas. Pastarieji savo tyrimuose dėl SVV (ir individualaus verslo) atkreipia į tai dėmesį ir įvardija tai kaip problemą. Šių asmenų sutapimas individualaus verslo kontekste reiškia, kad dažnu atveju individualios įmonės apskaitos (buhalteriniai) dokumentai nėra rengiami, neužtikrinamas inkorporuoto individualaus verslo kaip subjekto (individualios įmonės) atskirumas individualaus verslo savininko – fizinio asmens vartotojo požiūriu. Kadangi individualaus verslo savininkai (steigėjai, akcininkai ir pan.) dažnai vykdo savo individualaus verslo skolų laiduotojų funkciją (likviduoja individualios įmonės skolas iš asmeninių lėšų), teisės aktuose turėtų būti sugriežtinta inkorporuotos formos individualaus verslo / inkorporuoto individualaus verslo savininko (kaip fizinio asmens verslininko, kaip fizinio asmens vartotojo) nemokumo sistemų derinio kontrolė. Be to, individualaus verslo kontekste neabejotinai svarbus ir psichologinis momentas, kai, kitaip nei didelių įmonių atveju, daugumą individualių verslų valdo patys jų savininkai – fiziniai asmenys, kurie dažnu atveju yra asmeniškai atsakingi už individualaus verslo skolas (laiduotojai). Ir tokia situacija gali padidinti individualaus verslo savininkų elgesio riziką, susijusią su psichologiniu aspektu tuo požiūriu, kai net ir esant neperspektyviam individualiam verslui fizinis asmuo verslininkas sieks visais įmanomais būdais išlaikyti individualų (kaip savo asmeninį (ar savo šeimos)) verslą ir visais įmanomais būdais stengsis išvengti bankroto procedūrų. Įvardytas elgesys neabejotinai dar labiau didina skolas kreditoriams, prarandamos laiko sąnaudos, užuot tai, kad verslininkai galėtų veiksmingai pasinaudoti antrosios galimybės suteikiamais privalumais arba leistų veiksmingai likviduoti negyvybingą individualų verslą. Sprendimą „bet kuria kaina“ išlaikyti individualų verslą lemia ir emocinis veiksnys (individualaus verslo savininko „prisirišimas prie asmeninio (ar savo šeimos) verslo“ arba kognityvinis šališkumas (sisteminė mąstymo klaida, turinti įtakos asmenų priimamiems sprendimams, pavyzdžiui, per didelis optimizmas arba primygtinis laikymasis tam tikrų nuostatų net tuomet, kai tai nebėra

racionalu).¹⁴⁹

Atsižvelgiant į čia suminėtas individualaus verslo problemas, 2017–2021 m. Pasaulio banko ir UNCITRAL tyrimuose siūlomos įvairios rekomendacijos joms spręsti, įskaitant galimybę taikyti greitas likvidavimo dėl bankroto procedūras individualiam verslui dėl to, kad didžioji dalis nemokaus individualaus verslo, šiam susidūrus su finansiniais sunkumais, vis dėlto galiausiai yra likviduojama dėl bankroto, o ne restruktūrizuojama. Būtent, vykdyti individualaus verslo bankroto procedūrų išorinio finansavimo paieškas; panaikinti individualaus verslo, veikiančio inkorporuota forma (individualios įmonės), ir jo savininko – fizinio asmens interesų sankirtą nemokumo kontekste; skatinti neteisminės pagalbos teikimą individualiam verslui, t. y. siūlyti tarpininkavimą (mediaciją), konsultacijas dėl skolų ir finansinį švietimą, suburti specifinių įgūdžių turinčius specialistus (mediatorius) individualaus verslo nemokumo (bankroto) procesui administruoti. Pavyzdžiui, Airijoje veikia valstybinis kredito peržiūros biuras¹⁵⁰, Belgijoje – SVV ombudsmeno institucija, Prancūzijoje – kredito tarpininkavimo schema. Tokios tarpininkavimo agentūros padeda užtikrinti, kad SVV subjektų paraiškos dėl finansavimo nebūtų atmetos be aiškaus pagrindimo, atkurti ir palaikyti SVV subjektų ir finansuotojų ryšius.

Mokslinėje literatūroje iš esmės pritariama Pasaulio banko suformuluotiems bankroto proceso tikslams, kuriais turėtų remtis efektyvios bankroto sistemos.¹⁵¹ Patsitklus bankroto institutą siekiama, visų pirma, užtikrinti ekonomikos gyvybingumą ir atkurti ūkinį-finansinį pajėgumą tų rinkos subjektų, kurių sunkumai yra laikino pobūdžio, antra, išspręsti praktines problemas, atsirandančias dėl to, kad ekonominių santykių subjektai nevykdo prievolių savo kreditoriams, ir, trečia, pašalinti iš civilinės

¹⁴⁹ The World Bank, *Principles for Effective Insolvency and Creditor/Debtor Regimes (2021)*“, žiūrėta 2021 m. rugsėjo 7 d., <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/35506>. Tapatūs tikslai įvardijami ir UNCITRAL teisėkūros vadove. The UNCITRAL Legislative Guide on Insolvency Law, žiūrėta 2021 m. rugsėjo 7 d., https://uncitral.un.org/en/texts/insolvency/legislativeguides/insolvency_law.

¹⁵⁰ Airijoje veikiantis kredito peržiūros biuras peržiūri ir įvertina galimai neteislingai atmetas SVV finansavimo paraiškas, įvertina SVV subjekto gyvybingumą, galimybes išmokėti paskolą ir neigiamą banko sprendimą. Jeigu šio biuro išvada patvirtina, kad finansavimas galėjo būti suteiktas bankui priimtinos rizikos sąlygomis, bankui pateikiama rekomendacija ir argumentai, kodėl finansavimas turėtų būti suteiktas, ir prašoma sutikti su rekomendacija arba argumentuotai paaiškinti, kodėl į ją neatsižvelgiama. Nors šis biuras neturi teisinių priemonių, kaip reguliuoti bankų sprendimus, iš bankams pateiktų rekomendacijų didesnioji jų dalis buvo priimtos ir sprendimas dėl SVV subjektų kreditavimo pakeistas. Lietuvos bankas ir Lietuvos Respublikos konkurencijos taryba, Smulkiojo ir vidutinio verslo finansavimo galimybių tyrimas 2021, 2021 m. lapkričio 7 d., http://kt.gov.lt/uploads/documents/files/32425_2a4a86da2b64daf4e5244e25e5134573.pdf, 60.

¹⁵¹ The World Bank, *Principles for Effective Insolvency and Creditor/Debtor Regimes (2021)*“, *supra note* 47.

apyvartos nemokius subjektus (atkurti jų mokumą), kurie nebegali organizuoti rentabilios savo ekonominės veiklos.¹⁵²

Būtina atskirti, kokias skolas, įsipareigojimus, turtą valdo fizinis asmuo vartotojas ir individualų verslą vykdančias fizinis asmuo verslininkas, nes šių asmenų vaidmuo ekonominėje sistemoje skirtingas savo kilme.¹⁵³ Fizinį asmenų asmeninės skolos, atsirandančios iš vartojimo teisinių santykių, ir verslo skolos, atsiradusios fiziniam asmeniui – verslininkui užsiimant prekyba, verslu, amatu ar profesine veikla, bankroto procese turėtų būti atskiriamos ir vertinamos atskiromis tarpusavyje koordinuojamomis procedūromis, nagrinėjant atitinkamus individualius atvejus ginčo tvarka, įrodinėjimo našta perkeliama bankroto procesą inicijuojančiam subjektui. Individualaus verslo ir jo savininko glaudi priklausomybė lemia išvadą, kad SVV, veikiančio IĮ teisine forma, nesėkmė kartu lemia ir šio verslo savininko (dalyvio) pajamų / turto netekimą – nemokumą.

Individualus verslas dažnai neturi nuosavybės teise valdomo turto (pavyzdžiui, individualaus verslo savininkai naudoja asmeninį, santuokos atveju – bendrosios jungtinės nuosavybės teise valdomą turtą individualaus verslo reikmėms, ir atvirkščiai – individualaus verslo nuosavybės teise valdomą turtą – individualaus verslo savininko asmeniniams ar santuokos atveju – šeimos poreikiams tenkinti).¹⁵⁴ Tokie veiksmai netoleruoti, sąlygojantys neigiamas finansines ir teises pasekmes. Individualaus verslo finansinė disciplina / drausmė, įpareigojanti individualaus verslo savininką aiškiai fiksuoti savo kaip fizinio asmens – vartojimo teisinių santykių dalyvio ir atskirai individualaus verslo kaip verslo subjekto įsipareigojimus, turtą ir skolas finansinės atskaitomybės dokumentuose, išsprendžia turto atskirumo principo laikymąsi ir leidžia efektyviai atriboti individualaus verslo savininko verslo (turinčio juridinio ir / ar fizinio asmens teises) bei individualaus verslo savininko asmenines (kaip fizinio asmens vartotojo) skolas, įsipareigojimus ir turtą.

Vienas pagrindinių juridinio asmens bankroto instituto tikslų yra užtikrinti tvarkingą skolų klausimo sprendimą ir vertės paskirstymą. Fizinį asmenų bankroto instituto tikslas yra susieti ir subalansuoti vertės paskirstymą kreditoriams (kredito-

¹⁵² Bruce G. Carruthers ir Terence C. Hallidau, *Rescuing Business. The Naking of Corporate Bankruptcy Law in England and the United States* (Clarendon Press, Oxford, 1998), 1–2.

¹⁵³ Jason Harris ir Michael Murray, „Insolvency law failing small businesses“ (2020), žiūrėta 2022 m. kovo 16 d., <https://www.sydney.edu.au/law/news-and-events/news/2020/08/06/insolvency-law-failing-small-business.html>.

¹⁵⁴ Jason Kilborn, *supra note*, 57: 10.

rinių įsipareigojimų padengimą) ir leisti skolininkui tęsti savo ekonominį gyvenimą (skolininko mokumo atkūrimas), nes baigus fizinio asmens nemokumo procesą skolininkas paprastai vis dar egzistuos.

Švedijoje asmenų enskild näringsidkare ir enskild näringsverksamhet, taip pat Vokietijos individualios įmonės Einzelunternehmen arba Einzelkaufmännisches Unternehmen, JK self-employed person, Estijos füüsilisest isikust ettevõtja¹⁵⁵ bankrotas laikomas išimtinai fizinio asmens bankrotu ir joms taikomos teisės normos, reguliuojančios fizinio asmens bankroto procesą. Aktualioje Latvijos nemokumo įstatymo 123 straipsnio normos redakcijoje nurodyta išimtis – fizinis asmuo, Latvijos komerciniame registre registruotas kaip nepriklausomas prekeivis, partnerystės partneris, ūkio ar žuvininkystės ūkio bendraturtis, t. y. fizinis asmuo, kuris nėra įprastas civilinės apyvartos dalyvis – vartotojas, nemokumo procedūrose pirmiausia privalo dalyvauti kaip juridinis asmuo ir tik užbaigęs jas gali kreiptis dėl savo, kaip fizinio asmens, bankroto procedūros inicijavimo. Taigi individualiam prekybininkui, vykdančiam nuolatinę ekonominę veiklą Latvijoje, individualaus verslo bankroto atveju pradžioje reikės kreiptis dėl juridinio asmens bankroto procedūrų taikymo ir tik jas užbaigus prekybininkas turės galimybę bankrutuoti kaip fizinis asmuo (nebent minėtame įstatyme būtų nustatyta kitaip).¹⁵⁶

Lietuvoje įtvirtintu fizinio asmens bankroto procesu gali naudotis fiziniai asmenys, kurių skolos susidarė tiek iš vartojimo teisinių santykių, tiek kitų teisinių santykių, pavyzdžiui, vykdyto verslo (ekonominės veiklos). Iškeliant fizinio asmens bankroto bylą siekiama ne tik atkurti jo mokumą, bet ir patenkinti kreditorių reikalavimus. Fizinio asmens bankroto procedūra stengiamasi suteikti reikalingą apsaugą skolininkui darant kuo mažesnę intervenciją į kreditorių teises. Tai lemia fizinio asmens pareigą bankroto proceso metu – taikant atitinkamas atkūrimo priemones rūpintis suderinti savo ir kreditorių interesus, t. y. ieškoti teisingos skirtingų interesų pusiausvyros.¹⁵⁷ Šia nuostata siekiama tiek kreditorių interesų apsaugos, tiek sąžiningo skolininko (orumo) apsaugos. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas savo praktikoje pažymėjo, kad FABĮ tikslas yra kur kas platesnis nei vien „nurašyti“ fizinio asmens skolas, bet, taikant reabilitacijos, atkūrimo priemones, civilizuotai išspręsti išieškojimo iš nemokaus asmens turto

¹⁵⁵ Išskyrus Latvijos nemokumo įstatymo 123 straipsnyje numatytą išimtį.

¹⁵⁶ Latvijos nemokumo įstatymo 56 straipsnis.

¹⁵⁷ Ieva Strunkienė, „Fizinio asmens mokumo atkūrimo planas: reikalavimų turiniui bei plano tvirtinimo analizė ir probleminiai aspektai“, *Jurisprudencija* 26, 1 (2019), <https://ojs.mruni.eu/ojs/jurisprudence/issue/view/406>.

problemas, subalansuoti ir apsaugoti visų jo kreditorių interesus.¹⁵⁸ Asmeniui, kuriam iškelta bankroto byla, nebendradarbiaujant ir nesiekiant maksimalaus galimo kreditorių reikalavimų patenkinimo, bankroto procesas bus nerezultatyvus, iš esmės nebus užtikrintas kreditorių interesų gynimas, o skolininko ir jo kreditorių interesų pusiausvyra bus pažeista.¹⁵⁹

Individualiai įmonei taikomos visos JANĮ teisės normos, reglamentuojančios bankroto bylos įmonei iškėlimą, bankroto bylos procesą ir įmonės likvidavimą dėl bankroto, tačiau individualios įmonės bankroto proceso eigos ypatumus lemia individualios įmonės civilinis teisinis statusas, t. y. kad ji yra neribotos civilinės atsakomybės privatus juridinis asmuo, kurio dalyvis yra subsidiariai atsakingas už prievolių šios įmonės kreditoriams įvykdymą. Šiame kontekste aktualus momentas tas, kad tas pats subjektas – individualios įmonės dalyvis, kaip fizinis asmuo, be to, kad tampa subsidiariai atsakingas už IĮ prievoles, yra ir turtinės (materialinės) atsakomybės subjektas pagal asmenines prievoles savo asmeniniams kreditoriams. Tad neatmestina, kad po IĮ bankroto, IĮ dalyviui patenkinus IĮ kreditorių finansinius reikalavimus iš savo turimo turto ir jeigu pastarasis turi (turėtų) asmeninių prievolių kreditoriams, taip pat neišvengiamai gali tekti kreiptis dėl bankroto bylos jam kaip fiziniam asmeniui (verslininkui) inicijavimo, ir šiuo atveju individualios įmonės dalyvio bankroto procesas bus reguliuojamas FABĮ teisės normų. Neabejotina, kad individualios įmonės dalyvio kaip fizinio asmens verslininko bankroto atveju bus nagrinėjami panašūs klausimai kaip ir individualios įmonės bankroto procese, o tai daro IĮ (kaip juridinio asmens) ir IĮ dalyvio (kaip fizinio asmens verslininko) bankroto procesą teisiškai neefektyvų.

Šioje situacijoje veiksmingu teisiniu įrankiu taptų prof. dr. V. Mikelėno CK 2.4 straipsnio pagrindu išdėstyta pozicija, kad teisę verstis ekonomine veikla realizuojantys fiziniai asmenys pripažįstami verslininkais (įskaitant (savarankišką) profesinę) veiklą ir jiems taikytinos (atitinkama apimtimi) analogiškos teisės normos kaip ir juridiniams asmenims. Tad, autorės vertinimu, individualaus verslo (veikiančio tiek inkorporuota, tiek ir neinkorporuota teisine forma) įsiskolinimai turėtų būti reguliuojami juridinių asmenų bankrotą reglamentuojančiomis teisės normomis, o iš vartojimo teisinių santykių kylančiomis – teisės aktų, kurie reguliuoja fizinių asmenų bankroto procesus.

¹⁵⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2019 m. balandžio 18 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-144-219/2019.

¹⁵⁹ Klaipėdos apygardos teismo 2015 m. lapkričio 26 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2S-1876-123/2015; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. gegužės 7 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-263-706/2015; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. lapkričio 4 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-316-313/2019.

Mišrios skolos, tokios, kurių negalima aiškiai (pagrįstai) atskirti, t. y. ar tai verslo (amato) / prekybos / profesinės skolos, ar asmeninės skolos, įgytos nevykdant nurodytos veiklos, arba kai tam tikras tas pats turtas naudojamas fiziniam asmeniui verslininkui vykdant individualų verslą inkorporuota forma ir už jos ribų (transporto priemonė), turėtų būti sujungiamos taikant vieną procedūrą ir nagrinėjamos pagal verslininkui (juridiniam asmeniui) skirtą reguliavimą arba nustatyti skirtingas nemokumo procedūras, šias procedūras tarpusavyje koordinuojant (Restruktūrizavimo ir nemokumo direktyvos 84 punktas).

Pasaulio banko vertinimu, bankroto procedūros valstybėje neturi būti dirbtinai skatinamos siekiant, kad kuo daugiau asmenų jomis naudotųsi. Valstybė turi užtikrinti palankias sąlygas investicijoms ir verslui, o ne siekti turėti patį palankiausią skolininkui bankroto institutą, nes tokia teisinė sistema mažina konkurencingumą. Bankroto instituto taikymas turėtų būti išimtinis, o ne visuotinai skatinamas ir siektinas būdas. Visuomenės ir valstybės gerovės siekimui yra skatintini stabilūs teisiniai santykiai, grįsti sąžiningumu, teisingumu, morale ir kitais principais.

Restruktūrizavimo ir nemokumo direktyvoje¹⁶⁰, nors ir netiesiogiai, skolininkų fizinių asmenų vartotojų ir skolininkų fizinių asmenų verslininkų kategorijos egzistuoja nurodant, kad direktyva taikoma tik skolininkams fiziniams asmenims, kurie yra verslininkai (1 straipsnio 2 dalies h punktas), valstybėms narėms suteikiant galimybę išplėsti direktyvoje nurodytų procedūrų taikymo sritį, įtraukiant į ją ir nemokius fizinius asmenis, kurie nėra verslininkai (1 straipsnio 4 dalis). Taip pat prie skirstymo į atskiras fizinių asmenų vartotojų ir fizinių asmenų verslininkų kategorijas prisideda Restruktūrizavimo ir nemokumo direktyvos preambulės 21 punkte įvardytas susirūpinimas, kad pernelyg didelis fizinių asmenų vartotojų išsiskolinimas kelia rimtų ekonominių ir socialinių problemų.

Dalis pasaulio valstybių (pavyzdžiui, Jungtinės Amerikos Valstijos¹⁶¹, Mian-

¹⁶⁰ Restruktūrizavimo ir nemokumo direktyva, žiūrėta 2021 m. liepos 16 d., <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/HTML/?uri=CELEX:32019L1023&from=EN>. Direktyva įsigaliojo 2019 m. liepos 16 d., o jos esminės nuostatos valstybės narės privalėjo įgyvendinti ne vėliau kaip iki 2021 m. liepos 17 d., tačiau tinkamai pagrįstais atvejais valstybės narės gali prašyti Europos Komisijos įgyvendinimo laikotarpi pratęsti dar vieniems metams.

¹⁶¹ 2020 m. vasario 19 d. įsigaliojo 2019 m. Smulkiojo verslo reorganizavimo įstatymas (angl. *Small Business Reorganization Act of 2019*), jame yra naujas V poskyris smulkiojo verslo skolininkams, turintiems mažiau nei 2 725 625 JAV dolerių skolų; tikslas – pašalinti kai kuriuos brangiai kainuojančius nemokumo elementus, supaprastinti šias procedūras, taip pat tikimasi, kad priimti pakeitimai padidins individualaus verslo atstovų, pasinaudojančių naujai įvestais pakeitimais, skaičių. *JAV Kongreso teisės aktų bazė*, žiūrėta 2021 m. lapkričio 10 d., <https://www.congress.gov/bill/116th-congress/house-bill/3311/text>.

maras¹⁶², Australija¹⁶³, Singapūras¹⁶⁴, Kolumbija¹⁶⁵, Vokietija¹⁶⁶, Graikija¹⁶⁷, Ispanija ir Prancūzija¹⁶⁸, Italija¹⁶⁹, Jungtinė Karalystė¹⁷⁰) jau įgyvendino (iš dalies įgyvendino) arba

¹⁶² Naujasis Mianmaro nemokumo įstatymas (angl. *Republic of the Union of Myanmar Insolvency Law*, 2020) įsigaliojo 2020 m. vasario 14 d., jis pakeitė 1909 m. Jangono nemokumo įstatymą ir 1920 m. Mianmaro nemokumo įstatymą, žiūrėta 2021 m. lapkričio 10 d., <https://www.nortonrosefulbright.com/-/media/files/nrf/nrfweb/knowledge-pdfs/insolvency-law-2020---myanmar.pdf?la=en-au&revision=>.

¹⁶³ Australijos parlamentas 2021 m. sausio 1 d. priėmė nemokumo teisės akto – Korporacijų pakeitimo (įmonių nemokumo reformų) įstatymą 2020 (angl. *Corporations Amendment (Corporate Insolvency Reforms) Act 2020*) – pakeitimus. Nauja nemokumo reforma (įvykdyta po beveik 30 metų) taikoma tik inkorporuota forma veikiančiam individualiam verslui, kurio įsipareigojimai yra mažesni nei 1 mln. JAV dolerių. Reforma apima naujus skolos restruktūrizavimo ir supaprastinto likvidavimo procesus, taip pat sukurta nauja registruotų likvidatorių „klasė“, kuri gali vykdyti tik skolų restruktūrizavimo procesą. *Australijos Vyriausybės teisės aktų federalinis registras*, žiūrėta 2021 m. lapkričio 10 d., <https://www.legislation.gov.au/Details/C2020A00130>.

¹⁶⁴ 2018 m. spalio 1 d. Singapūro parlamentas priėmė Nemokumo, restruktūrizavimo ir likvidavimo įstatymą (IRDA) (angl. *The Insolvency, Restructuring and Dissolution Act 2018*), kuris įsigaliojo 2020 m. liepos 30 d. Svarbu, kad IRDA taip pat kodifikavo atskirais teisės aktais įtvirtintas fizinio ir juridinio asmenų nemokumo procedūras. *Singapūro statutai internete*, žiūrėta 2021 m. lapkričio 10 d., <https://sso.agc.gov.sg/Act/IRDA2018/Uncommenced/20200728140013?DocDate=20181107&ValidDt=20200730>.

¹⁶⁵ Kolumbija 2020 m. balandžio 15 d. paskelbė nepaprastosios padėties dekretą, kuriame pateikiamos vertingos pamokos, kaip išvengti masinio individualaus verslo likvidavimo. Alvaro Pereira, Flattening the Filing Curve for SMEs: Lessons from Colombia's Insolvency Reform (Commercial Law Centre), žiūrėta 2021 m. lapkričio 10 d., <https://www.law.ox.ac.uk/research-subject-groups/commercial-law-centre/blog/2020/05/flattening-filing-curve-smes-lessons>.

¹⁶⁶ Vokietijos nemokumo teisės aktai neskiria verslo skolininkų pagal jų dydį; vienintelė nedidelė išimtis – Vokietijos nemokumo statuto 22a punktas, susijęs su teismo nuožiūra paskirti preliminarų kreditorių komitetą. Taip pat Vokietijos nemokumo statuto 22a (1) pateikiamas mažos korporacijos apibrėžimas iš Vokietijos komercinio kodekso 267 straipsnio 1 dalies. „Federal Ministry of Justice el. tinklalapis“, žiūrėta 2021 m. gegužės 16 d., https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_hgb/englisch_hgb.html.

¹⁶⁷ Nuo 2021 m. sausio 1 d. Graikijoje veikia naujai priimtas Graikijos nemokumo įstatymas „Skolų padengimas ir antrosios galimybės palengvinimas“ (įstatymas Nr. 4738/2020) (angl. *Debt Settlement and Facilitation of a Second Chance* (Law No. 4738/2020), įtvirtinęs juridiniams asmenims, atitinkantiems vieną iš mikrosubjektų kriterijų (pagal minėto įstatymo Nr. 4308/2014 2 straipsnį), supaprastintą bankroto procesą, kai pareiškimas dėl bankroto bylos iškėlimo teikiamas per Graikijos elektroninį nemokumo registrą, taip pat supaprastinta dokumentų tikrinimo procedūra (įstatymo Nr. 4308/2014 162–163 straipsniai), žiūrėta 2022 m. kovo 16 d., https://www.ey.com/en_gr/tax/tax-alerts/law-alert---greek-l-4738-2020---bankruptcy-----.

¹⁶⁸ Ispanijos nemokumo kodekso (angl. *Royal Legislative Decree 1/2020*) 190 straipsnis bei Prancūzijos komercinio kodekso (angl. *French Commercial Code*) straipsniai D.641-10 para.1 ir D.641-10 para. 2, įtvirtinantys greitesnius likvidavimo terminus. „The Insolvency Review: Spain“, *Law Review*, 2022 m. gegužės 16 d. <https://thelawreviews.co.uk/title/the-insolvency-review/spain>.

¹⁶⁹ Italijoje juridiniams asmenims, atitinkantiems SVV kriterijus, nemokumo procedūra vykdoma pagal vartotojų nemokumą reguliuojančias teisės normas (Italijos bankroto akto (angl. *Italian Bankruptcy Act*) 1.2 straipsnis. „The Restructuring Review: Italy“, *Law Review*, 2022 m. gegužės 16 d., <https://thelawreviews.co.uk/title/the-restructuring-review/italy>.

¹⁷⁰ Jungtinės Karalystės nemokumo akto (angl. *Insolvency Act 1986*) s 1A, Schedule A1 para. 3 ir s 1A with Schedule A1 įtvirtino atitinkamus kriterijus, leidžiančius juridiniams asmenims sudaryti savanorišką susitarimą su kreditoriais (angl. *Company Voluntary Agreement*).

planuoja įgyvendinti (pavyzdžiui, Čilė¹⁷¹) SVV įmonėms skirtą (specifinį) nemokumo teisinį reguliavimą, tam tikros pasaulio jurisdikcijos taiko tik specialias SVV skirtas nemokumo taisykles nekasdienių įvykių kontekste. Manoma, kad Singapūre ir Kolumbijoje supaprastinta nemokumo reforma, skirta SVV subjektams, bus įgyvendinta tik laikinai (COVID-19 pandemijos laikotarpiu), o kitos šalys, tokios kaip Mianmaras ir Australija, visam laikui pasirinko supaprastintą SVV skirtą nemokumo sistemą.¹⁷²

Atlikta analizė leidžia teigti, kad individualaus verslo (individualių įmonių) bankroto procesas pasižymi savo išskirtinumu ir problematika didelių įmonių kontekste, o valstybių (kurios dar nėra įgyvendinusios specialaus SVV (ir individualaus verslo) subjektų bankroto proceso), turinčių bendrą nemokumo sistemą, teisinis reguliavimas neužtikrina veiksmingo individualaus verslo bankroto proceso. SVV teisinio reguliavimo efektyvinimas, griežtesnės kontrolės įvedimas ir teisinio bei finansinio raštingumo skatinimas turi būti prioritetiniai nacionaliniai tikslai, galintys tapti praktiniais sprendimais individualaus verslo tęstinumui ir reikšmingo darbo vietų skaičiaus išsaugojimui.

Apibendrinant sakytina, kad Lietuvoje esamas fizinių asmenų bankroto teisinis režimas iš esmės atitinka pažangią europinę ar pasaulio praktiką, nes įgyvendina daugumą Restruktūrizavimo ir nemokumo direktyvos nuostatų dėl verslininkų skolų panaikinimo ir draudimo verstis veikla (Restruktūrizavimo ir nemokumo direktyvos III antraštinė dalis). Atsižvelgiant į individualaus verslo specifiškumą didelių įmonių kontekste, tikslinga vidaus teisėje inkorporuoti veiksmingę individualaus verslo nemokumo teisinį režimą, koreguojant standartinės vidaus nemokumo sistemos įtvirtintas teisės normas. Tyrimo autorės vertinimu, tradicinis fizinių / juridinių asmenų bankroto reguliavimas pildytinas specialiomis nuostatomis dėl fizinio asmens verslininko nuosaikesnio bankroto proceso suregulavimo, kai jis yra individualios įmonės dalyvis.

¹⁷¹ 2019 m. pabaigoje Čilės kongrese prasidėjo teisėkūros procesas, kurio įstatymo projektas iš dalies pakeitė įstatymą Nr. 20.720 dėl įmonių ir asmenų reorganizavimo ir likvidavimo (biuletenis Nr. 13.802-03) (angl. Law No. 20.720. on Reorganisation and Liquidation of Companies and Individuals). Universidad los Andes bibliotekos archyvas, žiūrėta 2021 m. lapkričio 10 d., https://www.scielo.cl/scielo.php?script=sci_arttext&pid=S0718-34372020000200459&lng=en&nrm=iso&tlng=en.

¹⁷² Paul Omar, SMEs and Insolvency: Towards a New Approach in Asia (*Global Law and Business* 2017), žiūrėta 2021 m. lapkričio 10 d., <https://www.globelawandbusiness.com/blog/smes-and-insolvency-towards-a-new-approach-in-asia>.

2. INDIVIDUALIOS ĮMONĖS IR JOS DALYVIO BANKROTO PROCESŲ INICIJAVIMO STADIJOS YPATUMAI

2.1. BANKROTO BYLOS IŠKĖLIMĄ INICIJUOJANTYS SUBJEKTAI

Individualios įmonės bankroto proceso inicijavimas iš esmės reiškia tokios įmonės finansinių sunkumų (turimų skolų ir finansinių galimybių joms padengti) išviešinimą individualios įmonės bei individualios įmonės dalyvio kreditoriams, o tai gali lemti mažesnę pasitikėjimą ir pačia IĮ, ir pačiu IĮ dalyviu, skatinti kreditorius nutraukti sutartinius santykius, imtis kitų priemonių, siekiant susigrąžinti skolas. Ankstyvas (neatsargus) nemokumo paskelbimas gali sužlugdyti potencialiai perspektyvų verslą, o pavėluotas (uždelstas) nemokumo būsenos paskelbimas pažeidžia kreditorių interesus, atimant iš jų galimybę atsiumti nors reikšmingesnę dalį jų finansinių reikalavimų. Įvertinant pasekmes, kurias gali sukelti individualios įmonės bankroto bylos iškėlimas, būtina siekti efektyvaus individualios įmonės bankroto proceso inicijavimo, nes nuo to priklauso skolininko (IĮ), IĮ dalyvio ir kreditoriaus tolimesni santykiai, bankroto proceso eiga ir sėkmė. Bankroto proceso inicijavimo stadija turi būti veiksminga, organizuojama griežtai laikantis teisės aktuose nustatytos tvarkos ir terminų, jos metu turi būti sprendžiama, ar yra pagrindų kelti bankroto bylą ir individualios įmonės atveju – kokiu būdu (bankroto ar restruktūrizavimo) jos mokumo problemos turi būti sprendžiamos.

Visų pirma svarbu tai, kad norminė bankroto proceso inicijavimo sąvoka nei JANĮ, nei FABĮ nėra apibrėžta, tačiau ji netiesiogiai suprantama kaip visuma veiksmų, kurie turi būti atliekami, siekiant atitinkamai skolininkui (IĮ arba IĮ dalyviui) iškelti juridinio / fizinio asmens bankroto bylą (įskaitant bankroto procesą teismo tvarka ir ne teismo tvarka (IĮ kaip juridinio asmens nemokumo atveju))¹⁷³. Atkreiptinas dėmesys, kad bankroto proceso inicijavimo stadijoje pats IĮ / IĮ dalyvio bankroto procesas dar nėra pradedamas, tačiau tam padedamas svarbus pagrindas – išsprendžiamas pareiškimo dėl IĮ / IĮ dalyvio bankroto bylos iškėlimo priėmimo klausimas ir įvykdomos JANĮ 4-5 straipsniuose įvardintų subjektų teisės arba pareigos / realizuojama FABĮ 1 straipsnio 4 dalies iniciatyva.

Lietuvoje statistika apie individualių įmonių bankroto bylų iškėlimo iniciatorius nėra skelbiama. AVNT nurodo, kad aktyviausi juridinių asmenų (atskirai neišskiriant teisinės formos) bankroto procesų iniciatoriai 2021 m. buvo įmonių vadovai (33 proc.),

¹⁷³ Lietuvos apeliacinio teismo 2020 m. kovo 10 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2-559-241/2020.

VMI (27,8 proc.), kiti įmonės kreditoriai ir VSDFV (po 15,1 proc.). 2021 m. duomenis palyginus su atitinkamu 2020 m. laikotarpiu matyti, kad daugelio iniciatorių aktyvumas, pradėdant juridinių asmenų bankroto procesus, mažėjo: daugiausia mažėjo VSDFV (76 įmonės, arba 38,4 proc.), kitų įmonės kreditorių (24 įmonės, arba 12,9 proc.), įmonės vadovų (13 įmonių, arba 4,6 proc.) ir savininkų (12 įmonių, arba 28,6 proc.) inicijuojamų bankrotų. 2020 m. dažniausiai dėl bankroto bylos iškėlimo kreipėsi į teismą (ar inicijavo bankroto procesą ne teismo tvarka) įmonių vadovai (280 įmonių, arba 35 proc.), toliau – VSDFV (198 įmonės, arba 25 proc.), kiti kreditoriai (140 įmonių, arba 18 proc.) bei VMI (99 įmonės, arba 13 proc.).¹⁷⁴ Atsižvelgiant į AVNT pateiktą statistiką, aktyviausiais juridinių asmenų bankroto proceso iniciatoriais lieka patys skolininkai (jų atstovai). Tokia iniciatyva paaiškintina tuo, kad juridinio asmens vadovas atsako už juridinių asmenų finansinių duomenų teikimą, finansinės atskaitomybės sudarymą (CK 2.82 straipsnio 3 dalis), o tai reiškia, kad jie pirmieji turėtų sužinoti (sužino) apie galimai kritinę inkorporuoto individualaus verslo finansinę padėtį ir, esant atitinkamoms sąlygoms, vykdyti įstatyme numatytą teisę / pareigą dėl bankroto proceso inicijavimo.

JANĮ išskiria dvi kategorijas subjektų, kuriems suteikta teisė kreiptis dėl inkorporuotos formos individualaus verslo bankroto bylos iškėlimo. Asmenų, turinčių teisę inicijuoti juridinio asmens nemokumo procesą, baigtinis sąrašas numatytas JANĮ 4 straipsnio 1 dalyje – tai arba juridinio asmens vadovas, arba kreditorius. CPK 80 straipsnio 9 punkte vartojamas terminas „įmonės savininkas“ reiškia individualios įmonės savininką, kuris JANĮ 4 straipsnio 1 dalies 1 punkto prasme gali būti laikomas IĮ vadovu, turinčiu teisę kreiptis dėl bankroto bylos iškėlimo. Taip pat IĮ 7 straipsnio 1 dalis paaiškina, kad IĮ savininkas kartu laikytinas ir vienasmeniu individualios įmonės valdymo organu – individualios įmonės vadovu, jeigu individualios įmonės nuostatai nenustato kitaip. Dažniau išimtis nei taisyklė, kad IĮ nuostatai nustatytų, jog IĮ vadovas yra kitas asmuo, o ne IĮ savininkas. Atsižvelgiant į šią bendrąją taisyklę, toliau šiame tyrime terminas „IĮ savininkas“¹⁷⁵ turės „IĮ vadovo“ reikšmę ir atvirkščiai. IĮ vadovo pareiga kreiptis dėl IĮ bankroto bylos iškėlimo įvardinta JANĮ 5 straipsnio 1 dalyje.

Pagrindinis JANĮ 4–5 straipsnių skirtumas, susijęs su juridinio asmens vadovo teise ir pareiga, yra tas, kad jeigu juridinis asmuo jau nemokus, tuomet juridinio asmens

¹⁷⁴ AVNT, „2022 m. kovo 4 d. Nemokumo procesų 2021 m. apžvalga Nr. (6.13)D4-43806“: 3, žiūrėta 2022 m. kovo 11 d., https://avnt.lrv.lt/uploads/avnt/documents/files/2022-02-02_Nemokumo%20APZVALGA_2021%20m.pdf: 3.

¹⁷⁵ Individualios įmonės savininku gali būti tik fizinis asmuo. IĮ 6 straipsnio 2 dalis.

vadovas (IĮ savininkas) privalo inicijuoti bankroto procesą (JANĮ 5 straipsnyje nustatyta imperatyvi pareiga). O jeigu juridinis asmuo dar neatitinka nemokumo sąvokos, bet turi finansinių sunkumų, juridinio asmens vadovui (IĮ vadovui) suteikta teisė dėl bankroto proceso juridiniam asmeniui inicijavimo (JANĮ 4 straipsniu įtvirtinta rekomendacinio pobūdžio teisės norma). IĮ vadovo pareiga laiku inicijuoti IĮ bankroto procesą susijusi su ekonominiais ir socialiniais tikslais, kurie atskiria šią pareigą nuo įprastų fiduciarinių pareigų, kylančių iš IĮ valdymo. JANĮ numatytas subjektų, turinčių teisę ir pareigą kreiptis dėl juridinio asmens bankroto proceso inicijavimo, skirstymas taip pat siejamas su galimais teisiniais padariniais, jeigu tokia teisė neįgyvendinama arba pareiga nevykdoma. Individualios įmonės vadovas privalo laiku ir tinkamai reaguoti į savo vadovaujamo juridinio asmens nemokumą, patiriamus finansinius sunkumus. IĮ vadovo pareigos skirstomos atsižvelgiant į juridinio asmens teisinę padėtį. Esant individualios įmonės nemokumo tikimybei, IĮ vadovui kyla pareigos, nustatytos JANĮ 6 straipsnio 1 dalyje, t. y. reguliariai atlikti IĮ nemokumo tikimybės monitoringą ir vertinimą, taip pat siūlyti spręsti finansinių sunkumų klausimą. Kaip matyti, teisė vertinti, ar yra tikimybė, kad juridinis asmuo gali būti nemokus, palikta IĮ savininkui ir, kaip nurodyta toliau, atitinkamą bylą nagrinėjančiam teismui individualiai vertinant bylos faktines aplinkybes ir tokios tikimybės realumą.

JANĮ 6 straipsnio 2 dalyje įvardytos IĮ vadovo pareigos individualiai įmonei jau tapus nemokiai, iš jų svarbiausia – nedelsiant organizuoti IĮ nemokumo procesą. IĮ vadovo pareiga kreiptis į teismą dėl bankroto bylos iškėlimo IĮ tapus nemokiai yra imperatyvioji įstatyme nustatyta pareiga, kuriai vykdyti verslo sprendimo priėmimo taisyklė negali būti taikoma.¹⁷⁶ Jeigu individuali įmonė tik patiria finansinius sunkumus, t. y. dar netapo nemoki, bet jau atsirado nemokumo tikimybė, IĮ vadovui pakanka imtis veiksmų, kad būtų sumažinti nuostoliai ir išvengta IĮ nemokumo. Šio tyrimo objekto kontekste svarbu pažymėti, kad individualios įmonės nemokumo tikimybę IĮ vadovui nustatyti yra daug sudėtingiau nei konstatuoti faktinį individualios įmonės nemokumą. Kokius veiksmus IĮ vadovas pirmiausia turėtų atlikti, siekdamas inicijuoti IĮ bankroto bylą, JANĮ nenumato, ir toks juridinių asmenų vadovų veiksmų neapibrėžtumas kelia problemų dėl juridinių asmenų bankroto proceso veiksmingumo. Neaiškus teisinis reguliavimas šiuo aspektu lemia netinkamą vadovo pareigos inicijuoti bankroto procesą įgyvendinimą ir sukelia neigiamų padarinių dėl civilinės, administracinės ar baudžiamosios atsakomybės atsiradimo.

¹⁷⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2022 m. kovo 9 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-44-823/2022.

IĮ vadovui nepasinaudojus JANĮ numatyta teise inicijuoti bankroto procesą, jam nekyla civilinė atsakomybė. Neigiamų teisinių padarinių (civilinė atsakomybė) gali kilti IĮ vadovui nevykdant ar netinkamai vykdant jo kompetencijai priskirtas pareigas. IĮ vadovo pareigą kreiptis dėl bankroto proceso inicijavimo sustiprina ir administracinė atsakomybė, numatyta Lietuvos Respublikos administracinių nusižengimų kodekso¹⁷⁷ 120 straipsnyje („Kreditorių teisių pažeidimas“), pagal kurį pareiškimo dėl bankroto bylos iškėlimo nepateikimas ar pavėluotas pateikimas teismui užtraukia dideles baudas, galinčias siekti ir iki šešių tūkstančių eurų, bei baudžiamąją atsakomybę, numatytą Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso¹⁷⁸ 208 („Skolininko nesąžiningumas“) ir 209 straipsniuose („Nusikalstamas bankrotas“), pagal kuriuos nustatyta netgi laisvės atėmimo bausmė. JANĮ 13 straipsnyje nurodytos specialios nuostatos, susijusios su IĮ vadovo atsakomybe, kai esant įstatymo nustatytiems sąlygoms jis nesikreipia į teismą dėl bankroto bylos individualiai įmonei iškėlimo ir taip padaroma individualiai įmonei ir / ar jos kreditoriams žala. Kasacinio teismo praktikoje išaiškinta, kad, atsižvelgiant į vadovo, kaip juridinio asmens valdymo organo, specifinį santykį su juridiniu asmeniu, grindžiamą pasitikėjimu ir lojalumu, net ir nesant nustatytos specialios normos dėl žalos, atsiradusios vadovui nevykdant pareigos kreiptis į teismą dėl bankroto bylos iškėlimo nevykdymo, atlyginimo, įmonės vadovui kyla civilinė atsakomybė pagal bendrąsias CK nuostatas, reglamentuojančias įmonės vadovo fiduciarinių pareigų nevykdymo padarinius.¹⁷⁹ JANĮ nustatytas teisinis reglamentavimas dėl ribojimo eiti vadovaujamas pareigas reiškia, kad IĮ vadovo pareigos inicijuoti bankroto bylą pažeidimas „yra savarankiškas deliktas, galintis lemti pareigos atlyginti žalą atsiradimą, todėl civilinės atsakomybės prasme pareigos kreiptis dėl bankroto bylos iškėlimo pažeidimas vertintinas kaip neteisėti veiksmai. Atsakomybės už pavėluotą kreipimąsi dėl bankroto bylos iškėlimo atveju juridiniam asmeniui, taip pat kreditoriams padaryta žala, kurią kreditoriai patyrė dėl to, kad pavėluota pateikti pareiškimą dėl bankroto bylos iškėlimo, laikytinas bendras išaugęs juridinio asmens skolų dydis, kurio juridinis asmuo bankroto procese negali padengti kreditoriams¹⁸⁰. Nuostatomis dėl vadovų rūpestingumo pareigos, artėjant juridinio asmens nemokumui, užkertamas kelias netinkamam elgesiui ir kredi-

¹⁷⁷ Lietuvos Respublikos administracinių nusižengimų kodeksas, *Valstybės žinios*, 2015, Nr. 11216.

¹⁷⁸ Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas, *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 89-2741.

¹⁷⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. gegužės 5 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-228/2011.

¹⁸⁰ Lietuvos apeliacinio teismo 2021 m. vasario 23 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2A-103-585/2021; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. gruodžio 23 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-567/2014; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. birželio 27 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-344/2014.

torių nuostoliams, kurių galima išvengti.¹⁸¹ Pažymėtina, kad analogišką pareigą turi ir kitas inkorporuota forma veikiančio asmens bankroto proceso iniciatorius – juridinio asmens likvidatorius, jeigu juridinio asmens likvidavimo metu paaiškėja, kad juridinis asmuo yra nemokus (JANĮ 5 straipsnio 1 dalies 2 punktas).

Juridinio asmens vadovo pareigos, juridiniam asmeniui susidūrus su nemokumo problemomis, išsamiai aptariamoms UNCITRAL taisyklių IV dalyje dėl vadovų pareigų artėjant įmonės nemokumui.¹⁸² Minėtose UNCITRAL taisyklėse numatyta vadovo pareiga tinkamai ir laiku reaguoti į juridinio asmens nemokumo problemas pripažįstama kaip itin reikšminga, galinti lemti tokio juridinio asmens restruktūrizavimą ir bankroto bylos išvengimą. UNCITRAL taisyklės atskiria dvi inkorporuotos formos individualaus verslo vadovų atliekamų veiksmų kategorijas: veiksmus, kurie iš esmės yra susiję su juridinio asmens vidiniu valdymu, ir priemones, kurios susijusios su formalios bankroto procedūros inicijavimu. Pirmąją kategoriją inkorporuotos formos individualaus verslo vadovas skatinamas įvertinti esamą juridinio asmens finansinę būklę ir užtikrinti, kad finansinės atskaitomybės duomenys būtų tinkamai tvarkomi ir atnaujinami; žinoti apie juridinio asmens finansinę būklę; atsižvelgti į kreditorių ir kitų suinteresuotųjų šalių interesus; saugoti juridinio asmens turtą, kad būtų maksimaliai padidinta jo vertė ir išvengta pagrindinio turto praradimo; ištirti juridinio asmens gyvybingumą (perspektyvumą) ir sumažinti išlaidas; nesudaryti sandorių, kurių gali būti išvengta, nebent tam yra tinkamas verslo pagrindimas; tęsti veiklą, jei tai tikslinga, siekiant maksimaliai padidinti individualios įmonės vertę; vesti derybas su kreditoriais arba pradėti kitas procedūras, pavyzdžiui, savanorišką skolininko ir kreditoriaus susitarimus. Antrąją kategoriją inkorporuotos formos individualaus verslo vadovas skatinamas pradėti ar reikalauti pradėti formalias reorganizavimo ar likvidavimo dėl bankroto procedūras. Lyginamuoju aspektu taip pat reikšminga Restruktūrizavimo ir nemokumo direktyva, nustatanti vadovų pareigas iškilus nemokumo grėsmei. Restruktūrizavimo ir nemokumo direktyvos įžanginės dalies 71 punkte nurodoma, kad kai skolininkas yra arti nemokumo ribos, taip pat svarbu apsaugoti teisėtus kreditorių interesus nuo valdymo sprendimų, galinčių turėti poveikį skolininko turto sudėčiai, ypač jei dėl tų sprendimų galėtų dar labiau sumažėti turto, kurį galima naudoti res-

¹⁸¹ Vigintas Višinskis ir kt., „Veiksmingo restruktūrizavimo proceso užtikrinimas įgyvendinant restruktūrizavimo ir nemokumo direktyvą“, *Jurisprudencija* 28, 1 (2021): 137.

¹⁸² The UNCITRAL, *Legislative Guide on Insolvency Law. Part four: Directors' obligations in the period approaching insolvency*“, žiūrėta 2021 m. spalio 12 d., https://uncitral.un.org/sites/uncitral.un.org/files/media-documents/uncitral/en/19-11273_part_4_ebook.pdf.

truktūrizavimui arba padalyti kreditoriams, vertė. Todėl tokiomis aplinkybėmis reikia užtikrinti, kad IĮ vadovai vengtų bet kokių tyčinių arba itin neatsargių veiksmų, kuriais gaunama asmeninės naudos suinteresuotųjų subjektų sąskaita, taip pat kad jie vengtų sudaryti sandorius už mažesnę nei rinkos kainą arba nesimti veiksmų, kuriais suinteresuotiesiems subjektams būtų suteiktas nepagrįstas privalumas.

Vadinasi, JANĮ 4–5 straipsniuose įtvirtintos vadovo teisės ir pareigos tikslas yra efektyvus ir operatyvus reagavimas į jo vadovaujamos individualios įmonės nemokumo problemas, nes įprastai šis subjektas (IĮ vadovo) geriausiai žino individualios įmonės, kuriai vadovauja, finansinę būklę, o pavėluotas bankroto bylos iškėlimas galėtų pažeisti tiek esamų individualios įmonės kreditorių (jei toliau didėtų individualios įmonės skolos), tiek naujų potencialių kreditorių interesus (jei šie asmenys, nežinodami apie IĮ nemokumą, teiktų jai prekes ir (arba) teiktų paslaugas, darbus).¹⁸³ Tinkamas, laiku IĮ vadovo teisės ir pareigos inicijuoti vadovaujamos IĮ bankroto procesą vykdymas yra svarbi veiksmingo bankroto proceso užtikrinimo sąlyga, o pavėluotas tokios teisės ir pareigos vykdymas neigiamai paveikia įmonės turto aktyvų apimtį, mažesnes kreditorių galimybes patenkinti savo reikalavimus, taip pat gali sąlygoti naujus kreditoriaus ir IĮ vadovo ginčus dėl žalos atlyginimo, nes pareigos inicijuoti nemokumo procesą laiku pažeidimas gali būti ir individualios įmonės vadovo deliktinės civilinės atsakomybės pagrindas.¹⁸⁴ Todėl sprendžiant dėl jos taikymo turi būti nustatytos visos civilinės atsakomybės sąlygos.¹⁸⁵

Įgyvendinant Restruktūrizavimo ir nemokumo direktyvos nuostatas, 2021 m. liepą Lietuvoje pradėjo veikti VMI savanoriškumo pagrindu taikoma itin reikalinga ir pažangi nemokumo prevencijos priemonė - ankstyvojo perspėjimo sistema SVV¹⁸⁶. Ši sistema laikytina vertingu teisiniu įrankiu ir pagalba juridinio asmens vadovams, nustatant nemokumo tikimybės faktą, kadangi neretai SVV atstovai nėra pajėgūs savarankiškai ir, svarbiausia, laiku identifikuoti grėsmes įmonės gyvybingumui.

¹⁸³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. spalio 27 d. nutartis civilinėje byloje 3K-7-414/2014.

¹⁸⁴ Mykolas Kirkutis ir Remigijus Jokubauskas, „Įmonės vadovo civilinė atsakomybė dėl laiku neinicijuoto nemokumo proceso“, *Teisė* 28 (2) (2021): 431.

¹⁸⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. vasario 8 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-105-421/2018.

¹⁸⁶ APS - prevencinio restruktūrizavimo sistema, kuria gali naudotis finansinių sunkumų patiriantys juridiniai asmenys išitikus nemokumo tikimybei, siekiant užkirsti kelią nemokumui ir užtikrinti juridinio asmens gyvybingumą. Ankstyvojo perspėjimo sistemos įgyvendinimą Lietuvoje nustato Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2019 m. rugsėjo 4 d. nutarimo Nr. 924 „Dėl Lietuvos Respublikos juridinių asmenų nemokumo įstatymo įgyvendinimo“ 5¹ punktas. TAR, 2020, Nr. 3198. Ankstyvojo perspėjimo sistemos dalyvių nustatymo ir informavimo aprašas, patvirtintas VMI prie FM viršininko 2021 m. liepos 14 d. įsakymu Nr. VA-45 „Dėl Ankstyvojo perspėjimo sistemos dalyvių nustatymo ir informavimo aprašo patvirtinimo“. Valstybės žinios, 2021, Nr. 15928.

Tyrimo autorės vertinimu, Lietuvoje egzistuojančio praktinio ankstyvojo perspėjimo mechanizmo nepakanka siekiant esminių pokyčių dėl JANĮ 4-5 straipsniuose nurodytos teisės ar pareigos įgyvendinimo laiku. Mokslinėje literatūroje¹⁸⁷ vienu pagrindinių inkorporuota forma veikiančio individualaus verslo vidinių iššūkių laikomas žemas nuosavo kapitalo lygis, o išorinių – apyvartinių lėšų, informacijos stoka. Vadinasi, reglamentuojant IĮ vadovo teisę ir pareigą reaguoti į inkorporuoto verslo nemokumo problemas, JANĮ, III, Lietuvos Respublikos įmonių finansinės atskaitomybės įstatymo, CK nuostatų taikymas turi būti neatsiejamai derinamas tarpusavyje. IĮ bankroto proceso metu IĮ dalyvio turtas reikšmingai sumažėja, kadangi IĮ įsipareigojimai kreditoriams, atsižvelgiant į IĮ specifiką, gali būti vykdomi tiek iš IĮ, tiek ir iš IĮ dalyvio turto. Atsižvelgiant į šią aplinkybę, IĮ vadovui kritiškai stebėti IĮ finansinę padėtį itin svarbu, nes egzistuoja tiek teorinė, tiek ir praktinė tikimybė (aut. past. nors imperatyviai ir neįtvirtinta), jog dėl IĮ nemokumo bankrutuos ne tik pats juridinis asmuo (IĮ), bet ir jos dalyvis - fizinis asmuo - verslininkas. Taip pat egzistuoja tikimybė, jog bus nepatenkinti ne tik IĮ kreditoriniai reikalavimai, bet ir IĮ dalyvio kreditoriai nukentės, nes IĮ dalyvio turto vertė / apimtis, atsiskaičius su IĮ kreditoriais, sumažės. Siekiant suvaldyti nemokių IĮ srautus, įstatymo lygiu privalu ne tik įtvirtinti vadovo pareigą parengti ir paskelbti JAR tvarkytojui atskaitiniu laikotarpiu apibendrintus IĮ finansinių metų duomenis (finansinių ataskaitų rinkinius), kuriuose atsispindėtų IĮ finansinė būklė, veiklos rezultatai, pinigų srautų duomenys, bet ir sugriežtinti atsakomybę tokios pareigos nevykdantiems ar netinkamai ją vykdančioms IĮ vadovams.¹⁸⁸ Laiku nepateikus JAR metinių finansinių ataskaitų rinkinio, pažeidžiamas CK 2.66 straipsnio 3 ir 4 dalies nuostatos, žala daroma ne tik individualiai įmonei, bet ir (arba) kitiems asmenims – IĮ savininkui, IĮ ir IĮ dalyvio kreditoriams. Imperatyviai įtvirtinus IĮ vadovo pareigą kasmet atskaitiniu laikotarpiu teikti duomenis apie IĮ finansinę būklę JAR tvarkytojui, viešojo administravimo institucijos, patikrinusios JAR tvarkytojui teikiamus finansi-

¹⁸⁷ Nacionalinė verslo administratorių asociacija, „Nemokumo samprata ir jo teisinio reglamentavimo analizė“, taikomasis mokslinis tyrimo darbas, žiūrėta 2021 m. lapkričio 17 d., <https://view.officeapps.live.com/op/view.aspx?src=https%3A%2F%2Ffinmin.lrv.lt%2Fuploads%2Ffinmin%2Fdocuments%2Ffiles%2F1.doc&wdOrigin=BROWSELINK>.

¹⁸⁸ Aktualiu laikotarpiu pagal pagal Lietuvos Respublikos administracinių nusižengimų kodekso 223 straipsnio 2 dalį neteiseningo juridinio asmens finansinių ataskaitų pateikimas JAR tvarkytojui arba juridinio asmens finansinių ataskaitų nepateikimas JAR tvarkytojui laiku teisės aktų nustatytais atvejais ir tvarka užtraukia baudą juridinių asmenų vadovams ar kitiems įstatymuose arba steigimo dokumentuose nurodytiems asmenims nuo dviejų šimtų iki trijų tūkstančių eurų. Įstatymų nustatytais atvejais JAR pateikiamas juridinio asmens metinių finansinių ataskaitų rinkinys kiekvienais metais per trisdešimt dienų nuo jų patvirtinimo momento, jei įstatymai nenumato kito termino (CK 2.66 straipsnio 4 dalis).

nus duomenis, privalėtų teikti įspėjamuosius pranešimus nemokumo būsenos II, o šioms nesuvaldžius nemokumo situacijos po to, kai gauna pranešimą, per atitinkamus terminus inicijuoti bankroto bylos II iškelimą. Tokiomis prevencinėmis priemonėmis būtų užkertamas kelias skolų kaupimuisi bei II nemokumo būsenos plitimui ir švelninamas neigiamas poveikis finansų sektoriui.

Autorės vertinimu, II, CK, Lietuvos Respublikos įmonių finansinės atskaitomybės įstatymo teisės normos turėtų būti papildytos griežtesniu teisiniu reikalavimu, nuostatant, kad finansinės atskaitomybės rinkinius imperatyviai privalo teikti be išimties visos individualios įmonės (o ne tik tokie sąlygai egzistuojant II nuostatuose, IIĮ 9 straipsnio 2 dalis). Siekiant išvengti nemokumo, II privaloma stebėti nuosavo kapitalo rodiklį ir, kai jis tampa neigiamas, t. y. kai turtas pasidaro mažesnis nei įsipareigojimai, atitinkamai vykdyti teisinį reguliavimą dėl jo atkūrimo iki teisės akto reikalaujamo dydžio¹⁸⁹, o šios pareigos neįvykdžius II vadovui grėstų atitinkamos sankcijos.

Juridiniai asmenys, kurių nuosavo kapitalo rodiklis yra neigiamas, finansų įstaiigoms kaip klientai nėra priimtini. Aplinkybės, kuomet juridinių asmenų įsipareigojimai didesni už turtą, vertė neigiama, finansinė būklė – nepatenkinama, veiklos modelis netvarus, tai rodo finansinės apskaitos tvarkymo trūkumus ir tinkamo vadovavimo bei vidaus kontrolės stoką, o taip pat teisinio reguliavimo nepaisymą, kas ir lemia jų nepatrauklumą išoriniams finansuotojams.

Nagrinėjant juridinio asmens bankroto bylos iškelimo iniciatorių sąrašą, kyla klausimas, kodėl teisę ir pareigą inicijuoti bankroto procesą juridiniam asmeniui JANĮ iniciatoriai suteikė tik juridinio asmens vadovui, neatsižvelgdami į neribotos civilinės atsakomybės juridinio asmens – II specifiką (CK 2.50 (4) straipsnis, IIĮ 7 (1) straipsnis)¹⁹⁰, ir nesuteikė teisės / pareigos inicijuoti II bankroto procesą II dalyviui? Vadovaujantis CK 2.50 straipsnio 4 dalimi, už individualios įmonės skolas atsako ir jos dalyviai, JANĮ straipsniuose kaip įtakingi II subjektai taip pat minimi neribotos civilinės atsakomybės juridinio asmens dalyviai (pavyzdžiui, 17 straipsnio 2 dalies 3 punktas, 27

¹⁸⁹ Pavyzdžiui, pagal uždarosios akcinės taikomą teisinį reguliavimą padėtį, kai nuosavas kapitalas tampa mažesnis kaip pusė įstatuose nurodyto įstatinio kapitalo arba neigiamas, bendrovė turi ištaisyti ne vėliau kaip per 6 mėnesius nuo informacijos apie tokią padėtį gavimo dienos. Uždarosioms akcinėms bendrovėms, kurios veikia trumpiau nei 18 mėnesių, taikomas 12 mėnesių padėties ištaisymo terminas, kuris, autorės nuomone, turėtų būti panaikintas, ir finansinių ataskaitų teikimas turėtų tapti privalomas visų teisiųjų formų įmonėms, ypač individualiam verslui, veikiančiam inkorporuota teisine forma.

¹⁹⁰ Individuali įmonė turi vienasmenį valdymo organą – individualios įmonės vadovą. Individualios įmonės savininkas kartu yra ir vienasmenis individualios įmonės valdymo organas – įmonės vadovas, jeigu individualios įmonės nuostatai nenustato kitaip. Lietuvos Respublikos individualių įmonių įstatymo 7 (1) straipsnis, *Valstybės žinios*, 2003, Nr. 112-4991.

straipsnio 3 dalies 1 punktą, 79 straipsnio 2 dalis, 88 straipsnis).

Tikslinga pažymėti, kad IĮ savininko sutuoktiniui IĮ bankroto procese gali kilti pareiga įvykdyti IĮ prievolės kreditoriams, tačiau teisės, kaip šios pareigos išvengti, inicijuojant IĮ bankrotą, IĮ savininko sutuoktinis - neturi.

Autorės kritiniu vertinimu, susidaro teisiškai neteisinga situacija, jog susiklosčius santuokos teisiniams santykiams, t.y. kuomet inkorporuotą individualų verslą vykdančias fizinis asmuo valdo individualią įmonę ir tiesiogiai savo turimu turtu atsako už IĮ prievolės ir turi teisę inicijuoti IĮ bankroto bylą. Tuo tarpu IĮ savininko sutuoktinis, kuris, nors ir individualios įmonės nevaldo ex lege (nes pagal aktualų IĮ negali būti antro individualios įmonės savininko), tačiau už individualios įmonės skolas taip pat tiesiogiai gali atsakyti savo turimu turtu, o iniciatyvos teisės ar pareigos iškelti IĮ bankroto bylą – neturi. Be to, IĮ savininko sutuoktiniui (lyginant su IĮ savininku) numatyta ir mažiau teisių. Vadinas, aktualūs teisės aktai numato daugiau pareigų, nei teisių, kas su teisių ir pareigų vienviene (pusiausvyra) IĮ bankroto procese nėra suderinama. Be to, atsižvelgiant ir tai, kad santuokos metu IĮ laikoma bendrąją jungtine sutuoktinių nuosavybe, valdoma abiejų sutarimu, tad atitinkamai ir sprendimai dėl individualios įmonės mokumo problemų sprendimo turėtų būti priimami abiejų savininkų.

Ši situacija akivaizdžiai įrodo diskriminuojančią JANĮ spragą, kurią tikslinga panaikinti, papildant JANĮ 4-5 straipsniuose nurodytą subjektų baigtinį sąrašą, neribotos civilinės atsakomybės juridinio asmens atveju, suteikiant teisę ir pareigą neribotos civilinės atsakomybės juridinio asmens dalyviui kreiptis į teismą dėl nemokumo proceso individualiai įmonei inicijavimo. Juk iš esmės IĮ dalyvis yra ne kas kita, kaip vienas iš tų asmenų, kuris taip pat įsipareigojęs valdyti individualią įmonę, tik nėra de jure įregistruotas JAR. Tuo atveju, kai IĮ finansinė padėtis veda pastarąją prie vis didesnių skolų, IĮ vadovas ir IĮ dalyvis taip pat privalo ją tinkamai suvaldyti, kad nedidėtų pastarosios skolos, t. y. nebūtų daroma dar didesnė žala ne tik pačiai individualiai įmonei, bet ir jos bei IĮ dalyvio kreditoriams.

Aktualus JANĮ expressis verbis (tiesiogiai) nenumato, jog IĮ savininkas ar IĮ savininko sutuoktinis turi būti patraukti bendraatsakovais individualios įmonės bankro-

to byloje¹⁹¹, ko pasekoje liko dar viena teisinė neribotos civilinės atsakomybės juridinių asmenų nemokumo (bankroto) proceso reglamentavimo spraga, kuri kol kas sprendžiama tik teismų praktikos būdu.

Vadovaujantis aplinkybėmis, kuomet individuali įmonė teismų praktikoje yra pripažįstama šeimos verslu (santuokos sudarymo atveju), ir teisių bei pareigų į individualią įmonę tokiais atvejais turi ne tik IĮ savininkas, bet ir IĮ savininko sutuoktinis, taip pat atsižvelgiant į tai, kad IĮ savininkas atsako ne tik savo asmeniniu, bet ir jungtinės nuosavybės teise priklausančio turto dalimi, teismų praktikoje laikomasi pozicijos įtraukti į IĮ bankroto bylos nagrinėjamą IĮ savininką ir jo sutuoktinį – IĮ dalyvį - dalyvaujančiais byloje asmenimis (atsakovais arba trečiaisiais asmenimis), nepriklausomai nuo to, ar kuri nors šalis to pageidauja. Tokiu atveju IĮ savininko sutuoktinis yra laikomas bendraskoliu su IĮ savininku pagal individualios įmonės kreditorių reikalavimus. Pažymėtina, kad teismų formuojama pareiga dėl IĮ savininko įtraukimo bendraatsakovu į IĮ bankroto bylos nagrinėjamą yra pagrįsta, nes tokia individualios įmonės dalyvio procesinė padėtis kyla iš teisės normų, pagal kurias individualios įmonės dalyvis per tuos pačius terminus kaip pati individuali įmonė privalo pateikti bankroto administratoriui viso IĮ savininko turimo turto sąrašą, įskaitant ir turtą, kuris yra bendroji jungtinė nuosavybė (JANĮ 57 straipsnio 2 dalis); išieškojimas pagal individualios įmonės prievolės gali būti nukreipiamas į neribotos civilinės atsakomybės įmonės dalyvio turtą (33 straipsnio 1 dalis; JANĮ 88 straipsnis). Šiame kontekste akcentuotina, kad individualios įmonės savininko ir jo sutuoktinio įtraukimas bendraatsakovu į civilinės (bankroto) bylos nagrinėjamą klausimas turi būti išspręstas iki teismui priimant sprendimą dėl bankroto bylos iškėlimo. Kadangi IĮ dalyvio įtraukimo bendraatsakovu tema šiuo metu sprendžiama tik teisminės praktikos būdu, autorės nuomone, siekiant teisinio aiškumo, šis aspektas privalo būti reglamentuojamas JANĮ¹⁹². Pažymėtina, kad aukščiau nurody-

¹⁹¹ Kauno apygardos teismo 2021 m. birželio 22 d. nutartis civilinėje byloje Nr. eB2-470-638/2021, Kauno apygardos teismo 2021 m. gegužės 31 d. nutartis civilinėje byloje Nr. eB2-510-924/2021, Kauno apygardos teismo 2021 m. balandžio 27 d. nutartis civilinėje byloje Nr. eB2-521-324/2021, Kauno apygardos teismo 2021 m. vasario 24 d. nutartis civilinėje byloje Nr. eB2-367-587/2021, Kauno apygardos teismo 2020 m. rugsėjo 21 d. nutartis civilinėje byloje Nr. eB2-644-259/2020, Kauno apygardos teismo 2020 m. rugsėjo 15 d. nutartis civilinėje byloje Nr. eB2-727-259/2020, Kauno apygardos teismo 2020 m. birželio 9 d. nutartis civilinėje byloje Nr. eB2-1036-601/2020, Kauno apygardos teismo 2020 m. sausio 23 d. nutartis civilinėje byloje Nr. eB2-1104-924/2020, Lietuvos apeliacinio teismo 2016 m. balandžio 21 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2-798-157/2016, 2017 m. vasario 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2-512-157/2017, Lietuvos apeliacinio teismo 2020 m. sausio 28 d. sprendimas civilinėje byloje Nr. e2-202-241/2020, Lietuvos apeliacinio teismo 2021 m. liepos 8 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2A-432-407/2021.

¹⁹² Egidija Tamošiūnienė ir kt., „Juridinio asmens dalyvio teisinis statusas bankroto procese“, *Teisė* 122 (2022) 44: 44-46.

ta aplinkybė galioja ne vien tik jungtinės nuosavybės atveju, bet ir subsidiarių asmenų atžvilgiu, kurie yra tiesiogiai suinteresuoti prievolių pagal įkeitimo sandorius vykdymu, turto realizavimu ir pan.

Priešingai nei nagrinėjant bylas ginčo teisenai, IĮ savininko bei IĮ savininko sutuoktinio (bendrai – IĮ dalyvio) dalyvavimas individualios įmonės bankroto byloje atsakovo / trečiojo asmens procesiniu statusu per se (pats savaime) nereiškia besąlyginio kreditorių finansinių reikalavimų nukreipimo į tą asmenį (tuos asmenis), o visų pirma užtikrina, jog pastarajam nereikia papildomai įrodinėti teisinio suinteresuotumo bylos baigtimi, todėl IĮ dalyvio įtraukimas į bankroto bylą dalyvaujančio asmens, statusu išsprendžia ir kai kuriuos procesinius klausimus, pavyzdžiui, galimybę dalyvauti kreditorių susirinkimuose be balsavimo teisės, vadinasi, turi teisę gauti ir disponuoti visa bankroto procese aktualia informacija, gali efektyviai formuoti ir teikti siūlymus dėl restruktūrizavimo ir taikos sutarties sudarymo, skūsti priimamus teismų sprendimus, teikti prašymus ir paaiškinimus, susipažinti su nagrinėjama byla ir kt., o taip pat užtikrinama proceso dalyvio teisė į efektyvią teisminę gynybą¹⁹³. Tokiu būdu individualiai įmonei iškelus bankroto bylą, IĮ dalyvis ir jo asmeniniai kreditoriai taip pat dalyvauja individualios įmonės bankroto procese, tačiau IĮ dalyvis neįgyja tokio paties statuso kaip bankrutuojanti skolininkė IĮ. Individualios įmonės bankroto byloje bankrutuojantis subjektas yra pats juridinis asmuo, o ne IĮ dalyvis. IĮ dalyvio įtraukimas bendraatsakovu lemia, kad individualios įmonės nemokumo procesas pasižymi didesniu bankroto procese dalyvaujančių asmenų skaičiumi, kadangi papildomai į nemokumo procesą be pačios skolininkės įtraukiamas ir skolininkės individualios įmonės dalyvis (IĮ savininkas ir jo sutuoktinis (santuokos sudarymo atveju)), bei skolininkės IĮ dalyvio (tiek IĮ savininko, tiek ir IĮ savininko sutuoktinio) kreditoriai.

Antrasis teisės subjektas, turintis teisę inicijuoti individualaus verslo inkorporuota forma bankroto procesą, yra kreditorius. Sisteminė JANĮ nuostatų analizė leidžia teigti, kad bankroto proceso inicijavimo stadijoje kreditoriumi laikomas asmuo, manantis, kad skolininkas laiku nevykdė jo turtinės prievolės.¹⁹⁴ Vertinant subjektus, turinčius teisę kreiptis dėl bankroto bylos individualiai įmonei iškelimo, pažymėtina, kad JANĮ 4 straipsnio 1 dalies 2 punktą nurodo, kad kreditorius, kuriam prievolės įvykdymo terminas yra suėjęs, turi teisę inicijuoti bankroto bylą skolininkei IĮ. O skoli-

¹⁹³ „Lietuvos apeliacinio teismo 2021 m. liepos 8 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2A-432-407/2021“, „Lietuvos apeliacinio teismo 2016 m. balandžio 21 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2-798-157/2016“, „Lietuvos apeliacinio teismo 2017 m. vasario 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2-512-157/2017“.

¹⁹⁴ Egidija Tamošiūnienė ir kt., *supra note*, 51: 59–60.

ninkės IĮ dalyvio kreditoriams tokia iniciatyvos teisė nei JANĮ, nei FABĮ nenumatyta. IĮ dalyvio, kaip fizinio asmens, kreditoriai įsitraukia į bankroto bylą (įskaitant procesą ne teismo tvarka) pareikšdami savo finansinius reikalavimus, tačiau teisė inicijuoti IĮ bankroto bylą nustatyta tik pačios skolininkės IĮ kreditoriams. Tai, be kita ko, reiškia, kad IĮ dalyvio kreditoriai nedalyvauja priimant nutarimą IĮ bankroto procedūras vykdyti ne teismo tvarka, taigi, priešingai nei skolininkės IĮ kreditoriai, neturi ir teisės balsuoti dėl IĮ bankroto proceso, kuris vyksta ne teismo tvarka. Dėl šios priežasties individuali įmonė ar jos dalyvis neturi ir pareigos pranešti IĮ dalyvio kreditoriams apie ketinimą spręsti dėl IĮ bankroto procedūrų vykdymo ne teismo tvarka, esant JANĮ nustatytoms sąlygoms.

Teismų praktikoje¹⁹⁵ teismai aplinkybę, kad IĮ savininko kreditoriai bankroto bylos iškėlimo IĮ stadijoje neturi iniciatyvos teisės, nes nėra jos kreditoriai, vertina kaip iš esmės nepažeidžiančią IĮ savininko kreditorių teisių ir teisėtų interesų, nes jie, priešingai negu IĮ kreditoriai, išlaiko reikalavimo teises IĮ savininkui ir po IĮ likvidavimo dėl bankroto ir IĮ išregistravimo iš JAR. Tačiau tyrimo autorė tokią teismų poziciją kritikuoja, o kritika grindžiama IĮ specifika. Tyrimo autorės nuomone, nors ir galioja IĮ turto / prievolių ir IĮ savininko turto / prievolių atskirumo principas, jeigu IĮ neturint turto ar jo nepakankant IĮ kreditoriniams reikalavimams patenkinti, išieškojimas gali būti nukreiptas į IĮ dalyvio turtą. Toks reguliavimas užtikrina kreditorių reikalavimų įvykdomumą, nes neribotos atsakomybės juridiniams asmenims nenumatytas minimalaus įstatinio kapitalo suformavimas kaip prievolių užtikrinimo išraiška. Teisinis reguliavimas, kai IĮ bankroto proceso nepakanka, šio subjekto nemokumo konstatavimui ir bendrąja tvarka, kaip tai numato JANĮ, kreditoriniai reikalavimai nurašomi, pažeidžia IĮ dalyvio kaip fizinio asmens teisę į teisinį tikrumą ir teisėtus lūkesčius, nes IĮ dalyvio kreditorius, susijęs su skolininkės IĮ dalyviu – fiziniu asmeniu, gali per 10 metų (atsižvelgiant į senaties terminą, nustatytą CK 1.125 straipsnyje) kreiptis į fizinį asmenį dėl likusio kreditorinio reikalavimo sumokėjimo. Taip sudaroma situacija, kad fizinis asmuo, vykdęs inkorporuotos formos individualų verslą neribotos civilinės atsakomybės juridinio asmens statusu, bet kurio valdoma individuali įmonė bankrutavo, negali atkurti mokumo vien dėl to, kad įstatymo lygiu nėra išspręstas toks klausimas. Kitu atveju, kaip numato dabartinis teisinis reguliavimas, po IĮ bankroto proceso, pardavus visą bankrutavusiai IĮ ir jos dalyviui priklausantį turtą, kreditoriams, kurie susiję su bankrutavusios IĮ dalyviu, sudaromos sąlygos, priešingai negu susijusiems su pačia

¹⁹⁵ Lietuvos apeliacinio teismo 2022 m. vasario 3 d. nutartis civilinėje byloje Nr. E2-137-567/2022.

individualia įmone, bet kuriuo metu per dešimt metų nukreipti išieškojimą į individualios įmonės dalyvį (IĮ turi neturėti turto arba būti jį pardavusi (CK 2.50 straipsnio 4 dalis, JANĮ 86 straipsnis)), ir tokiu būdu bankrutavusios individualios įmonės dalyvio tikslas tapti mokiam (atkurti savo mokumą) yra nepasiekiamas. Be to, tokiu reguliavimu sukuriama situacija, kai, remiantis FABI, nėra pagrindo ir sąlygų įgyvendinimo galimybės, kad fizinis asmuo galėtų kreiptis dėl bankroto bylos sau iškelimo, todėl našta vėl atitenka fiziniam asmeniui, nors jis ir tikėjosi, kad po IĮ bankroto proceso (kai yra parduodamas visas turtas ir lėšos paskirstomos kreditoriams) įstatymu bus išspręstas klausimas dėl kreditorių reikalavimų, susijusių su IĮ dalyviu, išieškojimo ribomis laiko atžvilgiu.

Pažymėtina, kad viena pagrindinių kreditorių teisių fizinių asmenų bankroto procese – inicijuoti bankroto procedūrą – suteikta tiriamosiose užsienio valstybėse. Pavyzdžiui, Vokietijoje nustatyta, kad tokią teisę turi ir skolininkas, ir kreditorius (Vokietijos nemokumo statuto¹⁹⁶ 13 straipsnio 1 dalis), tačiau Vokietijos nemokumo statuto 14 straipsnio 1 dalyje papildomai nustatyta, kad kreditoriaus reikalavimas turėtų būti priimamas, jeigu kreditorius turi teisinį suinteresuotumą bankroto proceso pradėjimu ir pagrindžia, kodėl bankroto procesas turėtų būti pradėtas¹⁹⁷. JK teisę iškelti bankroto bylą turi gana nemažai asmenų, t. y. pats skolininkas, kreditorius, laikinasis administratorius, nemokumo administratorius.¹⁹⁸ Švedijoje prašymą iškelti bankroto bylą fiziniam asmeniui tik raštu gali pateikti taip pat skolininkas (nemokus fizinis asmuo) ir jo kreditoriai. Estijoje fizinio asmens bankroto paraišką pagal fizinio asmens skolininko – gyvenamąją vietą taip pat gali pateikti ir skolininkas, ir kreditorius (Estijos bankroto akto (angl. Bankruptcy Act; est. Pankrotiseadus)¹⁹⁹ 9 skirsnio 1 dalis). Latvijoje (kaip ir Lietuvoje) tik skolininkas turi teisę dalyvauti tokiose procedūrose (Latvijos nemokumo įstatymo 133 (1) straipsnis), o kreditoriams fizinio asmens bankroto bylos inicijavimo teisė nėra suteikta.

Nors Lietuvoje ar Latvijoje kreditoriams nėra leidžiama būti fizinio asmens bankroto bylos iniciatoriais, tai nereiškia, kad šiose valstybėse kreditoriams skiriama

¹⁹⁶ Vokietijos nemokumo statutas (vok. Insolvenzordnung (BGBl. I S. 2866), įsigaliojęs 1999 m. sausio 1 d., Vokietijos teisės aktų registro el. tinklalapis, žiūrėta 2021 sausio 7 d., https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_inso/index.html).

¹⁹⁷ Egidija Tamošiūnienė ir kt., *supra note* 192: 49.

¹⁹⁸ JK nemokumo akto 254 straipsnis.

¹⁹⁹ Aktualias bankroto procedūras Estijoje reglamentuoja Estijos bankroto aktas (Pankrotiseadus (RT I, 19. 03. 2019, 26), priimtas 2003 m. sausio 22 d., įsigaliojęs 2004 m. sausio 1 d., žiūrėta 2021 m. rugsėjo 19 d., <https://www.riigiteataja.ee/en/eli/511072014018/consolide>).

mažiau dėmesio. Visose nagrinėjamose valstybėse kreditoriai į neinkorporuotos formos bankroto bylą įsitraukia savo pageidavimu ir teises įgyvendina tik savo iniciatyva. Tyrimo autorės vertinimu, neinkorporuotos individualaus verslo formos bankroto atveju tikslinga FABĮ 1 straipsnio 4 dalies nuostatomis suteikti neinkorporuotos formos individualaus verslo bankroto bylos inicijavimo teisę – fizinio asmens verslininko kreditoriams, nes įprastai fizinių asmenų, užsiimančių individualiu verslu, neturinčių juridinio asmens teisių, nemokumas susiformuoja iš jų vykdomo individualaus verslo skolų kreditoriams, tad būtų teisinga suteikti ir jiems teisę inicijuoti savo skolininko bankroto procedūras, taip pat tokia FABĮ teisinė nuostata atitiktų IĮ specifinį statusą, pasireiškiantį neribota civiline atsakomybe.

Sprendžiant dėl neteisėtų veiksmų, itin svarbu nustatyti pareigos inicijuoti nemokumo procesą atsiradimo momentą. Konstatavus momentą, nuo kada kilo teisė / pareiga inicijuoti bankroto procesą, šios pareigos pažeidimas kaip neteisėto veiksmo „atlikimo (neveikimo) momentas laikytinas atskaitos tašku, nuo kurio turėtų būti pradėti skaičiuoti padaryti nuostoliai“²⁰⁰.

Apibendrinant tai, kas išdėstyta, neribotos civilinės atsakomybės teisinio statuso specifika lemia būtinybę išplėsti iniciatorių, turinčių teisę iškelti IĮ bankroto bylą, sąrašą, jį papildant nauju subjektu – IĮ dalyviu, bei norminiu būdu nustatant imperatyvią pareigą IĮ vadovui (savininkui) teikti finansinių ataskaitų duomenis JAR kasmetiniu ataskaitiniu laikotarpio, kad viešojo administravimo institucijos galėtų reaguoti ir, esant nemokumo tikimybei ar nemokumui savo sistema primintų IĮ vadovui (savininkui) apie jo teisės ir imperatyvios pareigos, numatytos JANĮ 4–5 straipsniuose, vykdymą.

2.2. SPECIFINIS FIZINIŲ ASMENŲ BANKROTO INSTITUTO SUBJEKTAS IR JO KAIP IĮ DALYVIO TEISINIO STATUSO YPATUMAI

Bendro ir visuotinai pripažįstamo fizinio asmens vartotojo ir fizinio asmens verslininko apibūdinimo nerasime jokiam teisės akte, nes tam daro įtaką atitinkamos valstybės kultūriniai, politiniai, ekonominiai ir teisiniai aspektai.²⁰¹ Verslininkas – tai profesionalus prekybinės apyvartos dalyvis, prisiimantis įsipareigojimus savo ekono-

²⁰⁰ Mykolas Kirkutis ir Remigijus Jokubauskas, *supra note*, 184: 446.

²⁰¹ Insol International, „Consumers Debt Report of findings and recommendations“ (2001): 2–3.

minei veiklai vykdyti, kuria siekiama gauti pelną. O vartotojai civilinėje apyvartoje dalyvauja kaip pirkėjai, įsigyjantys prekes ir paslaugas asmeniniams ar šeimos ūkio poreikiams tenkinti.

Daug tokių pačių teisinių, politinių ir praktinių teisės klausimų, kylančių inkorporuoto verslo nemokumo srityje, gali kilti ir fizinių asmenų nemokumo srityje. Tai ypač pasireiškia atvejais, kai nemokus fizinius asmuo yra ar buvo ištraukęs į verslą, nepriklausomai nuo to, ar nemokumas kyla kaip tiesioginė verslo veiklos pasekmė.

Lietuvoje asmenys, kuriems taikomas FABĮ ir kurie gali kreiptis dėl bankroto bylos iškėlimo jų atžvilgiu, skirstomi į tris grupes: fizinius asmenis²⁰²; ūkininkus²⁰³; kitus fizinius asmenis, kurie verčiasi individualia veikla, kaip ji apibrėžta GPMĮ. Fizinis amuo suprantamas kaip paprastas vartotojas, t. y. nesiverčiantis ekonomine veikla. Ūkininkas yra fizinis asmuo, kuris vienas arba su partneriais verčiasi žemės ūkio veikla ir miškininkyste, o jo ūkis įregistruotas Ūkininkų ūkių registre. Individuali veikla GPMĮ 2 straipsnio 2 dalyje apibrėžta kaip savarankiška veikla, kuria versdamasis gyventojas siekia gauti pajamų ar kitokios ekonominės naudos per tęstinį laikotarpį, t. y. neatsižvelgiant į tai, ar ši veikla pelninga, ar nepelninga. Pažymėtina, kad įstatymų leidėjas nenumatė proceso, jeigu fizinis asmuo verslininkas bankrutuotų kaip IĮ dalyvis, t. y. iš inkorporuoto verslo atsiradusio nemokumo. Pagal aktualų FABĮ reguliavimą IĮ dalyvis patenka į pirmąją FABĮ numatytų iniciatorių grupę, nors tokio subjekto skolos – kilusios iš inkorporuotos formos verslo, kadangi CK suteikė IĮ juridinio asmens statusą. Tokia kontroversiška situacija nesusiklostytų, jeigu IĮ turėtų fizinio asmens teises, nes IĮ dalyvis kaip fizinis asmuo patektų į trečiąją FABĮ išskirtą fizinių asmenų verslininkų, veikiančių neinkorporuota verslo forma, grupę. Verslu užsiimančių fizinių asmenų, lyginant su fiziniams asmenims vartotojais, skolos atsiradimo kilmė skiriasi, taip pat skiriasi tokių asmenų kreditingumas, pakartotina, kad fiziniams asmenims verslininkams, išskiriant jų teisinę padėtį, taikytinos JANĮ nuostatos. Šią situaciją reikia spręsti koreguojant įstatymus ir atsižvelgiant į CK 2.4 straipsnį.

Situacija pasirinktose nagrinėti Europos šalyse yra nevienoda, pavyzdžiui, JK²⁰⁴ fizinio asmens nemokumo institutas taikomas visiems fiziniams asmenims, t. y. neiš-

²⁰² Fizinių asmenų veiklos ir jas atitinkantys pajamų mokesčiai nurodyti GPMĮ 5, 6 straipsniuose ir kituose teisės aktuose.

²⁰³ Lietuvos Respublikos ūkininko ūkio įstatymo 2 (2) straipsnis, *Valstybės žinios*, 1999, Nr. 43-1358.

²⁰⁴ JK nemokumo akto 265 (1), 252 straipsnis.

skiriant į atskiras fizinio asmens kategorijas. Vokietijoje²⁰⁵ atskirų kategorijų skolininkams fiziniams asmenims numatytos skirtingos bankroto procedūros. Jeigu skolininkas yra fizinis asmuo, kuris nevykdo / nevykdė savarankiškos individualios veiklos, nemokumo procesams taikomos Vokietijos nemokumo statuto bendrosios nuostatos. Jeigu skolininkas vykdė savarankišką individualią veiklą, jam bus taikomos įprastos nemokumo procedūros, jeigu jis turi turto ir neturi pretenzijų, kylančių iš darbo santykių, jei jo turtas yra suprantamas ir jam nėra pretenzijų dėl darbo.²⁰⁶

Švedijoje, kaip ir Baltijos valstybėse, fizinio asmens bankroto institutas taikomas išimtinai visiems fiziniams asmenims, neišskiriant fizinio asmens kaip subjekto²⁰⁷ į verslininkus ar vartotojus, jam būdinga tai, kad –jis neturi juridinio asmens teisių. Latvijos fizinio asmens nemokumo procedūrų subjektas gali būti bet kuris fizinis asmuo, kuris pastaruosius šešis mėnesius buvo mokesčių mokėtojas Latvijos Respublikoje ir turi finansinių sunkumų (Latvijos nemokumo įstatymo 127 straipsnio 1 dalis). Fizinio asmens nemokumo procedūros netaikomos individualiems prekybininkams (Latvijos nemokumo įstatymo 127 straipsnio 3 dalis).

Apibendrinant tai, kas išdėstyta, darytina išvada, kad pasinaudoti galimybe bankrotuoti Lietuvoje turi gana platus fizinių asmenų ratas, kuriam būdingas bendras požymis – jie neturi juridinio asmens teisių. Vadinasi, tol, kol galiojantis teisinis reguliavimas individualiai įmonei suteikia juridinio asmens statusą, individuali įmonė FABĮ subjektu tapti negalės, individualiai įmonei panaikinus juridinio asmens statusą, ir pastarajai įgijus fizinio asmens teises, fizinio asmens teises, IĮ bankrotas taps FABĮ reguliavimo dalyku.

2.2.1. IĮ IR IĮ DALYVIO IKITEISMINĖ BANKROTO PROCESO STADIJA

ES valstybėse ikiteisminė bankroto procedūra tarp skolininkų ir kreditorių, siekiant susitarti, yra privaloma prieš pradėdant oficialią (teisminę) bankroto bylą. Šioje stadijoje kreditoriai įgyja galimybę susigrąžinti didesnę dalį savo turto ir užsitikrinti interesų patenkinimą, o skolininkai nepatiria tokių didelių suvaržymų ir išvengia apribojimų, gresiančių iškelus ir / ar pasibaigus bankroto bylai.

²⁰⁵ Vokietijos nemokumo statuto 4a straipsnis numato, kad bankroto bylą galima iškelti bet kuriam fiziniam asmeniui, ne tik vykdančiam ekonominę veiklą, bet ir vadinamajam vartotojui (vok. *Verbraucher*). Tačiau Vokietijos nemokumo statusas nėra taikomas individualią veiklą vykdančioms fiziniams asmenims.

²⁰⁶ Vokietijos nemokumo statuto 304 straipsnis.

²⁰⁷ Vilija Mikuckienė, „Fizinių asmenų bankrotas: dabartis ir perspektyvos“, *Justitia* 3–4 (2003): 56.

2.2.1.1. KREDITORIAUS IR SKOLININKO DERYBŲ SKATINIMAS

Galiojančiame FABĮ įstatymų leidėjas iki bankroto bylos fiziniam asmeniui iškėlimo stadijos įtvirtino pareigą skolininkui fiziniam asmeniui prieš 1 mėnesį informuoti asmeninius kreditorius apie ketinimą kreiptis į teismą dėl bankroto bylos iškėlimo (FABĮ 4 straipsnio 1 dalis) ir galimybę susitarti fiziniam asmeniui, įkaito turėtojui ir (ar) hipotekos kreditoriui dėl įkeisto turto išsaugojimo fizinio asmens bankroto proceso metu, jeigu toks susitarimas sudarytas (FABĮ 4 straipsnio 4 dalies 10 punktas). Vadinasi, jau pareiškimo dėl bankroto bylos iškėlimo pateikimo teismui metu skolininkas fizinis asmuo, be kitų dokumentų, privalo pateikti įrodymus (FABĮ 4 straipsnio 4 dalies 1 punktas), kad laiku informavo kreditorius apie ketinimą bankrutuoti. Neįrodžius šio fakto, teismas suteikia terminą trūkumams pašalinti, ir jeigu ir po suteikto termino įrodymai, pagrindžiantys kreditorių informavimą nėra pateikiami teismui, bankroto byla fiziniam asmeniui neiškeliamą.²⁰⁸

FABĮ 4 straipsnio 1 dalies normos esmė - galimo susitarimo su kreditoriais dėl skolų gražinimo išvengiant fizinio asmens bankroto bylos iškėlimo paieška arba tiesiogiai neįvardinta ikiteisminė (derybų) fizinio asmens bankroto bylos iškėlimo stadija, kuri, autorės nuomone, minėtame įstatyme nėra pakankamai reglamentuota. Šiuo metu FABĮ įtvirtinta procedūra nėra veiksminga, kadangi imperatyvo (lyginant su JANĮ), įpareigojančio skolininką derėtis su kreditoriais ir ieškoti susitarimo, siekiant išvengti bankroto bylos iškėlimo, minėtoje FABĮ normoje nustatyta nėra. FABĮ normoje nurodytas kreditorių informavimas apie ketinimą bankrutuoti negali būti laikoma privaloma pareiga susitarti su kreditoriais. Tyrėjos nuomone, aptariamoje normoje nurodyta ne ikiteisminė ginčo nagrinėjimo tvarka (kaip, pavyzdžiui, JANĮ 8 straipsnyje), o formalus įpareigojimas skolininkui fiziniam asmeniui informuoti savo kreditorius apie inicijuojamą fizinio asmens bankroto bylą (informacinis pranešimo pobūdis). FABĮ 4 straipsnio 2 dalimi, nustatyta tik skolininko fizinio asmens pareiga raštu pranešti kreditoriui apie ketinimus inicijuoti fizinio asmens bankroto bylą, tačiau šios teisės normos negalima vertinti kaip įpareigojančio reikalavimo dėl realaus pranešimo apie ketinimą kreiptis į teismą dėl fizinio asmens bankroto bylos iškėlimo įteikimo kreditoriui, jo faktinio realaus gavimo ar susitarimo, kaip būtinosios sąlygos kreiptis į teismą su pareiškimu dėl bankroto bylos fiziniam asmeniui iškėlimo. Priešingas aiškinimas ne tik neatitiktų įstatymų leidėjo aiškiai suformuotos ir išreikštos valios, bet ir sudarytų

²⁰⁸ Šiaulių apygardos teismo 2016 m. gegužės 23 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2S-554-210/2016.

sąlygas kreditoriams piktnaudžiauti neinkorporuoto individualaus verslo, bankroto institutu, neretai padarytų fizinio asmens verslininko kreipimasi dėl bankroto bylos iškelimo apskritai neįmanomą.

Pažymėtina, kad kreditorių informavimas apie kreipimasi į teismą dėl fizinio asmens bankroto bylos iškelimo ir procesinių dokumentų įteikimas byloje dalyvaujantiems asmenims laikomi dviem atskirais institutais, kurių teismų praktika netapatina. Pareiškėjo pareigą informuoti kreditorius apie inicijuojamą fizinio asmens verslininko bankroto bylą ir suteikti jiems galimybę suformuluoti šiuo klausimu savo poziciją apibrėžia FABĮ 4 straipsnio 2 dalis, o teismo ir byloje dalyvaujančių asmenų procesinių dokumentų (tiek nagrinėjant klausimą dėl bankroto bylos iškelimo, tiek ją iškelus) įteikimo tvarką reglamentuoja CPK 117–130 straipsniai.²⁰⁹ Toks kreditorių informavimas apie ketinimą bankrutuoti taip pat negali būti suabsoliutinamas ir laikomas privaloma pareiga susitarti su kreditoriais, siekiant išvengti bankroto bylos fiziniam asmeniui iškelimo, nes visada yra tikimybė, kad kažkuriam iš kreditorių nepavyks realiai (faktiškai) įteikti pranešimo arba minėtą pranešimą gali būti bandoma įteikti neprotingai ilgą laiką tarpą.

Pareiga informuoti kreditorius labai svarbi, nes jeigu jie nėra informuojami apie inicijuojamą fizinio asmens bankroto procesą, laikoma, kad pažeistos kreditorių galimybės ginti savo teises. Be to, teismui priėmus pareiškimą dėl bankroto bylos fiziniam asmeniui iškelimo, privalomai sustabdomas visas skolininko turto realizavimas, taip pat privalomai sustabdomi visi išieškojimai iš skolininko turto, įskaitant išieškojimus ne ginčo tvarka (FABĮ 5 straipsnio 6 dalis). Atsižvelgiant į tai, kad pareiškimo dėl bankroto bylos fiziniam asmeniui iškelimo priėmimas sukelia pasekmes kreditoriams, ypač vykdančioms priverstinį išieškojimą, fizinis asmuo, ketinantis kreiptis į teismą dėl bankroto bylos iškelimo, turi tą padaryti FABĮ 4 straipsnio 2 dalyje nurodytu terminu. Šiam terminui pasibaigus ir negavus pranešimo iš teismo apie priimtą pareiškimą, kreditoriai pagrįstai tikisi, kad savo pažeistas teises galės apginti įprastais būdais, iki gaus naują pranešimą dėl ketinimo kreiptis į teismą su prašymu iškelti fiziniam asmeniui bankroto bylą.²¹⁰

Nekvestionuojant fizinio asmens pareigos pranešti kreditoriams apie numatomą inicijuoti bankroto procesą, reguliavimas, kai nemokus fizinis asmuo neturi pareigos

²⁰⁹ Vilniaus apygardos teismo 2021 m. rugpjūčio 5 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2S-2149-855/2021.

²¹⁰ Kauno apygardos teismo 2021 m. gegužės 11 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2S-917-259/2021; Klaipėdos apygardos teismo 2021 m. vasario 4 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2S-185-889/2021.

prieš kreipimąsi iškelti bankroto bylą tartis su kreditoriais, tik pastaruosius informuoti, ypač skolininko fizinio asmens verslininko atveju, kelia abejonų ir turėtų būti papildytas nuostatomis, jog tik derybomis nesudarius susitarimo su kreditoriais per nurodytą terminą skolininkas fizinis asmuo verslininkas kreiptųsi dėl bankroto bylos iškėlimo (ikiteisminė (derybų) stadija). Fizinis asmuo verslininkas prieš jam iškeliant bankroto bylą turi būti ėmęsis visų įmanomų veiksmų, kad išvengtų bankroto, ir svarbiausia – ieškoti susitarimo su kreditoriais. FABĮ nustatytu kreditorių informavimo pareigos įgyvendinimu galima preziumuoti, jog fizinis asmuo verslininkas bandė siekti susitarti su kreditoriais ir yra padaręs viską, kad išvengtų bankroto proceso inicijavimo, tačiau aktualios teisės normos nepasižymi privalomuoju pobūdžiu ir neužtikrina, kad iki fizinio asmens bankroto bylos iškėlimo buvo išnaudotos visos įmanomos leistinos priemonės, siekiant susitarti su kreditoriais ir išvengti skolininko fizinio asmens bankroto bylos inicijavimo.

Įstatymų leidėjas subalansuoti nemoka fizinio asmens ir jo kreditorių interesus siekė kitoje stadijoje, esančioje po fizinio asmens bankroto bylos iškėlimo, kurioje rengiamas ir kreditoriams svarstyti teikiamas Mokėjimo planas (FABĮ 7 straipsnio 1 dalies 11 punktas, 8 straipsnio 1–2 dalys). Šio plano vienas esminių elementų – kreditorių pagalba, nurodyta FABĮ 24 straipsnio 4 punkte (kreditoriai gali suteikti pagalbą dėl skolinių įsipareigojimų, susidariusių iki fizinio asmens bankroto bylos iškėlimo ir (ar) jos nagrinėjimo metu, vykdymo: atidėti reikalavimų vykdymo terminus, atsisakyti dalies ar visų reikalavimų, pakeisti piniginę prievolę kita prievole – duoti sutikimą fiziniam asmeniui atsiskaityti turtu arba įvykdyti prievolę natūra).

Ikiteisminės (derybų) bankroto bylos stadiją juridinio asmens atveju numato JANĮ 8 – 9 straipsniai, kuriuose įstatymų leidėjas (priešingai nei FABĮ) imperatyviai įtvirtino pareigą skolininkui juridiniam asmeniui prieš kreipiantis į teismą dėl bankroto bylos iškėlimo pasiūlyti kreditoriams susitarimą dėl pagalbos, t.y. pateikti siūlymą kreditoriams kaip jis galėtų grąžinti skolas. Aptariamos ikiteisminės (derybų) stadijos įtvirtinimas (fizinio asmens verslininko susitarimas su kreditoriais) skolininkui fiziniam asmeniui siekiant fizinio asmens bankroto bylos inicijavimo, įpareigotų skolininką fizinį asmenį realiai (o ne formaliai) įvertinti savo galimybes ir pateikti siūlymą savo kreditoriams kaip jis galėtų grąžinti skolas kreditoriams. Pareigos susitarti su kreditoriumi fiziniam asmeniui nustatymas norminiu lygiu neabejotinai sumažintų fizinio asmens bankroto bylų skaičius. Jeigu skolininkas fizinis asmuo šioje ikiteisminėje (derybų) bankroto stadijoje pateiktų pasiūlymą kreditoriui, kuris bankroto bylos

inicijavimo stadijoje teisme metu paaiškėtų, kad buvo nesąžiningas (teismui vertinant sąlygas (pagrindus) dėl bankroto bylos fiziniam asmeniui iškelimo), teismai remdamiesi pasiūlymu sudaryti skolininko ir kreditoriaus taikų susitarimą galėtų spręsti dėl fizinio asmens (ne)sąžiningumo ir jam pasitvirtinus, atsisakyti iškelti fizinio asmens bankroto bylą. Skolininko ir kreditoriaus taikaus susitarimo dėl prievolių vykdymo modifikavimo ar kitų sąlygų paieškos reikalavimo įtvirtinimas FABĮ reikšmingas ir prevenciškai, tiek kreditoriui, kadangi tokia ikiteismine (derybų) procedūra pastarieji įgytą galimybę susigrąžinti didesnę dalį pareikšto finansinio reikalavimo ir užsitikrinti interesų patenkinimą, kadangi skatintų fizinį asmenį bendrauti su kreditoriais ne fiziniam asmeniui jau esant nemokumo būsenoje, bet dar fiziniam asmeniui turint turto į kurį galima būtų nukreipti kreditoriaus reikalavimo patenkinimą. Tokio taikaus susitarimo sudarymas naudingas ir skolininkui, kadangi skolininkai privalėtų nuolat sekti savo finansinę padėtį (mokumo situaciją), nepatirtų didelių suvaržymų ir išvengtų apribojimų, gresiančių iškelus ir / ar pasibaigus bankroto bylai.

Tyrimo autorės vertinimu, tiek fizinio / tiek ir juridinio asmens bankroto ikiteisminėje stadijoje esmė nėra pats nemokumo fakto konstatavimas, bet skolininko ir kreditorių derybos dėl prievolių vykdymo modifikavimo taip atkuriant fizinio / juridinio asmens mokumą ir siekiant išvengti bankroto bylos iškelimo / jau iškeltos bankroto bylos pasekmių. Siektina, kad privaloma ikiteisminė (derybų) bankroto bylos stadija ir taikaus susitarimo skolininkui fiziniam asmeniui su kreditoriais paieška Lietuvoje būtų įstatymiškai įtvirtinta (ypač fizinio asmens verslininko (IĮ dalyvio) atveju), nes tokio taikaus susitarimo paieška skatintų verslumą, šia prevencine procedūra būtų atgaivinami ekonomiškai gyvybingi skolininkai. Tokia privaloma ikiteisminė bankroto proceso stadija prilygtų ankstyvajai finansinio sunkumo įvertinimo priemonei, ir skatintų su finansiniais sunkumais pradedančius susidurti skolininkus fizinius asmenis verslininkus kuo anksčiau imtis veiksmų, siekiant išvengti nepatogumų, kuriuos patiria ir pats skolininkas, ir jo kreditoriai jau iškelus skolininkui bankroto bylą. FABĮ nuostatų dėl privalomos ikiteisminės (derybų) bankroto bylos stadijos (taikaus susitarimo su kreditoriumi ir skolininku paieškos) priėmimas įstatymo lygiu taip pat grindžiamas kreditorių interesų gynimu, nes pavėluotas fizinio asmens verslininko bankroto bylos iškėlimas atima iš jų galimybę susigrąžinti nors reikšmingesnę dalį praradimų lėšų, o tai prieštarauja FABĮ tikslui.

Taikaus susitarimo su kreditoriumi taikymo procedūra būtų nustatyta privaloma priemonė, kuria privalėtų pasinaudoti skolininkas fizinis asmuo verslininkas,

siekdamas, kad jo nemokumo problemos būtų išspręstos iki bankroto bylos iškėlimo teisme. Taikaus susitarimo su kreditoriumi dalyku, aptariamam kiekvienu individualiu atveju konkrečiai, kaip bendrosios nuostatos galėtų tapti neįvykdytos prievolės, skolinio įsipareigojimo dydžio, susitarimo nesilaikymo pasekmių įvardijimas, termino įvykdyti atitinkamas prievolės nustatymas ar kreditoriaus sutikimu parentas tam tikros prievolės atsisakymas. Siūlytina svarstyti kad taikaus susitarimo su kreditoriumi institutas nebūtų apskundimo dalyku, kadangi jo sudarymu išreiškiama abiejų šalių suderinta laisva valia ir jų abiejų individualizuotai pasiekta socialinė taika, siekiant realaus sudaryto taikaus susitarimo įgyvendinimo. Tikslinga nustatyti, kad taikaus susitarimo nevykdymo atveju kreditorius turėtų pareigą kreiptis į teismą dėl skolininko fizinio asmens bankroto bylos iškėlimo teisme.

Užsienio teisinių sistemų patirtis rodo, kad sėkmingi neoficialūs derybų mechanizmai kaip alternatyva oficialioms bankroto procedūroms apima kelis elementus, kurie skatina kreditorių ir skolininko susitarimo patvirtinimą: pirma, turi būti prieinama profesinė, nebrangi (arba nemokama) teisinė pagalba, patarėjai turi turėti patirties derėdamiesi su kreditoriais, jie turi turėti ir skolininkų, ir kreditorių pasitikėjimą. Antra, derybos vyksta lengviau, jei jos įmanomos be ketinimų skolas išieškoti priverstinai. Turi būti sukurtas patikimas formalus mechanizmas sustabdyti bet kokią skolų išieškojimą tol, kol vyksta derybos su kreditoriais. Trečia, kreditoriaus pasyvumas (angl. creditor passivity) neturėtų trukdyti priimti tokio pobūdžio susitarimo, kuris galėtų visiems kreditoriams, kuriems buvo panešta apie susitarimo sudarymą.²¹¹

Siekdamas, kad FABĮ 4 straipsnio 1 dalies užmojis netaptų tik formaliu kreditorių informavimu, taip pat norėdamas išvengti specifiškumo (susitarimas su įkaito turėtoju ir (ar) hipotekos kreditoriumi dėl įkeisto turto išsaugojimo), nurodyto FABĮ 4 straipsnio 4 dalies 10 punkte, požymių, Lietuvos įstatymų leidėjas turėtų apsvarstyti galimybę pakeisti FABĮ įtvirtintą nemokumo sąvoką, kad nemokumo procedūros būtų inicijuojamos kuo anksčiau, kai dar įmanoma išgelbėti fizinį asmenį nuo bankroto ir atkurti jo mokumą, taip pat papildyti sąvokomis, apibūdinančiomis fizinio asmens nemokumo grėsmę, jos nustatymu, įvertinimu ir išvengimu.

Taigi, apibendrinant išdėstyta, FABĮ yra spraga dėl taikaus susitarimo su kreditoriumi nereguliuojamo ypač skolininko fizinio asmens verslininko atveju, kuri turėtų būti koreguojama įstatymo būdu pagal pateiktą siūlymą. Tyrimo autorė siūlo galimybę FABĮ įteisinti taikaus susitarimo, sudaromo kreditoriaus ir skolininko fizinio asmens

²¹¹ The World Bank, *supra note*, 24: 47–49.

verslininko, kurio civilines teises ir (ar) pareigas dėl kreditorių suteikiamos pagalbos fiziniam asmeniui finansiniams sunkumams įveikti²¹² tiesiogiai sukurtų, pakeistų ar panaikintų šis susitarimas ir kuriuo būtų siekiama išvengti bankroto bylos fiziniam asmeniui iškėlimo teisme, institutą kaip ikiteisminę (derybų) fizinio asmens bankroto stadiją. Taikus susitarimas ikiteisminėje (derybų) bankroto stadijoje, pirma, sudarytų prielaidas pasiekti kompromisą iki bankroto bylos iškėlimo teisme ir taip išvengti paprastai ilgai trunkančių ginčų, reikalaujančių daug žmogiškųjų ir laiko sąnaudų, kurias neretai patiria abi ginčo šalys. Be abejonės, tai paskatintų dažniau ir patį skolininką – fizinį asmenį verslininką pasinaudoti šiuo ikiteisiniu (derybų) bankroto bylos institutu o ne pačios bankroto bylos iškėlimo institutu dėl visuomenėje egzistuojančios bankroto stigmos. Antra, pasitelkus tokius taikius susitarimus su kreditoriais, bankroto tikslai būtų pasiekiami operatyviau, gera abiejų dalyvaujančių šalių (skolininko ir kreditoriaus) valia ir mažiausiomis žmogiškųjų bei finansinių išteklių sąnaudomis, nelaukiant, kol fizinio asmens verslininko bankroto byla pasieks teismą. Trečia, taikaus susitarimo su kreditoriumi institutas leistų skolininkui ir kreditoriui išlaikyti partnerystę ir pasitikėjimu grindžiamus santykius, orientuotus į tolesnį bendradarbiavimą, taip užtikrinant veiksmingesnę priežiūrą, taip pat prisidėtų prie visuotinės taikaus ginčų sprendimo kultūros ugdymo. Ketvirta, taikiu susitarimu su kreditoriumi turėtų būti siekiama, kad skolininkas fizinis asmuo apmąstytų netinkamą ir teisės aktams priešingą elgesį, sukėlusį nemokumą, kad suvoktų, jog toks elgesys ateityje neturėtų pasikartoti, ir tam dėtų visas pastangas. Fizinis asmuo verslininkas, siekdamas sudaryti taikų susitarimą su kreditoriumi, taip pat turėtų įstatyme įtvirtiną teisę kreiptis į teismą dėl laikinųjų apsaugos priemonių taikymo ir (ar) panaikinimo.

2.2.1.2. GRESIANTIS NEMOKUMAS KAIP FIZINIO ASMENS VERSLININKO BANKROTO PRADŽIOS PAGRINDAS

JANĮ teisės normų analizė leidžia teigti, kad ikiteisminę (derybų) stadiją prieš inicijuojant bankroto bylos iškėlimą reikalaujama įvykdyti tiek esant skolininko juridinio asmens nemokumui tiek egzistuojant skolininko juridinio asmens nemokumo grėsmei (pavyzdžiui pagal analogiją JANĮ restruktūrizavimo atveju). EK rekomendacijoje²¹³ įtvirtinta gresiančio nemokumo sąvoka, reiškianti, kad restruktūrizavimo sistema turėtų suteikti skolininkams

²¹² Pagalba fizinio asmens finansiniams sunkumams įveikti aiškintina kaip kreditorių suteikiama pagalba, kad fizinis asmuo įveiktų finansinius sunkumus. Ji apima reikalavimo įvykdyti prievolę termino atidėjimą, reikalavimo įvykdyti prievolę ar jos dalį atsisakymą, prievolės pakeitimą kita prievole ir kt.

²¹³ Rekomendacija Nr. 2014/135.

galimybę finansinius sunkumus išspręsti jau ankstyvuoju etapu, kai dar galima išvengti bankroto bylos iškėlimo ir užtikrinti nemokių asmenų veiklos tęstinumą. Jungtinių Tautų komisija (UNCITRAL) taip pat remia iniciatyvą²¹⁴ valstybių teisės aktuose numatyti galimybę skolininkui teikti prašymą pradėti bylą dėl neišvengiamo nemokumo ar galimos grėsmės įvykdyti būsimų įsipareigojimų, kai skolininkas negalės patenkinti būsimų įsipareigojimų jų galutinio mokėjimo dieną.

FABI nuostatos skolininko fizinio asmens nemokumo grėsmės nereglamentuoja. Rekomenduotinas FABI pakeitimas – atskiro įstatymo skirsnio, kuriame būtų sureguliuotas nemokaus fizinio asmens ir kreditoriaus pagalbos – derybų procedūros įtvirtinimas, siekiant nustatyti fizinio asmens nemokumo grėsmę ir išvengti bankroto bylos iškėlimo, išspręsti kitus svarbius klausimus (pavyzdžiui, skolininko ir kreditorių teisės ir pareigos derybų metu, derybų trukmė, išlaidų apmokėjimas, kontrolės mechanizmas).

Kai kuriais atvejais skolininko perspektyvus nemokumas gali būti susijęs su laikinumu (trumpu laiko tarpu ateityje), o kitais atvejais jis gali būti taikomas ilgesniam laikotarpiui, priklausomai nuo įsipareigojimo, kurį reikia patenkinti, pobūdžio. Faktinės aplinkybės, galinčios lemti galimą nemokumą, gali apimti faktą, kad skolininkas turi ilgalaikį įsipareigojimą atlikti mokėjimą, kurio, kaip jis iš anksto žino, jam nepavyks atlikti.

Aptariamo pasiūlymo dėl naujų nuostatų fizinio asmens nemokumo grėsmės įteisinimas būtų galimas tik esant aiškioms gairėms, kuriomis vadovaujantis būtų galima nustatyti fizinio asmens verslininko nemokumo faktą. Kadangi egzistuoja tikimybė, kad fizinio asmens nemokumo situacija gali keistis, nesukūrus šio kriterijaus įgyvendinimo mechanizmo (aiškių gairių, kuriomis remiantis būtų nustatomas fizinio asmens verslininko negalėjimas padengti skolas ateityje), atsirastų asmenų, norinčių piktnaudžiauti šia teise. Todėl net ir pripažinus „nemokumo grėsmės“ būsenos privalumus, fiziniam asmeniui verslininkui, siekiančiam bankroto bylos iškėlimo, argumentuojant grėsme tapti nemokiam, turėtų būti keliamas reikalavimas įrodyti, kad jis skolų, atsiradusių iš savo vykdomo individualaus verslo, sumokėti iš tiesų negalės.

Šiame kontekste pasakytina, kad Latvija vienintelė iš Baltijos valstybių išsiskiria tuo, jog yra reglamentavusi fizinio asmens gresiančio nemokumo sąvoką nemokumo

²¹⁴ Neišvengiamas nemokumas (*prospective illiquidity*). United Nations Commission on International Trade Law. *Legislative Guide on Insolvency Law*, 48, žiūrėta 2021 m. vasario 18 d., https://uncitral.un.org/sites/uncitral.un.org/files/media-documents/uncitral/en/05-80722_ebook.pdf.

teisės aktuose. Latvijoje bankroto byla gali būti iškelta ir mokiam fiziniam asmeniui, tačiau turi būti nustatyta reali grėsmė dėl jo nemokumo ateityje.

Apibendrinant tyrimo autorės vertimu, fizinio asmens verslininko nemokumo grėsmės nustatymas (ypač IĮ dalyviui IĮ bankroto kontekste), atitinkamų priemonių ir veiksmų atkurti fizinio asmens mokumą suformulavimas dar iki bankroto bylos iškėlimo turėtų pozityvių pokyčių, padėtų asmeniui išvengti sudėtingų ir finansiškai nenaudingų bankroto procedūrų, paskatintų atsinaujinti, todėl priemonės pakeisti fizinio asmens krizinę situaciją (grėsmę atitikti nemokumo sąlygas) būtų traktuojamos kaip teigiami pokyčiai. Nors fizinių asmenų nemokumo atveju kreditorių ir skolininkų savanoriškas taikinimas yra labiau pageidautinas lyginant su bankroto procedūromis, tikslinga pažymėti, kad tokia ikiteisminė procedūra gana sunkiai įvykdoma, nes kreditoriai dažnai nerodo aktyvaus ir konstruktyvaus noro dalyvauti tokiuose procesuose.

2.3. BANKROTO BYLOS IŠKĖLIMO SĄLYGOS (PAGRINDAI)

Esminė sąlyga ir praktikoje dažniausias individualaus verslo bankroto bylos iškėlimo pagrindas – skolininko (IĮ / IĮ dalyvio) nemokumas. Tiek individualios įmonės, tiek ir fizinio asmens verslininko (IĮ dalyvio) nemokumo faktas – būtina IĮ / fizinio asmens verslininko bankroto bylos iškėlimo sąlyga. Pažymėtina, kad viena iš svarbiausių bankroto proceso sąvokų – nemokumas – stokoja teisinio aiškumo dėl taikymo praktikoje.

Teismas, sprenddamas, ar bankroto byla gali būti keliama IĮ, turi nustatyti IĮ nemokumą prašymo iškelti individualios įmonės bankroto bylą momentu. Šiuo atveju ginčo dalykas nėra tai, kada IĮ tapo nemoki, o tai, ar prašymo dėl IĮ bankroto bylos inicijavimo nagrinėjimo metu IĮ yra nemoki.²¹⁵ Juridinio asmens nemokumas – būseną, kai juridinis asmuo laiku negali vykdyti turtinių prievolių arba juridinio asmens įsipareigojimai viršija jo turto vertę (JANĮ 2 straipsnio 7 dalis). Vadinasi, IĮ nemokumo būsenai konstatuoti yra būtinas bent vienas iš nurodytų elementų: negalėjimas laiku įvykdyti turtinių prievolių; arba IĮ įsipareigojimai viršija jos turto vertę. Nurodytą nemokumo būseną papildė kasacinis teismas, pažymėjęs, kad juridinio asmens nemokumas sietinas ir su kitais rimtais finansiniais sunkumais, kuriuos atspindi tokie požymiai: juridinis asmuo nebevykdo įstatuose (nuostatuose) apibrėžtos veiklos arba vykdoma veikla ilguoju periodu kuria tik nuostolius ir nėra perspektyvų atkurti

²¹⁵ Mykolas Kirkutis ir Remigijus Jokubauskas, *supra note*, 184: 446.

įprastos veiklos vykdymo ir stabilizuoti padėtis; juridinis asmuo sistemškai nevykdo savo įsipareigojimų kreditoriams; juridinis asmuo neturi turto, kuris būtų pakankamas kreditorių finansiniams reikalavimams patenkinti.²¹⁶ Taigi sprendžiant klausimą dėl bankroto bylos iškelimo inkorporuotos formos individualiam verslui (IĮ) svarbu išsiaiškinti, ar egzistuoja IĮ nemokumo tikimybė (JANĮ 2 straipsnio 7¹ dalis), ar IĮ atitinka JANĮ 2 straipsnio 7 dalyje apibrėžtą nemokumo sąvoką ir Lietuvos Aukščiausiojo Teismo suformuluotus papildomus nemokumo būsenos bruožus ir nebegalės vykdyti ekonominės veiklos, ar jis tik turi laikinų finansinių sunkumų (JANĮ 2 straipsnio 5 dalis), kurie gali būti išspręsti išsaugant juridinį asmenį kaip veikiantį rinkos dalyvį.²¹⁷ Praktikoje gali susiklostyti situacija, kad individualios įmonės mokumas kinta ir individuali įmonė laikinai gali atitikti nemokumo padėtį, o vėliau vėl tampa moki. Tačiau juridinio asmens vadovui nemokumo tikimybės stebėsenai JANĮ 2 straipsnio 7¹ pagrindu suteikta 3 mėnesiams. Svarbu ir tai, kad teismas, sprenddamas klausimą dėl prašymo iškelti individualios įmonės bankroto bylą, neturi visos informacijos, kurios reikia norint tiksliai nustatyti individualios įmonės faktinį nemokumo atsiradimo momentą. Tai galima padaryti tik bankroto proceso metu nemokumo administratoriui išsamiai įvertinus IĮ ūkinės veiklos ir finansinius dokumentus. Tai leidžia teigti, kad teismas, sprenddamas klausimą dėl bankroto bylos IĮ iškelimo, tiek ir vėliau bankroto proceso metu sprendžiant nemokumo fakto nustatymo klausimą, privalo būti aktyvus, ir visais atvejais privalo pareikalauti papildomų duomenų iš bankroto administratoriaus, valstybės registru.

Sprendžiant klausimą, ar yra pagrindas iškelti individualiai įmonei bankroto bylą, svarbiausią įrodomąją reikšmę nemokumo kvalifikavimui turi finansinės apskaitos dokumentai, apibūdinantys jos finansinę padėtį. Vadovaujantis JANĮ 2 straipsnio 7 dalimi, IĮ nemokumas iš esmės galėtų būti pripažįstamas nustačius, kad ji yra praleidusi bent dviejų turtinių prievolių įgyvendinimo terminą ar jos įsipareigojimai (net nepradelsti) viršija jos turtą. Tokia nemokumo samprata, viena vertus, IĮ vadovą skatina itin atidžiai stebėti IĮ mokumo padėtį, kita vertus, gali sukelti teisiškai ydingą situaciją, kai aktyviai veiklą vykdanči individuali įmonė, nevykdžiusi kelių turtinių prievolių, privalėtų inicijuoti nemokumo procesą. Tačiau, sprendžiant įmonės bankroto bylos iškelimo klausimą, nėra nustatinėjama, kada įmonė tapo nemoki, nes vertinama tik

²¹⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. gegužės 20 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-105-684/2019.

²¹⁷ Lietuvos apeliacinio teismo 2019 m. rugpjūčio 1 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2-1128-381/2019.

įmonės mokumo padėtis pareiškimo dėl bankroto bylos iškelimo nagrinėjimo metu. Plati nemokumo samprata atitinkamai sukelia sunkiai sprendžiamą neteisėtų veiksmų atsiradimo momento problemą, nes reikia nustatyti kuo tikslesnį pareigos atsiradimo momentą. Nustačius, kad įmonės vadovas pareigą inicijuoti nemokumo procesą turi tik įmonei tapus nemokiai, kyla klausimas, nuo kurio konkrečiai momento ši pareiga atsiranda? Iš esmės plati nemokumo sąvoka šiuo atveju sudaro pagrindą rasti visiškai neapibrėžtoms interpretacijoms, kada individuali įmonė laikoma nemokia ir kada kyla pareiga inicijuoti nemokumo bylą. Pagal šiuo metu galiojantį neapibrėžtą teisinį reglamentavimą pareigos inicijuoti nemokumo procesą atsiradimo momentas yra sudėtingas klausimas, kuriam, kai kyla ginčas, turi būti skiriama pakankamai dėmesio. Įrodinėjant neteisėtus veiksmus, IĮ nemokumo sąvoką privalu aiškinti atsižvelgiant į bankroto proceso tikslą ir IĮ vadovo suvokimą (subjektyvų žinojimą / turėjimą žinoti), kokia yra individualios įmonės nemokumo padėtis ir veiklos perspektyvos (ar pagrįsta tęsti IĮ veiklą, ar ją vykdant toliau neatsiras dar didesnio neigiamo poveikio visiems IĮ ir IĮ dalyvio kreditoriams). Atliekant tokį vertinimą turi būti atsižvelgiama ir į kolektyvinį nemokumo (bankroto) proceso pobūdį. Tai, be kita ko, turėtų reikšti, kad net ir tais atvejais, kai įmonės veiklos tęsimas galimai būtų buvęs naudingas tam tikram kreditoriui (kreditorių grupei), tai nešalintų įmonės vadovo pareigos inicijuoti nemokumo procesą, jei toks neveikimas darytų žalą įmonei ir (ar) kreditoriams kaip visumai. Manytina, kad, kilus ginčui dėl faktinio įmonės nemokumo momento, įmonės vadovui turėtų būti sudaromos galimybės įrodyti, kad tęsti įmonės veiklą buvo pagrįsta, motyvuota ir atitiko konkrečioje situacijoje įmonės vadovui keliamus verslo standartus. Tokiu atveju reikšmingomis aplinkybėmis turėtų būti laikomos IĮ veiklos perspektyvos, padėtis rinkoje, kurioje IĮ veikia, ir kitos teisiškai reikšmingos aplinkybės, susijusios su įmonės vykdytos ekonominės veiklos perspektyvomis ir realiomis galimybėmis vykdyti prisiimtus įsipareigojimus.²¹⁸

JANĮ 13 straipsnio 1 dalyje vartojama įmonės vadovo sąvoka neturėtų būti aiškinaama siaurai, kaip apimanti tik de jure vadovą. Manytina, kad tais atvejais, kai individualios įmonės dalyvis prisideda prie jos valdymo ir pareigos laiku inicijuoti nemokumo procesą, pažeidimas nulemtas taip pat ir de facto individualią įmonę valdžiusių asmenų veiksmų, atsakomybė individualios įmonės kreditoriams dėl pareigos laiku inicijuoti nemokumo procesą taip pat turėtų būti taikoma ir de facto individualią įmonę

²¹⁸ Mykolas Kirkutis ir Remigijus Jokubauskas, „Įmonės vadovo civilinė atsakomybė dėl laiku neinicijuoto nemokumo proceso“, *Teisė* 28 (2) (2021): 447–449.

valdžiusiems asmenims, nors formaliai de facto vadovai neturi galimybės inicijuoti juridinio asmens nemokumo proceso teisme. De facto individualią įmonę valdžiusiems asmenims atsakomybė galėtų būti taikoma nustačius, kad šie asmenys savo veiksmais ar sprendimais prisidėjo prie de jure individualios įmonės vadovo pareigos kreiptis laiku dėl nemokumo proceso iškėlimo pažeidimo.

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas yra išaiškinęs, kad jeigu įmonei esant faktiškai nemokiai jos vadovas nesikreipia į teismą dėl bankroto bylos iškėlimo, o toliau didina įmonės išpareigojimus, pavyzdžiui, sudarydamas nuostolingus sandorius, tokia įmonės vadovo veikla gali būti vertinama kaip siekis tyčia priversti įmonę prie bankroto. Tokiu atveju byloje turi būti įrodyta, kad tyčia dar labiau esmingai buvo pabloginama įmonės turtinė padėtis.²¹⁹

Vadinasi, vertinant IĮ nemokumą, remiantis JANĮ, pakanka nustatyti, kad IĮ laiku negali vykdyti turtinių prievolių, įskaitant ir tų, kurių mokėjimo terminas nėra suėjęs. Atsižvelgiant į IĮ specifinį statusą (šio juridinio asmens neribotą civilinę atsakomybę), tai sukelia problemų, nustatant individualių įmonių, prisiėmusių ilgalaikius išpareigojimus, nemokumą. Kadangi, be kita ko, svarbu tai, kad IĮ finansiniai išpareigojimai lyginami su visu IĮ turtu (į kurio sudėtį patenka ir IĮ dalyvio turtas), kuris nustatomas atsižvelgiant į realią juridinio asmens turto vertę. Kita vertus, toks įstatymo leidėjo užmojis suteikė likvidumo testui daugiau galios, lyginant su balanso testu, kuris užleidžia pozicijas ir tampa alternatyvus.²²⁰

Minėtus klausimus teismai nagrinėja vienu iš CPK 227 ir 228 straipsniuose nustatytų būdų, t. y. gali būti paskirtas pasirengimas nagrinėti bylą teisme parengiamaisiais dokumentais arba parengiamajame teismo posėdyje. Pritartina prof. dr. R. Norkaus pozicijai²²¹, kad teismas neturėtų būti varžomas vien tik šiais būdais, turėtų juos derinti, atsižvelgdamas į konkrečios bankroto bylos specifiką. Ši specifika priklauso nuo to, kas inicijuoja individualios įmonės bankroto procesą. Kai į teismą kreipiasi pats individualios įmonės vadovas, pasirengimas svarstyti bankroto bylos iškėlimo (ir nemokumo) klausimą yra gana paprastas, nes IĮ vadovas, pats vadovaudamas IĮ, gerai žino (turėtų žinoti) IĮ finansinę padėtį ir teismui nurodyti kreipimosi dėl IĮ bankroto

²¹⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. balandžio 25 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-194-313/2017; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. balandžio 24 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-7-115-915/2017.

²²⁰ Salvija Mulevičienė, „Nemokumo teisės reforma: naujasis Juridinių asmenų nemokumo įstatymas“, *supra note*, 51: 66.

²²¹ Rimvydas Norkus, „Procesiniai bankroto bylų nagrinėjimo ypatumai“, *Jurisprudencija* 57, 49 (2004): 85.

bylos iškelimo priežastis ir tai įrodančius dokumentus (JANĮ 17 str.). Kai dėl bankroto bylos kreipiasi II kreditorius / likvidatorius, bylos specifika šiek tiek keičiasi, t. y. pasirengimo svarstyti bankroto bylos iškelimo klausimus stadija ilgėja, nes tai lemia poreikis surinkti visus įrodymus dėl II nemokumo, leidžiančius priimti sprendimą dėl II bankroto bylos iškelimo arba atsisakymo ją iškelti.

Jeigu ribotos civilinės atsakomybės juridinio asmens nemokumo požymius galima nustatyti iš jos finansiniuose dokumentuose pateiktų duomenų ir rodiklių (įvertinus turto ir įsipareigojimų santykį), kyla probleminis klausimas, kokius rodiklius pagal egzistuojantį reguliavimą II vadovas, kreditorius, likvidatorius ir / ar teismas turi vertinti, norėdami nustatyti ir įrodyti individualios įmonės nemokumo būseną? Ar II nemokumo rodikliui negali turėti įtakos individualios įmonės savininko sutuoktinio (bendrai II dalyvio) turtas? Kodėl kai bankroto byla iškeliamą individualiai įmonei, vadovaujantis JANĮ 17 straipsnio 2 dalies 3 punktu, kartu su pareiškimu teismui dėl nemokumo bylos iškelimo pridedama informacija ne tik apie šio neribotos civilinės atsakomybės juridinio asmens kreditorius, bet ir apie šio neribotos civilinės atsakomybės juridinio asmens dalyvio kreditorius, šių kreditorių reikalavimų sumos, įvykdymo terminai ir užtikrinimo būdai? Individualios įmonės ir jos dalyvio turtui galioja turto atskirumo principas, nors II dalyvis atsako už individualios įmonės prievolės. Tačiau II bankroto proceso kontekste atsiranda ekstraordinari situacija, kad kartu su pareiškimu teismui dėl II nemokumo bylos iškelimo pridedama informacija ne tik apie šio neribotos civilinės atsakomybės juridinio asmens kreditorius, bet ir apie šio neribotos civilinės atsakomybės juridinio asmens dalyvio kreditorius, taip pat informacija apie fizinio asmens ir jo jungtinės nuosavybės teise valdomą turtą.

Pagal III 6 straipsnio 4 dalį individualios įmonės savininko teisės ir pareigas nustato CK, III, individualios įmonės nuostatai. Pagal III 6 straipsnio 6 dalies 1–3 punktus individualios įmonės savininkas, be kita ko, turi teisę gauti individualios įmonės pelną, paimti įmonės kasoje esančius pinigus kaip avansu išmokamą pelną savo asmeniniam poreikiams, paimti iš individualios įmonės turtą. Remiantis III 8 straipsnio 3 dalimi leidžiamas lėšų ir kito turto judėjimas tarp individualios įmonės ir jos savininko. Perduodamas individualiai įmonei arba paimdamas iš individualios įmonės pinigus ar kitą turtą individualios įmonės savininkas surašo ir pasirašo pinigų ar kito turto perdavimo (ar paėmimo) dokumentus. Pinigų įnešimo ir pinigų paėmimo dokumentai įforminami teisės aktų nustatyta tvarka. Taigi individualios įmonės savininkas turi teisę paimti iš individualios įmonės lėšas ar kitą turtą savo asmeninėn nuosavybėn ir,

be kita ko, naudoti šį turtą atsiskaityti su savo asmeniniais kreditoriais.²²² Tačiau taip pat savo veiksmais turi nepažeisti bendrųjų CK 1.5 straipsnyje įtvirtintų teisingumo, protingumo ir sąžiningumo principų. III 6 straipsnio 6 dalies 1 punkte numatyta, kad individualios įmonės savininkas turi teisę gauti individualios įmonės pelną. Tačiau sukauptas pelnas yra tik eilutė balanse, o IĮ vadovas privalo įmonės finansinę situaciją vertinti kompleksiskai, atsižvelgdamas į bendrą įmonės finansinę situaciją.

Kaip minėta, individualios įmonės dalyvis turi teisę paimti iš individualios įmonės lėšas ar kitą turtą savo asmeninėn nuosavybėn ir, be kita ko, naudoti šį turtą atsiskaityti su savo asmeniniais kreditoriais. Tačiau IĮ finansinei padėčiai tapus ypač sunkiai ar net kritinei, t. y. IĮ pasiekus nemokumo ribą, kreditorių interesai pradeda vyrauti ir tokiu atveju reikia išlaikyti skolininko (IĮ) ir jos kreditorių interesų pusiausvyrą.²²³

Vadinasi, IĮ turtas visa čia įvardyta apimtimi (t. y. tiek IĮ, tiek ir IĮ dalyviui nuosavybės teise priklausantis turtas), remiantis IĮ finansiniais rodikliais, bus lyginamas su turimais IĮ finansiniais įsipareigojimais ir tokiu būdu bus skaičiuojamas IĮ faktinis nemokumas. Tai reiškia pareigą, kad ne tik visi IĮ kreditoriai, bet ir IĮ dalyvio kreditoriai savo finansinius reikalavimus pareikštų JANĮ nustatyta tvarka, nepriklausomai nuo to, su kuo – individualia įmone ar su jos dalyviu kaip privačiu fiziniu asmeniu – buvo sudarytas sandoris, iš kurio kyla kreditoriaus finansinis reikalavimas.

Bankroto proceso metu pakanka nustatyti tik individualios įmonės nemokumą, o jos savininko (santuokos atveju – dalyvio) turtinės padėties nustatyti nereikia, juolab kad IĮ savininko sutuoktinis apskritai gali būti neatsakingas už IĮ skolas, jei jis, valdant individualią įmonę, tiesiogiai nedalyvavo ir pan.²²⁴ Vis dėlto individualios įmonės specifinis statusas – kaip teisinių santykių subjekto ir kaip objekto – sudaro poreikį vertinti konkretų teisinį santykį ir spręsti dėl individualios įmonės turto, įskaitant ir IĮ dalyvio turimą turtą.

Neatmestina, kad praktikoje, vertinant IĮ nemokumą ir IĮ turtą kartu su IĮ dalyvio turimu turtu, IĮ finansinius įsipareigojimus, gali būti, kad gauti rezultatai leis konstatuoti, kad vis dėlto skolininkas – individuali įmonė – yra mokus (ypač jeigu IĮ turto masė padidėtų įtraukus ir IĮ dalyviui priklausantį turtą), ir tokiu atveju bankroto procedūros IĮ teisiniu pagrindu nebus galima pradėti, o aktualus neribotas civilinės atsakomybės juridinio asmens statusas ir teisinis reguliavimas įpareigoja IĮ vadovą

²²² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. kovo 3 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-69/2014.

²²³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. vasario 1 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-19/2012.

²²⁴ Klaipėdos apygardos teismo 2016 m. rugsėjo 29 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2A-1238-524/2016.

kreiptis dėl IĮ bankroto bylos iškelimo. Taigi teismas, nagrinėdamas pareiškimą iškelti individualiai įmonei bankroto bylą, turi imtis aktyvių veiksmų, išaiškindamas ne tik visą pačios individualios įmonės, bet ir IĮ dalyvio turimą turtą, t. y. pareikalauti skolininkės IĮ pateikti viso IĮ ir IĮ dalyvio turimo turto sąrašą, o tai neabejotinai reiškia, kad aiškinantis IĮ nemokumą teismui reikės daugiau laiko ir lėšų IĮ nemokumo faktui nustatyti. Priešingu atveju jeigu teismas, priimdamas nutartį iškelti individualiai įmonei bankroto bylą, vadovausis išimtinai tik byloje pateiktais finansinės atskaitomybės duomenimis, reali individualios įmonės finansinė padėtis dažnu atveju paaiškės tik tuomet, kai turtas bus inventorizuojamas ir jį iš individualios įmonės vadovo perims nemokumo administratorius.

Kitas aktualus momentas, paaiškinantis teisinio aiškumo, esant tokiam teisiniam reguliavimui, stoką yra tai, kad juridinių asmenų nemokumo teisinius santykius reguliuojantis įstatymas nenurodo, kiek laiko juridinis asmuo (individuali įmonė) turi negalėti vykdyti turtinių prievolių arba kiek laiko juridinio asmens įsipareigojimai turi viršyti jo turto vertę (JANĮ 2 straipsnio 7 dalis). Taip pat ir fizinių asmenų bankrotą reglamentuojančios teisės normos nepateikia laiko tarpo, kuriam suėjus jau būtų galima laikyti, kad fizinis asmuo tampa skolininku, negalinčiu įvykdyti skolinių įsipareigojimų, kurių mokėjimo terminai suėję ir kurių suma viršija 25 LRV patvirtintas MMA (FABĮ 2 straipsnio 2 dalis).

Švedijos ir Estijos bankroto / nemokumo procesus reguliuojančiuose teisės aktuose „laikinumo“ terminas taip pat kaip ir Lietuvoje nėra apibrėžtas konkrečiu laiko terminu.

Vadinasi, termino nustatymas yra vertinimo dalykas, bet vadovaujantis Lietuvos įstatymų leidėjo įtvirtinta aktualia normine formuluote jau kitą dieną po prievolės įvykdymo suėjimo termino ir atitinkdamas kitus nemokumo kriterijus / pagrindus skolininkas galėtų kreiptis į teismą dėl bankroto bylos iškelimo.

Pažymėtina, kad nemokumo termino nustatymo sąlyga nei JANĮ, nei FABĮ nėra tiesiogiai reglamentuota ir tik nuosekliai formuojama teismų praktika suteikė teisei stabilumą ir tapo svarbi užtikrinant teisinių santykių pastovumą. Svarstyтина, ar apibrėžiant individualios įmonės ar / ir inkorporuotą individualų verslą vykdančio fizinio asmens verslininko nemokumą JANĮ / FABĮ nuostatomis reikėtų susieti IĮ neįvykdytų įsipareigojimų sumas kreditoriams su atitinkamu neatsiskaitymo laikotarpiu (trukme), nors jos nemokumas gali būti laikinas, sukeltas trumpalaikių, įprastai versle esančių aspektų. Autorės vertinimu, sprendžiant pateiktą klausimą, konkretaus termino nu-

statymas tik apribotą galimybę IĮ bankroto bylos iniciatoriams reaguoti operatyviai įgyvendinant JANĮ juridinio asmens vadovui numatytą teisę ir pareigą dėl bankroto bylos iškėlimo.

Nors teismų praktikoje išskiriamos dvi nemokumo rūšys (faktinis ir teisinis nemokumas), šioje disertacijoje prioritetas teikiamas nemokumo teisei kategorijai. Be to, teisininkai bankrotą sieja su teisiniu nemokumu, akcentuodami jo tikslus, o ekonomistai orientuojasi į faktinį nemokumą – nesugebėjimą vykdyti piniginių prievolių, kurių terminai suėję. Nenustačius, kad IĮ / fizinis asmuo yra nemokūs, neįmanoma pritaikyti juridinio / fizinio asmens bankroto procedūros. Nemokumas suprantamas kaip subjekto negebėjimas grąžinti skolų, susidaręs dėl objektyvių priežasčių, nesant subjekto tyčinių, nesąžiningų veiksmų, dėl kurių atsirado nemokumas ir kuriais siekiama nurašyti skolas, išvengti jų mokėjimo.²²⁵ Vertinant nemokumo kriterijų, būtina šią ekonominę būseną atskirti nuo laikino mokėjimų sutrikimo, gresiančio nemokumo ir situacijos, kai skolininko turtas neapdengia turimų skolinių įsipareigojimų.

Plačiau nagrinėjant nemokumo sąvoką JK teisėje, galima pasakyti, kad ši sąvoka bankroto įstatymuose konkrečiai taip pat nėra apibrėžta, tačiau, vadovaujantis 1986 m. metais priimto JK nemokumo akto (angl. Insolvency Act 1986)²²⁶ 268 straipsniu, galima daryti išvadą apie nemokumo sampratą. Atsižvelgiant į minėtą JK nemokumo akto straipsnį, nemokiu laikytinas tik toks fizinis asmuo, kuris negali sumokėti savo turimų skolų, jei tas skolas reikia sumokėti nedelsiant, t. y. kreditoriui pareikalavus, toks asmuo, vadovaujantis minėto įstatymo straipsniu, gali teikti prašymą bankroto bylai iškelti. Tad vienintelė priežastis, suteikianti skolininkui teisę kreiptis į JK teisimą dėl bankroto bylos iškėlimo, yra jo nesugebėjimas įvykdyti savo turimų skolinių įsipareigojimų kreditoriui pareikalavus. JK nemokumo sampratoje įstatymo leidėjas numatė terminą, nuo kada fizinis asmuo yra laikomas negalinčiu sumokėti skolų, t. y. trys savaitės nuo kreditoriaus pateikto reikalavimo įvykdyti įsipareigojimus, o kreditorius turi galimybę pateikti pareiškimą dėl bankroto bylos iškėlimo, jeigu skolininkas kreditoriui skolingas daugiau nei 750 JK svarų sterlingų ir šios prievolės vykdymo terminas yra suėjęs (JK nemokumo akto 268 straipsnis). Siekdami įvertinti, ar fizinis asmuo yra nemokus, JK teismai vadovaujasi dviejų pakopų metodu fizinio asmens nemokumui nustatyti. Pirmiausia teismai įvertina realią fizinio asmens situaciją, ar vadovaujantis racionalumu

²²⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. lapkričio 25 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-316-313/2020.

²²⁶ JK teisės aktų registro el. tinklalapis, žiūrėta 2021 m. rugsėjo 19 d., <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1986/45/contents>.

galima tokį fizinį asmenį laikyti nemokiu. Jei šis laikomas nemokiu, tuomet teismas tikrina, ar bankroto byla gali būti keliama, atsižvelgiant į teismo jurisdikciją.²²⁷

Apžvelgiant į Vokietijos įstatymuose įvirtintą nemokumo sampratą, pirmiausia akcentuotina, kad įsiskolinimo suma, nuo kurios asmuo, turintis fizinio asmens teises, laikomas nemokiu, nėra nustatyta. Vokietijos nemokumo statuto 16 straipsnis numato, kad bankroto bylą galima iškelti tada, kai tam yra priežastis.²²⁸ Bankroto bylos iškėlimo priežastys numatytos Vokietijos nemokumo statuto 17–19 straipsniuose. Vokietijos nemokumo statuto 17 straipsnyje, kaip ir Lietuvos atveju, nurodyta nemokumo samprata taikoma visiems fiziniams asmenims, t. y. tiek vykdančioms verslą, tiek ekonominės veiklos nevykdančioms, pagal ją asmuo laikomas nemokiu tuomet, kai negali sugrąžinti skolų suėjus jų mokėjimo terminui (turi pradelstų įsipareigojimų).²²⁹ Taip pat viena priežasčių gali būti pernelyg didelis įsiskolinimas, kuris atsiranda tada, kai skolininko turto nepakanka esamiems įsipareigojimams padengti.²³⁰ Vokietijoje skolininko – fizinio asmens nemokumas preziumuojamas, kai jis sustabdo mokėjimus.²³¹ Šioje šalyje nemokumas tiesiogiai siejamas su faktiniu asmens galėjimu padengti savo skolas. Ši sąlyga suponuoja ir antrąją nemokumo aplinkybę – fizinis asmuo laikomas nemokiu tuomet, kai jo turtas yra mažesnis už prisiimtus įsipareigojimus. Vokietijoje skolininkas – fizinis asmuo turi būti nepajėgus sugrąžinti savo skolų suėjus jų mokėjimo terminui arba turi būti įrodoma, kad skolininko turtas yra mažesnis už prisiimtus įsipareigojimus, tik tuomet galima inicijuoti jo bankroto procesą. Vokietijos nemokumo statusas nenumato galimybės pripažinti nemokiu tokį fizinį asmenį, kuris nevykdo savo finansinių įsipareigojimų, nors pagal turimas finansines galimybes galėtų tai padaryti.

Estijos bankroto akto 1 skirsnio 2 dalyje nurodoma, kad skolininkas – fizinis asmuo (Estijoje fizinio asmens vartotojo / fizinio asmens verslininko bankroto procesas neišskiriamas – aut. past.) laikomas nemokiu, jei skolininkas nebegali patenkinti kreditorių reikalavimų ir toks negalėjimas nėra laikinas dėl skolininko finansinės situacijos. Remiantis Estijos bankroto akto 14 straipsnio 1 dalimi, teismas gali atsisakyti priimti prašymą, iškelti bankroto bylą asmeniui, turinčiam fizinio asmens teises, jei iš kreditoriaus pateikto prašymo teismui nėra akivaizdu, kad pareiškėjas (kreditorius)

²²⁷ Ian Fletcher, „Insolvency in private international law“, iš *National and international approaches*, Second edition. (Oxford university press, 2005). 32.

²²⁸ Eberhard Braun, *Commentary on the German Insolvency Code* (Duseldorf: IDW-Verlag GmbH, 2006), 95.

²²⁹ Vokietijos nemokumo statuto 17 straipsnio 1 dalis.

²³⁰ Salvija Kavalnė ir kt., *Bankroto teisė* (Vilnius: Justitia, 2009), 72.

²³¹ Vokietijos nemokumo statuto 17 straipsnio 2 dalis.

turi reikalavimų skolininkui.²³² Taigi jei kreditoriaus pateiktas prašymas nepagrindžia reikalavimo į skolininką ir neįrodo egzistuojant kreditoriaus reikalavimus, toks prašymas Estijos teisme nebus priimtas ir bankroto byla skolininkui – fiziniam asmeniui jau vien dėl to, kad ši sąlyga neveikia, nebus keliamo.

Estijoje svarbiausias kriterijus yra tas, kad skolininko nemokumas pagrindžiamas prašyme dėl bankroto bylos iškėlimo, nepriklausomai nuo to, ar minėtą prašymą pateikė skolininkas ar kreditorius, tačiau įpareigojimo pagrįsti bankroto prašymą našta priklauso nuo to, jį pateikė skolininkas ar kreditorius. Estijos įstatymuose yra kelios aplinkybės, taikomos kreditoriui, grindžiančiam prašymą dėl bankroto bylos iškėlimo, o pačiam skolininkui prašymo teikimo atveju užtenka, kad jis pridėtų paaiškinimą, susijusį su nemokumo priežastimi, ir skolų sąrašą. Kreditoriaus finansinio reikalavimo suma yra svarbi tik kreditoriaus teikiamo prašymo dėl bankroto bylos iškėlimo atveju – bendra suma reikalavimų, kurie yra tokio prašymo pagrindas, turi būti didesnė negu minimali suma, nustatyta įstatymo (apie 1 000 Eur).²³³

Kriterijai, kuriuos atitikdamas skolininkas – fizinis asmuo gali pradėti nemokumo procedūras Latvijoje, taip pat yra susiję su nemokumo būklės konstatavimu pinigine išraiška ir aiškesnėmis nemokumo būklės termino aplinkybėmis (Latvijos nemokumo įstatymo 129 straipsnis). Latvijoje skolininkas laikytinas nemokiu, jeigu neturi galimybės įvykdyti skolinių įsipareigojimų nurodytą dieną ir bendri skoliniai įsipareigojimai viršija 5 000 Eur; jeigu pagal įrodytinas aplinkybes skolininkas neturi galimybės padengti skolinių įsipareigojimų per vienus metus ir bendri skoliniai įsipareigojimai viršija 10 000 Eur; jeigu skolininkas neturi galimybės įvykdyti skolinių įsipareigojimų, iš kurių bent vienas skolinis įsipareigojimas grindžiamas neįvykdytu pagalbinu įsipareigojimu ar bendru skolininko ir skolininko sutuoktinio ar asmens, kuris yra susijęs su skolininku ar juos sieja iki antro laipsnio giminystė, įsipareigojimu ir jeigu skolinis įsipareigojimas viršija 5000 Eur. Pagal Latvijos teismų praktiką teismas privalo apsiriboti minėtų kriterijų formaliu vertinimu ir negali vertinti skolų priežasčių.²³⁴

JANĮ nuostatos nenumato sumos, nuo kurios laikytina, kad juridinis asmuo yra nemokus, dydžio, o FABĮ fizinio asmens vykdytinų skolinių įsipareigojimų, kurių mo-

²³² Estijos bankroto akto 17, 95, 14 straipsnio 2 dalis.

²³³ Ieva Strunkienė ir kt. „Conditions for the bankruptcy of natural persons: which Baltic State is the most attractive for bankruptcy?“, *International Comparative Jurisprudence* 26, 1 (2019): 107, <https://ojs.mruni.eu/ojs/jurisprudence/article/view/5114/4588>.

²³⁴ Latvijos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. gruodžio 4 d. sprendimas civilinėje byloje Nr. SPC-49/2013.

kėjimo terminai suėję, nemokumui nustatyti pasirinktas atitinkamas atspirties taškas – 25 MMA dydis, būdingas visoms FABĮ numatytoms subjektų grupėms. Nustatant fizinio asmens nemokumo būklę, nėra įskaičiuojami kreditorių reikalavimai, kurie FABĮ 29 straipsnio 7 dalyje nustatyta tvarka negali būti nurašyti. Atkreiptinas dėmesys, kad FABĮ, priešingai nei JANĮ, nereglamentuota bankroto sąvoka, pateikiama tik nemokumo sąvoka (FABĮ 2 straipsnio 2 dalis). Pažbrėžtina, kad Restruktūrizavimo ir nemokumo direktyva²³⁵ skatina būtent nemokumo sąvokos apibrėžimą vidaus teisėje.

FABĮ projekto rengėjai bankroto įstatyme nurodytą ribinę sumą fizinio asmens nemokumui nustatyti pasirinko vieną pagrindinių valstybės socialinių rodiklių ir vertinimo kriterijų – LRV nustatytą minimalųjį darbo užmokestį. Palankiai vertintina Lietuvos įstatymo leidėjo pozicija ribinę skolos sumą (atspirties tašką) susieti su vienu pagrindinių valstybės socialinių rodiklių ir vertinimo kriterijų – MMA, nes valstybės išsivystymo lygiui ir ekonominiam pajėgumui augant keičiasi ir fizinio asmens įpročiai, kartu su jais ir prisiimti skoliniai įsipareigojimai. FABĮ 5 straipsnio 8 dalyje numatyta, kad netenkinant minėtame straipsnyje numatytų aplinkybių bus atsisakyta tenkinti pareiškėjo, norinčio fizinio asmens bankroto institutu spręsti savo finansinį nemokumą, pareiškimą.

Remiantis Lietuvos ir Latvijos įstatymais fiziniam asmeniui bankroto byla gali būti iškeliama tik tuo atveju, jei kreditorinio reikalavimo suma yra didesnė nei bankroto įstatyme nustatyta minimali ribinė skolos suma. Minimasis dydis, kuris laikytinas nežeminančiu asmens orumo ir patenkinančiu asmens, siekiančio bankroto, poreikius Lietuvoje buvo pasirinktas atsižvelgiant į panašaus ekonominio išsivystymo lygio kaimyninių šalių praktiką ir į ekonominę padėtį pačios valstybės viduje. Pažymėtina, kad per 9 metus nuo FABĮ įsigaliojimo nustatyta ribinė suma pakito daugiau nei dvigubai, nuo 2013 m. kovo 1 d. fizinio asmens nemokumas svarstytinas, kai jo įsiskolinimai viršijo 25 000 litų²³⁶ (ekvivalentu 7 246 Eur), o nuo 2022 m. sausio 1 d. (padidėjus MMA) fizinio asmens skolų suma turi viršyti 18 250 Eur²³⁷. Atsižvelgiant į tai, kad Lietuvoje MMA palaipsniui didinama, ribinė suma, nuo kurios vertinamas skolininko fizinio asmens turimų skolinių įsipareigojimų dydis, ateityje tik didės. Tyrimo kontekste aktualu pažymėti, kad Lietuvos įstatymų leidėjo nustatytas 25 MMA dydis, priklausomai nuo

²³⁵ Restruktūrizavimo ir nemokumo direktyvos įžanginės dalies 73 punktas.

²³⁶ Nuo 2013 m. sausio 1 d. LR patvirtinta MMA buvo 1000 litų (ekvivalentu 290 Eur), žiūrėta 2021 m. sausio 8 d., <https://www.tagidas.lt/savadai/9003/>.

²³⁷ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2021 m. spalio 13 d. nutarimas Nr. 834 „Dėl 2022 metais taikomo minimaliojo darbo užmokesčio“, *Valstybės žinios*, 2021, Nr. 21573.

skolininko fizinio asmens (fizinio asmens vartotojo ir fizinio asmens verslininko) kategorizavimo, turėtų būti vertinamas atitinkamai atsižvelgiant į fizinio asmens verslininko statusą, konkrečiai tik vertinant jo skolas (skolinius įsipareigojimus), susijusias (-ius) ar atsiradusias (-us) iš asmens vykdomo individualaus verslo.

Svarbu paminėti, kad įstatymų leidėjo nustatytas pradelstų įsipareigojimų dydis (25 MMA) turi keletą aspektų. Pirma, vien tai, kad fizinio asmens nemokumo būseną sietina su pradelstais įsipareigojimais, kurių suma yra didesnė negu 25 MMA, nebūtinai gali reikšti jo nemokumą. Kasacinis teismas yra nurodęs, kad mokumas gali būti suprantamas kaip potencialus skolininko (fizinio ar juridinio asmens) sugebėjimas turimomis priemonėmis sumokėti už tai, kas įsipareigota, t. y. gebėjimas laiku apmokėti įsipareigojimus, grąžinti skolas suėjus jų mokėjimo terminui. Dabartinės lietuvių kalbos žodyne²³⁸ žodis „mokus“ apibrėžtas kaip „galintis mokėti, turintis iš ko mokėti“, o mokumas – kaip „mokamasis pajėgumas“. Dabartinėje šalies teismų praktikoje nemokumo vertinimas yra fragmentiškas, orientuotas daugiausia į jau pasireiškusių problemų sprendimą, o tai lemia brangesnį bankroto procesą ir neužkerta kelio tolimesnėms neigiamoms pasekmėms visuomenės mastu. Autorės nuomone, nustatant, ar fizinis asmuo verslininkas pajėgus vykdyti savo įsipareigojimus vykdomo individualaus verslo kreditoriams, būtina nustatyti ir įvertinti jo per ataskaitinį laikotarpį (mėnesį) mokėtiną pinigų sumą, gaunamas pajamas, gaunamų sumų realumą, lėšas, būtinas pragyventi. Situacija, kai fizinio asmens finansiniai įsipareigojimai didesni nei jo turimas turtas, tačiau gaunamos pajamos leidžia per protingą laikotarpį šiuos įsipareigojimus įvykdyti, reiškia, kad asmuo gali vykdyti skolinius įsipareigojimus. Teismas, sprenddamas, ar fizinis asmuo yra pajėgus vykdyti savo įsipareigojimus, be kita ko, turi įvertinti skolinių įsipareigojimų kitimo dinamikos perspektyvą tokio asmens turimo turto ir jo gaunamų pajamų iš individualaus verslo inkorporuota forma kontekste. Tai reiškia, kad teismo sprendime turi būti nurodyta, kokią konkrečiai dalį pajamų reguliariai per protingą terminą galėdamas skirti kreditorių įsipareigojimams, atsiradusiems ir individualaus verslo inkorporuota forma, vykdyti, toks fizinis asmuo verslininkas galėtų padengti kreditorių įsipareigojimus. Be to, teismas, sprenddamas, ar asmuo iš individualaus verslo inkorporuota forma gaunamos pajamos, dalį jų skiriant minėtiems skoliniams įsipareigojimams vykdyti, leidžia jam per protingą laikotarpį įvykdyti šiuos įsipareigojimus, turi aiškiai apibrėžti, koks laikotarpis, teismo vertinimu, konkrečiu

²³⁸ *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas*, žiūrėta 2021 m. lapkričio 18 d., <https://ekalba.lt/dabartines-lietuviu-kalbos-zodynas/mokus,%20~umas?paieska=mokus&i=5aa9bbf9-d5cc-4cd2-8f91-c891e14aad62>.

atveju yra laikomas protingu terminu. Teismas, spręsdamas dėl fizinio asmens verslininko nemokumo, kaip vienos iš būtinųjų fizinio asmens bankroto bylos iškelimo sąlygų buvimu, turi nustatyti ne tik tai, kad skolų, kurių mokėjimo terminai suėję, suma viršija 25 MMA, bet ir kad asmuo objektyviai neturi galimybės šias skolas padengti nei esamu išsiskolinimo metu, nei vėliau per protingą terminą, t. y. teismas, be kita ko, turi įvertinti asmens galimybių įvykdyti kreditorių skolinius įsipareigojimus, atsiradusius iš individualaus verslo, perspektyvas per konkretų, teismo vertinimu, protingą laikotarpį.²³⁹

Antra, svarbu, kad FABĮ taikomas fiziniam asmeniui, neatsižvelgiant į jo skolinių įsipareigojimų atsiradimo laikotarpį (teisinio reguliavimo srityje galiojančios taisyklės *lex retro non agit* (teisės aktas neturi atgalinio veikimo galios) išimtis), t. y. fizinio asmens nemokumas nustatomas, įvertinant visus jo skolinius įsipareigojimus, įskaitant ir tuos, kurie yra prisiimti iki įsigaliojant FABĮ.²⁴⁰ Be to, skolos turėtų viršyti 25 MMA, atėmus viso skolininko turimo turto (tiek kilnojamojo, tiek nekilnojamojo) vertę.²⁴¹

Trečia, įstatyme nurodytą 25 MMA sumą turi sudaryti tik tos skolos, kurias galima bus nurašyti fizinio asmens bankroto proceso pabaigoje. Vadovaujantis FABĮ 29 straipsnio 7 dalimi, Mokėjimo plane numatyti likę nepatenkinti kreditorių reikalavimai, tarp jų įkeitimu ir (ar) hipoteka užtikrinti kreditorių reikalavimai, baigus skolininko fizinio asmens bankroto procesą, išskyrus FABĮ 30 straipsnio 3 dalies 2 punkte nurodytą atvejį²⁴², nurašomi, išskyrus reikalavimus dėl lėšų vaikui (įvaikiui) išlaikyti (alimentų) ir reikalavimus, kurie kyla iš fizinio asmens pareigos sumokėti valstybei baudas, paskirtas už fizinio asmens padarytus administracinius nusižengimus arba nusikalstamas veikas, ir įkeitimu ir (ar) hipoteka užtikrintus kreditorių reikalavimus, jeigu šie kreditoriai ir

²³⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. birželio 11 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-379-701/2015; Šiaulių apygardos teismo 2021 m. sausio 6 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2S-115-569/2021; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. balandžio 16 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-217-969/2015.

²⁴⁰ FABĮ 1 straipsnio 7 dalis. Vadovaujantis Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1998 m. kovo 25 d. nutarimu, kuriame pabrėžta, kad atgalinio veikimo galią turinčio teisės akto priėmimas būtų galimas, jei tai nurodyta pačiame įstatyme ir jei toks teisės aktas teisės subjektams nepablogintų teisinės padėties. Europos Žmogaus Teisių Teismas, 2004 m. liepos 20 d. byloje *Back prieš Suomija* (pareiškimo Nr. 37598/97) vertindamas tai, kad 1993 m. Suomijos skolų (fizinį asmenų) derinimo įstatymas turėjo atgalinio veikimo galią, konstatavo, kad tokiam įsikišimui į iki įstatymo įsigaliojimo susiklosčiusius teisinius santykius reikalingos konkrečios pateisinančios aplinkybės.

²⁴¹ Tarkime, jeigu bankui fizinis asmuo yra skolingas 100 000 Eur, jis turi butą, kurio vertė pardavus būtų lygi 80 000 Eur, likusi skolų suma, sudaranti 20 000 Eur, deja, nepatenka į 25 MMA sąlygą, tad teismas iškelti bankroto bylos fiziniam asmeniui vien dėl šios priežasties negalės.

²⁴² Teismas taip pat priima sprendimą baigti fizinio asmens bankroto bylą, jeigu bankroto administratorius pateikia teismui dokumentus, patvirtinančius, kad fizinis asmuo gali ir galės ateityje įvykdyti skolinius įsipareigojimus.

fizinis asmuo susitarė dėl įkeisto turto išsaugojimo fizinio asmens bankroto proceso metu, nebent fizinio asmens ir įkaito turėtojo ir (ar) hipotekos kreditoriaus susitarime dėl įkeisto turto išsaugojimo fizinio asmens bankroto proceso metu susitarta kitaip. Vissos kitos skolos tol, kol FABĮ nėra įtvirtinta kitų pakeitimų, nurašomos ir įsiskaičiuoja į 25 MMA sumą. Teismui nustatčius, kad asmuo turi tik tokių skolinių įsipareigojimų, iš kurių kylantys reikalavimai pagal FABĮ 29 straipsnio 7 dalį pasibaigus bankroto bylai nenurašomi arba jeigu ir yra nurašomų reikalavimų, bet jų suma neviršija 25 MMA, toks fizinis asmuo negalėtų būti pripažintas nemokiu ir tokiu atveju jam bankroto byla negalėtų būti iškelta. Net ir teismui nustatčius, kad nurašomų reikalavimų suma viršija 25 MMA, dar vertintina, ar asmuo objektyviai neturi galimybės šių skolų padengti nei šiuo metu, nei per protingą terminą. Tai reiškia, kad iš turimų fizinio asmens verslininko skolų reikėtų atimti ne tik fizinio asmens turimo kilnojamojo ir (ar) nekilnojamojo turto vertę, bet ir iš savo individualaus verslo skolininkų gautinas sumas (jeigu yra reali galimybė jas išsiaiškinti) ir tik tuomet vertinti, ar turimos fizinio asmens verslininko skolos viršija 25 MMA. Kai kuriais atvejais fizinio asmens verslininko perspektyvus nemokumas gali būti susijęs su laikinumu (trumpu laiko tarpu ateityje), o kitais atvejais jis gali būti taikomas ilgesniam laikotarpiui, priklausomai nuo įsipareigojimo, kurį reikia patenkinti, pobūdžio. Faktinės aplinkybės, galinčios lemti galimą nemokumą, gali apimti faktą, kad skolininkas turi ilgalaikį įsipareigojimą atlikti mokėjimą, kurio, kaip jis iš anksto žino, jam nepavyks atlikti. Fizinis asmuo verslininkas, kurio skolinių įsipareigojimų mokėjimo terminai nėra suėję, negali būti laikomas nemokiu. Ši nuostata užtikrina civilinių teisinių santykių stabilumą ir užkerta kelią kreditorių ir skolininko piktnaudžiavimu fizinio asmens verslininko bankroto procedūromis, kai dėl trumpalaikio vėlavimo įvykdyti atitinkamus mokėjimus jau būtų inicijuojama fizinio asmens verslininko bankroto procedūra.

Apibendrinant pasakytina, kad, vertinant vieną esminių požymių (nemokumą) individualios įmonės ir fizinio asmens bankroto procesams inicijuoti, aktualus teisinis reguliavimas nėra išsamus ir kelia įvairių teisinių klausimų, sprendžiamų teismų praktika. Prašymo dėl IĮ bankroto bylos inicijavimo nagrinėjimo metu susiklosto paradoksalinė situacija, kai egzistuojantis teisinis reguliavimas IĮ vadovą įpareigoja inicijuoti IĮ bankroto bylą, tačiau dėl IĮ specifinio neribotos atsakomybės teisinio statuso į IĮ turto masę įtraukus ne tik IĮ turtą, bet ir IĮ dalyvio turimą turtą individuali įmonė gali tapti moki ir tokiu atveju IĮ bankroto procedūros JANĮ teisiniu pagrindu nebus galima pradėti. Fizinio asmens (kaip inkorporuotą individualų verslą vykdančio fizinio asmens

– IĮ dalyvio) bankroto bylos iškėlimo stadijoje nustatant jo nemokumo faktą, akcentuotinas fizinio asmens verslininko nesugebėjimas sumokėti už tai, kas įsipareigota, ir turi būti pabrėžiamas pinigų trūkumo nulemtas reguliarius (ne laikinas) skolininko nepajėgumas apmokėti savo prievolių, kurių mokėjimo terminai suėję, kreditoriams, atsiradusiems skolininko individualaus verslo (inkorporuota forma) pagrindu.

2.4. SAŽININGUMO KRITERIJAUŠ VERTINIMAS FIZINIO ASMENS VERSLININKO BANKROTO PROCESĖ

Fizinio asmens verslininko nemokumo būklė nėra besąlyginis pagrindas iškelti šiam asmeniui bankroto bylą. Bankrotas iškeliamas fiziniam asmeniui verslininkui ne tik vertinant jo nemokumo būklę, bet ir jo sąžiningumą tiek bendraja prasme, tiek dėl visų aktualiu laikotarpiu atliktų veiksmų.²⁴³ FABĮ 1 straipsnio 1 dalyje imperatyviai nustatyta, kad pasinaudoti fizinio asmens bankroto procedūra kaip teisine priemone gali tik buvę sąžiningi ir esantys sąžiningais asmenys. Tik sąžiningam asmeniui valstybė sudaro teisinį mechanizmą grįžti į ekonominę veiklą ir tokiu būdu suteikia galimybę pasinaudoti vadinamąja fresh start (naujos pradžios) doktrina.

Lyginant IĮ ir IĮ dalyvio bankroto procesus, pasakytina, kad skolininko sąžiningumo kriterijus kaip imperatyvi sąlyga, siekiant pasinaudoti fizinio asmens verslininko bankroto procedūra, – IĮ bankroto byloje nėra nustatinėjimas. Vertinant skolininko sąžiningumą, kaip vieną esminių fizinio asmens bankroto bylos iškėlimo elementą (FABĮ 1 straipsnio 1 dalis), svarbu pažymėti, kad fizinio asmens verslininko sąžiningumo standartas skiriasi, lyginant su sąžiningumo kriterijumi, kurio atitikties reikalaujama siekiant iškelti fizinio asmens vartotojo bankroto bylą. Verslininkui taikomas sąžiningumo kriterijus priklauso nuo aplinkybių, susijusių su pastarojo vykdyta ekonomine veikla, skolų kilme (skolos turi susidaryti iš fizinio asmens verslininko ekonominės veiklos), skolininko galimybių atsiskaityti su kreditoriais bei dedamų pastangų tai padaryti, taip pat konkrečiu atveju ir kitomis reikšmingomis aplinkybėmis.²⁴⁴ Tokių aplinkybių vertinimo poreikis pripažįstamas ir Europos Sąjungos nemokumo teisėje, o vertinamieji kriterijai, į ką reikėtų atkreipti dėmesį, nurodomi Restruktūrizavimo ir nemokumo direktyvos įžanginės dalies 79 punkte. Pagal priežastis, lemiančias fizinio asmens verslininko bankroto procesą, būtų galima išskirti sąžiningą, formuojamą

²⁴³ Vilniaus apygardos teismo 2021 m. birželio 3 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2S-1548-794/2021.

²⁴⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. gruodžio 8 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-313-313/2021.

objektyvių aplinkybių (pavyzdžiui, ekonominė krizė)²⁴⁵ arba nuo asmens valios nepriklausančių aplinkybių (pavyzdžiui, ligos, neįgalumo)²⁴⁶ ir nesąžiningą fizinio asmens verslininko bankrotą, nulemtą sąmoningų subjekto veiksmų, siekiant bankroto (žlugdant individualų verslą).

Pagal bendrąją taisyklę, sprendžiant dėl bankroto bylos fiziniam asmeniui verslininkui iškelimo, nesąžiningumo kriterijaus įrodinėjimas turi savo specifiką, lyginant su tradiciniu fizinio asmens bankroto procesu. Ekonominėje veikloje egzistuoja aukštas rizikos faktorius, verslo ciklai, svyravimai, versle negalima garantuoti nei nuolatinio ir stabilaus pelno, nei vien tik naudingų sandorių sudarymo, tad nesąžiningumo kriterijaus įrodinėjimas įgija dar daugiau savitumo. Tik nustačius visas bylai reikšmingas aplinkybes, galima nuspręsti, ar fizinis asmuo verslininkas buvo nesąžiningas, įvertinti nesąžiningų veiksmų ir nemokumo ryšį – ar jis daro reikšmingą įtaką pastarojo nemokumui, ar prie nemokumo prisidėjo ir kitos, nuo fizinio asmens valios nepriklausančios aplinkybės.

Sąžiningumas yra būtina bankroto bylos iškelimo sąlyga ne tik fizinio asmens bankroto bylos iškelimo stadijoje (sąžiningumo aspektas aktualumo neprarastų ir tyrimo autorės pasiūlytoje ikiteisminėje (derybų) bankroto bylos stadijoje (tyrimo 2.1.1.1 poskyris)), sąžiningumo kriterijaus tyrimas svarbus viso bankroto proceso metu. Kaip tik nuo fizinio asmens, kuriam iškelta bankroto byla, sąžiningų pastangų priklauso Mokėjimo plano įvykdymo sėkmingumas, o kartu ir fizinio asmens bankroto tikslų įgyvendinimas. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje pripažįstama, kad pirmiausia fizinis asmuo privalo būti aktyvus, sąžiningai naudotis jam FABĮ suteiktomis teisėmis ir vykdyti jam nustatytas pareigas. Tokiam asmeniui nebendradarbiaujant ir nesiekiant maksimalaus galimo kreditorių reikalavimų tenkinimo, bankroto procesas negali būti rezultatyvus, nėra užtikrinamas kreditorių interesų gynimas, kartu pažeidžiama skolininko ir jo kreditorių interesų pusiausvyra.²⁴⁷

Tyrime analizuotų tiriamųjų užsienio valstybių teisės aktuose sąžiningumas suprantamas kaip būtina sąlyga bendram fizinio asmens bankroto procesui organizuoti. Neretai sąžiningumo kriterijaus reikalavimas užsienio valstybėse taikomas netgi skir-

²⁴⁵ nors potencialiai fizinis asmuo sąmoningai blogai valdydamas savo turtą taip pat gali padaryti kreditoriams žalą.

²⁴⁶ Lietuvoje pagal pasirinktą ir FABĮ įtvirtintą fizinių asmenų nemokumo modelį nenustatytos privalomos sąlygos, kad asmeniui bankroto byla galėtų būti keliama tik tada, kai jis tapo nemokus dėl nuo asmens nepriklausančių aplinkybių.

²⁴⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. gegužės 7 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-263-706/2015.

tingose bankroto proceso stadijose. Sąžiningumo kriterijaus nustatymas fizinio asmens bankroto byloje atspindi bendrą šio instituto tikslą – išvengti piktnaudžiavimo fizinių asmenų bankroto institutu ir užtikrinti kreditorių bei skolininkų interesų pusiausvyrą.²⁴⁸ Vis dėlto vienodo supratimo, koks elgesys laikytinas sąžiningu, nei Lietuvos, nei tiriamųjų užsienio valstybių teisės normos nepateikia. Bankroto procese fizinio asmens verslininko (ne)sąžiningumas yra vertinamojo pobūdžio kategorija, o probleminiai aspektai, susiję su sąžiningumo kriterijaus nustatymu, palikti įvertinti teismų diskrecijai.

FABĮ teisės normos nepateikia išsamaus ir konkretaus (baigtinio) nesąžiningo elgesio atvejų sąrašo, tokio elgesio nustatymo kriterijų, nepateikiama nesąžiningumo apibrėžtis, todėl sprendžiant dėl fizinio asmens verslininko sąžiningumo, taikoma teisminė praktika, suformuota civilinėse bylose, atsižvelgiant į FABĮ 1 straipsnio 1 dalies tikslą – sudaryti sąlygas atkurti sąžiningo fizinio asmens mokumą ir šiame įstatyme nustatytą specialųjį teisinį reguliavimą.²⁴⁹

Lietuvoje teismas gali atsisakyti fiziniam asmeniui iškelti bankroto bylą, taip nesuteikdamas jam galimybės atidėti skolų mokėjimą, išdėstyti jį palankesnėmis sąlygomis ar galiausiai būti atleistam nuo neišmokėtų skolų mokėjimo, jeigu duomenys apie skolų atsiradimo pagrindą, skolininko elgesį su savo finansais leidžia daryti išvadą, kad jis sąmoningai (kryptingai) leido susidaryti skoloms, tikėdamasis, jog nepatenkinti kreditorių reikalavimai bus nurašyti, ar kitais būdais elgėsi nepakankamai rūpestingai, konkrečiomis aplinkybėmis jo elgesį vertinant pagal protingumo ir teisingumo principus.²⁵⁰

Skolininko sąžiningumas, kaip pagrindinė vertybė ir principas dėl fizinio asmens bankroto procedūros iškėlimo, svarbus visose Baltijos šalyse, tačiau aiškiausiai apibrėžtas Latvijos nemokumo įstatymo 6 straipsnyje, kuriame teigiama, kad „skolininkas negali naudotis bankroto procesu siekdamas užsidirbti gyvenimui nesąžiningai“.²⁵¹

²⁴⁸ Vokietijoje fizinio asmens sąžiningumas nustatomas tik galutinėje bankroto proceso stadijoje, priimant sprendimą dėl atleidimo nuo likusių skolų mokėjimo, o prieš tai esamos mokumo atkūrimo procedūros vykdomos nepriklausomai nuo skolininko sąžiningumo. Šis Vokietijos fizinio asmens nemokumo instituto bruožas išskiria šią šalį iš kitų šiame darbe nagrinėjamų valstybių.

²⁴⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. balandžio 29 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-134-219/2020.

²⁵⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. balandžio 29 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-134-219/2020; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. gruodžio 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-561/2014; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. lapkričio 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-516/2014.

²⁵¹ Latvijos nemokumo įstatymo 6 straipsnis.

Lemiamą įtaką fizinio asmens verslininko sąžiningumo kvalifikavimui turi skolos pobūdis ir dydis (nuoseklumas skolai didėti), skolos atsiradimo laikas, skolos susidarymo kilmė, verslininko realios pastangos (aktyvus ir atviras elgesys, siekiantis bendradarbiauti su kreditoriais) skolą gražinti ir laikytis teisinių prievolių, operatyvus reagavimas į skolų susidarymą (verslininko realus siekis susitarti su kreditoriais dėl skolos sumažinimo, skolos modifikavimo (vykdymo išdėstymo), kitas bendradarbiavimas). Vertinami ir verslininko mėginimai išvengti kreditorių reikalavimų, verslininko pareigų vykdymas egzistuojant nemokumo grėsmei, taip pat ES ir nacionalinės konkurencijos ir darbo teisės laikymasis, būtinybė tvarkyti teisingą (atskirtą nuo juridinio asmens ir jo dalyvio) verslo buhalteriją. Verslininkui keliami aukštesni nei vidutiniai apdairumo bei rūpestingumo standartai, tad kruopštus ir reikalavimus atitinkantis finansinių dokumentų tvarkymas yra itin aktualus.²⁵²

Visam Lietuvos verslui (ir tarptautinei verslo bendruomenei) svarbi teismų praktika buvo suformuota rezonansinėje byloje²⁵³, kurioje patvirtintas išimtinis sąžiningumo kriterijaus prioritetas. Verslininkai, sudarantys įvairiausių sandorius, turėtų elgtis sąžiningai, vengti prisiimti nepamatuotus įsipareigojimus ir imtis aktyvių veiksmų, kad atsiskaitytų su kreditoriais. Sąžiningumas yra suprantamas tada, kai siekiama atsiskaityti savanoriškai, o ne priverstinai. Asmens, kuris yra pernelyg pasyvus ir nesiima priemonių savo mokumui pagerinti, o sąmoningai leidžia skoloms susidaryti, nededa pakankamai pastangų atsiskaityti su kreditoriais, neveikimas, sistemiškai aiškiant FABĮ, pripažintinas nesąžiningu tais atvejais, kai nustatomas asmens suvokimas ir siekis savo padėtį bloginti (jos negerinti). Toks nesąžiningumas gali būti pagrindas atsisakyti iškelti bankroto bylą atveju, kai jis turėjo reikšmingą įtaką asmens nemokumui, t. y. turi būti konstatuotas asmens nesąžiningo elgesio ir jo nemokumo priežastinis ryšys. Pagal FABĮ 5 straipsnio 8 dalies 2 punktą nesąžiningumas, užkertantis kelią iškelti fiziniam asmeniui bankroto bylą, gali būti konstatuotas ne tik dėl konkrečių asmens veiksmų (prievolių prisiėmimo neketinant jų vykdyti, kreditorių klaidinimo apie savo finansinę padėtį, kredito tikslą ir pan. aplinkybes), bet ir dėl jo neveikimo, kai nededama pakankamai pastangų atsiskaityti su kreditoriais ir dėl to asmuo tampa nemokus.²⁵⁴

Inkorporuotą individualų verslą vykdančius fiziniai asmenys verslininkai, kurie

²⁵² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2022 m. liepos 5 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-7-155-823/2022.

²⁵³ Kauno apygardos teismo 2021 m. rugsėjo 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2S-1526-924/2021.

²⁵⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. lapkričio 29 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-434-421/2017; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. balandžio 29 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-134-219/2020.

po to, kai likviduojama IĮ dėl bankroto patys tampa nemokūs, patenka į FABĮ reguliavimo sritį. Autorės nuomone, tokiems pareiškėjams – fiziniams asmenims verslininkams (IĮ dalyviams), kurie tapo nemokūs dėl savo plėtojamo inkorporuoto individualaus verslo IĮ teisine forma, bankroto procesas turėtų būti reguliuojamas ne FABĮ, o JANĮ nuostatomis.

Skolininko fizinio asmens sąžiningumas Estijos ir Latvijos valstybėse vertinamas tiek iki bankroto bylos iškėlimo, tiek ir bylos nagrinėjimo metu.²⁵⁵ Kitaip tariant, skolininko fizinio asmens veiksmų sąžiningumo vertinimo testas taikomas vertinant ne tik fizinio asmens nemokumą lėmusių veiksmų sąžiningumą, bet ir kitų jo veiksmų, t. y. teikiant pareiškimą dėl bankroto bylos iškėlimo (nustatant, ar fizinis asmuo verslininkas tapo nemokus elgdamasis sąžiningai) ir visu bankroto bylos nagrinėjimo metu, atskleidžiant visą informaciją (vertinamas fizinio asmens verslininko sąžiningumas, vykdant atitinkamus išpareigojimus, kylančius iš bankroto (nemokumo) įstatymų, jau prasidėjus inkorporuotos formos individualaus verslo bankroto bylai), sąžiningumą. Skolininko fizinio asmens verslininko veiksmai bei dedamos pastangos, siekiant kuo daugiau atsiskaityti su kreditoriais, sąžiningumo aspektu Lietuvoje vertinami taip pat tiek fizinio asmens verslininko bankroto proceso inicijavimo metu ir pakartotinai, netgi kur kas išsamiau, – jau iškėlus jo bankroto bylą. Pavyzdžiui, iškėlus bankroto bylą, fizinio asmens nemokumo administratorius turi patikrinti fizinio asmens sudarytus sandorius per 36 mėnesius ir, nustatęs asmens nesąžiningumą, gali kreiptis į teisną dėl bankroto bylos nutraukimo, tokia teisė taip pat suteikta ir fizinio asmens kreditoriams (FABĮ 24 straipsnio 9 punktas).²⁵⁶ Svarbi aplinkybė, ar skolininkas fizinis asmuo verslininkas, kreipdamasis dėl bankroto bylos iškėlimo, sąžiningai pateikė visą informaciją. Kasacinis teismas vienoje iš nutarčių nurodė, kad pareiga atskleisti visą informaciją, teikiant pareiškimą dėl fizinio asmens bankroto bylos iškėlimo ir neslėpti tikrosios padėties (visos reikalingos medžiagos nepateikimas laiku, vengimas atskleisti aplinkybes, susijusias su skolų kreditoriams atsiradimu, skolininko pareigų vykdymu, melagingų faktų nurodymas ir kt.), proceso dalyviams kyla iš CPK 8 straipsnyje įtvirtinto kooperacijos (bendradarbiavimo) principo.²⁵⁷ Iš esmės bendradarbiavimo principas reiškia

²⁵⁵ Goda Ambrasaitė ir Rimvydas Norkus, „Legal Aspects of Insolvency of Natural Persons in the Baltic States“, *Juridica International* 21 (2014), žiūrėta 2021 m. vasario 17 d., <http://www.juridicainternational.eu/index.php?id=15421>.

²⁵⁶ Vilniaus apygardos teismo 2021 m. liepos 29 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2S-2095-864/2021; Kauno apygardos teismo 2021 m. birželio 29 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2S-1335-924/2021.

²⁵⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. balandžio 15 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-207-313/2015.

aktyvų proceso šalių ir bylą nagrinėjančio teismo bendradarbiavimą, todėl net ir tais atvejais, kai teismui tenka pareiga byloje ex officio nustatyti tam tikras aplinkybes, tai nepaneigia bylos dalyvių pareigos netrukdyti teismui tinkamai organizuoti procesą ir atvirai bendradarbiaujant prisidėti prie bylai reikšmingų faktų tyrimo.

Asmens sąžiningumas daugiausia apibūdinamas pagal subjektyvius asmens elgesį charakterizuojančius kriterijus, kuriems tinkamai nustatyti būtinas asmens, kurio sąžiningumas vertinamas, aktyvus, bendradarbiavimu pagrįstas dalyvavimas. Dėl to sąmoningas vengimas atskleisti teismui tikrąją padėtį trukdo teismui nustatyti tikrąją faktinę situaciją, neleidžia objektyviai jos įvertinti arba užkerta kelią teisingam teisiniam kvalifikavimui.²⁵⁸ Siekdamas įsitikinti skolininko sąžiningumu, teismas turi išsiaiškinti kuo daugiau informacijos teismo posėdžio metu, įvertinti visus į bylą pateiktus dokumentus, nes bankroto teisinis reguliavimas neįtvirtina draudimo tirti ir vertinti byloje pateiktus įrodymus.²⁵⁹ Asmeniui nevykdant pareigos bendradarbiauti, teismas remiasi esama bylos medžiaga ir gali atsirasti pagrindas pripažinti neįrodytomis aplinkybes, kuriomis remdamasis fizinis asmuo verslininkas prašo iškelti bankroto bylą (CPK 185 straipsnis).²⁶⁰ Vadinasi, kad fizinis asmuo galėtų bankrutuoti, jis turi sąžiningai bendradarbiauti ir su kreditoriais, ir su teismu. Individualaus verslo inkorporuota forma bankroto procedūra negali tapti priemone ar sąmoningu mėginimu išvengti skolinių įsipareigojimų vykdymo. Fizinio asmens bankroto tikslas nėra apskritai iš karto iškelus bankroto bylą atleisti asmenį nuo skolų grąžinimo kreditoriams. Fizinis asmuo atleidžiamas nuo skolų tik tinkamai įvykdęs visus teisės aktų, teismo, kreditorių susirinkimo keliamus reikalavimus, t. y. subalansavus kreditorinių įsipareigojimų padengimą atkuriamas skolininko mokumas.

Suteikti ypatingą reikšmę sunkiai įrodomam subjektyviajam kriterijui ir taip apriboti fizinio asmens veiksmų sąžiningumo kontrolę tik sąmoningu skolininko pateikimu neteisingos informacijos kreditoriui bei sąmoningu sandorių sudarymu, siekiant išvengti atsiskaitymo su kreditoriais, tyrimo autorės vertinimu, būtų neteisinga. Sąžiningų kreditorių teisės bei skolininko ir kreditorių interesų balansas yra fundamentalus ir turi būti ginami, siekiant užtikrinti palankią aplinką verslui ir patrauklią teisinę aplinką investicijoms.

Jeigu sąžiningumo vertinimas paliktas teismo diskrecijai, nes teisės aktai nepa-

²⁵⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. birželio 12 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-394-415/2015.

²⁵⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. spalio 31 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-376-219/2017.

²⁶⁰ Goda Ambrasaitė ir Rimvydas Norkus, *supra note*, 255.

teikia (ne)sąžiningo elgesio požymių, kyla klausimas, kokius veiksmus, kurie sukelia skolininko fizinio asmens verslininko nemokumą, turėtų vertinti teismas kaip nesąžiningus?

Taisyklė, kuri nustato reikalavimą vertinti asmens sąžiningumą, numatyta FABĮ 5 straipsnio 8 dalies 2 punkte²⁶¹, pagal ją bankroto byla negali būti iškelta, jeigu paaiškėja, kad fizinis asmuo per paskutinius 3 metus iki pareiškimo iškelti bankroto bylą priėmimo tapo nemokus dėl CK 6.67 straipsnyje nurodytų sudarytų kreditorių interesus pažeidžiančių sandorių, kurių sudaryti jis neprivalėjo, ar kitokių tyčinių veiksmų, kai, prisiimdamas skolinius įsipareigojimus ar sudarydamas kitus sandorius, pateikė neteisingą informaciją kreditoriams apie finansinę būklę, kad išvengtų atsiskaitymo su jais, ar dėl sąmoningo neveikimo, kad išvengtų atsiskaitymo su kreditoriais.²⁶² Jokie veiksmai, atlikti pasibaigus šiam laikotarpiui, negali būti vertinami sąžiningumo aspektu, nepaisant to, kad jie yra nemokumo priežastis.

Pažymėtina, kad Lietuvos Aukščiausiojo teismo aiškinimo praktika, draudusi sąžiningumo aspektu vertinti skolininko veiksmus, atliktus anksčiau nei prieš 3 metus iki pareiškimo iškelti bankroto bylą priėmimo, neužtikrino FABĮ 5 straipsnio 8 dalies 2 punkto tikslų įgyvendinimo tais atvejais, kai nesąžiningų veiksmų atlikimo momentas ir skolininko nemokumo atsiradimo momentas nesutampa. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2022 m. liepos 5 d. nutartimi civilinėje byloje Nr. e3K-7-155-823/2022 teismas patikslino savo ankstesnę praktiką ir suformulavo tokią teisės aiškinimo taisyklę: pagal FABĮ 5 straipsnio 8 dalies 2 punktą teismas atsisako iškelti fizinio asmens bankroto bylą, jeigu nustato dvi aplinkybes, kad: pareiškėjas tapo nemokus per 3 metus iki pareiškimo iškelti bankroto bylą priėmimo ir pareiškėjo nemokumo priežastis yra FABĮ 5 straipsnio 8 dalies 2 punkte nurodyti nesąžiningi veiksmai. Kasacinio teismo vertinimu,

²⁶¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. gruodžio 8 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-313-313/2021.

²⁶² Kauno apygardos teismo 2021 m. liepos 15 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2S-1347-555/2021; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. lapkričio 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-516/2014; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. sausio 9 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-65/2015; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. balandžio 24 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-242-248/2015; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. gruodžio 22 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-680-684/2015; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. vasario 17 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-87-701/2016; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. balandžio 8 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-208-313/2016; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. lapkričio 12 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-299-313/2020; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. sausio 9 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-65-969/2015; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. balandžio 8 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-208-313/2016; Klaipėdos apygardos teismo 2021 m. sausio 14 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2S-89-826/2021; Vilniaus apygardos teismo 2021 m. liepos 29 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2S-2095-864/2021.

kuomet abiejų aplinkybių laikas nesutampa, tai laikas, kada buvo atlikti nesąžiningi veiksmai (per paskutinius 3 metus iki pareiškimo iškelti bankroto bylą priėmimo ar anksčiau), nėra teisiškai reikšmingas juridinis faktas FABĮ 5 straipsnio 8 dalies 2 punkto taikymui, tačiau šie veiksmai turi būti esminė asmens tapimo nemokaus priežastis.

Kasacinis teismas savo praktikoje suformulavo pagrindinius kriterijus ir taisykles, kuriais remiantis reikėtų vadovautis, sprendžiant dėl siekiančio bankrutuoti fizinio asmens (ne)sąžiningumo.

Teismui sprendžiant dėl fizinio asmens bankroto bylos iškėlimo, fizinio asmens sąžiningumas vertintinas dviem aspektais: pirma, ar skolininkas, kreipdamasis dėl bankroto bylos iškėlimo, sąžiningai pateikė visą informaciją, antra, ar jis tapo nemokus elgdamasis sąžiningai.²⁶³ FABĮ 5 straipsnio 8 dalies 2 punkte reikalaujama, jog egzistuočių asmens nesąžiningo elgesio ir jo nemokumo priežastinis ryšys – nesąžiningumas turi daryti reikšmingą tiesioginę ar netiesioginę įtaką skolininko fizinio asmens nemokumui. Teismas fizinio asmens bankroto byloje privalo visais atvejais nustatyti priežastinį aplinkybių, įrodančių asmens nesąžiningus veiksmus ir jo nemokumą, ryšį.²⁶⁴ Skolininko veiksmai, net ir tie, kurie laikomi nesąžiningais, remiantis FABĮ, neturėtų trukdyti iškelti fizinio asmens bankroto bylą, jeigu jie nesukėlė skolininko nemokumo.²⁶⁵ Tai reiškia, kad menkaverčiai ir reikšmingos įtakos mokumui neturėję sandoriai arba kitoks fizinio asmens elgesys neturi užkirsti kelio jam bankrutuoti. Vertinant asmens galimybę bankrutuoti, taip pat aktualus ir jo nesąžiningas elgesys, kai asmuo, jau būdamas nemokus, reikšmingai padidina savo nemokumą.²⁶⁶ Taigi nesąžiningumas, užkertantis kelią iškelti fiziniam asmeniui bankroto bylą, gali būti konstatuojamas tiek dėl

²⁶³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. lapkričio 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-516/2014, *Teismų praktika* 42 (2014): 156–167.

²⁶⁴ Egėdija Tamošiūnienė ir kt., „Bankruptcy of natural persons in Lithuania: issues and solutions“, *European Scientific Journal* 9, 22 (2013): 79, žiūrėta 2016 m. sausio 24 d., <https://core.ac.uk/download/pdf/236408653.pdf>; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. spalio 7 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-496-219/2015. „Pirmosios ir antrosios instancijos teismai nustatė aplinkybes, patvirtinančias nesąžiningą kredito gavimą ir itin pasyvius pareiškėjos veiksmus, jai nesiekiant padidinti deklaruojamų darbo pajamų, iš kurių būtų galima vykdyti įsipareigojimus kreditoriams, padarė pagrįstas išvadas, kad toks pareiškėjos elgesys yra nesąžiningas, neatitinkantis reikalavimų, keliamų asmeniui, siekiančiam bankroto bylos jam iškėlimo. Tokiomis išvadomis teismai faktiškai konstatavo priežastinį ryšį tarp šių pareiškėjos nesąžiningų veiksmų ir jos negalėjimo atsiskaityti su kreditoriais, t. y. nemokumo būklės.“ Šiaulių apygardos teismo 2021 m. kovo 24 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2S-272-883/2021; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. balandžio 29 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-134-219/2020.

²⁶⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. lapkričio 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-516/2014.

²⁶⁶ Vilniaus apygardos teismo 2021 m. birželio 3 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2S-1570-779/2021; Kauno apygardos teismo 2021 m. balandžio 27 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2S-825-924/2021; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. lapkričio 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-516/2014; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. balandžio 16 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-217-969/2015.

konkrečių asmens veiksmų, tiek dėl jo neveikimo, kai nededama pakankamai pastangų atsiskaityti su kreditoriais ir dėl to asmuo patenka į nemokumo padėtį, kurią ir deklaruoja.²⁶⁷

Kaip jau minėta, (ne)sąžiningumo įrodinėjimas turi savo specifiką.²⁶⁸ Viena vertus, skolininkas fizinis asmuo turi pareigą sąžiningai teikti visą reikalingą bankroto bylai informaciją, kita vertus, atsižvelgiama į viešojo intereso egzistavimą bankroto byloje, kuriose teismas turi būti aktyvus (tai apima ir teisę rinkti įrodymus (CPK 179 straipsnis)).²⁶⁹ Kuriam bankroto proceso subjektui kyla sąžiningumo kriterijaus įrodinėjimo našta – ar skolininkui kyla pareiga įrodyti, kad jis veikė sąžiningai, remiantis bendrąja įrodinėjimo taisykle, įtvirtinta civilinėje teisėje, ar skolininko sąžiningumas turėtų būti preziumuojamas, ar tai kreditorių pareiga? Civilinėje byloje galiojant sąžiningumo prezumpcijai, asmuo laikomas sąžiningu, kol neįrodyta kitaip.²⁷⁰ Ši taisyklė taikytina ir sprendžiant bankroto bylos iškėlimo fiziniam asmeniui verslininkui klausimą, t. y. nesąžiningumas turi būti įrodytas, jo negalima preziumuoti. Teismo išvados dėl fizinio asmens verslininko nesąžiningumo neturi būti bendro pobūdžio, turi būti padarytos aiškios išvados dėl fizinio asmens nesąžiningo elgesio.²⁷¹ Dėl to teismas, vertindamas fizinio asmens verslininko nemokumą sukėlusias priežastis ir iš skolininko fizinio asmens kartu su pareiškimu iškelti jam bankroto bylą pateiktų duomenų bei kreditorių pateiktų duomenų (jei tokie pateikiami) nustatęs, kad yra pagrindas abejoti pareiškėjo sąžiningumu, jei tokių duomenų nepakanka pagrįstai išvadai, jog nemokumą lėmė nesąžiningi pareiškėjo veiksmai, padaryti, turi būti aktyvus ir pareikalauti, kad pareiškėjas pateiktų papildomus įrodymus, pagrindžiančius prisiimtų prievolių vykdymo ar kitas reikšmingas aplinkybes, kurių pagrindu galėtų padaryti pagrįstą išvadą dėl skolininko fizinio asmens sąžiningumo (nesąžiningumo) (FABĮ 5 straipsnio 3 dalies 1 punktas).²⁷²

Ar sąžiningumo sąlyga gali būti laikoma pagrindu, kuriuo remiantis teismas gali priimti arba atsisakyti priimti pareiškimą dėl fizinio asmens bankroto bylos iškėlimo? Ar tai esminė sąlyga, kurios buvimas / nebuvimas gali būti įrodytas tik nagrinėjant

²⁶⁷ Klaipėdos apygardos teismo 2021 m. balandžio 29 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2S-461-460/2021; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. spalio 7 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-796-219/2015.

²⁶⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. lapkričio 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-516/2014; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. liepos 5 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-434-686/2015.

²⁶⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. sausio 2 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-106/2014.

²⁷⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. lapkričio 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-516/2014, *Teismų praktika*, 42 (2014): 156–167.

²⁷¹ Vilniaus apygardos teismo 2021 m. balandžio 1 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2S-1066-565/2021.

²⁷² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. lapkričio 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-516/2014.

bylą iš esmės?²⁷³ Disertacijos autorės vertinimu, asmens sąžiningumas turi būti vertinamas ne tik pagal CK 6.67 straipsnio nuostatas, bet ir remiantis bendraisiais teisės principais. Sąžiningumas yra vienas iš bendrųjų teisės principų (CK 1.5 straipsnio 4 dalis), kiekviena sutarties šalis, turėdama sutartinių santykių, privalo elgtis sąžiningai (CK 6.158 straipsnio 1 dalis); sąžiningas elgesys yra privalomas tiek esant ikisutartiniams santykiams (CK 6.163 straipsnis), tiek sudarant sutartį (CK 6.162 straipsnis), tiek aiškinant jos turinį (CK 6.193 straipsnis), tiek ją vykdančiam (CK 6.200 straipsnis), tiek taikant restituciją (CK 6.222 straipsnis).

Kaip jau minėta, siekiančių bankrutuoti fizinių asmenų verslininkų sąžiningumas aktualus viso bankroto proceso metu. Tas pats laiko atžvilgiu pasakytina ir apie bankrutuojančio asmens ir kreditorių bendradarbiavimo, interesų derinimo principų taikymą. Nuo fizinio asmens, kuriam iškelta bankroto byla, sąžiningų pastangų priklauso Mokėjimo plano įvykdymo sėkmingumas, o kartu ir fizinio asmens verslininko bankroto tikslų įgyvendinimas. Fiziniam asmeniui nebendradarbiaujant ir nesiekiant maksimalaus galimo kreditorių reikalavimų tenkinimo, bankroto procesas bus nerezučiatyvus, nebus užtikrintas kreditorių interesų gynimas, kartu bus pažeista skolininko ir jo kreditorių interesų pusiausvyra.²⁷⁴ Tai reiškia, kad, sprendžiant bet kokius fizinio asmens bankroto proceso metu kilusius klausimus, priskirtus teismo kompetencijai, turi būti taikomos taisyklės dėl bankrutuojančio asmens sąžiningumo vertinimo, skolininko ir kreditorių interesų pusiausvyros išlaikymo ir kt.²⁷⁵

FABĮ nenustatyta, kad dėl savo neatidaus elgesio nemokus tapęs fizinis asmuo automatiškai laikomas nesąžiningu.²⁷⁶ Neatidus fizinis asmuo, netinkamai įvertinęs savo vykdomos ekonominės veiklos galimybes, taip pat gali būti laikomas sąžiningu ir jam gali būti keliama bankroto byla, jeigu nėra konstatuojami jo nesąžiningi veiksmai. Pateiktas sąžiningumo aiškinimas atitinka sisteminius BK teisės normų ryšius su FABĮ nuostatomis, nes pagal FABĮ 5 straipsnio 8 dalies 4 punktą asmenys, kurių nemokumą lėmė padaryti nusikaltimai ar baudžiamieji nusižengimai, praėjus tam tikram laikui

²⁷³ Goda Ambrasaitė ir Rimvydas Norkus, *supra note*, 255: 181–182.

²⁷⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. gegužės 7 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-263-706/2015; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. vasario 21 d. nutartis civilinėje byloje 3K-3-52-248/2018; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. balandžio 18 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-144-219/2019.

²⁷⁵ Kauno apygardos teismo 2021 m. kovo 9 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2S-587-555/2021.

²⁷⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. spalio 7 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-496-219/2015; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. balandžio 16 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-217-969/2015“.

(išnykus teistumui), įgyja teisę kreiptis į teismą dėl bankroto bylos iškėlimo.²⁷⁷

Nesąžiningu fizinis asmuo verslininkas pripažintinas ir tuomet, jeigu duomenys apie skolų atsiradimo pagrindą, skolininko elgesį su savo vykdomo individualaus verslo finansais teikia pagrindą daryti išvadą, kad jis sąmoningai (kryptingai) leido susidaryti skoloms, tikėdamasis, jog nepatenkinti kreditorių reikalavimai bus nurašyti, ar kitais būdais elgėsi itin nerūpestingai, konkrečiomis aplinkybėmis jo elgesį vertinant pagal protingumo ir teisingumo principus.²⁷⁸ Ir jeigu toks fizinio asmens nesąžiningas elgesys turėjo reikšmingą įtaką fizinio asmens verslininko nemokumui, tai gali būti pagrindas atsakyti iškelti bankroto bylą. Fizinio asmens verslininko, siekiančio bankroto bylos iškėlimo, elgesys turi būti vertinamas pagal protingumo ir teisingumo principus, atsižvelgiant į konkrečias bylos aplinkybes, reikia atsižvelgti ne tik į objektyvųjį, bet ir subjektyvųjį sąžiningumo kriterijų (išsilavinimą, gyvenimo patirtį, veiklos pobūdį, kuri kiekvienu individualiu atveju gali būti skirtinga).

Vertinant fizinio asmens verslininko elgesį kreditų gavimo atvejais, būtina nustatyti, ar asmuo pasiskolintas lėšas naudojo savo vykdomo individualaus verslo poreikiams tenkinti ar asmeniniams (šeimoms) poreikiams, kokia apimtimi fizinis asmuo verslininkas savo veiksmais (neveikimu) prisidėjo prie individualaus verslo poreikių atsiradimo ar padidėjimo, ar šių individualaus verslo poreikių nebuvo galima patenkinti kitais būdais, neprisiimant įsipareigojimų kreditoriams, ar šiems individualaus verslo poreikiams patenkinti pasiskolintos lėšos buvo naudojamos protingai, kokių veiksmų ėmėsi asmuo, siekdamas išvengti skolinimosi. Teismai taip pat turėtų vertinti, ar kredito institucijos tinkamai vykdė savo pareigas, suteikdamos fiziniam asmeniui – verslininkui kreditus. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas yra išaiškinęs, kad kito asmens kreipimasis į teismą, siekiant padidinti fizinio asmens įsipareigojimus, tam tikrais atvejais galėtų būti laikomas nesąžiningu elgesiu FABĮ prasme. Teisės kreiptis į teismą įgyvendinimas negali būti laikomas nesąžiningu elgesiu, nenustačius papildomų aplinkybių,

²⁷⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. birželio 27 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-337-915/2017; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. gruodžio 22 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-680-384/2015; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. lapkričio 29 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-434-421/2017; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. sausio 9 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-65/2015; Kauno apygardos teismo 2021 m. sausio 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2S-155-924/2021.

²⁷⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. balandžio 29 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-134-219/2020; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. balandžio 9 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-190-706/2015; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. spalio 7 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-796-219/2015; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. lapkričio 29 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-434-421/2017.

kurios pagrįstų, kad savo teisėmis asmuo naudojosi nesąžiningai.²⁷⁹ Kasacinis teismas taip pat yra nurodęs, kad duomenys apie skolinų lėšų panaudojimą gali būti reikšmingi, sprendžiant dėl asmens, siekiančio bankroto procedūros sąžiningumo, ypač kai paskolos sutarčių sudaroma daug ir skolinamasi didelės sumos, tačiau tokių duomenų nepateikimas ar neišsamus pateikimas kartu su prašymu kelti bankroto bylą savaime nėra pagrindas konstatuoti pareiškėjo nesąžiningumą, lėmusį nemokumą.²⁸⁰

Laidavimo ir hipotekos įsipareigojimų įtaka skolininko fizinio asmens verslininko sąžiningumui taip pat akivaizdi. Pareiškėjas, tik pridėjęs prie pareiškimo iškelti fizinio asmens bankroto bylą Sutarčių ir teisių suvaržymų registro išrašą, tačiau nepateikdamas duomenų apie suteiktus kitus prievolių įvykdymo užtikrinimo būdus, kreditorių atžvilgiu elgiasi nesąžiningai. Priešingas aiškinimas lemtų, kad svarbios informacijos apie savo įsipareigojimus nepateikimas yra paskata, suteikianti galimybę asmeniui, siekiančiam atkurti mokumą, išsaugoti savo turtą (jo dalį) ir tokiu būdu atsidurti geresnėje padėtyje nei kreditoriai, kurių reikalavimai nebūtų patenkinti visa apimtimi.²⁸¹

Fizinio asmens verslininko nesąžiningas elgesys kreipiantis į teismą dėl bankroto bylos jam iškėlimo gali pasireikšti taip pat ir tuo, kad jis pateikia tikrovės neatitinkančias žinias apie savo kaip fizinio asmens verslininko mokumą (tiek įsipareigojimų dydį, tiek turtą), jas nusišypsodamas ar iškreipdamas. Kasacinis teismas taip pat yra nurodęs, kad neteisingos informacijos apie įsiskolinimų dydį (fiktyvių sutarčių) pateikimas gali lemti atsisakymą kelti bankroto bylą tiek mokumo, tiek sąžiningumo aspektu, tačiau tokios aplinkybės turi būti patikimai nustatytos ir pagrįstos įrodymais, o ne prielaidomis.²⁸² Bankroto bylos iškėlimo stadijoje nustatę informacijos nepateikimo faktą teismas vis tiek turėtų būti aktyvus ir pagal FABĮ 5 straipsnio 3 dalies 1 punktą įpareigoti skolininką fizinį asmenį verslininką pateikti teismui bankroto bylai nagrinėti reikalingus papildomus dokumentus. Jeigu po fizinio asmens verslininko bankroto bylos iškėlimo paaiškėja, kad šis pateikė neteisingą informaciją apie savo turtą, pajamas, įsipareigojimus, nemokumo priežastis ar kita ir dėl to Mokėjimo plane nustatytos prie-

²⁷⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. birželio 3 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-342-248/2015.

²⁸⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. balandžio 24 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-242-248/2015; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. spalio 7 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-496-219/2015.

²⁸¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. gruodžio 20 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-516-313/2018.

²⁸² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. balandžio 24 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-242-248/2015.

monės gali būti neįvykdytos, tokiu atveju teismas nutraukia bankroto bylą pagal FABĮ 10 straipsnio 1 dalies 3 punktą, o šiuo pagrindu nutraukta fizinio asmens bankroto byla sukelia rimtus procesinius padarinius – draudimą 10 metų kelti bankroto bylą nuo bankroto bylos nutraukimo momento (FABĮ 5 straipsnio 8 dalies 5 punktas).

Įvertinus tai, jog Lietuvos Respublikoje gali būti tiesiogiai taikomi ES teisės aktai, o vienos valstybės narės priimtas teismo sprendimas iškelti ar nutraukti fizinio asmens bankroto bylą gali būti vykdomas Lietuvos Respublikoje, matyti, kad FABĮ 5 straipsnio 8 dalies 5 punktas taikomas net ir tada, kai bankroto procesas buvo nutrauktas kitoje ES valstybėje.²⁸³ Bylos nutraukimas – kraštutinė priemonė, todėl formalus jos taikymas ne visada suderinamas su FABĮ tikslais.²⁸⁴ FABĮ 16 straipsnyje nustatytos fizinio asmens verslininko (IĮ dalyvio) teisės ir pareigos turi būti vykdomos nuosekliai ir realiai, o ne vien formaliai, jų įgyvendinimas turi būti kontroliuojamas viso individualios įmonės bankroto proceso metu.

JK tiesioginio reikalavimo, kad bankrutuoti norintis fizinis asmuo būtų sąžiningas, nėra. Tačiau tai nereiškia, kad nesąžiningi asmenys gali elgtis laisvai ir nekontroliuojami bankrutuoti. JK teismas turi kompetenciją spręsti dėl asmens nesąžiningumo ir piktnaudžiavimo teise.²⁸⁵ Vokietijos nemokumo statute „sąžiningumo“ kriterijus taip pat tiesiogiai neįtvirtintas. Kita vertus, remiantis Vokietijos nemokumo statuto 1 straipsniu, kuriame nurodytas nemokumo proceso tikslas, darytina išvada, kad tik sąžiningam skolininkui gali būti taikomos tam tikros privilegijos.²⁸⁶ Vokietija yra viena tų valstybių, kurioje po fizinio asmens bankroto proceso nebūtinai turi prasidėti atleidimo nuo likusių skolų sumokėjimo procesas, nes toks procesas siejamas su tam tikromis papildomomis sąlygoms, t. y. skolininko sąžiningumo faktu. Vadinas, Vokietijoje nustatyti fizinio asmens verslininko sąžiningumą reikia ne dėl bankroto bylos pradėjimo, o dėl galimybės atleisti fizinį asmenį nuo negrąžintų skolų, įvykdžius Mokėjimo planą. Vokietijoje nesąžiningo bankroto atveju baudžiamoji atsakomybė gali kilti ne tik bankrutavus juridiniam, bet ir fiziniam asmeniui.

Priešingai nei Vokietijoje, Latvijoje visas fizinio asmens mokumo atkūrimo

²⁸³ Vilniaus apygardos teismo 2021 m. kovo 18 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2S-936-432/2021.

²⁸⁴ Šiaulių apygardos teismo 2021 m. balandžio 7 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2S-304-883/2021.

²⁸⁵ Ian F. Fletcher, *Insolvency in private international law, National and international approaches*, Second edition (Oxford University press, 2005), 53.

²⁸⁶ Vokietijos nemokumo statuto 1 straipsnis numato, kad „nemokumo procesas yra skirtas bendriems skolininko kreditorių interesams patenkinti, jis vyksta realizuojant skolininko turtą ir paskirstant gautas įplaukas arba taikiai susitariant – parengiant nemokumo (reorganizavimo) planą, ypač siekiant išlaikyti įmonę. Sąžiningam skolininkui gali būti suteikiama galimybė nurašyti skolas, likusias pasibaigus nemokumo procedūrai“.

procesas yra vientisas ir neskirstomas į atskiras kategorijas, o skolininko sąžiningumas tikrinamas tik fizinio asmens bankroto proceso pradžioje (priimant sprendimą dėl bankroto bylos (ne)iškėlimo). Latvijoje fizinio asmens nemokumo procedūros netaikomos ar nutraukiamos asmeniui, kuris (Latvijos nemokumo įstatymo 130 straipsnis) per paskutinius trejus metus iki fizinio asmens nemokumo procedūrų pradžios savo kreditoriams sąmoningai pateikė klaidingą informaciją; suteiktą paskolą (kreditą) išleido kitiems tikslams, nei nurodyta paskolos (kredito) sutartyje, ir įsiteisėjo kompetentingos institucijos sprendimas baudžiamojame byloje; per pastaruosius 10 metų iki fizinio asmens nemokumo procedūrų pradžios dalyvavo fizinio asmens nemokumo procedūroje ir buvo atleistas nuo tokių pačių įsipareigojimų; per pastaruosius 5 metus iki fizinio asmens nemokumo procedūrų pradžios ar per fizinio asmens nemokumo procedūras įsigaliojo kompetentingos institucijos sprendimas baudžiamojame byloje, kuriuo nustatyta, kad skolininkas vengė mokėti mokesčius; jei pastaraisiais metais, iki pradėdant nemokumo procedūras, skolininkas fizinis asmuo dalyvavo nemokumo procedūrose, pagal kurias nebuvo atleistas nuo skolinių įsipareigojimų.

Atsižvelgiant į tai, kad Latvijos nemokumo įstatymas numato tam tikras skolų kategorijas, nuo kurių fizinis asmuo negali būti atleistas inicijuojant nemokumo procedūras (pavyzdžiui, administracinių nuobaudų skolos), Latvijos teismas negali pradėti nemokumo procedūrų fiziniam asmeniui, kuris neturi perspektyvų būti atleistas nuo skolinių įsipareigojimų (Latvijos nemokumo įstatymo 129 (2) straipsnis).²⁸⁷ Estijoje skolininko fizinio asmens sąžiningumo kriterijus yra akivaizdesnis nutraukiant bankroto procedūrą ir procedūros, skirtos atleisti skolininką nuo įsipareigojimų, metu. Skolininkas fizinis asmuo, neteisėtai pažeidęs kreditorių interesus, neturi galimybės būti atleistas nuo įsipareigojimų ir „pradėti gyvenimą iš naujo“. Pavyzdžiui, Estijoje, teismas atsisako atleisti skolininką fizinį asmenį nuo įsipareigojimų, jeigu skolininkas neteisėtai pažeidė įsipareigojimą pateikti svarbią informaciją (pavyzdžiui, apie gyvenamosios vietos ar įsisteigimo vietos pokyčius, pajamas ar gautą turtą) ir taip pakenkė kreditorių interesams.

Sąlyga fizinio asmens bankroto bylai iškelti – būti sąžiningam – galioja ir Švedijoje. Sąžiningu bankrutuojančiu fiziniu asmeniu Švedijoje laikomas fizinis asmuo, jeigu prisiimdamas įsipareigojimus jis neturėjo tikslų jų nevykdyti, t. y. jeigu nežinojo, neketino ir nesiekė nevykdyti prisiimtų įsipareigojimų. Švedijoje, vertinant asmens sąžiningumą, yra nagrinėjamos skolininko fizinio asmens prisiimtų įsipareigojimų tikslinės

²⁸⁷ Latvijos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. birželio 11 d. sprendimas byloje Nr. SPC-13/2019.

paskirtys, pavyzdžiui, jeigu įsipareigojimai imti dėl didelio neatsakingumo (azartiniai lošimai, kiti žalingi įpročiai), tokiu atveju bankroto procesas tokiam fiziniam asmeniui negalimas. Skolos negali būti susidariusios iš kompensacijos, priteistos nukentėjusiems dėl kriminalinio nusikaltimo asmenims, taip pat skolininkui fiziniam asmeniui praeityje neturi būti uždrausta vykdyti ekonominę veiklą (dažniausiai taikoma sukčiavimo mokesčių srityje atvejais).²⁸⁸

Pateikta nemokumo (bankroto) įstatymų analizė leidžia daryti išvadą, kad tiriamosiose užsienio valstybėse, kaip ir Lietuvoje, egzistuoja panašūs pagrindai fizinio asmens bankroto bylai inicijuoti, t. y. turi būti tenkinamos dvi pagrindinės sąlygos – nustatomas fizinio asmens nemokumas ir jo sąžiningumas. Autorės vertinimu, tokia tiriamųjų užsienio valstybių praktika skolininkų – fizinių asmenų atžvilgiu laikytina liberalia. Nors Lietuva FABĮ priėmė viena paskutinių Europos Sąjungoje, sąlygos bankrutuoti mūsų šalyje yra palyginti sunkios. Tik kelios tiriamosios užsienio valstybės (Latvija, Estija), kaip ir Lietuva, numato papildomas sąlygas, keliamas fiziniam asmeniui dėl bankroto bylos inicijavimo. Lietuvoje teismas, orientuodamasis į sąžiningumo kriterijų, visais atvejais privalo nustatyti priežastinį aplinkybių, įrodančių asmens nesąžiningus veiksmus ir jo nemokumą, ryšį.²⁸⁹

Latvijoje ir Estijoje fizinio asmens nemokumas negali būti piktnaudžiavimo ar nusikalstamos veiklos pasekmė. Latvijoje ir Lietuvoje įtvirtinta pakartotinumą laiko sąlyga bankroto procesui inicijuoti, t. y. 10 metų terminas. Pasak prof. dr. V. Mizaro, ši nuostata turėtų būti vertinama kritiškai. Jo nuomone, teoriškai galima manyti, kad fizinis asmuo galėtų kreiptis dėl bankroto bylos iškelimo kas 10 metų, o tai iš esmės gali destabilizuoti ekonominę apyvertą ir neskatinti atsakomybės už prisiimamas prievoles ir netgi bendrąją prasme už savo veiksmus. Sutiktina su tokia V. Mizaro pozicija ir ją papildant siūlytina individualiu verslu užsiimantiems fiziniams asmenims – verslininkams ir siekiantiems bankrutuoti daugiau nei vieną kartą nustatyti tam tikrus apribojimus, siekiant išvengti piktnaudžiavimo individualų verslą inkorporuota forma vykdančių fizinių asmenų bankroto institutu, t. y. panaikinti galimybę fiziniam asmeniui, kuris dėl savo inkorporuoto individualaus verslo skolų ketina inicijuoti fizinio asmens verslininko bankrotą, pakartotinio fizinio asmens verslininko bankroto bylos iškelimo galimybę.

Apibendrinant pasakytina, kad FABĮ tiesiogiai įtvirtinta, kad tik sąžiningam fi-

²⁸⁸ Tomas Aitis, *Fizinių asmenų bankrotas* (Tomas Aitis, 2013), 26–27.

²⁸⁹ Egidija Tamošiūnienė ir kt., *supra note*, 264: 79.

ziniam asmeniui gali būti iškeliama fizinio asmens bankroto byla, tuo tarpu IĮ bankroto bylai iškelti šio juridinio asmens dalyvio sąžiningumo aspektas iš viso nenustatinėjamas. Vadovaujantis galiojančiu reglamentavimu, susiklosčius aplinkybėms, nurodytoms FABĮ 5 straipsnio 8 dalies 6 punkte ir 5 straipsnio 10 dalyje, esminė sąlyga fizinio asmens bankroto procesui inicijuoti - IĮ bankroto bylos inicijavimo metu nevertinama ir teismas aiškinasi kitas aplinkybes (tarp kurių sąžiningumo vertinimas neatliekamas), ir tai, tyrėjos vertinimu, nėra teisinga. Autorės nuomone, būtent dėl specifinio IĮ statuso (ir su tuo siejama IĮ neribota civiline atsakomybe), tikslinga FABĮ / JANĮ nuostatas papildyti IĮ dalyvio sąžiningumo kriterijumi.

2.5. SPECIALIOS INFORMACIJOS, PATEIKTINOS TEISMUI SIEKIANT IĮ IR IĮ DALYVIO BANKROTO BYLŲ IŠKĖLIMO, SANTYKIS

Be bendrųjų CPK 111 straipsnyje kiekvienam procesiniam dokumentui keliamų reikalavimų, FABĮ 4 straipsnio 3 dalis ir JANĮ 17 straipsnis nustato specialiąją informaciją, kurią reikia pateikti teismui, siekiant iškelti bankroto bylą²⁹⁰.

FABĮ ir JANĮ nuostatos patvirtina, kad bankroto bylos iškėlimo procesą teismine tvarka sudaro du savarankiški etapai (stadijos), kurių metu atliekami du atskiri procesiniai veiksmai. Pirmoje stadijoje sprendžiamas paties pareiškimo iškelti IĮ / fiziniam asmeniui verslininkui (IĮ dalyviui) bankroto bylą priėmimo klausimas, t. y. teismas, inter alia, patikrina, ar pareiškimas paduotas nepažeidžiant teisingumo taisyklių (FABĮ 4 straipsnio 1 dalis, JANĮ 15 straipsnio 1 dalis), ar pareiškėjas, prašantis iškelti bankroto bylą, informavo savo kreditorius apie ketinimą pateikti pareiškimą iškelti bankroto bylą (FABĮ 4 straipsnio 2 dalis), ar pareiškimo forma ir turinys atitinka nustatytus reikalavimus (FABĮ 4 straipsnio 3–4 dalys, JANĮ 17 straipsnis, CPK 111 straipsnis). Pažymėtina, kad pagal aktualų teisinį reguliavimą pirmajame etape teismas neturi nustatyti, ar fiziniam / juridiniam asmeniui gali būti iškelta bankroto byla, nes tai turi būti nustatoma nagrinėjant bylą iš esmės²⁹¹, t. y. jau antrajame etape. Taip pat kasacinis teismas yra išaiškinęs, kad pareiškimo dėl bankroto bylos iškėlimo priėmimo klausimas neturi būti sprendžiamas pernelyg formaliai. Neturi būti reikalaujama perteklinių ar akivaizdžių

²⁹⁰ Lietuvos Aukščiausiojo teismo el. tinklalapis, „2017 gegužės 10 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. bylų apžvalga bylose dėl fizinių asmenų bankroto“, žiūrėta 2021 m. kovo 20 d., https://www.lat.lt/data/public/uploads/2018/01/apzvalga_fiziniu_asmenu_bankroto_bylose.pdf.

²⁹¹ Klaipėdos apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2021 m. rugsėjo 30 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2S-902-642/2021.

įrodymų.²⁹² Pareiškėjui privaloma pateikti įstatyme nurodytą informaciją, o pateiktos informacijos teisingumas vertinamas bankroto bylos iškėlimo stadijoje, taip pat jau iškėlus bankroto bylą ir nagrinėjant ją iš esmės.²⁹³ Paaaiškėjus aplinkybei, kad pareiškėjas pateikė neteisingą informaciją apie savo turimą, turimus įsipareigojimus, kitą informaciją, bankroto byla gali būti nutraukiama.²⁹⁴

Pažymėtina, kad nors tinkamas kreipimosi į teismą tvarkos įgyvendinimas yra į teismą besikreipiančių asmenų pareiga, teismų praktikoje turėtų būti užtikrinama teisės kreiptis į teismą universalumo, procesiniams dokumentams keliamų formos ir turinio reikalavimų ir civilinio proceso efektyvumo proporcija. Dėl to visi formalūs reikalavimai, kuriuos turi atitikti pareiškimas dėl bankroto bylos iškėlimo, turi būti suprantami ne kaip savitiksliis dalykas, o taikomi taip, kad nevaržydami suinteresuoto asmens teisės kreiptis į teismą kartu nepažeistų šalių procesinio lygiateisiškumo ir sudarytų sąlygas teismui efektyviai vykdyti teisingumą.²⁹⁵

Individualios įmonės / fizinio asmens verslininko pareiškime dėl bankroto bylos iškėlimo privalo būti nurodytos priežastys, dėl kurių prašoma iškelti bankroto bylą, t. y. aplinkybės, kurios lėmė, kad IĮ (inkorporuotos individualaus verslo formos bankroto atveju) bei fizinis asmuo verslininkas (IĮ dalyvio bankroto atveju) patyrė nemokumą²⁹⁶ (JANĮ 17 straipsnio 1 dalies 2 punktą, FABĮ 4 straipsnio 3 dalis). JANĮ šiuo atveju pateikta gana bendra deklaratyvi nuostata, nereikalaujanti tokios nuostatos pagrindinimo įrodymais, tuo tarpu FABĮ papildomai detalizuota, kad turi būti pridėdami nemokumą pagrindžiantys dokumentai (jeigu fizinis asmuo gali juos pateikti), taip pat papildomai pateikiami fizinio asmens duomenys ryšiams palaikyti (gyvenamosios vietos adresas, telefono ryšio numeris, elektroninio pašto adresas ir kiti), taip pat gali būti siūloma bankroto administratoriaus kandidatūra (juridinio asmens bankroto bylos atveju nemokumo kandidatūros pats iniciatorius pateikti negali, išskyrus neteismo bankroto atvejį). Sunku vertinti, kodėl įstatymų leidėjas nereikalauja priešasčių pagrįsti įrodymais, tačiau tyrimo autorės vertinimu JANĮ 17 straipsnio 1 dalies 2 punktą pildytinas papildomai nustatant įrodymų reikalingumą.

²⁹² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. gruodžio 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-561/2014, *Teismų praktika*, 42 (2014), 168–185; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. balandžio 30 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-269-219/2015; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. birželio 11 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-379-701/2015.

²⁹³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. gruodžio 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-561/2014.

²⁹⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. balandžio 30 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-269-219/2015.

²⁹⁵ Šiaulių apygardos teismo 2014 m. spalio 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr.2S-982-440/2014.

²⁹⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. spalio 18 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-355-695/2017.

Prie pareiškimo iškelti bankroto bylą fiziniam asmeniui verslininkui pateikiamos informacijos taip pat pridedami skolininko gaunamas ir (ar) numatomas gauti pajamas patvirtinantys dokumentai (FABĮ 4 straipsnio 4 dalies 2 punktas). Vertinant fizinio asmens verslininko (ne)mokumą, turėtų būti atsižvelgta į tai, ar jis gauna ir numato gauti pajamų, ar papildomai dirba pagal darbo sutartį ir gauna fiksuotą / kintamą atlyginimą darbo užmokesčio forma, ar gaunamos (nefiksuotos) pajamos tik iš inkorporuoto individualaus verslo veiklos, į kitas pajamas iš juridinių / fizinių asmenų, kurias fizinis asmuo verslininkas numato gauti periodiškai ar kaip vienkartinės pajamas ir per visą bankroto procesą. Inkorporuotos individualaus verslo formos bankroto bylos atveju tokios informacijos pateikti JANĮ nenumato.

Prie inkorporuotos individualaus verslo formos pareiškimo teismui dėl bankroto bylos iškėlimo pridedami dokumentai, kuriais patvirtinamas teisės kreiptis į teismą dėl bankroto bylos iškėlimo atsiradimas (JANĮ 16 straipsnis), taip pat dokumentai, kuriais patvirtinama, kad juridinis asmuo atitinka bankroto bylos iškėlimo sąlygas (JANĮ 17 straipsnio 2 dalies 1–2 dalys). Kitaip tariant, IĮ bankroto bylos iniciatorius turi įrodyti, kad suėjo terminas, skirtas prievolei įvykdyti, susitarimui dėl pagalbos sudaryti (JANĮ 10 straipsnis) ar sprendimui bankroto procesą vykdyti ne teismo tvarka; arba kreditoriaus ar juridinio asmens pranešimo apie inicijuojamą nemokumo procesą įteikimui, jeigu anksčiau sudarytas susitarimas dėl pagalbos yra nevykdomas arba netinkamai vykdomas; arba likvidatoriaus pranešimo apie inicijuojamą bankroto procesą kreditoriams įteikimui; arba kreditoriaus pranešimo apie inicijuojamą bankroto procesą juridiniam asmeniui įteikimui, jeigu antstolis grąžino kreditoriui vykdomuosius dokumentus, nes IĮ neturi turto ar pajamų, iš kurių gali būti tenkinami reikalavimai (JANĮ 16 straipsnio 1 dalis). Taip pat reikia įrodyti esant nemokumo būseną ir patvirtinti, kad jai nėra keliama restruktūrizavimo byla (JANĮ 21 straipsnio 2 dalis).

FABĮ 4 straipsnio 4 dalies 3 punkte nustatyta, kad fizinis asmuo verslininkas kartu su pareiškimu dėl bankroto bylos jam iškėlimo privalo pateikti duomenis apie turimą turtą ir nurodyti turto vertę (reikalavimo pateikti įrodymus apie turimo turto vertę FABĮ nenumato). Prie pareiškimo teismui iškelti fizinio asmens verslininko bankroto bylą pridedamas pareiškėjo turimo viso turto sąrašas (nekilnojamasis turtas; sąskaitose esančios lėšos, nurodant sąskaitas kredito įstaigose; grynieji pinigai, jeigu jų suma viršija 1 MMA; akcijos, kiti vertybiniai popieriai ir kitas turtas) ir fizinio asmens verslininko nurodoma jo vertė. FABĮ nenustatyta pareiga pareiškėjui įrodyti aplinkybes, kad jis kito turto, išskyrus tą, apie kurį pateikė duomenis, neturi ir nereikia to

patvirtinti rašytiniais įrodymais, gautais iš registru ir kitų įstaigų. Duomenų iš visų (ar daugumos) Lietuvoje veikiančių finansinių įstaigų apie šiose įstaigose turimas sąskaitas ir lėšas jose, taip pat duomenų iš darbdavio apie galimybes gauti didesnę darbo užmokestį, darbdavio taikomas skatinimo priemones, galimus papildomus darbus, registruose esančios informacijos nepateikimas nepatvirtina fizinio asmens nesąžiningumo, siekio nuslėpti turimą turtą ar faktinį mokumą.²⁹⁷ JANĮ atitinkamai prašoma pateikti juridinio asmens finansinių ataskaitų rinkinį už laikotarpį nuo ataskaitinių finansinių metų pradžios iki pareiškimo teismui dėl nemokumo bylos iškėlimo pateikimo dienos ir praėjusių finansinių metų finansinių ataskaitų rinkinį, jeigu jis nėra pateiktas JAR, taip pat II sąskaitų, įskaitant areštuotų sąskaitų sąrašas (JANĮ 17 straipsnio 1 dalies 4 ir 7 punktai).

Siekiant nustatyti, ar fizinis asmuo verslininkas yra nemokus individualaus verslo, veikiančio inkorporuota forma bankroto bylos inicijavimo atveju, būtina tiksliai nustatyti jo turimo turto vertę. Turtas turėtų būti suprantamas plačiai, ne tik kaip asmens turimas materialus (kilnojamasis ir nekilnojamasis turtas), bet ir kaip nematerialus turtas (lėšos sąskaitose, finansinis turtas, reikalavimo teisės ir pan.), taip pat ne tik asmeninės nuosavybės, bet ir bendrosios nuosavybės teise turimas turtas. Reikalavimo teisės yra realus turtas, įtrauktinas į pareiškėjo, inicijuojančio bankroto bylos iškėlimą, turto masę, sprendžiant dėl pareiškėjo turimo turto ir įsiskolinimų santykio ir reikalavimo teisės įgyvendinimo galimybių sumažinant ar visiškai padengiant įsiskolinimus. Nustatant turimo turto apimtį ir jo vertę, turėtų būti atsižvelgta į realią turto vertę, egzistuojančią rinkoje, turimo turto likvidumą bei galimybes šį turtą panaudoti atsiskaityti su kreditoriais. Antai, vien nelikvidaus turto, kuris negali būti panaudotas kreditorių reikalavimams tenkinti, turėjimas nepagrindžia skolininko mokumo. Nustatant turto vertę, taikytina CPK 178 straipsnyje įtvirtinta bendroji įrodinėjimo naštos paskirstymo taisyklė.

Pažymėtina, kad reikalavimo pareiškėjui dėl bankroto bylos inkorporuotos individualaus verslo formos bankroto bylos iškėlimo pateikti įrodymus apie turimo nekilnojamojo turto vertę FABĮ nenumato, pakanka pridėti viso turto (įskaitant ir nekilnojamojo) sąrašą bei pačiam pareiškėjui nurodyti nekilnojamojo turto vertę, tik nėra aišku, kaip turėtų būti įvertintas norinčio bankrutuoti asmens turtas (jo nuožūra, pagal valstybės registre įrašytą vertę, jei turtas registruotas, pagal įsigijimo kainą ir pan.)

²⁹⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. gruodžio 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-561/2014; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. vasario 17 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-39-313/2017.

(FABĮ 4 straipsnio 4 dalies 3 punktas).²⁹⁸ Fizinio asmens verslininko bankroto byla gali būti nutraukiama paaiškėjus aplinkybei, jog pareiškėjas pateikė neteisingą informaciją apie savo turta, turimus įsipareigojimus.

Tyrėjos vertinimu, fiziniam asmeniui verslininkui, siekiančiam bankroto bylos iškelimo ir turinčiam nekilnojamojo turto, turėtų pakakti pateikti teismui Lietuvos Respublikos nekilnojamojo turto registro (NTR) duomenis, kuriuose nurodyta nekilnojamojo turto vidutinė rinkos vertė, ir tik esant atvejui, jeigu suinteresuoti asmenys (kreditoriai) nesutinka su pateikta nekilnojamojo turto verte, šie turėtų pateikti įrodymus, kuriais pagrįstų, kad nekilnojamojo turto vertė yra kitokia. Byloje esant keletui skirtingą nekilnojamojo turto vertę patvirtinančių įrodymų, abejonės dėl tikrosios nekilnojamojo turto vertės teismas turi pašalinti, pareikalaudamas, kad pareiškėjas pateiktų papildomų nekilnojamojo turto vertę patvirtinančių įrodymų, arba paskirdamas byloje nekilnojamojo turto vertės nustatymo ekspertizę, ją paskirdamas ir įvertindamas per proceso ekonomiškumo ir koncentracijos principų prizmę (t. y. ar pateikti įrodymai pakankami nekilnojamojo turto vertei pagrįsti, ar papildomų įrodymų pateikimas užvilkins bankroto bylos eigą ir padidins jos sąnaudas).²⁹⁹

Be kita ko, kartu su pareiškimu dėl bankroto bylos iškelimo teismui pateikiami duomenys apie fizinio asmens verslininko įkeistą turta, suteiktus kitus prievolių įvykdymo užtikrinimo būdus ir kitus įsipareigojimus (FABĮ 4 straipsnio 4 dalies 4 punktas). Analogiškai inkorporuotos individualaus verslo formos atveju teismui reikia pateikti informaciją apie įkeistą turta ir įkeitimu ar hipoteka užtikrintus įsipareigojimus (JANĮ 17 straipsnio 1 dalies 6 punktas). CPK 746 straipsnio 5 dalyje nustatyta, kad tais atvejais, kai skolininkui (įkeisto turto savininkui) pradėta bankroto procedūra, įkeistas turtas parduodamas ir hipotekos ar įkeitimo kreditorių reikalavimai tenkinami atitinkamai FABĮ / JANĮ nustatyta tvarka. Išskėlus fizinio asmens verslininko bankroto bylą išieškojimas iš šio skolininko turto, taip pat ir įkeisto, turi būti vykdomas FABĮ / JANĮ nustatyta tvarka, o CPK 747 straipsnio nuostatos tokiu atveju netaikytinos (CPK 626 straipsnio 1 dalies 3 punktas). Atsižvelgiant į imperatyvų FABĮ nuostatų pobūdį, vyks-

²⁹⁸ Vilniaus apygardos teismo 2021 m. liepos 15 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2S-1958-577/2021; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. gruodžio 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-561/2014, *Teismų praktika* 42 (2014): 168–185, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. balandžio 30 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-269-219/2015; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. birželio 11 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-379-701/2015.

²⁹⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. birželio 11 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-379-701/2015; Vilniaus apygardos teismo 2016 m. lapkričio 21 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2S-2676-781/2016; Šiaulių apygardos teismo 2016 m. rugsėjo 21 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2S-897-440/2016.

tant fizinio asmens verslininko bankroto procesui teismo suteiktas leidimas išieškoti iš įkeisto turto be hipotekos kreditoriaus sutikimo negali būti realizuojamas, nes bendrųjų vykdymo procesą reglamentuojančių CPK nuostatų taikymas bankroto proceso metu yra sustabdomas. Kita vertus, fiziniam asmeniui verslininkui iškelta bankroto byla, esant įstatyme nustatytoms sąlygoms (FABĮ 10 straipsnis), gali būti nutraukta. Tokiu atveju sustabdyta vykdomoji byla gali būti atnaujinama išieškotojo ar skolininko fizinio asmens verslininko pareiškimu arba antstolio iniciatyva (CPK 628 straipsnis) ir išieškojimas gali būti tęsiamas CPK nustatyta tvarka. Tęsiant išieškojimą CPK nustatyta tvarka vėl tampa aktualus teismo leidimas išieškoti iš hipoteka įkeisto turto, jeigu hipotekos kreditorius tokio sutikimo neduoda.³⁰⁰ Neribotos civilinės atsakomybės juridinio asmens ir jos savininko turto bendrumas lemia ir individualios įmonės, kaip neribotos civilinės atsakomybės juridinio asmens, bankroto proceso ypatumus, t. y. kai bankroto byla iškeliama individualiai įmonei, visi kreditoriai savo finansinius reikalavimus turi pareikšti JANĮ nustatyta tvarka nepriklausomai nuo to, su kuo – įmone ar jos savininku kaip privačiu fiziniu asmeniu – buvo sudarytas sandoris, iš kurio kyla kreditoriaus reikalavimas. Tokius bankroto proceso ypatumus, be kita ko, lemia individualios įmonės, kaip civilinių teisiųjų santykių subjekto, atsakomybės už prievolės specifiška. Kaip tik dėl to, kad individualios įmonės bankroto byloje gali būti parduotas visas ne tik įmonės, bet ir jos savininko turtas, individualios įmonės bankroto byloje savo reikalavimus reiškia tiek įmonės, tiek jos savininko kreditoriai. Atitinkamai į neribotos civilinės atsakomybės įmonės bankroto bylą atsakovu traukiamas ir individualios įmonės dalyvis, nes, kaip jau minėta, įmonės kreditorių reikalavimai bus tenkinami ir iš IĮ dalyvio turto. Kartu pažymėtina, kad, likvidavus individualią įmonę dėl bankroto, šios įmonės prievolės kreditoriams pasibaigia, tačiau tai neturi įtakos individualios įmonės dalyvio, kaip fizinio asmens, prievolių pasibaigimui, išskyrus atvejus, kai prievolės pasibaigė kitais pagrindais, pavyzdžiui, dėl to, kad yra patenkinamas kreditoriaus reikalavimas. Taigi dėl to, kad individualios įmonės bankroto byloje gali būti realizuotas visas ne tik pačios skolininkės individualios įmonės, bet ir jos dalyvio turtas (turint teismo leidimą), individualios įmonės bankroto byloje savo reikalavimus reiškia tiek įmonės, tiek IĮ dalyvio kreditoriai. Nepriklausomai, kokia tvarka (teismine ar neteismine) vykdomas individualios įmonės bankroto procesas, individualios įmonės, kaip neribotos civilinės atsakomybės juridinio asmens, bankroto proceso ypatumai abiem bankroto proceso vykdymo būdais (teismo ir ne teismo tvarka) nesikeičia. Tai aiškiai nurodo JANĮ 12

³⁰⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. liepos 11 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-235-823/2019.

straipsnio 3 dalis, kad, bankroto procesą vykdant ne teismo tvarka, mutatis mutandis (su tam tikrais pakeitimais) taikomos JANĮ nuostatos, reguliuojančios bankroto procesą teismo tvarka, išskyrus nuostatas dėl nemokumo administratoriaus atrankos ir teismo skiriamų procesinių baudų.³⁰¹

Nesant to klausimo teisinio reguliavimo gali susidaryti situacija, kai savo mokumą siekiantis atkurti asmuo užbaigus bankroto procedūrą gali išsaugoti turimą turtą. Taip gali atsitikti todėl, kad trečiasis asmuo, už kurį laiduojama ir už kurio prievolės įkeistas turtas, tinkamai įvykdys savo įsipareigojimus kreditoriui (įkaito turėtojui) jau po užbaigto fizinio asmens mokumo atkūrimo proceso. Tokiu atveju fizinio asmens mokumo atkūrimo procese dalyvavę kreditoriai nebeturėtų teisinių priemonių savo likusiems kreditoriaus reikalavimams patenkinti užbaigus bankroto bylą, nes šie būtų nurašyti (FABĮ 29 straipsnio 7 dalis). Tai reiškia, kad po mokumo atkūrimo procedūros skolininkas išsaugotų turtą, tačiau kreditorių reikalavimai nebūtų maksimaliai patenkinti. Tokia situacija nesuderinama su FABĮ 1 straipsnio 1 dalyje nustatyta šio proceso paskirtimi, t. y. kad mokumas būtų atkurtas siekiant teisingos skolininko ir jo kreditorių interesų pusiausvyros. Kita vertus, net ir tuo atveju, kai asmuo, kuris siekia atkurti savo mokumą, yra įkeitęs savo turtą už trečiąjį asmenį, tačiau FABĮ prasme yra nemokus ir toks tapo sąžiningai, jam neturėtų būti užkirstas kelias atkurti savo mokumą. Taigi tokie FABĮ teisinio reglamentavimo trūkumai vertintini kaip teisės spraga.³⁰² Vadinas, esant situacijai, kai mokumą siekiantis atkurti asmuo yra įkaito davėjas ir (ar) laiduotojas ir tokiu būdu gali būti mažinama visa jo turto masė, bankroto bylą nagrinėjantis teismas turėtų pritaikyti laikinąją apsaugos priemonę – areštuoti įkeistą turtą už trečiojo asmens skolas. Toks turto areštas turėtų galioti iki to turto realizavimo momento, kuris galėtų būti, kai hipotekos kreditorius nukreipia išieškojimą į įkeistą turtą arba kai, užbaigus hipoteką dėl tinkamo prievolės įvykdymo, likę nepatenkinti bankroto byloje kreditoriai nukreipia išieškojimą į buvusį įkeistą turtą. Tokiu būdu būtų užtikrinta, kad šis turtas nebus perleistas tretiesiems asmenims ir iš jo savo reikalavimus galės patenkinti tiek įkaito turėtojas, tiek mokumą siekiančio atkurti asmens kreditoriai (fizinio asmens bankroto proceso metu arba jam pasibaigus). Taip pat toks

³⁰¹ Kauno apygardos teismo 2021 m. kovo 30 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2S-722-254/2021.

³⁰² Kai kuriais atvejais susiduriama su situacija, kai reikia įvertinti teisinę situaciją, tačiau teisės sistemoje yra neapibrėžtis, t. y. konstatuojamos teisės spragos – *lacunae legis*. Įstatyme nustatyta, kad civilinės teisės normų nesureguliuotiems civiliniams santykiams taikomi panašius santykius reguliuojantys civiliniai įstatymai (įstatymo analogija), o jeigu panašius santykius reglamentuojančių civilinių įstatymų nėra, tada taikomi bendrieji teisės principai (teisės analogija; CK 1.8 straipsnis).

(įkeistas) turtas nėra įtraukiamas į tą turto masę, iš kurios tenkinami siekiančio atkurti mokumą asmens kreditorių reikalavimai. O įkaito turėtojas, norėdamas nukreipti savo reikalavimą į siekiančio atkurti mokumą asmens įkeistą turtą, turėtų kreiptis į bankroto bylą nagrinėjantį teismą. Dėl pirmiau nurodytos situacijos galimi du teisinės problemos sprendimo būdai. Pirmia, kai įkaito turėtojas pareiškia reikalavimą išsieskoti skolą fizinio asmens bankroto proceso metu, tokiu atveju įkaito turėtojas įtraukiamas į kreditorių sąrašą; taip pat pasinaudojama FABĮ 8 straipsnio 13 dalyje įtvirtinta Mokėjimo plano keitimo teise; bankroto procese nustatyta tvarka parduodamas siekiančio atkurti mokumą asmens turtas, atsiskaitoma su pirmosios eilės kreditoriais ir, jei lieka lėšų, tai kitų bankroto bylos kreditorių reikalavimai tenkinami Mokėjimo plane nustatytomis dalimis. Antra, kai įkaito turėtojas pareiškia reikalavimą į įkeistą turtą po bankroto proceso pabaigos, tokiu atveju bankroto administratorius, teikdamas teismui prašymą užbaigti bankroto bylą, Mokėjimo plano įgyvendinimo akte pateikia duomenis, kuriuose nurodyta, koks yra bankroto bylos kreditorių skolų likutis. Teismas, priimdamas nutartį užbaigti bankroto bylą, joje konstatuoja, kad: 1) bankroto byla užbaigiama; 2) nepatenkintų kreditorių reikalavimai bankroto procese turi būti tenkinami tik iš hipoteka trečiajam asmeniui įkeisto turto (t. y. iš likusios turto dalies). Šios nutarties pagrindu kreditoriai turi galimybę kreiptis į antstolį dėl vykdymo veiksmų atlikimo. Jeigu hipoteka pasibaigia, o įkaito turėtojas į ją nenukreipia reikalavimo, įkeistas turtas lieka bankroto bylos kreditorių reikalavimams tenkinti. Jeigu užbaigus bankrotą ir pradėjus vykdymo procesą iš įkeisto turto įkaito turėtojo reikalavimai patenkinami visiškai, tačiau lieka lėšų dalis, ji gali būti panaudota bankroto bylos kreditorių reikalavimams tenkinti. Atitinkamai kreditorių reikalavimai proporcingai tenkinami pagal Mokėjimo plane buvusias proporcijos dalis antstoliui pardavus turtą. Sumažinus visą siekiančio atkurti mokumą asmens turto masę įkeisto turto verte, būtų aiškiai pažeistas vienas esminių bankroto teisės principų – kreditorių lygiateisiškumas. Taip pat, taip užpildžius šią FABĮ reguliavimo spragą, užtikrinama, kad nemokūs, tačiau sąžiningai tokie tapę asmenys nepraras teisės atkurti savo mokumą pasinaudodami fizinio asmens bankroto procesu.³⁰³

Vadovaujantis FABĮ 4 straipsnio 3 dalies 5–6 punktais, kartu su pareiškimu dėl bankroto bylos fiziniam asmeniui iškėlimo turi būti pateikiamas kreditorių sąrašas bei skolininkų sąrašas. Šiame kontekste pasakytina, kad, teikiant skolininkų sąrašą teismui,

³⁰³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. gruodžio 20 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-516-313/2018; Lietuvos apeliacinio teismo 2020 m. spalio 20 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-653-798/2020.

turi būti vertinamos ir solidariosios fizinio asmens verslininko prievolės. Nors FABĮ ir nėra detalizuota, kaip turėtų būti vertinama fizinio asmens verslininko finansinė padėtis, kai jo skola yra solidarioji, tačiau prievolės solidarumas reiškia, kad jeigu pareiškėjas turi solidariųjų skolų, o kreditorius pareiškė reikalavimą bankroto byloje, tai vertinant skolininko fizinio asmens nemokumą turėtų būti įskaičiuojamas visas kreditoriaus reikalavimas solidariesiems skolininkams, nes, vadovaujantis CK 6.6 straipsnio 4 dalimi, jeigu skolininkų pareiga yra solidarioji, kreditorius turi teisę reikalauti, kad prievolę įvykdytų tiek visi ar keli skolininkai bendrai, tiek bet kuris jų skyrium, be to, tiek ją visą, tiek jos dalį. Solidariosios prievolės institutas, skirtas kreditoriaus interesų apsaugai, nes vieno bendraskolio nemokumas neturi įtakos vykdant prievolę kreditoriui. Esant solidariajai prievolei pareiga neskaidoma į dalis ir, nors yra keletas skolininkų, prievolės dalykas visuomet išlieka vientisas, nedalomas, o solidarūs skolininkas yra visos prievolės šalis. Tad kol solidarioji prievolė nėra įvykdyta, į pareiškėjo skolinių įsipareigojimų sumą turi būti įskaičiuojama visa solidarioji skola.³⁰⁴ Kitaip tariant, solidarieji skolininkai turi vieną bendrą skolą ir visi, iki bus gražinta visa skola, turi pareigą ją gražinti.³⁰⁵ Kai solidariąją prievolę visiškai įvykdo vienas iš skolininkų, tai atleidžia kitus skolininkus nuo jos vykdymo kreditoriui (CK 6.6 straipsnio 7 dalis) ir reiškia, kad vieno solidariojo skolininko įvykdyta visa solidarioji prievolė baigiasi tinkamu įvykdymu. Solidariąją pareigą įvykdęs skolininkas turi teisę regreso tvarka reikalauti iš visų kitų bendraskolių lygiomis dalimis to, ką jis įvykdė, atskaičius jam pačiam tenkančią dalį, jeigu ko kita nenumato įstatymai ar sutartis (CK 6.9 straipsnio 1 dalis). Toks teisinis reglamentavimas reiškia, kad, vienam iš skolininkų įvykdžius prievolę, tarp buvusių solidariųjų skolininkų atsiranda dalinės tarpusavio prievolės arba prievolę tokiam skolininkui turi įvykdyti vienas iš buvusių solidariųjų skolininkų. Įstatymas nustato bendraskolio teisę, o ne pareigą regreso tvarka reikalauti iš kito bendraskolio to, ką jis už šį yra sumokėjęs.³⁰⁶ FABĮ iš esmės nustato bankrutavusio fizinio asmens prievolių pasibaigimo pagrindus, tačiau FABĮ nereglementuoja bankrutavusio fizinio asmens bendraskolių (solidariųjų) skolininkų prievolių pasibaigimo pagrindų. Pažymėtina, kad čia nurodyta informacija, teikiama kartu su pareiškimu dėl fizinio asmens bankroto bylos iškėlimo, įvardyta JANĮ 17 straipsnio 2 dalies 3 punkte. Tačiau išskirtinumas tas, kad siekiant inkorporuotos individualaus verslo formos bankroto bylos

³⁰⁴ Klaipėdos apygardos teismo 2016 m. lapkričio 24 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2S-1739-826/2016.

³⁰⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. vasario 7 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-30/2011.

³⁰⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. birželio 9 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-309-690/2016; Klaipėdos apygardos teismo 2021 m. balandžio 15 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2S-421-796/2021.

iškėlimo turi būti nurodomi ne tik juridinio asmens kreditorių ir skolininkų sąrašai, papildomai reikia pateikti informaciją apie neribotos civilinės atsakomybės juridinio asmens dalyvio kreditorius (reikalavimo pateikti informaciją apie IĮ dalyvio skolininkų FABĮ nenurodo – aut. past.).

FABĮ 4 straipsnio 4 dalies 7 punkte nustatyta, kad kartu su pareiškimu turi būti pateikiama informacija apie fiziniam asmeniui verslininkui teismuose iškeltas civilines, baudžiamąsias bylas, kuriose fiziniam asmeniui verslininkui pareikšti turtiniai reikalavimai ir (arba) areštuotas jo turtas, apie bylas, kuriose fiziniam asmeniui pareikšti su darbo santykiais susiję reikalavimai, ir apie išieškojimus ne ginčo tvarka. Šios informacijos pateikimas taip pat reikalingas įvertinti, ar nėra aplinkybių, nurodytų FABĮ 5 straipsnio 8 dalies 6 punkte, 5 straipsnio 10 dalyje 10 straipsnio 1 dalies 7 punkte. JANĮ 17 straipsnio 2 dalies 5 punkte čia išvardytos informacijos pateikimas nurodytas abstraktesne forma, pabrėžiant, kad reikia pateikti informaciją apie teismuose iškeltas bylas ir išieškojimus ne teismo tvarka.

Fizinis asmuo verslininkas taip pat turi pateikti teismui ir išlaikomų asmenų sąrašą, kuriame nurodomi jų vardai, pavardės, gimimo datos, duomenys apie fizinio asmens sudarytas asmenų išlaikymo sutartis ir vedybų sutartis, ir nurodytus duomenis pagrindžiančių dokumentų kopijas (FABĮ 4 straipsnio 4 dalies 8 punktas). Savaimė suprantama, kad vienas gyvenantis asmuo įprastai patiria mažiau išlaidų negu gyvenantis šeimoje. Sprendžiant dėl fizinio asmens nemokumo, sprendžiama ir dėl jo teikiamos finansinės paramos būtinumo (pavyzdžiui, finansiškai padeda savo pensinio amžiaus tėvams turint omeny, kad skolininkas įrodinėja savo nemokumą, nes pats nėra pajėgus vykdyti savo prisiimtų prievolių)³⁰⁷, tokiu atveju teismui reikia pateikti duomenis ne tik apie savo finansinę padėtį, bet ir apie išlaikytinių finansinę ir turtinę padėtį, jų gaunamas pajamas, teikiamos finansinės paramos dydį.

Kasacinėje jurisprudencijoje nurodyta, kad teismas, vertindamas fizinio asmens nemokumą sukėlusias priežastis ir iš pareiškėjo kartu su pareiškimu iškelti jam bankroto bylą pateiktų duomenų bei kreditorių pateiktų duomenų (jei tokie pateikiami) nustatęs, kad yra pagrindas abejoti pareiškėjo sąžiningumu, jei tokių duomenų nepakanka pagrįstai išvadai, jog nemokumą lėmė nesąžiningi pareiškėjo veiksmai, padaryti, turi būti aktyvus ir pareikalauti pareiškėjo pateikti papildomus įrodymus apie prisiimtų prievolių vykdymo ar kitas reikšmingas aplinkybes, kurių pagrindu galėtų padaryti pa-

³⁰⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. gruodžio 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-561/2014, *Teismų praktika* 42 (2014): 168–185.

grįstą išvadą dėl asmens sąžiningumo (nesąžiningumo).³⁰⁸

Ruošdamasis nagrinėti pareškimą dėl bankroto bylos iškėlimo, pirmosios instancijos teismas turi teisę byloje dalyvaujantiems asmenims pasiūlyti pateikti papildomus įrodymus, reikalingus teisingam bylos išsprendimui (CPK 7, 8, 179 ir 225 straipsniai, FABĮ 5 straipsnio 3 dalies 1 punktą), tačiau nepakankamas papildomų įrodymų pateikimas pareškimą dėl fizinio asmens bankroto bylos iškėlimo priėmimo stadijoje negali būti pagrindas laikyti pareškimą dėl fizinio asmens bankroto bylos iškėlimo nepaduotu.³⁰⁹

Jeigu pareškimas iškelti individualaus verslo (inkorporuota forma) bankroto byla yra pateiktas laikantis šioje tyrimo dalyje analizuotų reikalavimų, teismas nutartimi priima nagrinėti pareškimą dėl bankroto bylos iškėlimo (FABĮ 5 straipsnio 4 dalis, JANĮ 19 straipsnis) ir taip yra pasiekiamas antrasis bankroto bylos iškėlimo proceso etapas.³¹⁰ Antrajame etape bankroto bylos iškėlimo klausimas nagrinėjamas iš esmės, t. y. sprendžiama, ar egzistuoja pagrindas (sąlygos) iškelti bankroto bylą (FABĮ 5 straipsnio 8 dalis, 6 straipsnio 1 dalis, JANĮ 19–25 straipsniai).³¹¹ FABĮ 5 straipsnio 7 dalimi ir JANĮ 22 ir 25 straipsniais³¹² teismui suteikta teisė įforminti ne tik pareškimą priėmimą, bet ir atsisakymą pareškimą priimti.

Įvertinus fizinio asmens ir šiam asmeniui priklausančios bei bankrutuojančios individualios įmonės tarpusavio teisinę ryšį pateiktinų dokumentų / informacijos kontekste, siekiant iškelti IĮ bankroto bylą, darytina išvada, kad pagal aktualų teisinį reguliavimą atsakomybės ribos, bankrutuojant neribotos civilinės atsakomybės juridiniam asmeniui (IĮ), yra labai išplėstos šio juridinio asmens dalyvio atžvilgiu, dėl to IĮ bankroto procesas tampa nenaudingas bankrutuojančios IĮ dalyviui ir kelia grėsmę IĮ dalyvio – fizinio asmens (jo šeimos) turto vientisumui ir stabilumui. Dėl šios priežasties neribotos civilinės atsakomybės juridinio asmens bankroto procesas yra palankus kreditoriui, nes tikimybė, kad jo reikalavimai bus patenkinti visiškai ar bent iš dalies, jei ne iš individualios įmonės turto, tai nukreipiant išieškojimą į individualios įmonės dalyvio turta, padidėja.

³⁰⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. liepos 3 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-434-686/2015.

³⁰⁹ Vilniaus apygardos teismo 2021 m. balandžio 22 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2S-1154-855/2021; Vilniaus apygardos teismo 2017 m. gruodžio 14 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2S-2649-567/2017.

³¹⁰ Vilniaus apygardos teismo 2021 m. sausio 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2S-448-232/2021.

³¹¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. sausio 25 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-10-690/2018.

³¹² Teismas turi teisę dėl svarbių priežasčių pratęsti pasirengimo nagrinėti fizinio asmens bankroto bylą teisme terminą, bet ne ilgiau kaip vienam mėnesiui; Kauno apygardos teismo 2016 m. balandžio 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2S-1040-254/2016.

3. INDIVIDUALIOS ĮMONĖS IR JOS DALYVIO TURPINĖS (MATERIALINĖS) ATSAKOMYBĖS, IŠKĖLUS INDIVIDUALIOS ĮMONĖS BANKROTO BYLĄ, PROBLEMATIKA

3.1. KONCEPTUALI „SAVININKO“ IR „DALYVIO“ TERMINŲ SPECIFIKA

Individuali įmonė iš kitų SVV organizavimo formų išsiskiria savitais turpinės (materialinės) atsakomybės ypatumais, atsirandančiais iškėlus individualios įmonės bankroto bylą. Esminiuose individualios įmonės teisinius santykius reguliuojančiuose norminiuose teisės aktuose – CK, IĮ, FABĮ ir JANĮ – vartojami terminai „juridinio asmens dalyvis“, „individualios įmonės savininkas“ ir „neribotos civilinės atsakomybės juridinio asmens dalyvis“ savo reikšme nėra tapatūs, t. y. „<...> dalyvio“ sąvoka, nurodyta CK, JANĮ bei FABĮ, yra platesnė už IĮ nurodytą „<...> savininko“ sampratą, nors įstatymų leidėjas, teismai ir vertina šiuos terminus kaip sinonimus. Akivaizdus terminų nesuderinamumas tarpusavyje kelia konceptualių individualios įmonės dalyvio teisinio statuso / individualios įmonės savininko padėties individualios įmonės bankroto procese aiškinimo problemų. Specialieji nacionaliniai nemokumo teisės aktai nei IĮ savininko, nei IĮ dalyvio sąvokų aiškinimo atskirai nepateikia, todėl taikytinos CK teisės normos ir juridinių asmenų teisinę formą reguliuojančių specialiųjų įstatymų normos (IĮ). JANĮ 17 straipsnio 1 dalies 3 punkte, 27 straipsnio 3 dalies 1 punkte, 79 straipsnio 2 dalyje įstatymų leidėjas nevartoja neribotos atsakomybės juridinio asmens dalyvio ir / ar neribotos atsakomybės juridinio asmens savininko termino, pateikiamo CK nuostatose, tik fragmentiškai įtvirtino neribotos civilinės atsakomybės juridinio asmens dalyvio bei neribotos civilinės atsakomybės juridinio asmens savininko terminus (pavyzdžiui, JANĮ 57 straipsnio 2 dalis, FABĮ 5 straipsnio 8 dalies 6 punktas, 5 straipsnio 10 dalis bei 10 straipsnio 1 dalies 7 punktas). IĮ teisės normose vartojamas išskirtinai individualios įmonės savininko terminas, o individualios įmonės dalyvio sąvoka minėtame teisės akte neaptinkama.

Europos Sąjungos nemokumo teisėje dalininkas suprantamas kaip asmuo, turintis skolininko nuosavybės arba skolininko verslo dalį, įskaitant akcininką tiek, kiek tas asmuo nėra kreditorius (Restruktūrizavimo ir nemokumo direktyvos 2 straipsnio 1 dalies 3 punktas). Vadovaujantis CK 2.45 straipsnio teisės norma, kurioje pateikiama

juridinio asmens dalyvio sąvoka, aiškinimu, į termino „neribotos atsakomybės juridinio asmens dalyvis“ sudėtį patenka asmuo, kuris turi nuosavybės teisę į juridinio asmens turtą, arba asmuo, kuris nors ir neišsaugo nuosavybės teisių į juridinio asmens turtą, įgyja prievoliųjų teisių ir (ar) pareigų, susijusių su tuo juridiniu asmeniu.

Vadovaujantis CK 3.26 straipsnyje įtvirtintu sutuoktinių lygiateisiškumo principu (sudarę santuoką sutuoktiniai įgyja CK numatytas teises ir pareigas; sutuoktiniai turi lygias teises ir vienodą civilinę atsakomybę vienas kitam bei vaikams santuokos sudarymo, jos trukmės ir jos nutraukimo klausimais; sutuoktiniai susitarimu negali atsisakyti teisių ar panaikinti pareigų, kurios pagal įstatymus atsiranda kaip santuokos pasekmė) bei CK 3.92 straipsnyje įtvirtintu turto, kuris yra bendroji jungtinė sutuoktinių nuosavybė, valdymo, naudojimo ir disponavimo juo bendrumo principu, galima daryti išvadą, kad nuosavybės bendrumas reiškia, jog kiekvienas sutuoktinis bendrą turtą valdo, naudoja ir juo disponuoja lygiomis teisėmis ir bendru sutarimu. Ši nuostata kyla iš pačios bendrosios jungtinės nuosavybės esmės bei jau minėto sutuoktinių lygiateisiškumo principo, kuris nė vienam iš sutuoktinių nesuteikia daugiau teisių į bendrą turtą, nei jų turi kitas.³¹³

Apibendrinant galima teigti, kad individualios įmonės (kuri įsteigta santuokos metu ir sutuoktiniai nėra sudarę vedybų sutarties, numatančios, kad IĮ yra IĮ savininko asmeninė nuosavybė), savininko sutuoktinis, kaip ir pats IĮ savininkas, laikytinas individualios įmonės dalyviu / neribotos civilinės atsakomybės juridinio asmens dalyviu, o tai reiškia prieštaravimą IIIĮ įtvirtintai individualios įmonės savininko formuluotei. Be to, atsižvelgiant į IIIĮ 6 straipsnio 4 dalį, aktualus specialusis individualių įmonių reguliavimas dalyvio bei savininko terminų prasme yra klaidinantis ir reikalauja norminių pakeitimų priėmimo. Šiuo metu galiojantis IIIĮ turinys turi būti papildytas nuostatomis apie sąvokas, t. y. individualios įmonės dalyvio sąvoka (nurodant, kad tai yra individualios įmonės savininkas ir individualios įmonės savininko partneris), taip pat individualios įmonės savininko sąvoka (nurodant, kad tai yra individualios įmonės steigėjas) bei individualios įmonės savininko partnerio sąvoka (nurodant, kad tai fizinis asmuo – individualios įmonės savininko sutuoktinis ar kitas fizinis asmuo, kuris kartu su IĮ savininku teisės aktų nustatyta tvarka įregistruojamas partnerystę). Atitinkamai norminiu būdu įtvirtinus minėtas sąvokas, sąvokų pagrindu koreguotinas ir IIIĮ turinys.

³¹³ Valentinus Mikelėnas ir kt., *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Trečioji knyga. Šeimos teisė* (Vilnius: Justitia, 2002), 197.

3.2. INDIVIDUALIOS ĮMONĖS IR JOS DALYVIO TURTINĖ (MATERIALINĖ) ATSAKOMYBĖ

Individualiai įmonei tapus nemokiai ir teismui pripažinus tokią individualios įmonės būseną, jau iškeliant jai bankroto bylą yra aišku, kad individuali įmonė nebus pajėgi įvykdyti visų savo turtinių įsipareigojimų arba geriausiu atveju negalės įvykdyti šių įsipareigojimų laiku. Pagrindinis individualios įmonės požymis, atskiriantis ją nuo ribotos civilinės atsakomybės juridinio asmens, yra IĮ turtinės (materialinės) atsakomybės už IĮ prievolės IĮ kreditoriams pobūdis.

3.2.1. INDIVIDUALIOS ĮMONĖS SAVININKO SUTUOKTINIO CIVILINĖ ATSAKOMYBĖ, KAI INDIVIDUALI ĮMONĖ YRA ŠEIMOS VERSLAS

Pažymėtina, kad individuali įmonė turtą valdo, naudoja ir juo disponuoja nuosavybės ar patikėjimo teise (CK 2.48 straipsnio 1 dalis) ir, nepaisant neribotos civilinės atsakomybės juridinio asmens dalyvio turtinės (materialinės) atsakomybės pobūdžio, už šio bankrutuojančio juridinio asmens prievolės IĮ kreditoriams, tiek IĮ, tiek IĮ dalyvio turtas teisės aktuose nėra sutapatinami (egzistuoja IĮ ir IĮ dalyvio turto atskirumo principas). IĮ dalyvio subsidiarioji turtinė (materialinė) atsakomybė IĮ bankroto proceso metu atsiranda tik tuomet, jeigu panaudojus visą IĮ turtą (jeigu tokio turto IĮ turi) IĮ prievolėms padengti, šio turto neužtenka IĮ kreditorių įsipareigojimams padengti.³¹⁴

Neribotos civilinės atsakomybės juridinio asmens bankroto bylos svarbus tikslas – maksimaliai patenkinti kreditorių reikalavimus, ir siekiant to, būtina sutikrinti visą šio juridinio asmens turtą, iš kurio galima būtų patenkinti kreditorių reikalavimus. Taigi dėl IĮ dalyvio subsidiariosios atsakomybės individualios įmonės kreditoriams, IĮ bankroto procese nagrinėjami vieni svarbiausių klausimų – koks turtas ir kokia apimtimi gali būti naudojamas bankrutuojančios individualios įmonės prievolėms įgyvendinti bei kokiomis leistinomis priemonėmis galima šį turtą išsaugoti, kad būtų patenkinta kuo didesnė dalis kreditorių reikalavimų.

Lietuvos teismuose vyrauja nuosekli praktika, kad individuali įmonė yra turtas, kuri turi IĮ savininką – ją įsteigusį subjektą, tad visos su individualios įmonės veikla su-

³¹⁴ Lietuvos apeliacinio teismo 2020 m. gegužės 12 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2-857-798/2020; Kauno apygardos teismo 2020 m. gegužės 5 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2A-623-259/2020; Klaipėdos apygardos teismo 2020 m. sausio 7 d. sprendimas civilinėje byloje Nr. e2-420-613/2020.

sijusios prievolės dėl pastarosios neribotos civilinės atsakomybės statuso teismų praktikoje laikomos II savininko prievolėmis. Šiame kontekste svarbus prievolių, susijusių su individualios įmonės veikla, kvalifikavimas II iškelus bankroto bylą. Teisinė situacija, kai bankrutuojanti individuali įmonė priklauso vienam fiziniam asmeniui – II savininkui asmeninės nuosavybės teise, kuris nėra sudaręs santuokos, aiški. Tokiu atveju neįvykdytos II prievolės, jeigu joms įvykdyti neužteks II turto, bus nukreipiamos tik į II savininko turtą. Taip pat teisinių problemų įprastai nekylo, jeigu individuali įmonė priklauso II savininkui asmeninės nuosavybės teise dėl to, kad prieš susituokiant arba susituokus įsteigta individuali įmonė už asmenines II savininko lėšas (CK 3.89 straipsnio 1 dalies 7 punktą), sudaryta vedybų sutartis, numatanti turto paskirstymą atitinkamomis nuosavybės teisės rūšimis sutuoktinių bendru sutarimu, II pajamos nenaudojamos santuokoje. Svarbu, ar asmenys yra nusistatę savo turto teisinį režimą vedybų sutartimi. Jeigu sutuoktiniai nėra sudarę vedybų sutarties ir oficialiai dar nėra nutraukę santuokos, turto teisiniui režimui taikomos bendros įstatymų nustatytos taisyklės, kurias taikant atsiranda praktinės įstatymų taikymo problemos.

Vadovaujantis III 6 straipsniu, II savininku gali būti tik vienas fizinis asmuo, o CK 3.88 straipsnyje nurodyta, kad sutuoktinių bendrąja jungtine nuosavybe gali būti ir individuali įmonė, be to, ir CK 2.50 straipsnio 4 dalies normoje įvardyta „dalyvio“ sąvoka, vadinasi, minėtomis normomis atsiranda prielaidos antram II savininkui. Be to, individuali įmonė, kurią susituokęs įsteigė vienas sutuoktinis už bendras santuokos metu turimas lėšas³¹⁵, ir jos duodamos pajamos pagal bendrąją CK 3.87 straipsnio 2 dalies taisyklę taip pat priklausys abiem sutuoktiniams bendrosios jungtinės sutuoktinių nuosavybės teise. CK 3.82 straipsnyje nustatytas sutuoktinių turto teisinis režimas reiškia, kad turtas, sutuoktinių įgytas po to, kai buvo sudaryta santuoka, yra jų bendroji jungtinė nuosavybė (kai nuosavybės dalys nenustatytos), nesvarbu, kieno vardu jis įgytas. Ginčo atveju nė vienas sutuoktinis neprivalo įrodinėti susituokus įgyto turto bendrumo, nes galioja prezumpcija, kad turtas yra bendroji jungtinė sutuoktinių nuosavybė, kol nėra įrodyta, jog jis yra asmeninė vieno sutuoktinio nuosavybė, o pagal šeimos teisės normas dalijant turtą (pavyzdžiui, nutraukiant santuoką) įmonė bei pajamos, gautos iš įmonės veiklos, turės būti dalijami kaip ir kitas santuokoje įgytas turtas.

Tai, kas pasakyta, suteikia pagrindą išvadai, kad iš individualios įmonės, įsteig-

³¹⁵ CK 3.91 straipsnyje nustatyta, kad turtas, skirtas įmonei (ūkiui, verslui), kurią įsteigė vienas sutuoktinis po santuokos sudarymo, o įsteigtos iki santuokos sudarymo – pajamos, išskyrus lėšas, būtinas asmeninei sutuoktinio įmonei funkcionuoti, yra bendroji jungtinė nuosavybė; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. vasario 15 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-50/2011.

tos santuokos metu, veiklos atsiradusios prievolės taip pat laikytinos bendromis sutuoktinių prievolėmis ir jos turi būti tenkinamos iš sutuoktinių (IĮ dalyvio) bendro turto (CK 3.109 str.). Toks šių prievolių teisinis kvalifikavimas leidžia apsaugoti individualios įmonės kreditorių interesus, drausmina bendraturčius sutuoktinius: turtą jie turi valdyti protingai, o prievolės vykdyti sąžiningai. Taigi pagal CK 3.88 straipsnio 1 dalies 4 punktą įmonė tampa bendrąja jungtine sutuoktinių nuosavybe, o IĮ savininkas ir IĮ savininko sutuoktinis – šios individualios įmonės dalyviu (dalijant turtą ir nutraukiant santuoką, įmonė bei pajamos, gautos iš įmonės veiklos (CK 3.91 str.), turi būti dalijamos kaip ir kitas santuokoje įgytas turtas). Pažymėtina, kad iš to atsiranda ne tik teisės (į įmonės pajamas ir valdymą), bet ir pareigos, pagrindinė jų – atsakomybė už individualios įmonės prievolės.

Individualios įmonės specialus civilinis statusas (neribota civilinė atsakomybė) lemia, kad IĮ bankroto procesas nuo kitų juridinių asmenų bankroto procesų skiriasi tuo, kad, nors individuali įmonė ir jos dalyvis yra atskiri civilinių teisinių santykių subjektai, galintys savarankiškai prisiimti prievolės ir už jas atsakyti, IĮ iškėlus bankroto bylą, tais atvejais, kai IĮ neturi turto ar neturi jo pakankamai atsiskaityti už savo skolas IĮ kreditoriams, greita pačios skolininkės individualios įmonės turtinės (materialinės) atsakomybės subjektu tampa ne tik individualios įmonės savininkas, bet ir IĮ partneris (bendrai – IĮ dalyvis) (subsidiari atsakomybė individualios įmonės kreditoriams), kurie taip pat yra ir turtinės (materialinės) atsakomybės pagal savo kaip fizinio asmens prievolės subjektai³¹⁶. Atsakomybės subsidiarumo principas lemia, kad IĮ dalyvis turi pareigą pateikti viso savo turimo asmeninio turto, įskaitant ir priklausančio bendrosios jungtinės nuosavybės teise, sąrašą (JANĮ 57 straipsnio 2 dalis), o į kreditorių sąrašą įtraukiami ne tik IĮ kreditoriai, bet ir šio IĮ dalyvio kreditoriai (JANĮ 17 straipsnio 2 dalies 3 punktas, 27 straipsnio 3 dalies 1 punktas).

IĮ dalyvio sąvokos išplėtimas, leidžiantis IĮ dalyviu pripažinti ir tiesiogiai IĮ veikloje nedalyvaujantį IĮ savininko sutuoktinį, taip pat jam taikyti besąlyginę atsakomybę, tapačią IĮ savininko atsakomybės rūšiai, yra kritikuotinas. Teisė dalyvauti valdant IĮ ir jos veikloje IĮ numatyta tik IĮ vadovui, t. y. IĮ savininkui, jeigu individualios įmonės nuostatai nenustato kitaip (IĮ 7 straipsnio 1 dalis), o ne IĮ vadovo (savininko) sutuoktiniui. Tad esant nurodytai įstatymo normai, numatyti atsakomybę IĮ savininko sutuoktiniui už IĮ kilusius nuostolius dėl netinkamo IĮ savininko įmonės valdymo (be IĮ savininko partnerio kaltės) neteisinga. Autorės vertinimu, jeigu IĮ veikia šeimos in-

³¹⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. gruodžio 7 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-400/2012.

teresais ir šeima gauna iš individualaus verslo, vykdomo IĮ teisine forma, naudą bei iš jos pajamų gyvena, tokiu atveju IĮ dalyvio atsakomybė turi būti preziumuojama. Ir IĮ dalyvis galėtų nuginčyti įstatyminę prezumpciją tik įrodinėdamas, kad nedalyvavo IĮ veikloje, kad čia asmeninis IĮ vadovo (savininko) verslas. Atsižvelgiant į šios taisyklės netobulumą, Lietuvos įstatymai, taip pat ir Lietuvos teismai savo praktikoje yra numatę atvejus, kai IĮ sutuoktinis gali bandyti ginčyti jam numatytą atsakomybę pagal individualios įmonės prievoles.

Individualios įmonės dalyvio subsidiariosios atsakomybės principas suponuotų išvadą, kad IĮ dalyvis, siekdamas išsaugoti savo turtą ir norėdamas išvengti išieškojimo nukreipimo IĮ bankroto proceso metu, turėtų aktyviai domėtis kito sutuoktinio vykdoma individualios įmonės veikla, kad ši netaptų nemoki ar jai negrėstų nemokumo tikimybe. Pastebėjus, kad IĮ jos savininkas vadovauja netinkamai, pastarasis galėtų svarstyti galimybę kreiptis į teismą ir apriboti kito sutuoktinio galimybes dalyvauti valdant IĮ. Tokiu atveju sutuoktinis, kuris nėra individualios įmonės savininkas, galėtų pasinaudoti CK 3.95 str. numatyta nušalinimo galimybe, kad „jei vienas iš sutuoktinių negali tvarkyti bendro turto ar jį tvarko nuostolingai, kitas sutuoktinis gali kreiptis į teismą prašydamas nušalinti pirmąjį sutuoktinį nuo turto tvarkymo“. Teismas tokį kito sutuoktinio prašymą galėtų tenkinti, jeigu bus įrodoma, kad sutuoktinio nušalinimas būtinas šeimos ar bendro sutuoktinių verslo poreikiams užtikrinti. Taip pat įmonės steigimą, kaip ir sandorio sudarymą, vienas iš sutuoktinių gali nuginčyti ir CK 3.96 straipsnyje nustatyta tvarka.

Vis dėlto teismai neanalizuoja specifinių santuokinių santykių principų, tokių kaip pasitikėjimas, tikėjimas, prierašumas, patiklumas. Svarbu pažymėti, kad, be aptartų santuokai būdingų principų, gali egzistuoti aplinkybės, kai sutuoktinis apskritai nepritaria arba net negeba suprasti verslo ir finansinių dokumentų, jis gali nenorėti dalyvauti individualiam versle IĮ teisine forma. Be to, jeigu IĮ savininkas yra vienas asmuo, kuris yra ir jos vadovas, o sutuoktinis nėra įdarbintas individualioje įmonėje, lieka neaišku, kaip (koku teisiniu pagrindu) jis galėtų įgyvendinti galimybę aktyviai domėtis individualios įmonės veikla, priimti finansinius sprendimus ir juos kontroliuoti.

Kasacinio teismo nutartimi³¹⁷ teismas suformavo pagrįstą poziciją, kad individualios įmonės savininkas kartu su sutuoktiniu gali atsakyti už šios įmonės prievoles subsidiariai tik tais atvejais, kai individuali įmonė yra šeimos verslas, t. y. individualiai įmonei naudojamas ne tik bendras sutuoktinių turtas, bet ir jų abiejų fizinis bei inte-

³¹⁷ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. gruodžio 7 d. nutartimi Nr. 3K-7-400/2012“

lektinis darbas, kai abu sutuoktiniai aktyviai dalyvauja įmonės veikloje. Tokiu atveju sutuoktinių veikla kvalifikuotina kaip jungtinė veikla, kurios tikslas yra bendromis lėšomis ir darbu vykdyti individualios įmonės verslą. Pažymėtina, kad IĮ dalyvio (sutuoktinių) atsakomybė svarbi ir tais atvejais, kai IĮ steigėjo (IĮ savininko) IĮ įsteigta dar iki santuokos sudarymo, o po santuokos sudarymo jau abu sutuoktiniai pradėjo verstis SVV IĮ teisiniu statusu; arba kai ir po santuokos sudarymo sutuoktinis nesivertė SVV individualios įmonės teisine forma³¹⁸; arba jeigu sutuoktiniai ilgesnį laiką gyvena skyrium ir bendro ūkio netvarko, tačiau savo pasikeitusių teisinių santykių nėra įforminę įstatymų nustatyta tvarka. Pirmuoju atveju IĮ pagrįstai būtų laikoma šeimos verslu, o IĮ savininko sutuoktinis – IĮ dalyviu, igyjančiu prievolinių teisių ir (ar) pareigų, susijusių su šeimos verslu (individualia įmone), jo ir kito sutuoktinio gaunamos pajamos esant tokioms aplinkybėms tampa bendrąja jungtine sutuoktinių nuosavybe ir dėl to IĮ savininko sutuoktiniui taip pat kyla atsakomybė pagal IĮ prievoles. Antruoju atveju IĮ savininko sutuoktinis atsakys tik bendrąja jungtine nuosavybe, įgyta santuokoje.³¹⁹ Trečiuoju atveju reikėtų vadovautis CK 3.86 straipsnio 1 dalimi, CK 3.100 straipsnio 4 punktu, jog šeimos turto teisinis režimas pasibaigia nutraukus santuoką, ją pripažinus negaliojančia ar sutuoktiniams pradėjus gyventi skyrium.³²⁰ Tačiau nustačius, kad visas sutuoktinių bendrąja jungtine nuosavybe buvęs turtas nebuvo padalytas, klausimas dėl išieškojimo nukreipimo į santuokoje įgytą bendrąja jungtine nuosavybe priklausiusį buvusių sutuoktinių turtą įmonės kreditorių reikalavimams tenkinti išlieka. Svarbu pažymėti, kad teismai savo praktikoje yra numatę atvejus, kai sutuoktinis gali bandyti ginčyti jam numatytą atsakomybę pagal individualios įmonės prievoles.

Taip pat pasakytina, kad atsižvelgiant į imperatyvią CK nuostatą, jog individuali įmonė ir jos duodamos pajamos priklauso abiem sutuoktiniams bendrosios jungtinės nuosavybės teise, kaip elgtis su individualiai įmonei nuosavybės teise priklausančiu turtu ir sutuoktiniams bendrosios jungtinės nuosavybės teise priklausančiu turtu, sprendžia patys sutuoktiniai. Bendroms sutuoktinių prievolėms atsirasti yra svarbūs du kriterijai – sandorių sudarymo būtinumas ir šeimos poreikių bendrumas.

Sandorių sudarymo būtinumo kriterijaus išraiška teisės aktuose nėra tiesiogiai įtvirtinta, vadinasi, ar sandorio sudarymas būtinas ir, ar jis atitinka šeimos poreikius,

³¹⁸ Arminas Naujokaitis, „Atsakomybės pagal individualių įmonių prievoles aspektai“, *Juristas*, 6 (2004): 4.

³¹⁹ *Ibid.*

³²⁰ Lietuvos apeliacinio teismo 2010 m. gruodžio 20 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-741/2010.

kiekvieniu individualiu atveju yra vertinamasis kriterijus.³²¹ Šeimos poreikių bendrumo samprata taip pat nėra įstatyme apibrėžta, ji nepreziumuojama, tokio fakto nustatymas taip pat yra kiekvieno individualaus atvejo įrodinėjimo dalykas.

Be to, kiekvienas sutuoktinis turi teisę vienas sudaryti sandorius, skirtus šeimos namų ūkiui išlaikyti, vaikų auklėjimui ir švietimui: tai solidariosios sutuoktinių prievolės. Nepaisant to, solidariosios prievolės neatsiranda, jei tokios išlaidos yra aiškiai per didelės, atsižvelgiant į įprastą namų ūkio gyvenimą, atsižvelgiant į sandorio naudingumą ar žalingumą, atsižvelgiant į trečiosios sandorio šalies gerą ar blogą valią. Jos taip pat neatsiranda, jei nebuvo abiejų sutuoktinių sutikimo, kai tai reikalinga pagal CK 3.109 straipsnio 3 dalį.

Individualios įmonės steigimas yra laikomas juridinio asmens (inkorporuoto individualaus verslo) steigimo sandorio sudarymu, kuriam kito sutuoktinio sutikimo nereikia. Tad jeigu inkorporuotą individualų verslą, veikiančią individualios įmonės teisine forma, įsteigti buvo būtina norint išlaikyti šeimos namų ūkį, užtikrinti vaikų auklėjimą bei švietimą (CK 3.109 straipsnio 2 dalis), taip pat jeigu individualios įmonės steigimo sandoris sudarytas šeimos interesais (CK 3.109 straipsnio 1 dalies 5 punktas), pagal prievolės, kylančias iš tokių sandorių, sutuoktiniai atsako solidariai, nesvarbu, koks jų turto teisinis režimas, išskyrus atvejus, kai sandorio kaina yra aiškiai per didelė ir neprotinga. Daugeliu atvejų bendri šeimos poreikiai traktuojami gana plačiai, dėl to sandorio tiesiogiai nesudaręs sandorio sutuoktinis laikomas atsakingu už kito sutuoktinio priimtą prievolės vykdant profesinę, ekonominę veiklą, investuojant skolintas lėšas į juridinį asmenį, kurio dalyvis yra sutuoktinis, užtikrinant trečiųjų asmenų prievolės, taip konstatuojant, kad yra bendra IĮ dalyvio prievolė tiek pajamų gavimo, tiek ir skolų atlyginimo (prievolių vykdymo) prasme, kai IĮ turto nepakanka IĮ prievolėms IĮ kreditoriams įvykdyti.

Teismų praktikoje suformuota taisyklė, kad tais atvejais, kai paneigiama individualios įmonės kaip sutuoktinių bendrosios jungtinės nuosavybės teisės prezumpcija ir yra įrodyta, kad individuali įmonė yra vieno sutuoktinio asmeninė nuosavybė (CK 3.99 straipsnio 2 dalis), išieškojimas pagal skolininko prievolę turi būti vykdomas nukreipiant išieškojimą į fizinio asmens, esančio santuokoje, turtą. Tokiu atveju būtina nustatyti skolininko turto dalį bendrojoje jungtinėje nuosavybėje vadovaujantis CPK 667

³²¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2013 m. lapkričio 13 d. nutartis c.b. 3K-3-567/2013.

straipsnyje nustatyta tvarka³²², nes neužtekus turimo asmeninio turto, išieškojimas bus vykdomas iš turto dalies, esančios bendrojoje jungtinėje nuosavybėje. CPK2 dalyje nurodoma, kad tais atvejais, kai skolininkas nepateikia antstoliui CPK 667 straipsnio 1 dalyje nurodyto sutikimo, nebepageidauja sudaryti notarine tvarka tvirtinamo susitarimo dėl jo turto dalies nustatymo bendrojoje jungtinėje nuosavybėje ar turto pasidalijimo ar bent vienas išieškotojas per šio straipsnio 1 dalyje nustatytą terminą pateikia antstoliui rašytinį prieštaravimą dėl turto dalies nustatymo ar turto pasidalijimo notarine tvarka, taip pat jeigu per šio straipsnio 1 dalyje nustatytą terminą antstoliui nepateikiamas notarine tvarka patvirtintas susitarimas dėl turto dalies nustatymo ar turto pasidalijimo, antstolis pasiūlo išieškotojui, o reikiama atvejais ir bendraturčiams kreiptis į teismą su prašymu dėl skolininko turto, kuris yra bendras su kitais asmenimis, dalies nustatymo. Apčiuopiamos teisinės pasekmės turto išieškojimui iš IĮ dalyvio turto atsiranda situoktinių bendrą turtą padalijus teisine tvarka.

Aiškinant CPK 667 straipsnio normas, pažymėtina, kad juridinio asmens bankroto procese nemokumo administratorius bendrai gina visų kreditorių (išieškotojų), taip pat bankrutuojančios individualios įmonės teises ir interesus, organizuoja turto, į kurį teisės aktų nustatyta tvarka gali būti nukreiptas išieškojimas, realizavimą, todėl jam tenka pareiga imtis būtinų veiksmų, kad būtų nustatytas turtas, į kurį gali būti nukreiptas išieškojimas bankroto byloje, tad jis turi vykdyti pats tiek JANĮ 88 straipsnio pareigą, tiek ir pareigą kreiptis į teismą dėl IĮ dalyviui tenkančios turto dalies nustatymo bendrojoje jungtinėje nuosavybėje, jei toks veiksmas yra būtinas teisėtam išieškojimui bankroto procese vykdyti. Šios pareigos nepašalina tai, kad IĮ dalyvis ar kitas bendrosios jungtinės nuosavybės bendraturtis teise kreiptis į teismą su prašymu dėl skolininko turto, kuris yra bendras su kitais asmenimis, dalies nustatymo nepasinaudojo.³²³

Vadinasi, individualios įmonės bankroto byloje išieškojimas iš IĮ dalyvio turto gali būti vykdomas skirtingais būdais ir IĮ savininko situoktinių prievolė atsakyti už kito situoktinių (IĮ savininko) veiksmus negali būti siejama vien tik su individualios įmonės priklausymu bendrosios jungtinės nuosavybės teise faktui. Individualios įmonės savininkui vengiant įgyvendinti turto dalies nustatymo bendrojoje jungtinėje nuosavybėje faktą, nemokumo administratorius turi pareigą kreiptis į teismą su prašymu nustatyti jo turto dalį bendrame situoktinių turte, atitinkamai teismas turi pareigą tokią prašymą išnagrinėti iš esmės. Teismui sprendžiant prašymą pagal CPK 667 straipsnį

³²² Lietuvos apeliacinio teismo 2021 m. kovo 4 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2A-123-585/2021.

³²³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. kovo 10 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-46-823/2021.

yra individualizuojama IĮ savininkui tenkanti turto dalis bendrojoje jungtinėje nuosavybėje, iš kurios gali būti vykdomas išieškojimas. Pagal nurodytą CPK straipsnį nevykdomas bendrosios jungtinės nuosavybės padalijimas, nes tai daroma ginčo teisenos tvarka (CPK 603 straipsnio 1 dalis) ir pagal materialiosios teisės normų reikalavimus.³²⁴ Be viso to, taip pat turi būti įsigaliojusi teismo nutartis leisti nukreipti išieškojamą į IĮ dalyvio turtą.

Aplinkybė, kad individuali įmonė po to, kai pasirašoma turto pasidalijimo sutartis, atitenka jos savininkui jo asmeninės nuosavybės teise, nereiškia, kad individualios įmonės bankroto atveju kreditoriai neturi teisės nukreipti išieškojimo į turtą, atitekusį po santuokinio turto pasidalijimo. Iš individualios įmonės veiklos atsiradusios prievolės laikytinos bendromis sutuoktinių prievolėmis, todėl IĮ kreditorių reikalavimai gali būti tenkinami ir iš sutuoktinių bendro turto, o jo nepakankant – iš sutuoktiniams asmeninės nuosavybės teise priklausančio turto (CK 3.88, 3.113 straipsniai).³²⁵ Nebent būtų pateikti įrodymai, kad atitinkamas turtas įsigytas išimtinai už asmenines asmens lėšas, iš individualios įmonės gautas pelnas nebuvo naudojamas šeimos interesais įgyti bendrąją sutuoktinių nuosavybę, kuri buvo pasidalyta. Sutuoktinių turto, į kurį individualios įmonės bankroto byloje yra nukreiptas išieškojimas, dalijimas yra galimas tik po bankroto procedūros pabaigos, atsiskaičius su individualios įmonės kreditoriais. Taigi po individualios įmonės bankroto bylos pabaigos galimas ne tik tokios įmonės, bet ir individualios įmonės dalyvio naujai paaiškėjusio (atsiradusio) turto paskirstymas.³²⁶

Sutuoktinių turtas yra bendroji jungtinė nuosavybė, kol jis nėra padalytas arba kol bendrosios jungtinės nuosavybės teisė nėra pasibaigusi kitokiu būdu (CK 3.87 straipsnio 2 dalis).³²⁷ Jeigu turtas priklauso individualios įmonės savininkui ir jo sutuoktiniui bendrosios jungtinės sutuoktinių nuosavybės teise, toks turtas perduodamas individualiai įmonei patikėjimo teise, jeigu sutuoktiniai nesusitaria kitaip (III 8 straipsnio 4 dalis). Tačiau sutuoktiniai gali susitarti ir turtą, kuris yra bendroji jungtinė sutuoktinių nuosavybė, perduoti individualiai įmonei nuosavybėn.

³²⁴ Lietuvos apeliacinio teismo 2021 m. liepos 15 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2-866-464/2021; Lietuvos apeliacinio teismo 2013 m. lapkričio 22 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-599/2013.

³²⁵ Lietuvos apeliacinio teismo 2010 m. lapkričio 25 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2-1695/2010; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. gegužės 20 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-P-186/2010; Kauno apygardos teismo 2020 m. spalio 26 d. sprendimas civilinėje byloje Nr. e2-1136-638/2020; Lietuvos apeliacinio teismo 2015 m. lapkričio 12 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2-1978-407/2015.

³²⁶ Lietuvos apeliacinio teismo 2020 m. gruodžio 1 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2-1750-241/2020.

³²⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. balandžio 4 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-126-313/2019.

Jeigu būtų įrodyta, kad IĮ savininko sutuoktinis reikšmingai neprisidėjo prie IĮ veiklos, kitaip tariant, būtų paneigta IĮ kaip bendro turto prezumpcija, tokiu atveju į bendrą neribotos civilinės atsakomybės juridinio asmens turto masę, iš kurios gali būti vykdomas išieškojimas, IĮ savininko sutuoktinio asmeninis turtas ir jam tenkanti turto dalis, esanti bendrojoje jungtinėje nuosavybėje, negalėtų būti įtraukiami. Tad individualios įmonės savininko sutuoktinio (IĮ dalyvio) prievolė subsidiariai kartu su kitu sutuoktiniu, kuris yra individualios įmonės savininkas, atsakyti už šios įmonės prievolės, kai joms įvykdyti neužtenka IĮ turto, gali atsirasti tik tuo atveju, kai nėra paneigiama individualios įmonės priklausymo bendrosios jungtinės sutuoktinių nuosavybės teise prezumpcija. Prezumpcijos paneigimo fakto įrodinėjimo pareiga perkelta kreditoriui, siekiančiam gauti savo patvirtinto kreditorinio reikalavimo patenkinimą iš individualios įmonės savininko sutuoktinio turto (CPK 178 straipsnis), visa tai iš dalies subalansavo šalių interesus procesine prasme. Jeigu tokia aplinkybė nėra įrodyta (prezumpcija nėra panaikinama), pagal CK 6.6 straipsnio 3 dalį preziumuojama, kad sutuoktinių prievolė yra solidarioji, bet individualios įmonės atžvilgiu ši jų solidarioji prievolė išlieka subsidiari. Tai reiškia, kad pirmiausia prievolė vykdoma iš individualios įmonės turto, o jo nesant ar nepakankant – iš IĮ dalyvio turto.³²⁸

Teisinis kvalifikavimas, kai iš individualios įmonės veiklos atsiradusios prievolės turi būti tenkinamos iš sutuoktinių (IĮ dalyvio) bendro turto, ypač naudingas IĮ kreditoriams, nes tokiu atveju kreditoriaus patvirtintas kreditorinis reikalavimas IĮ bankroto byloje bus išieškomas ne tik iš IĮ turto, bet iš bendro IĮ dalyvių turto.

Lietuvos Respublikos įstatymai individualios įmonės bankroto procedūrų netaapatina su fizinio asmens verslininko bankroto procesu, taip pat ir nenumato, kad dėl individualios įmonės bankroto kartu bankrutuoja ir IĮ dalyvis – fizinis asmuo verslininkas, t. y. IĮ dalyvio atžvilgiu negali būti taikomi analogiški ribojimai ir teisiniai padariniai, kurie taikomi bankrutuojančiai individualiai įmonei. Autorė atkeipia dėmesį, kad IĮ skolos tiek iki IĮ bankroto bylos iškėlimo, tiek ir IĮ bankroto bylos iškėlimo atveju laikomos individualios įmonės kaip atskiro civilinio subjekto nuo IĮ dalyvio skolomis, taip pat galioja ir IĮ bei IĮ dalyvio turto atsirumo principas, o CK 2.50 straipsnio 4 dalies teisinis reguliavimas nereiškia, jog IĮ bankroto atveju, pastarajai neturint pakankamai turto, IĮ prievolės IĮ kreditoriams besąlygiškai tampa asmeninėmis IĮ dalyvio

³²⁸ Teismas ne tik laikosi nuostatos, kad atsakomybė už įmonės prievolės kyla abiem sutuoktiniams solidariai, bet ir formuoja praktiką, kad net ir nutraukus santuoką, jei įmonė – kaip turtas – nėra padalyta, neįvykdytos solidariosios sutuoktinių prievolės išlieka abiem sutuoktiniams, t. y. jie lieka bendraskoliai; Lietuvos apeliacinio teismo 2010 m. liepos 7 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-513/2010.

prievolėmis. IĮ prievolės visais atvejais išlieka IĮ prievolėmis, tik už jų įvykdymą tampa subsidiariai atsakingas IĮ dalyvis. Aktualus momentas tas, kad tas pats subjektas – individualios įmonės dalyvis kaip fizinis asmuo, be to, kad tampa subsidiariai atsakingas už IĮ prievoles, yra ir turtinės (materialinės) atsakomybės subjektas pagal savo asmenines prievoles. Toks atsakomybės pobūdis savaime nekelia teisinių problemų, tačiau, esant skirtingam skolų išieškojimo pagal bankroto procedūrą ir CPK įtvirtinto vykdymo proceso teisiniui reglamentavimui, susidaro šias procedūras reglamentuojančių teisės normų kolizija³²⁹, kurią buvo stengtasi išspręsti JANĮ 5 straipsnio 10 dalyje įtvirtintu draudimu vienu metu vykdyti neribotos civilinės atsakomybės juridinio asmens ir jo dalyvio atžvilgiu du savarankiškus atskirus bankroto procesus. Čia įtvirtinta JANĮ leidėjo nuostata, šio tyrimo autorės įsitikinimu, IĮ bankroto atveju nėra paremta tinkamu ir nuosekliu CK 2.50 straipsnio 4 dalies nuostatų įgyvendinimu.

Teismo atsisakymu iškelti bankroto bylą (FABĮ 5 straipsnio 8 dalies 6 punktas) fiziniam asmeniui, kuris kartu yra ir individualios įmonės dalyvis, praktikoje per plačiai ribojama subjektinė fizinio asmens teisė bankrutuoti įprastu fizinio asmens bankroto procesu, dar daugiau – tokiu būdu yra ribojamos IĮ dalyvio asmeninių kreditorių teisės. Įstatymų leidėjui nesuteikiant individualios įmonės dalyviui teisės bankrutuoti kaip fiziniam asmeniui, kai yra iškelta įmonės bankroto byla, ribojamos asmeninių (individualios įmonės) kreditorių teisės į savo kreditorinių reikalavimų patenkinimą iš įmonės savininko turto. Toks įstatymo leidėjo nustatytas reguliavimas turėtų būti taisytinas, nes tokiu atveju fizinis asmuo diskriminuojamas dėl specifiškumo būnant IĮ dalyviu, atimant teisę dėl to, kad jis yra IĮ dalyvis, tokiam asmeniui tapus nemokiam, asmuo neturės galimybės pradėti bankroto proceso, dėl FABĮ 8 straipsnio 1 dalies 6 punkto sąlygos, skirtingai nei asmuo, savanoriškai prisiėmęs prievolių ir dėl jų tapęs nemokus.

3.2.2. INDIVIDUALIOS ĮMONĖS KREDITORIŲ TEISĖS Į SAVO REIKALAVIMŲ PATENKINIMO IŠ INDIVIDUALIOS ĮMONĖS DALYVIO TURTO PROBLEMA

Plačiaja prasme turtu laikomi beveik visi civilinių teisių objektai (daiktai, intelektinės veiklos rezultatai, turtinės teisės ir išipareigojimai, vertybiniai popieriai ir kt.). Lietuvos Respublikos turto ir verslo vertinimo pagrindų įstatymo 2 straipsnio 2 dalis turtu apibrėžė materialias, nematerialias ir finansines vertybes, kurios gali būti rinkos

³²⁹ Vigintas Višinskis, „Skolų išieškojimas iš bankrutuojančios individualios (personalinės) įmonės ir jo savininko“, *Jurisprudencija* 69, 61 (2005): 36.

sandorių objektas, tačiau, turto, į kurį teisės aktų nustatyta tvarka gali būti nukreiptas išieškojimas, norminė sąvoka nėra pateikta. Autorės nuomone, turi būti vadovaujama CPK 668 straipsnio 1 dalimi, kurioje numatyta, kad išieškojimas gali būti nukreipiamas į skolininko pinigų sumas ir kitokį turtą, esantį pas kitus asmenis, atsižvelgiant į turto ir daiktų, į kuriuos negalima nukreipti išieškojimo, sąrašą, nurodytą Sprendimų vykdymo instrukcijos VI skyriaus 104 punkte³³⁰.

JANĮ 28 straipsnio 1 dalies 1 punkte įtvirtintas draudimas juridiniam asmeniui (IĮ) iškėlus bankroto bylą (nuo teismo nutarties iškelti bankroto bylą įsiteisėjimo dienos iki teismo nutarties nutraukti bankroto bylą įsiteisėjimo dienos) vykdyti juridinio asmens finansines prievoles, neįvykdytas iki teismo nutarties iškelti bankroto bylą įsiteisėjimo dienos, įskaitant mokesčių, palūkanų ir netesybų mokėjimą. Tokia įstatymo nuostata padeda išvengti bankrutuojančios individualios įmonės finansinės krizės gilėjimo ir užkerta kelią individualios įmonės dalyviui perleisti ar iššvaistyti likusį individualios įmonės turtą.

Svarbu tai, kad fiziniam asmeniui verslininkui kaip IĮ dalyviui toks draudimas nei JANĮ, nei FABĮ nėra įtvirtintas, todėl fizinis asmuo – individualios įmonės dalyvis ir po bankroto bylos individualiai įmonei iškėlimo privalo vykdyti asmenines prievoles savo kreditoriams (įskaitant ir hipotekos kreditorius). Bankroto bylos individualiai įmonei iškėlimas (pagal galiojantį reglamentavimą) neatleidžia ir negali atleisti IĮ dalyvio nuo asmeninių prievolių kreditoriams vykdymo pareigos ir šios pareigos vykdymo individualios įmonės bankroto laikotarpiu nesustabdo. Autorės nuomone, ypač svarbu tai, kad dėl draudimo bankrutuojančios individualios įmonės vadovui vykdyti bet kokius finansinius įsipareigojimus iš esmės nebūtų sužlugdytas finansiškai pats fizinis asmuo ir kad nenukentėtų tokio fizinio asmens sutuoktinis, taip pat ir jo vaikai (ar kiti asmenys), turintys teisę gauti išlaikymą. Tai neatitiktų ne tik JANĮ / FABĮ paskirties, bet ir viešojo intereso, kuriuo nėra ir negali būti siekiama sužlugdyti IĮ dalyvį – fizinį asmenį verslininką dėl individualios įmonės finansinės nesėkmės. Taigi individuali įmonė bankroto proceso metu nebegali vykdyti sutartinių prievolių kreditoriams, nes tai pažeistų kreditorių lygiateisiškumo principą, tačiau inkorporuotą individualų verslą (IĮ teisine forma) vykdančią fizinis asmuo verslininkas, kai yra iškelta ne fizinio asmens bankroto byla, o individualios įmonės bankroto byla, turi teisę, nemokumo administratoriui JANĮ nustatyta tvarka pateikęs duomenis apie turimą turtą, toliau vykdyti as-

³³⁰ Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2005 m. spalio 27 d. įsakymas „Dėl sprendimų vykdymo instrukcijos patvirtinimo“ Nr. 1R-352“, Valstybės žinios, 2005, Nr. 130-4682.

menines sutartines prievoles kreditoriams, jei tuo nėra pažeidžiamos bankrutuojančios individualios įmonės ir (ar) jos kreditorių teisės ir teisėti interesai. Tokia situacija, autorės nuomone, netoleruotina, kadangi savitas IĮ neribotos atsakomybės teisinis statusas nulemia atitinkamus turtinės (materialinės) atsakomybės ypatumus. IĮ bankroto byloje apskaitomi ir fizinio asmens (IĮ dalyvio) turtas bei įsipareigojimai, ir jeigu nepakanka IĮ turimo turto įsipareigojimams įvykdyti, pastarieji vykdomi iš IĮ dalyvių turto. Imperatyvaus draudimo fiziniam asmeniui verslininkui vykdyti asmenines fizinio asmens prievoles neįtvirtinimas (kontrolės nebuvimas) neribotos civilinės atsakomybės juridinio asmens bankroto bylos kontekste nenaudingas kreditoriams, nes mažina fizinio asmens turto, iš kurio gali būti vykdomos IĮ prievolės IĮ kreditoriams, apimtį ir tokiu būdu pažeidžiami IĮ kreditorių interesai. Kas reiškia, kad, asmeninių bankrutuojančios IĮ dalyvių įsipareigojimų vykdymas savo kreditoriams pažeidžia IĮ kreditorių teises ir lygiateisiškumo principą, ir siūlytina FABĮ nustatyti tokį teisinį reglamentavimą, jog IĮ iškelus bankroto bylą būtų draudžiama vykdyti ir asmeninius bankrutuojančios IĮ dalyvio įsipareigojimus (teismas turėtų teisę leisti tokius įsipareigojimus vykdyti tik tokiu atveju, jeigu jų vykdymas nepažeistų IĮ kreditorių interesų). Siūlytina aktualų FABĮ reguliavimą papildyti nuostatomis dėl laikinųjų apsaugos priemonių taikymo IĮ dalyvio atžvilgiu. Apibrėžtas įsipareigojimų vykdymas turėtų būti laikinas dėl to, kad IĮ bankroto proceso metu vis tiek turės būti arba atsiskaityta su visais IĮ kreditoriais arba IĮ dalyvių turtas, įskaitant ir įkeistą turtą, turės būti parduotas. Nustačius, kad IĮ neturi turto ir įsipareigojimai turės būti iš IĮ dalyvių turto, IĮ dalyviai nebeturi turėti teisės vykdyti įsipareigojimus asmeniniams kreditoriams ir turi prasidėti bankrutavusios IĮ dalyvio turto realizavimo procesas.

3.2.3. TURTO AREŠTO TAIKYMAS INICIJAVUS INDIVIDUALIOS ĮMONĖS BANKROTO PROCESĄ

CPK 144 straipsnio 1 dalis numato, kad teismas savo arba suinteresuoto asmens iniciatyva gali taikyti laikinąsias apsaugos priemones, galiosiančias iki nutarties išskelti IĮ bankroto bylą įsiteisėjimo. Akivaizdu, kad, siekiant IĮ bankroto bylos iškėlimo, laikinųjų apsaugos priemonių taikymas turėtų būti ne teismo teisė, bet pareiga. Laiku nesiėmus ryžtingų veiksmų esamam IĮ / IĮ dalyvio turtui išsaugoti, labai greitai gali jo ir nebelikti, ypač to, kuris priklauso individualios įmonės dalyviui. Žinant individualios įmonės civilinės atsakomybės specifiką, kyla klausimas, ar teismas, gavęs pareiškimą išskelti bankroto bylą individualiai įmonei, gali areštuoti tik individualiai įmonei nuosa-

vybės teise priklausantį turtą, ar kartu ir šios individualios įmonės dalyviui nuosavybės teise priklausantį turtą? JANĮ tokia situacija nėra aptarta. JANĮ 25 straipsnio 1 dalyje numatyta, kad teismas ne vėliau kaip per 30 (trisdešimt) dienų nuo pareiškimo dėl nemokumo bylos iškėlimo IĮ priėmimo dienos priima nutartį dėl nemokumo bylos IĮ iškėlimo. Vadinasi, iki įsiteisės teismo nutartis dėl bankroto bylos IĮ iškėlimo, praeis nemažai laiko (teismo nutartis dėl bankroto bylos iškėlimo gali būti ginčijama apeliacine tvarka, neatmestina ir piktnaudžiavimo procesu aplinkybė, kai apeliacinio skundo pateikimu būtų siekiama pratęsti laiką) ir gali būti nebeįmanoma arba itin sunku realiai įvykdyti primtą teismo sprendimą, nes IĮ dalyvis, sužinojęs apie ketinimus jo individualiai įmonei iškelti bankroto bylą ir žinodamas, kad subsidiariai yra atsakingas už jos turtines prievoles, gali sau priklausantį turtą perleisti tretiesiems asmenims ar atlikti kitus panašius veiksmus.³³¹ Kaip tik dėl tokių priežasčių CPK ir yra numatytas laikinas ginčo objekto apsaugos mechanizmas bei užtikrinamas būsimas teismo sprendimo įvykdymas taikant laikinąsias apsaugos priemones. CPK suteikia galimybę areštuoti ir individualiai įmonei priklausantį turtą, ir individualios įmonės dalyviui nuosavybės teise priklausantį turtą³³² dar iki teismui priimant nutartį iškelti individualiai įmonei bankroto bylą, kuria privalo pasinaudoti teismas, iškėlęs IĮ bankroto bylą. Atsižvelgiant į disertaciniame darbe aptartą turtinės (materialinės) atsakomybės subjektų rato išplėtimą IĮ bankroto bylos atveju, kai turtinės (materialinės) atsakomybės subjektu laikytina ne tik pati individuali įmonė, bet ir IĮ dalyvis, kyla antras pagrįstas klausimas, ar neribotos civilinės atsakomybės juridinio asmens bankroto bylos atveju ne tik IĮ savininko turto sąrašas turi būti pateikiamas nemokumo administratoriui, bet ir IĮ dalyvio turto sąrašas? Vadovaujantis aktualių JANĮ reguliavimu, individualios įmonės dalyviui viso savo turimo turto, įskaitant ir turto, kuris yra bendroji jungtinė nuosavybė, sąrašas neturi būti perduodamas bankrutuojančios individualios įmonės nemokumo administratoriui. JANĮ 57 straipsnio 2 dalyje įstatymo leidėjas apsiribojo IĮ savininko viso turimo turto (įskaitant ir bendrąją jungtinės nuosavybės teise priklausančio) sąrašo pateikimu, tačiau kokių tikslu JANĮ 17 straipsnio 2 dalies 3 punkte įtvirtinta nuostata, kad ne IĮ savininko, bet IĮ dalyvio kreditorių sąrašai turi būti pateikti IĮ bankroto byloje, lieka neaišku. Kaip matyti, nurodytose JANĮ teisės normose įvardytas skirtingas subjektų są-

³³¹ Nebent būtų pasinaudojama *actio pauliana* institutu, numatytu CK 6.66 straipsnyje – *aut. past.*

³³² Kai IĮ dalyvio turto dalis bendrojoje nuosavybėje nenustatyta, laikinai, kol bus nustatyta šio asmens turto dalis bendrojoje nuosavybėje, gali būti areštuotas visas turtas (o jeigu dalis bendrojoje nuosavybėje nustatyta, gali būti areštuojama tik asmeniui, kuriam taikomos laikinosios apsaugos priemonės, priklausanti turto dalis (CPK 145 straipsnio 5 dalis)).

rašas, suponuojantis neišvengiamą teisinio reglamentavimo keitimą. Tyrėjos vertinimu IĮ bankroto administratoriui taip pat turi būti patiekiami IĮ dalyvio kreditorių sąrašai, nes, jeigu IĮ bankroto proceso metu bus nustatyta, kad IĮ yra šeimos turtas ar fizinis asmuo verslininkas vykdydamas verslą IĮ teisine forma, veikė šeimos interesais, tiek IĮ dalyvio turtas, tiek ir IĮ dalyvio kreditoriai turi būti apskaitomi IĮ bankroto byloje. Taip pat, autorės vertinimu, svarstyтина ir dėl įstatyminės prezumpcijos nustatymo, jeigu IĮ veikia šeimos interesais ir jeigu IĮ bankrotas iškeliamas IĮ savininkui esant santuokoje. Savininko sutuoktinis galėtų nugincyti tokią įstatyminę prezumpciją, kurią nugincijus iš IĮ apskaitos būtų išbraukti IĮ dalyvio kreditoriai ir IĮ dalyvio turtas.

3.2.4. JANĮ 57 STRAIPSNIO IR 88 STRAIPSNIO TAIKYMO BEI BENDRO TURTO ATIDALINIMO PROBLEMOS

JANĮ 88 straipsnio nuostatomis dėl neribotos civilinės atsakomybės juridinio asmens dalyvių turto pardavimo IĮ bankroto proceso metu įnešama sumaištis. Nors bankroto procesas privalo vykti operatyviai, o nemokumo proceso vienas pagrindinių tikslų yra apsaugoti kreditorių interesus, tačiau turi būti užtikrinami ir skolininko, t. y. individualios įmonės dalyvio, interesai, o tokia apsauga reglamentuota JANĮ 88 straipsniu. Subsidiarumo principo egzistavimas nereiškia, kad IĮ dalyvis savaime (be teisinio pagrindo) įgyja subsidiariąją prievolę atsakyti už savo individualios įmonės skolas, nes tik esant pareiškiamam reikalavimui, teismas įgyja teisę spręsti dėl išieškojimo iš neribotos civilinės atsakomybės juridinio asmens dalyvių turto (JANĮ 88 straipsnio 1 dalis).

JANĮ 57 straipsnio 2 dalies dalies nuostatos įpareigoja IĮ savininką pateikti nemokumo administratoriui IĮ savininko turto sąrašą, tačiau būtent JANĮ 88 straipsnyje nurodyta, kad siekiant išieškoti iš neribotos civilinės atsakomybės juridinio asmens dalyvių turto būtinas teismo leidimas. Pareiga kreiptis į teismą dėl išieškojimo iš IĮ savininko turto, esant JANĮ nustatytoms sąlygoms, nustatyta nemokumo administratoriui kaip specialiam bankroto proceso subjektui, atsakingam už bankrutuojančios individualios įmonės kreditorių interesų apsaugą.

Atkreiptinas dėmesys, kad teismo nutarties dėl leidimo išieškoti iš IĮ dalyvio turto priėmimas negali būti laikomas procedūrinio formaliu veiksmu, nes vien jau tokios pareigos (o ne teisės) nustatymas įstatyme nemokumo administratoriui paneigia tokį vertinimą. Nemokumo administratoriui pateikus prašymą dėl išieškojimo nukreipimo, teismas aiškinasi, ar individualios įmonės turto nepakanka prievolėms įvykdyti, vertina taikos sutarties nesudarymo ir restruktūrizavimo bylos neinicijavimo aplinkybes (JANĮ

79 straipsnio 2 dalis). Turi būti pateikti įrodymai, jog pasiūlymą dėl taikos gavo potencialios taikos sutarties šalys – individualios įmonės dalyvis ir jo kreditoriai. Aplinkybės, ar JANĮ 79 straipsnio 2 dalyje numatytos pareigos buvo įgyvendintos, svarbios teismui sprendžiant dėl galimybės nukreipti išieškojimą į II dalyvio turtą, todėl jos turi būti nustatytos įvertinus visus faktinius duomenis³³³, o ne tik atlikus formalų įrodymų tyrimą. Šias sąlygas nustatęs ir atitinkamai įvertinęs, teismas leidžia arba neleidžia nukreipti išieškojimą į individualios įmonės dalyvių turtą, o tai suponuoja realią tikimybę, kad teismas leidimo nukreipti išieškojimą į II dalyvio turtą gali ir nesuteikti.

Lietuvos teismai, keldami bankroto bylas individualioms įmonėms, laikosi praktikos³³⁴, kad bankrutuojančios individualios įmonės dalyvio turto išsaugojimo individualios įmonės bankroto byloje turi būti siekiama areštuojant individualios įmonės dalyviui nuosavybės teise priklausančią turtą. Tokiu būdu, apribojus disponavimo šiuo turtu galimybes, užtikrinama, kad, esant pagrindui, į jį būtų galima nukreipti išieškojimą.

Į atveju individualios įmonės ir jos savininko turto atskirumu siekiama apibrėžti civilinėje apyvartoje dalyvaujančius skirtingus interesus, individualios įmonės turto masę, o ne besąlygiškai įtvirtinti II savininko kreditorių galimybę nukreipti išieškojimą į individualios įmonės, kaip savininkui priklausančio objekto, turtą. Skolos išieškojimo iš fizinio asmens – individualios įmonės savininko – atveju individuali įmonė vertinama tik kaip turto objektas, todėl nekyla jos subjektinio savarankiškumo ir atskirumo nuo savininko bei individualios įmonės atsakomybės už jos savininko skolas klausimų. Šiuo atveju individualios įmonės turtas teisėtai paimamas ne kaip iš subjekto – savarankiško juridinio asmens, o kaip iš objekto – individualios įmonės savininko turto, į kurio sudėtį įeina jai priklausantis turtas, vieneto. Individuali įmonė yra vienas iš fizinio asmens turto objektų, į kurį, kaip į bet kokią kitą objektą, gali būti nukreiptas išieškojimas. Fizinis asmuo – individualios įmonės savininkas turi galimybę pats įgyvendinti jam priklausančią teisę paaimti iš įmonės turtą ir juo atsiskaityti su kreditoriumi arba skolą padengti ne individualios įmonės turtu, o kitu jam priklausančiu turtu. To nepadarius, vykdydamas išieškojimą iš skolininko – fizinio asmens – turto priverstine

³³³ Lietuvos apeliacinio teismo 2019 m. liepos 25 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2-712-450/2019; 2019 m. spalio 10 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2-576-330/2019; 2019 m. lapkričio 5 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2-1358-881/2019; Lietuvos apeliacinio teismo 2021 m. sausio 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2-177-241/2021.

³³⁴ Lietuvos apeliacinio teismo 2006 m. balandžio 13 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2-211/2006; Lietuvos apeliacinio teismo 2006 m. rugpjūčio 3 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2-413/2006.

tvarka, antstolis gali nukreipti išieškojimą į skolininkui priklausantį turtą, įskaitant jo individualią įmonę. Aiškinimas, kad antstolis turi teisę nukreipti išieškojimą tik į individualią įmonę, o jos turto, kaip savarankiškam subjektui priklausančios nuosavybės, negali panaudoti individualios įmonės savininko skoloms padengti, būtų nepalankus ir individualiai įmonei, ir IĮ savininkui, nes tokiu atveju antstolis, net išieškodamas nedidelę fizinio asmens skolą, turėtų areštuoti visą individualią įmonę ir ją visą realizuoti kaip fizinio asmens turto vieneta.

Teismų praktika šiuo požiūriu palanki autorės siūlymui, nes į IĮ kreditorių sąrašą patenka ne tik individualios įmonės kreditoriai, bet ir kreditoriai, kurie sudaro sandorius su fiziniu asmeniu – IĮ dalyviu, tuomet teismai ir / ar kreditoriai, vertindami individualios įmonės nemokumą, kartu turi ne tik vertinti individualios įmonės ir IĮ savininkui priklausančio turto ir įsipareigojimų santykį, bet ir atsižvelgti į IĮ dalyvio turimo turto ir įsipareigojimų santykį, išskyrus tą turto dalį, į kurią pagal CPK 668 straipsnį išieškojimas negali būti nukreiptas. Vadinasi, siekiant kreditorių ir skolininko interesų balanso įgyvendinimo, rekomenduotina JANĮ 57 straipsnio 2 dalies nuostatą neribotos civilinės atsakomybės juridinio asmens atveju papildyti atitinkamai įtraukiant neribotos civilinės atsakomybės juridinio asmens dalyvį, būtent nurodant, kad „jeigu bankroto byla iškelta neribotos civilinės atsakomybės juridiniam asmeniui, jo savininkas, ūkinės bendrijos tikrieji nariai per teismo nustatytą terminą privalo pateikti paskirtam nemokumo administratoriui ~~viso savo~~ **neribotos civilinės atsakomybės dalyvio** turimo turto, įskaitant ir turtą, kuris yra bendroji jungtinė ir asmeninė nuosavybė, sąrašą“.

Apibendrinant tai, kas išdėstyta, darytina išvada, kad inkorporuoto individualaus verslo bankroto atveju IĮ prievolių kreditoriams vykdymas ir IĮ dalyvio atsakomybė pasižymi specifika, išsiskiriančia iš bendrųjų prievolių atsiradimo pagrindų. Pirma, aiškinantis ir vertinantis įmonės dalyvio teisinio statuso / individualios įmonės savininko padėtį individualios įmonės bankroto procese, paaiškėjo, egzistuoja neišspręstos konceptualios (sąvokinės) problemos įstatyminiame reguliavime. Antra, teisinis kvalifikavimas, kai iš individualios įmonės veiklos atsiradusios prievolės turi būti tenkinamos iš situotinių (IĮ dalyvio) bendro turto, ypač naudingas IĮ kreditoriams, nes tokiu atveju kreditoriaus patvirtintas kreditorinis reikalavimas IĮ bankroto byloje bus išieškomas ne tik iš IĮ turto, bet iš bendro IĮ dalyvių turto. Trečia, greta pačios skolininkės individualios įmonės turtinės (materialinės) atsakomybės subjektu tampa ne tik individualios įmonės savininkas, bet ir IĮ dalyvis, kurie taip pat yra ir turtinės

(materialinės) atsakomybės pagal savo kaip fizinio asmens prievolės subjektai pagal prievolės savo kreditoriams (įskaitant ir hipotekos kreditorius). Bankroto bylos individualiai įmonei iškėlimas (pagal galiojantį reglamentavimą) neatleidžia ir negali atleisti II dalyvio nuo asmeninių prievolių kreditoriams vykdymo pareigos ir šios pareigos vykdymo individualios įmonės bankroto laikotarpiu nesustabdo. Jeigu nustatoma, kad II yra šeimos turtas ar fizinis asmuo verslininkas vykdydamas verslą II teisine forma, veikė šeimos interesais, tiek II dalyvio turtas, tiek ir II dalyvio kreditoriai turi būti apskaitomi II bankroto byloje.

4. IĮ IR IĮ DALYVIO KREDITORIŲ TEISINĖ PADĖTIS IĮ IR IĮ DALYVIO BANKROTO PROCESUOSE

Kreditorių ir skolininko interesų balanso užtikrinimas – bene svarbiausias tikslas bankroto procese, todėl skirtingų interesų pusiausvyrai išlaikyti proporcingas kreditorių dalyvavimas procese paprastai yra užtikrinamas teisės aktuose įtvirtinant kreditoriams atitinkamas teises priimti svarbius sprendimus bankroto procese, kontroliuoti vykstantį bankroto procesą ir nemokumo administratoriaus veiklą.³³⁵ Neribotos civilinės atsakomybės juridinio asmens atveju jo dalyvio atsakomybę tiesiogiai numato įstatymas, todėl tokio juridinio asmens kreditoriai įgyja didesnes savo reikalavimų patenkinimo galimybes. Dėl CK 2.40 straipsnyje įtvirtinto subsidiarumo principo praktikoje teismai susiduria su problema siekdama nustatyti protingą ir teisingą neribotos atsakomybės juridinio asmens kreditorių ir neribotos atsakomybės juridinio asmens dalyvio teisių apsaugos pusiausvyrą.

Pasaulio banko parengtuose principuose³³⁶ nurodoma, kad kreditorių interesai turi būti apsaugoti įtvirtinant kreditoriams efektyvias priemones prižiūrėti nemokumo procesą ir jame dalyvauti.³³⁷

Pagrindinis bruožas, kreditorius išskiriantis iš kitų bankroto proceso subjektų, yra jų interesas užsitikrinti kuo didesnę savo patenkinamų kreditorinių reikalavimų dalį, o IĮ bankroto procese tai pasiekama efektyviai. Bankroto procese paprastai siekiama patenkinti ne pavienių kreditorių, žinančių apie sunkią skolininko finansinę padėtį, o visų kreditorių interesus, tam išviešinant nemokaus skolininko turimas skolas ir finansines galimybes joms padengti bei kartu sudarant sąlygas visiems kreditoriams patenkinti savo reikalavimus iš bankrutuojančiam asmeniui priklausančio turto.³³⁸ Kreditorių teisės turi būti įgyvendinamos nediskriminuojant, nesiaurinant vienų ar išplečiant kitų kreditorių teisių, t.y. pagal kreditorių lygiateisiškumo principą.³³⁹

JANĮ neapibrėžia norminės inkorporuotos individualaus verslo formos kreditoriaus sampratos. Sistemiskai aiškinant JANĮ 2 straipsnio 7 dalį, 4 straipsnio 1 dalies 2 punktą, 9 straipsnio 2 dalį, darytina išvada, kad kreditoriumi laikytinas asmuo, manantis, kad skolininkas laiku nevykdė jo turtinės prievolės. Netiesioginė kreditoriaus

³³⁵ Lina Dzindzelėkaitė-Šaltė, „Kreditorių komitetas nemokumo procese“, *supra note*, 51: 122–123.

³³⁶ The World Bank, *supra note*, 24.

³³⁷ Lina Dzindzelėkaitė-Šaltė, *op. cit.*, 172, 175.

³³⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. vasario 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-81-916/2019.

³³⁹ Guoda Ambrasaitė ir Rimvydas Norkus, *supra note*, 255: 177.

sąvoka pateikta JANĮ 47 straipsnyje, pagal kurį kreditoriumi laikomas asmuo, kurio finansinį reikalavimą nemokumo procese patvirtino teismas (bankroto procesui vykstant ne teismo tvarka – kreditorių susirinkimas).³⁴⁰

Teismų praktika patvirtina, kad kreditoriaus sąvoka bankroto procese atitinka prievoliniuose santykiuose vartojamą kreditoriaus sąvoką, pagal kurią kreditoriumi laikomas asmuo, turįs subjektinę teisę reikalauti, kad skolininkas jo naudai atliktų tam tikrus veiksmus arba susilaikytų nuo jų atlikimo.³⁴¹ Akcentuotina, kad kreditorius yra ne tik tas asmuo, kuriam bankrutuojantis subjektas yra tiesiogiai skolingas, bet ir tas subjektas, kuris pagal teisės aktus ar kitais pagrindais turi teisę reikalauti iš bankrutuojančio subjekto įvykdyti prievolę arba susilaikyti nuo prievolės įvykdymo. Individualios įmonės bankroto byloje pavyzdys galėtų būti valstybės institucijos, įpareigtos surinkti mokesčius iš bankrutuojančios individualios įmonės, jei ji skolinga valstybės biudžetui. Skolininkės individualios įmonės kreditoriumi IĮ bankroto procese gali būti fiziniai ir (ar) juridiniai asmenys, turintys materialinio pobūdžio prievolės reikalavimo teisę tiesiogiai bankrutuojančiai IĮ.

Nors JANĮ nepateikia norminės kreditoriaus sąvokos pagrindinių JANĮ įstatymų savokų sąrašė, tačiau kreditorių institutui JANĮ skyrė visą II skyrių „Kreditoriai“ (JANĮ 41–55 straipsniai), kuriame įtvirtinti kreditorių reikalavimų pateikimo ir tvirtinimo, kreditorių teisių, kreditorių susirinkimo teisių, kreditorių susirinkimo (įskaitant ir pakartotinio) šaukimo, kvorumo, eigos, sprendimų priėmimo kreditorių susirinkimo pirmininko pareigų, kreditorių komiteto sudarymo, komiteto priimamų sprendimų, taip pat jų apskundimo ir panaikinimo reguliavimui. Tiesioginę imperatyvią kreditoriaus sąvoką inkorporuotą individualų verslą vykdančio fizinio asmens verslininko bankroto procese apibrėžia FABĮ 3 straipsnis, kuris leidžia konstatuoti, jog tam, kad asmuo būtų pripažintas fizinio asmens (verslininko) kaip IĮ dalyvio, siekiančio bankrutuoti, kreditoriumi FABĮ prasme, jo reikalavimo teisė turi būti egzistuojanti ir vykdytina.³⁴² Asmenys, kurių reikalavimo teisė yra nebegaliojanti arba dar negaliojanti, negali būti laikomi kreditoriais, taip pat tokių asmenų neinformavimas neužkerta kelio bankroto bylai iškelti.

Pažymėtina, kad bankroto bylos iškėlimas individualiai įmonei sukelia procesines pasekmes, nes po bankroto bylos iškėlimo individuali įmonė jau negali savaran-

³⁴⁰ Remigijus Jokubauskas ir Vigtas Višinskis, *supra note*, 51: 540.

³⁴¹ Lietuvos Respublikos Aukščiausiojo 2001 m. gruodžio 21 d. nutarimas Nr. 33 „Dėl įstatymų taikymo įmonių bankroto byloje“, *Teismų praktika* 16 (2001): 299–302.

³⁴² Panevėžio apygardos teismo 2021 m. kovo 23 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2S-252-739/2021.

kiškai dalyvauti ūkiniuose santykiuose, pasikeičia individualios įmonės statusas, t. y. IĮ įgyja bankrutuojančios IĮ statusą. IĮ vadovas (įprastai IĮ savininkas) yra nušalinamas nuo visų IĮ reikalų, kad negalėtų daryti įtakos individualios įmonės valdymui. Įsiteisėjus teismo nutarčiai išskelti bankroto bylą individualiai įmonei apribojama ir IĮ vadovo (įprastai savininko) disponavimo jo turimu turtu teisė patvirtintų įmonės kreditorių reikalavimų ir bankroto bylos administravimo apimtimi. Kita vertus, jeigu bankrutuojančios IĮ vadovas (IĮ savininkas) nepaiso disponavimo turtu teisės apribojimo ir turtą perleidžia tretiesiems asmenims, net ir po to, kai priimtas sprendimas dėl individualios įmonės pabaigos ir išregistravimo iš JAR, išlieka IĮ dalyvio atsakomybė už IĮ neįvykdytas prievolės kreditoriams perleisto turto vertės apimtimi. Individualios įmonės vadovo (IĮ savininko) veiksmai, kai įmonės turto nepakankant atsiskaityti su bankrutuojančios individualios įmonės kreditoriais, IĮ vadovo (IĮ savininko) turtas perleidžiamas tretiesiems asmenims, reiškia individualios įmonės kreditorių interesų pažeidimą ir atitinka visas būtinas civilinei atsakomybei kilti sąlygas, nustatytas CK 6.246–6.249 straipsniuose.³⁴³ Minėtas IĮ vadovo (IĮ savininko) nuosavybės teisių apribojimas yra labai svarbi IĮ bankroto bylos iškėlimo teisinė pasekmė, užtikrinanti tiek pačios individualios įmonės, tiek jos kreditorių teisių apsaugą, nes skolininkas (individuali įmonė) jau nebegali daryti įtakos jo valdyto buvusio turto likimui.³⁴⁴

Individualios įmonės dalyvio, kaip fizinio asmens, kreditoriai įsitraukia į IĮ bankroto bylą (įskaitant procesą ne teismo tvarka) pareikšdami savo finansinius reikalavimus, tačiau inicijuoti individualios įmonės bankroto procesą gali tik individualios įmonės, o ne jos dalyvio kreditoriai. Pavyzdžiui, individualios įmonės dalyvio kreditoriai nedalyvauja priimant nutarimą individualios įmonės bankroto procedūras vykdyti ne teismo tvarka, taigi, priešingai nei individualios įmonės kreditoriai, neturi ir teisės balsuoti dėl bankroto proceso, kuris vyks ne teismo tvarka. Dėl šios priežasties individuali įmonė ar jos dalyvis neturi pareigos pranešti IĮ dalyvio kreditoriams apie ketinimą spręsti dėl individualios įmonės bankroto procedūrų vykdymo ne teismo tvarka.³⁴⁵ Tai reiškia, kad individualios įmonės dalyvio, kaip fizinio asmens, kreditorius įsitraukia į individualios įmonės bankroto ne teismo tvarką procesą tik pareikšdamas savo finansinius reikalavimus. Kreditorių susirinkimui patvirtinus individualios įmonės dalyvio kreditoriaus reikalavimą kreditorius įgyja JANĮ nustatytas kreditoriaus teises, tarp jų

³⁴³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. liepos 20 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-337/2010.

³⁴⁴ Juozas Bivainis, „Įmonių bankroto teisinis reglamentavimas“, *Teisės problemos* 3–4 (1998): 73.

³⁴⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. gruodžio 15 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-484-219/2017.

ir teisę skųsti kreditorių susirinkimo nutarimus. Individualios įmonės dalyvio kreditorius savo reikalavimą turi pareikšti per kreditorių susirinkimo nustatytą terminą, todėl kilus ginčui dėl individualios įmonės dalyvio kreditoriaus teisės pareikšti reikalavimą individualios įmonės bankroto ne teismo tvarka procese, reikia nustatyti, ar kreditorius šią teisę įgyvendino laikydamasis JANĮ ir kreditorių susirinkimo nustatytos tvarkos. Siekiant įmonės kreditorių ir įmonės dalyvio kreditorių interesų balanso, reikia, kad bankrutuojančios individualios įmonės kreditoriai ir bankrutuojančios individualios įmonės dalyvio, kaip fizinio asmens, kreditoriai būtų traktuojami kaip lygiaverčiai visomis prasmėmis (tiek informavimo pareigos įvykdymu, tiek atitinkamų teisių ir pareigų suteikimu (pvz., balsavimo))³⁴⁶, todėl JANĮ 17 straipsnio 2 dalies 3 punkte numatytas reikalavimas prie juridinio asmens pareiškimo teismui dėl nemokumo bylos iškėlimo pridėti neribotos civilinės atsakomybės juridinio asmens dalyvio kreditorių sąrašą. Teismui patvirtinus kreditoriaus reikalavimą individualios įmonės bankroto byloje, kai reikalavimas yra kilęs iš sandorio, sudaryto ne su įmone, o su įmonės savininku kaip fiziniu asmeniu, ir negavus šio reikalavimo patenkinimo įmonės bankroto procese, įmonės dalyvio prievolės kreditoriui savaime nesibaigia, jos išlieka.

Nekyla abejonų, kad baigus bankroto procedūrą baigiasi bankrutavusio subjekto materialinio pobūdžio prievolės savo kreditoriams. Tačiau individualios įmonės bankroto procedūroje dalyvaujantys individualios įmonės dalyvio kreditoriai nėra bankrutuojančios įmonės kreditoriai, todėl kyla klausimas, ar šių kreditorių reikalavimo teisė taip pat baigiasi. Be to, pasibaigus bankroto procedūrai, bankrutavusi individuali įmonė likviduojama ir nustoja būti civilinių teisinių santykių subjektu. Individualios įmonės dalyvio, kaip civilinių teisinių santykių subjekto, teisinis statusas, pasibaigus bankroto procedūrai, nesikeičia. Todėl individualios įmonės dalyvio prievolės nesibaigia ir jo kreditoriai turi teisę reikalauti vykdyti prievoles vykdymo proceso nustatyta tvarka.

Nesant galimybės bankrutuojančios individualios įmonės dalyvio kreditoriams reikšti kreditorinius reikalavimus individualios įmonės bankroto byloje, tokie kreditoriai bankroto bylos nagrinėjimo laikotarpiu negalėtų reikalauti vykdyti išieškojimą. Bankrutuojančios įmonės kreditoriai taptų nepagrįstai pranašesni už IĮ dalyvio kreditorius. Todėl bankrutuojančios individualios įmonės dalyvio kreditorių įtraukimas kreditoriais IĮ bankroto byloje yra teisingas. Tačiau toks įtraukimas į kreditorių sąrašą prieštarauja JANĮ. Jeigu bankroto byloje leidžiama dalyvauti bankrutuojančios IĮ da-

³⁴⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. vasario 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-81-916/2019.

lyvio kreditoriams, turi būti pakeistas kreditorinių reikalavimų tenkinimo eiliškumas atsižvelgiant į tokių galimų kreditorių reikalavimų socialinę svarbą. Būtina teisiškai sureguliuoti areštuoto turto perdavimą iš CPK vykdymo proceso į bankroto procesą.

Baigus individualios įmonės bankroto procesą, IĮ kreditorių teisė reikalauti grąžinti skolas baigiasi, tačiau bankrutavusios IĮ dalyvio savininko kreditoriai, dalyvavę IĮ bankroto procese, gali tęsti skolų išieškojimą pagal vykdomuosius dokumentus. Esant nurodytai situacijai, autorės siūlymu, teismas turi turėti įstatymo nustatytą pareigą priimti nutartį, suteikiančią bankroto administratoriui atitinkamus turto (įskaitant pačios IĮ ir IĮ dalyvio turtą) realizavimo įgaliojimus. Paskutinėje IĮ bankroto bylos stadijoje (prieš pat IĮ bankroto bylos pabaigą), kuomet parduodamas IĮ turtas, ir bankroto administratoriui tampa žinoma, kiek įvykdyta kreditorinių reikalavimų IĮ bankroto proceso metu, siūlytina JANĮ papildyti bankroto administratoriaus pareiga kreiptis į teismą, kad šis išduotų naujus vykdomuosius įrašus dėl nepatenkintų kreditorių reikalavimų IĮ bankroto byloje nukreipimo į IĮ dalyvio turtą.

JANĮ reglamentuotas individualios įmonės dalyvių kreditorių dalyvavimas IĮ bankroto procese / įstojimas į bankroto bylą nulemtas įstatymo leidėjo siekiu, kad realizuojant individualios įmonės dalyvio turtą nebūtų pažeisti ir nenukentėtų tokių kreditorių interesai, nes jį realizavus gali nebelikti turto ir pajamų, iš kurių būtų vykdomi ir tenkinami asmeniniai skolininkų (IĮ dalyvių), kurie kreditoriams už asmenines prievolės atsako ne subsidiariai, įsipareigojimai savo kreditoriams.³⁴⁷

Individualios įmonės specifinis teisinis statusas lemia, kad IĮ kreditorius IĮ bankroto byloje gali pretenduoti į kreditorinio reikalavimo įvykdymą iš trijų IĮ bankroto proceso subjektų, t. y. pirmiausia iš pačios skolininkės – individualios įmonės, ir neužtekus IĮ turto, subsidiariai – iš bankrutuojančios įmonės dalyvio turto (santuokos atveju – iš dviejų sutuoktinių). O esant atvirkštinei situacijai, kai fiziniam asmeniui – verslininkui (IĮ dalyviui) iškeliami fizinio asmens bankroto byla, individualiai įmonei atsakomybė už skolininko fizinio asmens – IĮ dalyvio – prievolės nekyla, nes teisinio pagrindo tokiai individualios įmonės atsakomybei atsirasti teisės aktai nenumato. Tokia situacija egzistuojant IĮ neribotos atsakomybės statusui nėra teisiškai teisinga ir, esant IĮ bankrotui, IĮ kreditoriai būna geresnėje padėtyje nei IĮ dalyvio kreditoriai, kai bankroto byla iškeliami IĮ dalyviui. Autorės vertinimu, tokiu IĮ bankroto bylos atve-

³⁴⁷ Lietuvos apeliacinio teismo 2015 m. spalio 6 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2-1638-236/2015; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2004 m. birželio 22 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-308/2004; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. spalio 18 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-160/2011; Lietuvos apeliacinio teismo 2016 m. balandžio 29 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2-944-330/2016.

ju pasireiškia kreditorių pusiausvyros principo pažeidimo požymiai. Aptartą situaciją būtina keisti, ieškant teisinių sprendimų. Inkorporuotą individualų verslą vykdančio fizinio asmens verslininko bankroto atveju reikėtų FABĮ papildyti nuostata, kad, jeigu fiziniam asmeniui, kuris yra inkorporuotą individualų verslą vykdančias fizinis asmuo verslininkas – IĮ dalyviui, iškeliami bankroto byla, bankroto procedūrose jis visų pirma turėtų dalyvauti kaip juridinis asmuo, vadovaudamasis JANĮ teisės normomis, ir tik užbaigus bankroto procedūras pagal JANĮ, galėtų kreiptis dėl savo, kaip fizinio asmens vartotojo, bankroto procedūros inicijavimo, jeigu toks poreikis atsirastų.

Be to, IĮ bankrotas gali lemti praktinę situaciją, kai už IĮ prievoles tiesiogiai neatsakingam fiziniam asmeniui verslininkui – IĮ dalyviui – gali tekti kreiptis dėl fizinio asmens bankroto bylos iškelimo, nes po IĮ prievolių įvykdymo jos kreditoriams iš IĮ dalyvio turto, pačiam IĮ dalyviui (fiziniam asmeniui – verslininkui) gali nebelikti turto, iš kurio jis pats turi vykdyti asmenines prievoles savo kreditoriams. Individualios įmonės dalyvio, kaip fizinio asmens, kreditoriai laikytini individualios įmonės kreditoriais, nors pagal aktualų teisinį reglamentavimą individualios įmonės kreditoriai turi didesnes galimybes savo kreditoriniams reikalavimams tenkinti.

Praktikoje taip pat gali susiklostyti ir tokia situacija, kai IĮ kreditorius, turintis turčinę reikalavimo teisę į skolininką – individualią įmonę, kurios vykdymo terminas dar nėra suėjęs, gali turėti pagrįstų duomenų apie faktinį individualios įmonės nemokumą, tačiau jos vadovas (įprastai IĮ savininkas) nesiima priemonių nemokumo problemoms spręsti (neinicijuoja IĮ bankroto proceso, nesiima kitų priemonių). Atsižvelgiant į tai, kad bankroto procesui keliamas veiksmingumo tikslas, t. y. kuo didesne apimtimi patenkinti nemokios IĮ kreditorių reikalavimus ir padėti finansinių sunkumų turinčiai individualiai įmonei atkurti mokumą, manytina, kad išimtiniais atvejais, kai IĮ akivaizdžiai susiduria su finansiniais sunkumais ir IĮ vadovas (IĮ savininkas) nesiima priemonių, kad išspręstų šias problemas, teisė inicijuoti bankroto procesą turėtų būti suteikiama ir kreditoriui, kurio reikalavimo teisės įvykdymo terminas dar nėra suėjęs. Kitu atveju gali būti iššvaistytas IĮ turtas, padidėti IĮ skoliniai įsipareigojimai, o kreditorių reikalavimo teisės patenkinimas nemokumo procese tapti neefektyvus ir neveiksmingas.³⁴⁸

JANĮ 79 ir 88 straipsnių nuostatos, viena vertus, reiškia, kad tuo atveju, jei bankroto proceso metu yra nustatoma, kad individualios įmonės turto nepakanka jos įsipareigojimams padengti ir nėra sudaryta taikos sutartis, nemokumo administratorius

³⁴⁸ Egidija Tamošiūnienė ir kt., *supra note*, 192: 49.

turi pareigą kreiptis į teismą dėl išieškojimo iš IĮ dalyvių turto, ir toks išieškojimas turi būti vykdomas individualios įmonės bankroto procese. Kita vertus, ši nuostata įtvirtina imperatyvią sąlygą, kuri turi būti įvykdyta, kad išieškojimas į IĮ dalyvio turtą bankroto byloje galėtų būti nukreipiamas, nemokumo administratorius privalo pasiūlyti sudaryti taikos sutartį neribotos civilinės atsakomybės įmonės dalyvio kreditoriams. Dėl konkretaus IĮ dalyvio turto pardavimo, šio turto pardavimo tvarkos nustatymo sprendžia kreditorių susirinkimas. IĮ dalyvis, manydamas, kad jo kaip bankrutuojančio IĮ dalyvio teisės pažeidžiamos, turi teisę ginčyti kreditorių susirinkimo sprendimus įstatyme nustatyta tvarka.³⁴⁹

Individualiai įmonei iškėlus bankroto bylą, jos vadovas teismo paskirtam nemokumo administratoriui, be kita ko, perduoda visus juridinio asmens dokumentus, buhalterinės apskaitos registrus ir kitą juridinio asmens informaciją, susijusią su jo veikla (JANĮ 57 straipsnio 2 dalis), kurioje atsispindi informacija ir apie IĮ kreditorius.

. Tai reiškia, kad teismai, iškėlę bankroto bylas individualioms įmonėms, į individualios įmonės bankroto bylą taip pat įtraukia ir individualios įmonės dalyvio kreditorius bei tvirtina bendrą bankrutuojančios individualios įmonės ir jos dalyvio kreditorių reikalavimų sąrašą. Sudarant bendrą bankrutuojančios individualios įmonės ir jos dalyvio kreditorių reikalavimų sąrašą, pirmiausia kyla klausimas, ar visi individualios įmonės dalyvio kreditoriai turi vienodas galimybes sužinoti laiku apie individualiai įmonei iškeltą bankroto bylą. Esant individualios įmonės nemokumo tikimybei ar jai tapus nemokiai, pareiga informuoti ne tik IĮ kreditorius, bet ir IĮ dalyvio kreditorius JANĮ 8, 32 straipsniuose nėra nustatyta. Įprastai juridinio asmens kreditoriai turi nuolatinį verslo ryšius su pačiu juridiniu asmeniu, o bankrutuojančios individualios įmonės dalyvio kreditoriai gali visiškai neturėti jokių tiesioginių verslo ar kitokių ryšių su bankrutuojančia individualia įmone ir nežinoti apie individualiai įmonei iškeltą bankroto bylą, tad egzistuoja šių dviejų kategorijų kreditorių statuso lygiateisiškumo ir pusiausvyros principo pažeidimo rizika dėl informacijos nepateikimo tuo pačiu laiku ir IĮ kreditoriams, ir IĮ dalyvio kreditoriams.

Bankrutuojančios individualios įmonės kreditorių finansinių reikalavimų tvirtinimas yra vienas bankroto byloje būtinų spręsti klausimų. Inkorporuotą individualų verslą vykdančio fizinio asmens verslininko valiai dėl galimybės inicijuoti fizinio asmens bankroto bylą susiformuoti neabejotinai turi reikšmės nurašomų ir nenurašomų kreditorių reikalavimų sąrašas, nes būtent jis, be kita ko, lemia, kiek bankroto bylos

³⁴⁹ Lietuvos apeliacinio teismo 2020 m. gruodžio 15 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2-1855-407/2020.

pabaigoje fizinis asmuo bus atleistas nuo likusių skolų sumokėjimo. Šis sąrašas turi reikšmės ne tik fizinio asmens verslininko bankroto bylos pabaigos rezultatui – kreditorių reikalavimų nurašymo apimčiai, bet pirmiausia ir fizinio asmens verslininko bankroto bylos iškėlimo stadijai – vienos iš fizinio asmens bankroto sąlygų – fizinio asmens verslininko nemokumui – nustatyti. FABĮ 5 straipsnio 8 dalies 1 punkte nustatyta, kad teismas atsisako iškelti fizinio asmens bankroto bylą, jeigu pareiškimo iškelti fizinio asmens bankroto bylą nagrinėjimo metu teismas nustato, kad fizinio asmens būklė neatitinka nurodytos FABĮ 2 straipsnio 2 dalyje. Nustatant fizinio asmens verslininko būklę, nėra įskaitomi kreditorių reikalavimai, kurie FABĮ 29 straipsnio 7 dalyje nustatyta tvarka negali būti nurašyti. Minėtoje FABĮ normoje išdėstytas reikalavimų, kurie turi būti vykdomi net ir pasibaigus fizinio asmens verslininko bankroto procesui, sąrašas yra išsamus, taigi negali būti aiškinamas plečiamai.³⁵⁰ Tai reiškia, kad nenurašomų kreditorių reikalavimų sąrašas įgyja esminę reikšmę bankroto bylos iškėlimo stadijoje, nes kaip tik jau šioje stadijoje jis lemia, ar fiziniam asmeniui apskritai galės būti iškelta bankroto byla. Kartu šioje stadijoje susiformuoja skolininko fizinio asmens verslininko ir kreditorių teisėtas lūkestis dėl galimo fizinio asmens bankroto bylos pabaigos rezultato. Pažymėtina, kad JANĮ palikta spraga ir nėra reglamentuotas imperatyvus reikalavimas sudaryti bendrą bankrutuojančios individualios įmonės kreditorių ir jos dalyvio kreditorių bei jų reikalavimų sąrašą, o tokia galimybė numatyta tik formuojant teismų praktiką. Nurodyta aplinkybė, kad nesant imperatyvaus reikalavimo dėl bendro IĮ ir IĮ dalyvio kreditorių sąrašo sudarymo, sudarant tokį sąrašą bei informuojant IĮ dalyvio kreditorius, praktikoje atsiranda problemų. Kita vertus, teismas neturi teisės atsisakyti spręsti bylą, remdamasis tuo, kad nėra atitinkamos teisės normos, nes tai reikštų atsisakymą vykdyti teisingumą, t. y. Konstitucijos 109 straipsnio pažeidimą, be to tokia teismų praktika grindžiama ir tuo, kad bankrotas laikomas kolektyvinisuprocesu, į kurį įtraukiami visi kreditoriai (net ir nesant JANĮ aiškios teisės normos tokiam specialiam atvejui).

Atlikus JANĮ teisės normų, reglamentuojančių kreditorių reikalavimų tenkinimo IĮ bankroto proceso kontekste analizę, pasakytina, kad minėtas įstatymas iš esmės nereglamentuoja bankrutuojančios individualios įmonės dalyvio kaip fizinio asmens turтинės (materialinės) atsakomybės bankrutuojančios individualios įmonės kredito-

³⁵⁰ Klaipėdos apygardos teismo 2021 m. sausio 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2S-143-460/2021; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. liepos 15 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-378-915/2016; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. spalio 24 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-380-690/2018.

riams, taip pat neregamentuoja ir fizinio asmens kaip IĮ dalyvio bankroto procedūrų (su atitinkamomis išimtimis, numatytomis JANĮ 17 straipsnio 1 dalies 3 punktas, 27 straipsnio 3 dalis, 57 straipsnio 2 dalis, 79 straipsnio 2 dalis, 88 straipsnis). Siekiant teisingumo³⁵¹, neribotos civilinės atsakomybės juridinio asmens bankroto procese, labai svarbu, išlaikyti pačios IĮ kreditorių ir IĮ dalyvių kreditorių balansą bei interesų pusiausvyrą (lygiateisiškumą). Vadovaujantis CK 1.5 straipsnyje įtvirtintais teisingumo, protingumo ir sąžiningumo principais, negalime ignoruoti bankrutuojančios individualios įmonės dalyvio, kaip fizinio asmens, kreditorių įmonės bankroto procese ir juos nustumti į antrą planą. Bankroto instituto tikslas yra apsaugoti visų, o ne pavienių, nemokios įmonės kreditorių ir pačios nemokios įmonės (skolininkės) bei jos dalyvių teises ir teisėtus interesus. Bankroto procese kreditoriaus reikalavimo pagrįstumo fakto nustatymas yra itin svarbus todėl kad, tik teismui patvirtinus nemokumo administratoriaus pateiktą kreditorių sąrašą, išsprendžiamas kreditoriaus statusas bankroto byloje³⁵².

Tyrėjos vertinimu, jeigu bankroto proceso metu nustatoma, kad IĮ neturi turto iš kurio gali atsiskaityti su savo kreditoriais ir IĮ prievolių įvykdymui bei atsiskaitymui su IĮ kreditoriais bus panaudotas IĮ dalyvio turtas, turi būti uždraudžiama atsiskaityti su IĮ dalyvių kreditoriais ir turi būti realizuojamas visas IĮ dalyvių turtas bei proporcingai atsiskaitoma su visais, tiek IĮ tiek IĮ dalyvių kreditoriais.

Tyrimo autorė siūlo, esant IĮ bankroto bylai, teismui uždrausti vykdyti neįvykdytus įsipareigojimus IĮ dalyvių kreditoriams (išskyrus, jeigu teismas atskiru procesiniu dokumentu leidžia juos laikinai vykdyti iki to laiko, kol paaiškės, ar IĮ turi turto tam, kad atsiskaitytų su IĮ kreditoriais), tačiau teismas IĮ dalyvio prašymu turi teisę pastariesiems leisti jiems vykdyti jų neįvykdytus įsipareigojimus iki bankrutuojančio juridinio asmens pripažinimo bankrutavusiu ir pripažinimo likviduojamu dėl bankroto (JANĮ 83 str.)ANĮ normos leidžiančios teismui II bankroto atveju II dalyviui vykdyti asmeninius įsipareigojimus., iki 83 str. Turi leisti vykdyti įsipareigojimus asmeniniais kreditoriams.

Bankrutuojančios individualios įmonės dalyvio, kaip fizinio asmens, materialinė padėtis gali būti įvairi. Tuo atveju, kai fizinis asmuo turi pakankamai turto, bankrutuojančios individualios įmonės kreditoriai gali būti ramūs dėl savo finansinių rei-

³⁵¹ „Siekti teisingumo – reiškia siekti protingos skirtingų interesų pusiausvyros“. A. Bakanas ir kt., *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Pirmoji knyga. Bendrosios nuostatos* (Vilnius: Justitia, 2001), 75; Alfonsas Vaišvila, *Teisės teorija* (Vilnius: Justitia, 2000), 312.

³⁵² Lietuvos apeliacinio teismo 2008 m. birželio 5 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2-420/2008.

kalavimų patenkinimo. Pirmiausia, bankrutuojančios individualios įmonės kreditorių reikalavimai patenkinami iš bankrutuojančios individualios įmonės turto, o likusi neįvykdytų prievolių dalis turėtų būti patenkinama iš bankrutuojančios individualios įmonės dalyvio, kaip fizinio asmens, turto (aut. past. šiuo metu reglamentuota tik iš IĮ savininko). Tačiau neatmestina situacija, kad tuo pačiu metu bankrutuojančios individualios įmonės dalyvis yra skolingas ir savo, kaip fizinio asmens, kreditoriams. Kaip ir kada tuomet bus tenkinami bankrutuojančios individualios įmonės kreditorių reikalavimai ir jos dalyvio, kaip fizinio asmens, kreditorių reikalavimai?

JANĮ 64 straipsnyje numatyta, kad įsiteisėjus teismo nutarčiai išskelti bankroto bylą, nemokumo administratorius ne vėliau kaip per 6 mėnesius nuo dokumentų apie juridinio asmens sandorių sudarymą gavimo dienos patikrina juridinio asmens sandorius, sudarytus per ne trumpesnę kaip 3 metų laikotarpį iki bankroto bylos iškėlimo dienos. Atsakymo į klausimą, ar privalo (turi teisę) bankrutuojančios individualios įmonės nemokumo administratorius tikrinti individualios įmonės dalyvio sandorius, sudarytus per ne trumpesnę kaip 3 metų laikotarpį iki bankroto bylos iškėlimo individualiai įmonei dienos, JANĮ nuostatos nepateikia, nes tai – FABĮ reguliavimo dalykas, tačiau ir pačiame FABĮ tokios situacijos įstatymų leidėjas neišsprendė. Autorės siūlymu reikėtų suvienodinti praktiką ir tiek JANĮ tiek ir FABĮ numatyti, kad nemokumo administratorius turi peržiūrėti fizinio asmens sandorius sudarytus per ne trumpesnę kaip trijų metų laikotarpį. Tokiu teisiniu reglamentavimu būtų įtvirtintas lygiateisiškumo principas, o fiziniais asmenys, žinodami tokį įstatymų reglamentavimą būtų preventyviai atgrasomi nuo nesąžiningų veiksmų atlikimo.

Realizavus skolininko turimą turtą atsiranda kreditorinių reikalavimų tenkinimo stadija. Kreditoriniai reikalavimai yra tenkinami eilės tvarka pagal tam tikrus prioritetus. Kreditorių reikalavimai tenkinami pagal iš anksto sudarytus planus: Lietuvoje ir Latvijoje pagal skolų grąžinimo planą, Vokietijoje pagal lėšų paskirstymo planą (vok. Verteilungsverzeichnis), JK – pagal lėšų paskirstymo tvarką. Šiose šalyse pirmiausia padengiamos proceso išlaidos, t. y. bankroto administratoriaus atlygis, o likęs turtas paskirstomas kreditoriams eilės tvarka lygiomis dalimis.

Individualios įmonės kreditorių reikalavimai tenkinami dviem eilėmis ir dviem etapais (JANĮ 94 straipsnis). Iš JANĮ 94 straipsnio 2 dalyje nurodytos kreditorių reikalavimų tenkinimo eilės reglamentavimo nėra aišku, kokia eilės tvarka tenkinami visi pirmojoje eilėje esantys reikalavimai, t. y. kam suteikiamas prioritetas – kreditorių, suteikusių įkeitimu ir (ar) hipoteka neužtikrintą naują ir (ar) tarpinį finansavimą, rei-

kalavimams, kilusiems juridiniam asmeniui negražinus paskolų sutartyse nustatytais terminais, ar darbuotojų, susijusių su darbo santykiais, reikalavimams ar, pavyzdžiui, valstybės reikalavimams, kylantiems iš įmokų, ar reikalavimams dėl neįvykdytų prievolių iš nemokumo proceso metu vykdytos ekonominės veiklos. Kreditorių, suteikusių įkeitimą / hipoteką, prioritetas visiškai pateisinamas ir nelaiikytinas kreditorių lygiateisiškumo principo pažeidimu, nes įmonė, įkeisdama tam tikrą turtą, prisiėmė riziką tuo atveju, jei nesugebės atsiskaityti su kreditoriais, tačiau kitų kreditorių atžvilgiu minėta įstatymo norma stokoja aiškumo ir tikslumo, tad lieka abejonių dėl kreditorių statuso (prioriteto).

Paskesni kreditorių reikalavimai tenkinami visiškai patenkinus pirmesnius kreditorių reikalavimus. Jeigu neužtenka lėšų visiems vienodos svarbos reikalavimams visiškai patenkinti, šie reikalavimai tenkinami proporcingai pagal priklausantią kiekvienam kreditoriui sumą. Įstatymų leidėjui JANĮ 94 str. 2 d. normomis detalizavus kreditorių reikalavimų tenkinimo eiliškumą, taip pat atsižvelgiant į IĮ neribotos civilinės atsakomybės statusą bei JANĮ 5 str. 8 d. 6 p., kyla klausimas, kokia eile (tvarka) turėtų būti tenkinamas IĮ kreditoriaus reikalavimas mokėti išlaikymą IĮ dalyvio vaikams (įvaikiams), kuris JANĮ teisės normomis nėra sureguliuotas.

Socialine prasme išlaikymo mokėjimas yra gerokai svarbesnis negu mokesčiai valstybei (valstybinio socialinio draudimo, privalomojo sveikatos draudimo įmokų ir įmokų į Garantinį fondą ir Ilgalaikio darbo išmokų fondą), darbo užmokestis (su darbo santykiais susiję darbuotojų reikalavimai) ar reikalavimai dėl neįvykdytų prievolių iš nemokumo proceso metu vykdytos ekonominės veiklos, todėl Lietuvos apeliacinis teismas išaiškino, kad reikalavimas mokėti išlaikymą individualios įmonės savininko vaikams, kaip numatyta CPK 754 straipsnio 2 dalyje, vykdymo procese tenkinamas pirmąja eile.³⁵³ Be to, išlaikymo svarbą fizinio asmens bankroto byloje kreditorių kontekste rodo ir FABĮ 29 str. 3 d. 3 p. nuostata, jog prievolė vaikui (įvaikiui) išlaikyti (alimentų) nepasibaigia po fizinio asmens verslininko bankroto proceso. Vadovaujantis išdėstytu, JANĮ 94 straipsnio 2 dalis pildytina papildomu f punktu, nustatant, kad pirmąja eile tenkinami neribotos civilinės atsakomybės juridinio asmens dalyvio reikalavimai dėl lėšų vaikui (įvaikiui) išlaikyti (alimentų).

Individualiai įmonei iškelus bankroto bylą ir įmonės turto nepakankant kreditorių reikalavimams patenkinti, nemokumo administratorius turi teisę ginčyti ne tik pa-

³⁵³ Lietuvos apeliacinio teismo 2021 m. balandžio 27 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2-544-585/2021; Lietuvos apeliacinio teismo 2006 m. kovo 23 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2-178/2006.

čios įmonės, bet ir jos dalyvio sandorius, reikšmingus atsiskaitymams su kreditoriais.³⁵⁴ Atsižvelgiant į tai, kad individualios įmonės dalyvis kartu yra ir civilinės atsakomybės subjektas ir jo pareiga atsakyti atsiranda, kai priverčiai įvykdyti neužtenka pagrindinio skolininko (individualios įmonės) turto, laikytina, jog kreditorius įgyja reikalavimo teisę į skolininką (individualios įmonės dalyvį) tada, kai kreditoriaus reikalavimams patenkinti neužtenka individualios įmonės turto (CK 2.50 straipsnio 4 dalis). Sąžiningas individualios įmonės dalyvis, žinodamas, kad įmonės turto gali neužtekti atsiskaityti su kreditoriais, privalo atitinkamai elgtis, imtis priemonių įmonės turto ir skolų pušiausvyrai atkurti, ir, akivaizdu, jog tokioje situacijoje jis nebegali didinti nei įmonės, nei savo turimų prievolių ar tikslingai mažinti turimo turto. Tačiau jei IĮ dalyvis elgiasi nesąžiningai, didina individualios įmonės ar savo asmenines prievoles, mažina turtą ar imasi panašių veiksmų atsiskaitymui su kreditoriais išvengti, toks nesąžiningumas suponuoja kreditoriaus teisę įgyvendinti atsiradusį reikalavimą nukreipiant į IĮ dalyvį. Taigi, sistemiškai aiškinant CK 6.66 straipsnio 1 dalį ir 2.50 straipsnio 4 dalį, konstatuotina, kad kreditoriaus teisė reikalauti individualios įmonės dalyviui atsiskaityti už individualios įmonės prievoles atsiranda nuo to momento, kai individualios įmonės turto neužtenka atsiskaityti su kreditoriais. IĮ savininkui taikant objektyvųjų kriterijų, laikoma, kad jis apie tokią situaciją sužino vos jai susidarius ir prisiima dėl to riziką. Sprendžiant, ar prievolių vykdymo terminas kaip tam tikra skolininko apsauga gali būti taikomas, būtina vertinti skolininko sąžiningumą. Vadovaujantis kreditorių ir skolininkų interesų balansu, skolininkas prievolės įvykdymo terminu gali gintis tik tol, kol jis elgiasi sąžiningai. Nustačius, kad skolininkas elgėsi nesąžiningai, t. y. žinodamas apie prastą individualios įmonės turtinę padėtį ir turto atsiskaityti su kreditoriais nepakankamumą (didino įsipareigojimus, mažino turimą turtą ar pan.), negali būti taikoma prievolės įvykdymo terminų suteikiama apsauga, nes taip būtų sudaromos sąlygos skolininkui piktnaudžiauti savo teisėmis ir mažinama kreditorių galimybė gauti savo reikalavimų patenkinimą.³⁵⁵

³⁵⁴ Lietuvos apeliacinio teismo 2013 m. lapkričio 18 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-1213/2013.

³⁵⁵ Vilniaus apygardos teismo 2020 m. birželio 18 d. sprendimas civilinėje byloje Nr. e2-2661-933/2020; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. liepos 5 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-360/2012.

5. INDIVIDUALIOS ĮMONĖS IR JOS DALYVIO PRIEVOLIŲ VYKDYMO YPATUMAI JŲ BANKROTO PROCESUOSE

Individualios įmonės likvidavimas dėl bankroto – juridinio asmens veiklos pasibaigimas išregistruojant ją iš JAR, kuriame buvo kaupiami ir saugomi individualios įmonės duomenys; tai procesas, kurio metu apskritai nutraukiamas inkorporuoto individualaus verslo, veikiančio IĮ teisine forma, egzistavimas. Bankroto procesas likviduojamam juridiniam asmeniui taikomas tuomet, kai likviduojamas nemokus, aktyvios veiklos nevykdantis juridinis asmuo. Inkorporuotos formos juridinio asmens likvidavimo dėl bankroto procese (JANĮ 83–92 straipsnis) vieną pagrindinių vaidmenų atlieka nemokumo administratorius, atliekantis likvidatoriaus funkcijas, ir teismas.³⁵⁶ Šie subjektai individualaus verslo, veikiančio inkorporuota forma, bankroto procese atlieka paskutinius būtinus veiksmus, kad būtų galima baigti bankroto bylą ir išregistruoti bankrutavusį juridinį asmenį iš JAR. Sprendimą dėl individualios įmonės pabaigos priima teismas (JANĮ 100 straipsnio 1–2 dalys) po to, kai nemokumo administratorius įvykdo procesinio pobūdžio (pateikia atitinkamus dokumentus) bei materialaus pobūdžio (įrodymus, kad buvo panaudotos visos protingos ir būtinos priemonės bankrutavusios individualios įmonės kreditorių reikalavimams patenkinti) sąlygas. Materialaus pobūdžio sąlygos vertinimas turi būti atliekamas norint įsitikinti, ar iš tiesų egzistuoja objektyvios faktinės prielaidos, suponuojančios, jog kreditorių reikalavimai galėtų būti patenkinti didesniu mastu, jeigu būtų atlikti papildomi veiksmai, susiję su bankroto procedūrų vykdymu. Vien tik formaliai tęsiant bankroto procedūras nebūtų užtikrinama nei kreditorių, nei skolininko interesų apsauga, o tam tikrais atvejais būtų pažeidžiami bankroto proceso tikslai.³⁵⁷ Pažymėtina, kad dėl juridinio asmens pripažinimo bankrutavusiu ir jo likvidavimo teismas priima nutartį, o dėl juridinio asmens pabaigos (pripažinimo, kad juridinio asmens veikla pasibaigė) – sprendimą.³⁵⁸ Įsiteisėjus šiam sprendimui, atsiranda pagrindas išregistruoti individualią įmonę iš JAR ir įmonė, kaip

³⁵⁶ Inkorporuotos formos individualaus verslo bankroto procese nemokumo administratoriui suteikta bankroto administratoriaus sąvoka (FABĮ 2 straipsnio 3 dalis) ir pateikta nuoroda į JANĮ vartojamą nemokumo administratoriaus sąvoką.

³⁵⁷ Lietuvos apeliacinio teismo 2021 m. lapkričio 9 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-1138-553/2021; Lietuvos apeliacinio teismo 2015 m. rugsėjo 16 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-980-186/2015; Lietuvos apeliacinio teismo 2018 m. gegužės 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-732-823/2018.

³⁵⁸ Sprendimas – pirmosios arba apeliacinės instancijos baigiamasis bylos dokumentas, kuriuo ginčas išsprendžiamas visiškai (kai ištirti visi įrodymai ir teismas išsprendžia byloje pareiktų visų reikalavimų pagrįstumo klausimą). Nutartis – dėl tarpinio bylos klausimo priimtas bet kurios instancijos teismo procesinis sprendimas, kuriuo byla išsprendžiama ne iš esmės.

teisės subjektas, pasibaigia (CK 2.95 straipsnio 3 dalis), o nemokumo administratoriui kyla įstatyme nurodyta pareiga (JANĮ 101 straipsnis), įsiteisėjus sprendimui dėl įmonės pabaigos, atlikti veiksmus, kurių reikia individualiai įmonei kaip juridiniam asmeniui išregistruoti.

Bankrutuojančios individualios įmonės dalyvio kreditorius finansinį reikalavimą turi teisę pareikšti bankrutuojančios individualios įmonės bankroto byloje, nepriklausomai nuo to, su individualia įmone ar su jos savininku buvo sudarytas sandoris, kuriuo pagrįstas finansinis reikalavimas, ir toks kreditoriaus reikalavimo pareiškimas nekeičia šalių prievolės, dėl kurios neįvykdymo reiškiamas kreditoriaus reikalavimas.

Bankrutavusio neribotos civilinės atsakomybės juridinio asmens (individualios įmonės), veikla pasibaigia išregistravus jį iš JAR. Išregistravus individualią įmonę iš JAR kyla klausimas, ar bankrutuojančios individualios įmonės kreditorius ir individualios įmonės dalyvio kreditorius įtraukus į bankroto bylą jau po bankrutavusios individualios įmonės išregistravimo iš JAR pasibaigia tiek individualios įmonės, tiek ir individualios įmonės dalyvio prievolės jų kreditoriams?

Neribotos civilinės atsakomybės juridinis asmuo (individuali įmonė) ir šio juridinio asmens dalyvis yra savarankiški civilinių teisinių santykių subjektai, kurių tarpusavio teisinis santykis pasireiškia tuo, kad bankrutuojančios individualios įmonės dalyviui kyla pareiga atsakyti už individualios įmonės prievoles, tačiau atsakomybė už bankrutuojančios individualios įmonės dalyvio asmenines prievoles pačiai bankrutuojančiai individualiai įmonei nekyla (CK 2.50 straipsnio 4 dalis). Taigi individuali įmonė ir jos dalyvis po bankroto bylos iškėlimo individualiai įmonei savaime nepatenka į vienodą teisinę padėtį. Vadovaujantis Lietuvoje esamu teisiniu reguliavimu, inkorporuotam individualiam verslui, veikiančiam IĮ teisine forma, individualios įmonės bankroto procedūroms taikomos JANĮ nuostatos, ir jos negali būti tapatinamos su IĮ dalyvio kaip fizinio asmens bankroto procedūromis, nes pastarosioms taikomos atskiros fizinio asmens bankrotą reguliuojančios FABĮ teisės normos. Atsižvelgiant į tai, individualios įmonės dalyvio atžvilgiu negali būti taikomi analogiški ribojimai ir teisiniai padariniai, kurie taikomi bankrutuojančioms individualioms įmonėms kaip juridiniams asmenims, todėl pareiga individualios įmonės dalyviui vykdyti asmenines prievoles savo kreditoriams išlieka net ir iškėlus individualiai įmonei bankroto bylą, jei tuo nėra pažeidžiamos bankrutuojančios individualios įmonės ir (ar) jos kreditorių teisės ir teisėti interesai.

Kaip jau minėta, likvidavus individualią įmonę dėl bankroto, t. y. pasibaigus jos

bankroto procedūroms, ir išregistravus iš JAR, ji nustoja būti civilinių teisinių santykių subjektu, t. y. išnyksta iš teisinės apyvartos, o kartu išnyksta ir II prievolės bei atsakomybė už prievolių įvykdymą. Individualios įmonės dalyviai, kaip fiziniai asmenys, tiek II bankroto proceso metu, tiek išregistravus individualią įmonę iš JAR išlieka fiziniiais asmenimis su visomis jiems, kaip fiziniams asmenims, priklausančiomis teisėmis ir pareigomis (taip pat ir prievolių vykdymu), taigi jų teisinis statusas nesikeičia.³⁵⁹ Tokia pozicija išreikšta CK normose, jose nenustatyta, kad fizinių asmenų prievolės baigiasi tuo atveju, kai individuali įmonė, kurios dalyvis jis yra, likviduojama dėl bankroto.³⁶⁰ Be to, CK 6.123 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad prievolė pasibaigia, kai yra tinkamai įvykdyta. Tokią pat poziciją yra patvirtinęs ir Lietuvos Aukščiausiasis Teismas³⁶¹, konstatavęs, kad, individualios įmonės bankroto byloje individualios įmonės dalyviui neįvykdžius prievolės kreditoriui ir nesant kitų CK nustatytų prievolių pabaigos pagrindų, nėra pagrindo konstatuoti, kad fizinio asmens prievolė yra pasibaigusi. Vadinasi, tai tik įrodo, kad individualios įmonės dalyvio, kaip fizinio asmens, kreditorių reikalavimo teisė nesibaigia individualios įmonės bankroto proceso vykdymo metu, kreditorių reikalavimo teisė pasibaigia tik II išregistravus iš JAR.

Individualios įmonės bankroto procesu metu, kai jau yra parduotas visas tiek individualiai įmonei, tiek ir II savininkui priklausęs turtas ir už pardavimą gautos lėšos paskirstomos kreditoriams, pareiškusiems finansinius reikalavimus II bankroto byloje, toks subjektas faktiškai tampa nemokus. Kreditoriai, gavę bent dalinį kreditorinio reikalavimo patenkinimą, nepaisant to, ar kreditorius susijęs su įmone ar su jos savininku, turėtų nebegalėti nukreipti išieškojimą dėl likusios reikalavimo dalies į nemokų subjektą pakartotinai, jau pasibaigus bankroto bylai. Kadangi tokiu būdu sudaroma situacija, kai bankrutavusios individualios įmonės savininkas, susidūręs su bankroto procesu, tiesiogiai susijusiu su jo paties materialia atsakomybe ir viso jam priklausančio turto realizavimu, ir šiuo momentu nebeturi jokio turto, iš kurio būtų galima tenkinti likusią reikalavimo dalį, tikėdamasis, kad po bankroto proceso visi kreditoriniai reikalavimai nebus atnaujinti, t. y. turėdamas tikslą siekti atkurti mokumą, įstatymiškai

³⁵⁹ Lietuvos apeliacinio teismo 2007 m. balandžio 26 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2-229/2007.

³⁶⁰ Akvilė Grikielytė, „Juridinio asmens dalyvio atsakomybė pagal individualiosios įmonės prievolės“, *Juristas* 4 (2010): 15; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. rugsėjo 29 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-357/2009; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. lapkričio 13 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-395-611/2017; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. gruodžio 15 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-484-219/2017; Lietuvos apeliacinio teismo 2020 m. sausio 28 d. sprendimas civilinėje byloje Nr. e2-202-241/2020.

³⁶¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. rugsėjo 29 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-357/2009.

neturi objektyvios galimybės bankrotuoti kaip fizinis asmuo. Pabrėžtina, kad keliant IĮ dalyvio, kaip fizinio asmens, bankroto bylą, reikalingi papildomi ištekčiai apmokėti nemokumo administratoriui už teikiamas paslaugas, taip pat turi būti sudaromas turto sąrašas, sprendžiamas turto pardavimo klausimas. Tokiu atveju, kai po individualios įmonės bankroto proceso pabaigos įmonės savininkas nebeturi jokio turto, kuris galėtų būti realizuojamas fizinio asmens bankroto procese, ir lėšų atsiskaityti su administratoriumi, ir šioje vietoje kyla tas pats klausimas dėl skolininko ir kreditoriaus interesų pusiausvyros principo tinkamo užtikrinimo.

Bankroto bylą nagrinėjantis teismas po individualios įmonės pripažinimo bankrutavusia ir išregistravimo iš registro, jei įmonės savininko asmeninio kreditoriaus reikalavimai bankroto byloje lieka nepatenkinti, vykdomąjį dokumentą turėtų grąžinti išieškotojui, kad šis įstatymų nustatyta tvarka tęstų iki bankroto bylos iškėlimo pradėtą vykdyti išieškojimą iš įmonės savininko turto. Tai atitiktų CPK 631 straipsnio 1 dalies 2 punkte nustatytą vykdomojo dokumento grąžinimo pagrindą – kai skolininkas neturi turto ar pajamų, iš kurių gali būti išieškoma. Esant tokiam grąžinimo pagrindui vykdomasis dokumentas gali būti iš naujo pateiktas antstoliui vykdyti (CPK 631 straipsnio 3 dalis).³⁶²

Atsižvelgiant į tai, kad individuali įmonė ir IĮ dalyvis yra du atskiri civilinės teisės subjektai, teismų praktikoje susiduriama su atvejais, kai neribotos civilinės atsakomybės juridinio asmens dalyviai turi ir asmeninių įsipareigojimų kreditoriams, kurie nėra jų individualios įmonės kreditoriai. Akivaizdu, kad šiuo atveju prieš tai minėtų teismų praktikos išaiškinimų taikyti negalima. Taigi ar likvidavus individualią įmonę dėl bankroto ir nepatenkinus kreditorių reikalavimo tokia situacija nenulemia IĮ dalyvio – fizinio asmens prievolių jo kreditoriams pabaigos?

Kaip tik principu, kad individuali įmonė yra neribotos civilinės atsakomybės juridinis asmuo ir už jo prievoles taip pat atsako individualios įmonės savininkas savo turtu, paremtos FABĮ bei JANĮ nuostatos, reglamentuojančios individualios įmonės bankrotą bei individualios įmonės dalyvio teises ir pareigas. Kreditorius finansinį reikalavimą turi teisę pareikšti bankrutuojančios individualios įmonės bankroto byloje, nepriklausomai nuo to, su individualia įmone ar su jos savininku buvo sudarytas sandoris, kuriuo pagrįstas finansinis reikalavimas, ir toks šio reikalavimo pareiškimas nekeičia šalių prievolės, dėl kurios neįvykdymo reiškiamas kreditoriaus reikalavimas. Individualios įmonės pabaiga yra pagrindas pasibaigti įmonės prievolėms jos kredito-

³⁶² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2022 m. vasario 2 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-3-943/2022.

riams, tačiau tai nesudaro pagrindo pasibaigti individualios įmonės dalyvio asmeninėms prievolėms jų kreditoriams.³⁶³

Teisės normos taip pat nenumato galimybių pasibaigti individualios įmonės savininko, kaip fizinio asmens, prievolėms, likvidavus individualią įmonę dėl bankroto. CPK teisės normos taip pat nenumato galimybių nutraukti vykdomąją bylą individualios įmonės dalyviui, likvidavus individualią įmonę dėl bankroto. Todėl individualios įmonės dalyvio, kaip fizinio asmens, kreditorių reikalavimo teisė, likvidavus IĮ dėl bankroto, nesibaigia. Vadinasi, bankrutavusios ir iš JAR išregistruotos individualios įmonės jau buvusio dalyvio, kaip fizinio asmens, kreditoriai turi teisę reikalauti vykdyti neįvykdytas likviduotos dėl bankroto IĮ prievolės vykdymo proceso nustatyta tvarka, jeigu atitinkamas kreditoriaus reikalavimas buvo patvirtintas IĮ bankroto byloje iki ją išregistruojant iš JAR.

Kai dėl bankroto likviduojama individuali įmonė ir nėra šio juridinio asmens dalyvio turto, į kurį gali būti nukreiptas išieškojimas tenkinant įmonės kreditorių reikalavimus, laikytina, kad dalyvio prievolės įmonės kreditoriams pasibaigia (CK 6.128 straipsnio 3 dalis). Nurodytas išaiškinimas byloje skirtas atvejams, kai įsiskolinata pagal tos individualios įmonės, kuriai vėliau iškelta bankroto byla, atsiradusias (prisiimtas) prievolės kreditoriams, t. y. individualios įmonės sudarytų ir neįvykdytų sutarčių įsipareigojimų bei kitais CK 6.2 straipsnyje išvardytais asmens prievolių atsiradimo atvejais. Fizinio asmens prievolė jo kreditoriams savaime dėl jo individualios įmonės bankroto nepasibaigia ir, teismui patvirtinus kreditoriaus reikalavimą individualios įmonės bankroto byloje, kai reikalavimas yra kilęs iš sandorio, sudaryto ne su įmone, o su įmonės savininku, kaip fiziniu asmeniu, bei negavus šio reikalavimo patenkinimo, IĮ dalyvio prievolės išlieka. Prievolės nepasibaigia ir tais atvejais, kai kreditorius turimą reikalavimą į skolininką (individualios įmonės dalyvį kaip fizinį asmenį) buvo pareiškęs individualios įmonės bankroto procedūrų metu, kurias atlikus paaiškėja, kad visa ar dalis kreditoriaus reikalavimo nepatenkinta likvidavus individualią įmonę, t. y. neužtekus turto kreditoriaus reikalavimui padengti. Likvidavus individualią įmonę dėl bankroto sprendžiant klausimą, ar prievolės yra pasibaigusios, esminę reikšmę turi prievolių šalių nustatymas – ar tai buvo šios įmonės iki ją likviduojant, ar įmonės savininko, kaip fizinio asmens, prievolės.

Individualios įmonės savininko dalyvio – fizinio asmens – prievolės, kurias jis prisiėmė kaip fizinis asmuo, fizinio asmens bankroto procedūrų būdu pasibaigia FABĮ

³⁶³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. balandžio 13 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-159/2010.

nustatyta tvarka, pagal kurią atskira procedūra keliama bankroto byla nemokiam fiziniam asmeniui, atsiskaitoma su jo kreditoriais, atliekamos kitos fizinio asmens bankroto byloje procedūros ir tik tuomet fizinio asmens prievolės pasibaigia dėl jo bankroto.³⁶⁴

Nors individualios įmonės likvidavimas dėl bankroto nėra prilyginamas II dalyvio bankrotui ir nereiškia individualios įmonės dalyvio prievolių dėl II bankroto pasibaigimo, įstatymų leidėjas teismams perdavė diskrecijos teisę, pasinaudojant teisės normomis (FABĮ 5 straipsnio 8 dalies 6 punktas, FABĮ 5 straipsnio 10 dalis, 10 straipsnio 1 dalies 7 punktas) atsisakyti kelti bankroto bylą fiziniam asmeniui – verslininkui, jeigu paaiškėja, kad yra iškelta neribotos civilinės atsakomybės juridinio asmens, kurio dalyvis yra fizinis asmuo, bankroto byla. Atsisakius iškelti tokio fizinio asmens bankroto bylą, išieškojimas iš fizinio asmens nėra atnaujinamas, o visi bylos dokumentai perduodami neribotos civilinės atsakomybės juridinio asmens, kurio dalyvis yra fizinis asmuo, bankroto bylą nagrinėjančiam teismui, kad vienoje byloje teismas spręstų fizinio asmens turto realizavimo ir (ar) išieškojimo, įskaitant išieškojimą ne ginčo tvarka, ir laikinųjų apsaugos priemonių atnaujinimo klausimus. Neribotos civilinės atsakomybės juridinio asmens bankroto proceso metu tiesiogiai sprendžiant dėl juridinio asmens dalyvio turto realizavimo, reikšmingi tiek neribotos civilinės atsakomybės juridinio asmens, tiek neribotos civilinės atsakomybės juridinio asmens dalyvio kreditorių finansiniai reikalavimai (JANĮ 17 straipsnio 2 dalies 3 punktas, 27 straipsnio 3 dalies 1 punktas). Minėtos aplinkybės nustatomos konstatuojant faktą, t. y. kad tokia aplinkybė fizinio asmens bankroto byloje buvo ar nebuvo. Sprendžiant dėl to, ar užbaigus II vykdomąją bylą, nebus pažeisti II kreditorių interesai, pažymėtina, kad vykdomosios bylos užbaigimas nedaro negalimo išieškojimo iš skolininko individualios įmonės dalyvio, pasibaigus individualios įmonės bankroto procesui ir likus nepatenkintų dalyvio asmeninių kreditorių reikalavimų, jie gali būti išieškomi. Šiuo atveju CPK 629 straipsnio 3 dalyje nustatyta taisyklė, kad negali būti pradėdama iš naujo nutraukta II vykdomoji byla, netaikytina, nes II vykdomosios bylos užbaigimas (CPK 632 straipsnis) nereiškia jos nutraukimo. Priešingai, II bylos nutraukimas yra vienas iš pagrindų užbaigti bylą (CPK 632 straipsnio 1 dalies 3 punktas) ir tik šiuo pagrindu užbaigus bylą išieškojimas negali būti pradėdamas iš naujo. Bankroto bylą nagrinėjantis teismas po individualios įmonės pripažinimo bankrutavusia ir išregistravimo iš JAR, jei individualios įmonės savininko asmeninio kreditoriaus reikalavimai bankroto byloje lieka nepatenkinti, vyk-

³⁶⁴ Lietuvos apeliacinio teismo 2021 m. kovo 16 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2A-176-464/2021; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. lapkričio 13 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-395-611/2017.

domąjį dokumentą turi grąžinti išieškotojui, kad šis įstatymų nustatyta tvarka tęstų iki bankroto bylos iškėlimo pradėtą vykdyti išieškojimą iš IĮ dalyvio turto. Tai atitiktų CPK 631 straipsnio 2 punkte nustatytą vykdomojo dokumento grąžinimo pagrindą, kai skolininkas neturi turto ar pajamų, iš kurių gali būti išieškoma. Esant tokiam grąžinimo pagrindui vykdomasis dokumentas gali būti iš naujo pateiktas antstoliui vykdyti (CPK 631 straipsnio 3 dalis). Tuo atveju, kai vykdomasis dokumentas, pagal kurį visiškai ar iš dalies neišieškota, grąžinamas, naujas terminas dokumentui pateikti vykdyti skaičiuojamas nuo dokumento grąžinimo išieškotojui dienos (CPK 607 straipsnio 3 dalis). Vykdomosios bylos užbaigimas dėl vykdomojo dokumento persiuntimo bankroto bylą nagrinėjančiam teismui savaime nereiškia skolininko interesų pažeidimo.³⁶⁵

Pažymėtina, kad pozicija, jog, iškėlus individualiai įmonei bankroto bylą ir pasibaigus šios bankroto procesui, kartu su individualios įmonės likvidavimu turėtų baigtis ne tik tos įmonės, bet ir jos dalyvio prievolės, prieštarutų individualios įmonės teisiniui reguliavimui ir pačiai neribotos civilinės atsakomybės juridinio asmens instituto prasmei. Atėmus galimybę individualios įmonės kreditoriui nukreipti reikalavimą po individualios įmonės bankroto į jos dalyvį, būtų paneigiamas įstatymu sureguliuotas neribotos civilinės atsakomybės taisyklė. Pasibaigus individualios įmonės bankroto bylai ir tuo pagrindu – šios individualios įmonės prievolėms, šios individualios įmonės dalyviui nelieka procesinių kliūčių, esant įstatymo numatytoms sąlygoms, inicijuoti bankroto bylos iškėlimo jam, kaip fiziniam asmeniui, klausimą. Vadinas, FABĮ po to, kai IĮ likviduojama dėl bankroto ir išregistruojama iš JAR, numato teorinę galimybę bankrutavus individualiai įmonei bankroto procedūra pasinaudoti ir individualios įmonės dalyviui, nes, patenkinus IĮ kreditorių reikalavimus IĮ bankroto byloje iš IĮ dalyvio turto, pati IĮ dalyvio tikimybė tapti nemokiam yra reali.

Realizavus skolininko turtą, įvykdžius Mokėjimo planą ir patenkinus kreditorių, dalyvavusių ir pareiškusių savo kreditorinius reikalavimus bankroto byloje, reikalavimus, atsiranda pagrindas užbaigti fizinio asmens verslininko bankroto procesą. Įvykdžius specialias FABĮ nustatytas bankroto procedūras, tie kreditorių reikalavimai, kurie kaip fizinio asmens prievolė pasibaigia pasibaigus fizinio asmens bankroto procesui, t. y. įsiteisėjus teismo nutarčiai baigti fizinio asmens bankroto bylą. Siekiant užtikrinti teisingą skolininko ir jo kreditorių interesų pusiausvyrą, FABĮ 29 straipsnio 7 dalyje nustatyti atvejai, kai kreditorių reikalavimai nėra nurašomi ir vykdomi nepriklausomai

³⁶⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. gruodžio 20 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-495-248/2018.

fizinio asmens bankroto proceso pabaigos. Klausimą dėl fizinio asmens bankroto bylos procesinės baigties visais atvejais išsprendžia teismas.

JK fizinio asmens procesą reguliuojančiomis teisės normomis neskirstomas į fizinio asmens verslininko / fizinio asmens vartotojo bankroto procesą, o šioms abiem fizinio asmens kategorijoms taikomos vienodos fizinio asmens bankroto procesą reglamentuojančios norminės taisyklės. Taigi, pasibaigus fizinio asmens bankroto procesui (kuris nėra populiarus JK, lyginant su alternatyviais teismo procesui atleidimo nuo skolinių įsipareigojimų būdais, aprašomais toliau), atkuriamas fizinio asmens mokumas ir visi likę fizinio asmens įsiskolinimai (dažniausiai) nurašomi. Vadinasi JK aukščiau pabrėžta sūta servanda principo iškeliamas atleidimo nuo skolų tikslas, t. y. siekiama „atleisti ir pamiršti“. Vis dėlto gali iškilti klausimas, ar JK bankrutavusiam fiziniam asmeniui gali būti taikomi tam tikri apribojimai įvykdžius bankroto bylą. Fizinis asmuo paskelbiamas bankrutavusiu ir automatiškai panaikinami visi jo likę skoliniai įsipareigojimai šiuo būdu tik tuo atveju, jei nemokumo administratorius ir teismas nenustato rimtų pažeidimų skolininko veikloje. Paskelbus bankrotą fiziniam asmeniui panaikinami ne visi jo skoliniai įsipareigojimai. Didžiojoje Britanijoje negali būti panaikintos skolos, užtikrintos hipoteka, įkeitimu ir pan., teismo išlaidos, išlaikymo skolos, studentams suteiktos paskolos, socialinių pašalpų permokos, baudos dėl žalos atlyginimo ir sukčiavimo. Taip pat JK nemokumo akto 281 straipsnio 6 dalyje nurodyta, kad atleidimas nuo įsipareigojimų neatleidžia bankrutavusio asmens nuo kitų bankroto skolų, kurios nėra įrodomos jo bankroto procese (angl. discharge does not release the bankrupt from such other bankruptcy debts, not being debts provable in his bankruptcy). Esminiais teisminės bankroto procedūros trūkumais literatūroje laikoma neigiama visuomenės reakcija į bankrutuojančius asmenis, skolininko finansinės veiklos ir turto ribojimą – skolininkas praktiškai netenka finansinio veiksnio. Fizinio asmens vartotojo / fizinio asmens verslininko bankroto procesas JK orientuotas į bankrutuojantį asmenį, kad jam būtų suteikta nauja galimybė. JK fizinio asmens vartotojo / fizinio asmens verslininko bankroto procesą gali iškelti ne tik pats fizinis asmuo, bet ir jo kreditoriai, be to, JK nenustatyta įsiskolinimo suma ir nėra įtvirtinto reikalavimo dėl bankrutuojančio asmens sąžiningumo. JK teismo bankroto proceso privalumais laikoma tai, kad fizinio asmens mokumas gali būti atkurtas per 12 mėnesių nuo teismo nutarties iškelti bankroto bylą priėmimo (Lietuvoje – treji metai), ir visas šis laikotarpis skirtas skolininko turtui realizuoti, o ne papildomoms bankroto procesui numatytoms sąlygoms vykdyti. Skolininkas turi atitikti ir kitus formalius reikalavimus, t. y. pareiškimo dėl bankroto

bylos pateikimo teismui metu jis turi gyventi ar būti Anglijoje arba Velse profesiniais tikslais. Jei skolininkas trejus metus iki pareiškimo pateikimo teismui dienos gyveno ar buvo šioje šalyje profesiniais tikslais, tačiau vėliau išsikėlė, jis taip pat turi teisę kreiptis į teismą dėl bankroto bylos jam iškėlimo.³⁶⁶

Švedijoje fizinio asmens bankrotas neatleidžia fizinio asmens nuo pareigos sumokėti skolas kreditoriui, ši nuostata galioja tiek individualaus prekybininko, tiek švediškos individualios įmonės (Švedijoje neturinčios juridinio asmens teisių – aut. past.) atveju. Nesumokėtos skolos lieka po teismo sprendimo dėl bankroto bylos fiziniam asmeniui užbaigimo (išskyrus atvejus, jei skoloms taikoma savanoriška sutartis / susitarimas su kreditoriais). Jei skolininkas įrodo, kad pasiekė susitarimą dėl savo skolų apmokėjimo arba kokiu nors kitu būdu pasiekė savanorišką susitarimą su tais kreditoriais, kurių reikalavimai buvo pateikti, arba kai nereikia pateikti įrodymų, kurių reikalavimai žinomi nemokumo administratoriui, teismas gali, skolininkui pateikus prašymą ir išklausius nemokumo administratoriaus argumentus, nuspręsti dėl bankroto bylos nutraukimo.³⁶⁷ Bankrutuojantis asmuo, turintis skolų ir norintis gauti skolos atleidimą iš kreditorių, turi kreiptis atskira procedūra dėl skolos atleidimo / restruktūrizavimo iš kreditorių pagal Skolų atsiskaitymo aktą (2016: 675) (šved. Skuldsaneringslag (2016: 675)), angl. Debt Clearance Act (2016: 675)). Nuo 2016 m. lapkričio Švedijoje numatytos dviejų rūšių skolos restruktūrizavimo galimybės: skolų restruktūrizavimas (šved. skuldsanering), vadovaujantis Skolų restruktūrizavimo aktu (šved. Skuldsaneringslagen), taikomas fiziniams asmenims (įskaitant (enskild näringsverksamhet)³⁶⁸, ir verslo skolų restruktūrizavimas (šved. Fskuldsanering), vadovaujantis Verslo skolų restruktūrizavimo aktu (šved. skuldsaneringslagen för företagare), aiko- mas asmeniui enskild näringsidkare).³⁶⁹

Kad būtų užtikrinta tam tikrų skolų apsauga, Švedijos įstatymų leidėjas priėmė teisės literatūroje apibrėžiamų „apsaugotų“ skolų sąrašą, kurioms netaikomas skolų

³⁶⁶ JK nemokumo akto 265 straipsnis.

³⁶⁷ Fizinio asmens bankrotą (šved. *Personlig konkurs*) reguliuojantis Švedijos bankroto aktas (SFS 1987: 672) (šved. *Konkurslag / Konkurslagen* (1987: 672)), įsigaliojęs 1988 m. sausio 1 d. su vėlesniais pakeitimais. Švedijos bankroto akto 1 skyriaus 2 dalis, 12 skyriaus 1 dalis, Švedijos teisės aktų registro el. tinklalapis, žiūrėta 2021 m. rugsėjo 19 d., https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/konkurslag-1987672_sfs-1987-672.

³⁶⁸ Mokėjimo planas galioja penkerius metus, nebent yra reikšmingų priežasčių nustatyti trumpesnį jo trukmę, žiūrėta 2020 m. gruodžio 30 d., https://e-justice.europa.eu/content_insolvency-447-se-maximizeMS_EJN-en.do?member=1.

³⁶⁹ Verslo skolos restruktūrizavimo atveju taip pat turi būti nustatytas mokėjimo planas, kuris galioja trejus metus; žiūrėta 2020 m. gruodžio 30 d., https://e-justice.europa.eu/content_insolvency-447-se-maximizeMS_EJN-en.do?member=1.

„nurašymas“. Švedijoje į Mokumo planą negalima įtraukti vaikų išlaikymo ir ginčytinų skolų. Studijoms skirtos paskolos taip pat nėra nurašomos.³⁷⁰ Kita vertus, šioje šiaurės šalyje aptinkama „garantuotų“ skolų sąvoka. Tokiomis skolomis laikytinos kreditorių valdomas įkeistas skolininko turtas. Kadangi skolininko įkeistas turtas būtų pakankamas skoloms grąžinti (po fizinio asmens bankroto bylos ir skolų apmokėjimo privilegijuotiems kreditoriams), šios skolos nėra įtraukiamos į „skolų sureguliuojimo“ procedūrą. Tačiau kiekvienos „garantuotos“ skolos įsipareigojimo grąžinimas kreditoriui, neįtrauktos į „skolų sureguliuojimo“ procedūrą, suponuoja skolininko savanorišką įsipareigojimą grąžinti šią skolą. Taigi iš esmės šios skolos atsiranda papildomai prie skolų, įtrauktų į Mokumo planą.

Švedijos bankroto akte, kaip ir FABĮ, nurodyta, kad skolininkas bankroto proceso metu praranda teisę valdyti ir kontroliuoti savo turtą, jo turtas perduodamas nemokumo administratoriui, kuris, atsižvelgdamas į bendruosius kreditorių interesus, turi kuo greičiau likviduoti (realizuoti) turtą ir gautus pinigus paskirstyti kreditoriams pagal Švedijos bankroto akte nustatytą jų eiliškumą. Be bankroto ir skolos atleidimo (restruktūrizavimo) procedūrų, Švedijoje individualus prekybininkas ir švediška individuali įmonė taip pat gali dalyvauti reorganizavimo procese pagal Kompanijų reorganizavimo aktą (1996: 764) (šved. Lag (1996: 764) om företagsrekonstruktion, angl. Company Reorganisation Act (1996:764)).

Reikalaujama, kad Švedijos verslininkai įrodytų, kadg sugebės atlikti minimalesius 6 50 068 SEK (maždaug 650 eurų) mokėjimus kiekvieną metų ketvirtį ir kad nevykdė savo verslo veiklos „neatsakingai“. Be to, mokėjimo terminas, taikomas nemokumo administratoriaus patvirtintiems verslininko atleidimo nuo skolų planams, yra treji metai, lyginant su įprastu penkerių metų laikotarpiu, taikomu fizinių asmenų vartotojų atvejais. „Neatsakingo“ verslo valdymo pavyzdžiai pateikiami teisėkūros istorijoje, įskaitant netinkamą apskaitos vykdymą ir mokesčių vengimą bei „daugiau nei vidutinį“ įsipareigojimų išskaičiavimą. Laikas parodys, kaip šie apribojimai bus aiškinami, tačiau šie problemų tipai skatina smulkiuosius verslininkus kitose šalyse kreiptis į teisną dėl bankroto.³⁷¹

³⁷⁰ Jason J. Kilborn, *Expert Recommendations and the Evolution of European Best Practises for the Treatment of Overindebtness* (Deventer: Kluwer, 2010), 16, žiūrėta 2016 m. sausio 17 d., [https://www.iiiglobal.org/sites/default/files/19036368v1%20-%20Expert%20Recommendations%20and%20the%20Evolution%20of%20European%20Best%20Practices%20\(Jason%20Kilborn\).PDF](https://www.iiiglobal.org/sites/default/files/19036368v1%20-%20Expert%20Recommendations%20and%20the%20Evolution%20of%20European%20Best%20Practices%20(Jason%20Kilborn).PDF).

³⁷¹ The World Bank Group, „Saving Entrepreneurs, saving enterprises: proposals on the treatment of MS-MEs insolvency“, *supra note*, 138: 10–13.

Galimybė nurašyti dalį skolų Vokietijoje suteikiama asmeniui tik po tinkamai įvykdyto Mokėjimo plano ir tik skolininko prašymu.³⁷² Kad bankroto proceso metu fizinį asmenį būtų galima atleisti nuo skolų, turi būti parduotas visas bankrutavusio asmens turtas, sumokėtos visos išlaidos ir sumos pagal pirmenybės teisę suteikiančius reikalavimus ir įrodyta, kad atleisti skolininką nuo skolos yra pagrįsta. Pavyzdžiui, nustačius, kad skolininkas atliko tam tikrą nusikalstamą veiką per 3 metus iki prasidedant bankroto bylai, pateikė melagingą informaciją, siekdamas gauti paskolą, ar vengė mokesčių mokėjimo, skolininkas nebus atleidžiamas nuo likusių skolų. Vokietijos teisams palikta prerogatyva vertinti atvejus, pagal kuriuos nuteistam asmeniui po bankroto procedūrų likusi neišmokėta suma nenurašoma.³⁷³

Vokietija pritaikė individualaus atleidimo nuo skolų režimą, skirtą buvusiems verslininkams, su sudėtingomis (ir brangiomis) procedūromis ir kartais griežtesniais apribojimais, taikomais skolininko pajamų ar įsipareigojimų pobūdžiui. Pirmiausia Vokietijos nemokumo statute numatyta atmesti nemokumo bylas, kai skolininkui trūksta turimų išteklių, kurių užtektų didesnėms administracinėms išlaidoms padengti. Vokietijoje 2001 m. visiems skolininkams, kurie yra fiziniai asmenys, buvo suteikta teisė atidėti administracinių išlaidų mokėjimą iki skolininkų atleidimo nuo skolos procedūros pabaigos. Antras apribojimas toks, kad prieš atleidimo nuo skolos procedūrą turi būti vykdomas įprastinis ar supaprastintas nemokumo procesas. Didžiausia kliūtis nesėkmę patyrusiam fiziniam asmeniui – verslininkui sulaukti atleidimo nuo skolos yra prailgintas elgesio kontrolės laikotarpis ir pajamų ekspropriacija. Vokietijos vadinamasis gero elgesio laikotarpis (vok. Wohlverhaltensperiode) yra vienas ilgiausių atleidimo nuo skolos laikotarpių Europoje. Įvykdžius reformą, šis laikotarpis buvo sutrumpintas iki penkerių metų (ankstesnėje redakcijoje buvo numatyti 6 metai) skolininkams, galintiems visiškai padengti administracines išlaidas, ir iki trejų metų tiems skolininkams, kurie gali sumokėti ir 35 proc. neužtikrintų kreditorių reikalavimų, tačiau tokie atvejai buvo retos išimtys, nes tik mažiau nei 20 proc. Vokietijos asmeninio nemokumo bylų skolininkų turi pajamų, kurios teisėtai prieinamos kreditoriams. Nėra jokių empirinių duomenų, rodančių vieno ar kito pajamų lygio ar mokėjimo termino paplitimą tarp buvusių verslininkų, lyginant su vartotojais skolininkais.³⁷⁴

Estijoje pagrindinis juridinių ir fizinių asmenų bankroto procedūros skirtumas

³⁷² Vokietijos nemokumo statuto 286 straipsnis. Eberhard Braun, *supra note*, 228: 497–499.

³⁷³ Vokietijos nemokumo statuto 290 straipsnis.

³⁷⁴ The World Bank Group, *supra note*, 24.

išryškėja pasibaigus skolininko bankroto procesui – jei juridinis asmuo išregistruojamas iš įmonių registro, skolininkas, kuris yra fizinis asmuo, gali būti atleistas nuo savo įsipareigojimų, kurie nebuvo įvykdyti bankroto procedūros metu. Skolininko atleidimo nuo pareigojimų tikslas yra suteikti skolininkui ekonomiškai pradėti nuo pradžių ypač sunkioje finansinėje situacijoje, skolininkui dedant visas pastangas patenkinti kreditorių reikalavimus.³⁷⁵ Todėl skolininko atleidimas nuo įsipareigojimų suteikia jam naują ekonominę pradžią, naują normalaus ekonominio ir socialinio gyvenimo galimybę.³⁷⁶ Kad galėtų pradėti viską nuo pradžių, skolininkas turi užsiimti pagrįstai pelninga veikla arba siekti užsiimti tokia veikla, jei dar neužsiima, taip pat turi neslėpti pajamų ar įgyto turto ir teikti informaciją teismo arba patikėto atstovo prašymu apie savo veiklą arba tokios veiklos siekimą ir apie savo pajamas ir turtą.

Fizinio asmens bankroto procedūroje bandoma sukurti efektyvų juridinį mechanizmą, kuris sudarytų sąlygas fiziniam asmeniui vėl tapti mokiam, ir tokiu būdu užtikrinti kreditorių reikalavimų tenkinimą pagal bendruosius bankroto proceso principus ir esmę.³⁷⁷ Juridinių asmenų bankroto institutu siekiama priešingo fizinių asmenų bankroto tikslo, ginant kreditorių ir skolininko interesus pašalinti nemokų ekonominės rinkos dalyvį.

Svarbu akcentuoti, kad tiek po dalinio skolų sumokėjimo, atleidimo nuo likusių skolų fiziniam asmeniui – verslininkui turėtų būti suteikiama įvairiapusė pagalba – ekonominė rehabilitacija, finansų ekspertų patarimai, socialinė pagalba, siekiant rasti kitus pajamų šaltinius. Pavyzdžiui, ES valstybėse išplėtota patarimų skolų klausimais (angl. debt counselling) sistema. Nepriklausomai nuo pasirinktos konsultacijų formos, paprastai tokia pagalba finansuojama iš valstybės biudžeto. Žvelgiant iš Lietuvos perspektyvų, ši praktika nėra įtvirtinta, tačiau tokių priemonių sudarymas fiziniam asmeniui – verslininkui iš tiesų reikalingas.

Vadovaujantis šiomis išvargomis, darytina išvada, kad nors užbaigus bankroto bylą fiziniam asmeniui – verslininkui teoriškai ir suteikiama „nauja pradžia“, tai negarantuoja faktinės „naujos pradžios“. Todėl Lietuva turėtų garantuoti efektyvesnės pagalbos suteikimą fiziniam asmeniui – verslininkui bankroto bylai pasibaigus, siekdama vieno iš fizinių asmenų bankroto instituto įgyvendinimu išsikelto tikslo – užtikrinti skolininko kreditorių interesus.

³⁷⁵ Estijos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. balandžio 17 d. nutartis civilinėje byloje byloje Nr. 3-2-1-46-13; Estijos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. spalio 5 d. nutartis civilinėje byloje byloje Nr. 3-2-1-90-16.

³⁷⁶ Estijos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. birželio 5 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3-2-1-60-13.

³⁷⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. lapkričio 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-516/2014, *Teismų praktika* 42 (2014): 156–167.

IŠVADOS

Apibendrinama atliktą mokslinį tyrimą, autorė konstatuoja, kad šio mokslinio tyrimo ginamieji teiginiai visiškai pasitvirtino, ir jo pagrindu teikia išvadas:

1. Unikalūs individualaus verslo požymiai įrodo jo specifiškumą SVV kontekste, tad tikslinga SVV reglamentuojančius teisės aktus papildyti nauju individualaus verslo terminu, apibūdinančiu individualų verslą kaip SVV subjekto ekonominės veiklos vykdymą, kurio tiesioginis naudos gavėjas yra vienas fizinis asmuo. Siekiant teisinio aiškumo, reikalinga sudaryti sąlygas veiksmingesniam SVV bankroto procesui, tad taip pat siūlytina priimti SVV reglamentuojančių teisės aktų pakeitimus, kurie tai užtikrintų.

2. Atlikus individualaus verslo teisinio reguliavimo istorinės raidos tyrimą, nustatyta, kad individualaus verslo organizavimo režimas pasikeitė (nepriklausomoje Lietuvoje iki 2001 m. liepos 1 d. individualus verslas turėjo fizinio asmens teises (trumpą laikotarpį, nuo 1990 m. rugsėjo 30 d. iki 1994 m. gruodžio 31 d., turėjo ir juridinio asmens teises), o nuo CK įsigaliojimo individualus verslas turi tiek fizinio tiek juridinio asmens teises), ir šiuo metu Lietuvoje egzistuoja dualus individualaus verslo organizavimo režimas, pagal kurį fizinis asmuo gali vykdyti individualų verslą inkorporuota forma (įsteigdamas juridinį asmenį) bei neinkorporuota forma - deklaruojant fizinio asmens verslininko statusą nuo individualios veiklos įregistravimo mokesčių administracijoje dienos, nuo verslo liudijimo įsigijimo dienos arba nuo ūkininko ūkio įregistravimo dienos.

3. Atlikus tyrimą nustatyta, kad Lietuvoje egzistuojantis įstatyminis reglamentavimas, pagal kurį individualiai įmonei suteiktos juridinio asmens teisės bei neribotos civilinės atsakomybės statusas, suponuoja išvadą, kad nacionalinėje teisėje individuali įmonė yra nepatraukli šiuolaikinio individualaus verslo organizavimo forma. Tyrime aptartas individualios įmonės specifiškumas mažina individualios įmonės bankroto proceso veiksmingumą bei pažeidžia individualios įmonės dalyvio ir kreditorių interesų balansą, tad tyrimo autorės radikaliu vertinimu svarstytinas šios teisinės formos panaikinimas, egzistuojančioms individualioms įmonėms įstatymu suteikiant (grąžinant) fizinio asmens teises.

4. Įvertinus IĮ kreditorių reikalavimų patenkinimo galimybes IĮ bankroto procese, nustatyta, kad skolininko ir kreditorių interesų balansas nėra užtikrinamas. Individualios įmonės bankroto procesas individualios įmonės kreditoriams palankesnis nei pačiam skolininkui (individualiai įmonei), nes kreditorių reikalavimai bus tenkinami ne tik iš individualios įmonės turto; įmonei neturint turto ar jo turint nepakankamai, reikalavimai bus tenkinami iš IĮ dalyvio turto, o tai reiškia fizinio asmens turto, į kurį gali būti nukreipiamas išieškojimas, realų sumažėjimą, kas nėra teisinga (teisiškai priimtina).

5. FABĮ 4 straipsnio 2 dalyje nustatyta skolininko pareiga inicijuojant bankroto procesą nėra siejama su taikaus susitarimo sudarymu, leidžiančiu išvengti bankroto bylos iškėlimo, o yra tik informacinio pobūdžio ir neskatina fizinio asmens spręsti nemokumo klausimų dar iki bankroto bylos iškėlimo. Šios ikiteisminės (derybų) stadijos (taikus fizinio asmens verslininko susitarimas su kreditoriais) įtvirtinimas skolininkui siekiant fizinio asmens bankroto bylos iškėlimo turėtų teigiamos įtakos, kadangi įpareigotų skolininką fizinį asmenį realiai (o ne formaliai) įvertinti savo galimybes ir pateikti siūlymą savo kreditoriams kaip jis galėtų grąžinti skolas kreditoriams. Be to, pareigos taikiai susitarti su kreditoriumi fiziniam asmeniui nustatymas norminiu lygiu galimai sumažintų fizinio asmens bankroto procesų skaičių teismuose.

6. Išanalizavus IĮ teisinį reguliavimą nustatyta, kad prašymo dėl IĮ bankroto bylos inicijavimo nagrinėjimo metu susiklosto teisiškai ydinga situacija, nes IĮ vadovas įpareigojamas inicijuoti IĮ bankroto bylą, tačiau dėl IĮ specifinio neribotos civilinės atsakomybės teisinio statuso į IĮ turto masę įtraukus ne tik IĮ turtą, bet ir IĮ dalyvio turimą turtą, IĮ gali tapti moki ir tokiu atveju IĮ bankroto procedūros JANĮ teisiniu pagrindu nebus galima pradėti.

7. Sistemine nacionalinių teisės aktų (III, CK, JANĮ ir FABĮ) analizė atskleidė terminų „juridinio asmens dalyvis“, „individualios įmonės savininkas“ bei „neribotos civilinės atsakomybės juridinio asmens dalyvis“ savo reikšme netapatumo klausimą, t. y. „<...> dalyvio“ sąvoka, nurodyta CK, JANĮ bei FABĮ, yra platesnė už III nurodytą „<...> savininko“ sampratą, nors įstatymų leidėjas, teismai ir vertina šiuos terminus kaip sinonimus. Akivaizdus terminų nesuderinamumas tarpusavyje kelia conceptualių individualios įmonės dalyvio teisinio statuso / individualios įmonės savininko padėties

individualios įmonės bankroto procese aiškinimo problemų, tad siekiant teisinio aiškumo, galiojantis IĮ turinys pildytinas papildomomis nuostatomis, panaikinančiomis egzistuojančius atitinkamų apibrėžimų trūkumus.

8. Mokslinio tyrimo metu nustatyta, kad susidaro teisiškai neteisinga situacija, susiklosčius IĮ savininko santuokos teisiniams santykiams. Būtent, kad IĮ savininko sutuoktinis, kuris, nors ir IĮ nevaldo *ex lege*, tačiau už pastarosios skolas tiesiogiai gali atsakyti savo turimu turtu, o iniciatyvos teisės ar pareigos iškelti IĮ bankroto bylą – neturi. Aptarta situacija, kuomet daugiau pareigų, nei teisių suteikiama IĮ savininko sutuoktiniui, su teisių ir pareigų vienove (pusiausvyra) IĮ bankroto procese nėra suderinama ir įrodo diskriminuojančią įstatyminę spragą, kurią tikslinga panaikinti įstatymu suteikiant IĮ nemokumo proceso iniciatyvos teisę ir pareigą IĮ dalyviui.

Kiti autorės vertinimai ir išvados dėl tyrime nagrinėjamų probleminių aspektų ir išdėstytų klausimų pateikiami pačioje disertacijoje.

REKOMENDACIJOS

Apibendrinant atliktą mokslinį tyrimą ir atsižvelgiant į jo išvadas, teikiamos rekomendacijos įstatymų leidėjui.

Pirma, autorė rekomenduoja naikinti individualių įmonių kaip juridinių asmenų statusą ir įstatymu suteikti (grąžinti) joms fizinio asmens teises, šių įmonių nemokumo klausimams spręsti taikyti FABĮ teisės normas. Tik tada, jeigu čia įvardyto būdo įstatymų leidėjas nepasirinktų, fizinio asmens verslininko, veikiančio individualios įmonės teisine forma, nemokumo klausimus spręsti JANĮ teisės normomis, atitinkamai koreguojant JANĮ ir FABĮ nuostatas.

Antra, autorė taip pat siūlo atlikti šias aktualių teisės aktų korekcijas:

1. Dėl Lietuvos Respublikos civilinio kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymo ir Lietuvos Respublikos civilinio kodekso:

1.1. Pakeisti civilinio kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymo 13 straipsnio 2 dalį ir ją išdėstyti taip:

„2. Individualios įmonės ir ūkinės bendrijos, kurios buvo įsteigtos ir įregistruotos iki Civilinio kodekso įsigaliojimo galiojusių įstatymų nustatyta tvarka, įsigaliojus šiam kodeksui, laikomos neribotos atsakomybės juridiniais asmenimis be atskiro perregistravimo.“

1.2. Papildyti civilinio kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymo 2 straipsnį 2¹ dalimi ir ją išdėstyti taip:

„2¹ Individuali įmonė – subjektas, neturintis juridinio asmens teisių, įstatymų nustatyta tvarka įsteigtas neinkorporuotos formos individualiam verslui vykdyti.“

1.3. Pakeisti CK 2.50 straipsnio 4 dalį ir ją išdėstyti taip:

„4. Juridiniai asmenys skirstomi į ribotos ir neribotos civilinės atsakomybės asmenis. Jeigu prievolėms įvykdyti neužtenka neribotos civilinės atsakomybės juridinio asmens turto, už jo prievolės atsako juridinio asmens dalyvis. Neribotos civilinės atsakomybės juridiniu asmenysiu yra individuali (personalinė) įmonė ir ūkinė bendrija.“

2. Dėl Lietuvos Respublikos smulkaus ir vidutinio verslo plėtros įstatymo:

2.1 Papildyti šio įstatymo 2 straipsnį papildoma dalimi ir ją išdėstyti taip:

„Individualus verslas – SVV subjekto ekonominės veiklos vykdymas, kurio

tiesioginis naudos gavėjas yra vienas fizinis asmuo.“

3. Dėl Lietuvos Respublikos įmonių finansinės atskaitomybės įstatymo:

3.1. Pakeisti Lietuvos Respublikos įmonių finansinės atskaitomybės įstatymo 4 straipsnį ir jį išdėstyti taip:

„4 straipsnis. Labai mažos, mažos, vidutinės ir didelės įmonės

1. Labai mažos įmonės – įmonės, kurių ne mažiau kaip du rodikliai paskutinę finansinių metų dieną neviršija šių dydžių:

1) balanse nurodyto turto vertė **neviršija 35 2 000 000** eurų;

2) pardavimo grynosios pajamos per ataskaitinius finansinius metus **neviršija 7 2 000 000** eurų;

3) vidutinis metinis darbuotojų skaičius pagal sąrašą per ataskaitinius finansinius metus – 10 darbuotojų.

2. Mažos įmonės – įmonės, kurių ne mažiau kaip du rodikliai paskutinę finansinių metų dieną neviršija šių dydžių:

1) balanse nurodyto turto vertė **neviršija 10 4 000 000** eurų;

2) pardavimo grynosios pajamos per ataskaitinius finansinius metus **neviršija 10 8 000 000** eurų;

3. Vidutinės įmonės – įmonės, kurių ne mažiau kaip du rodikliai paskutinę finansinių metų dieną neviršija šių dydžių:

1) balanse nurodyto turto vertė **neviršija 43 20 000 000** eurų;

2) pardavimo grynosios pajamos per ataskaitinius finansinius metus **neviršija 50 40 000 000** eurų;

3) vidutinis metinis darbuotojų skaičius pagal sąrašą per ataskaitinius finansinius metus – 250 darbuotojų.

4. Rekomendacijos įstatymų leidėjui dėl Lietuvos Respublikos individualių įmonių įstatymo:

4.1. Siekiant patikslinti individualios įmonės dalyvio ir individualios įmonės savininko sąvokas, tikslinga:

4.1.1. Pakeisti šio įstatymo 1 straipsnį ir jį išdėstyti taip:

„1 straipsnis. Šis įstatymas reglamentuoja įmonių, kurių teisinė forma yra individuali įmonė, steigimą, valdymą, veiklą, pertvarkymą, likvidavimą, šių įmonių savininkų **ir dalyvių** teises ir pareigas.“

4.1.2. Papildyti šį įstatymą papildomu 2¹ straipsniu ir jį išdėstyti taip:

„2¹ straipsnis. **Pagrindinės šio įstatymo sąvokos.**

1. **Individualios įmonės dalyvis – individualios įmonės savininkas ir individualios įmonės partneris.**

2. **Individualios įmonės partneris – individualios įmonės savininko sutuoktinis ir kuris kartu su individualios įmonės savininku valdo individualią įmonę bendrosios jungtinės nuosavybės teise.**

3. **Individualios įmonės savininkas – individualios įmonės steigėjas.“**

4.1.3. Papildyti šio įstatymo 7 straipsnio 1 dalį ir ją išdėstyti taip:

„1. Individuali įmonė turi vienasmenį valdymo organą – individualios įmonės vadovą. Individualios įmonės savininkas (**vienas iš savininkų**) kartu yra ir vienasmenis individualios įmonės valdymo organas – įmonės vadovas, jeigu individualios įmonės nuostatai nenustato kitaip.“

4.1.4. Pakeisti šio įstatymo 7 straipsnio 2 dalį ir ją išdėstyti taip:

„2. Kai individualios įmonės savininkas (**vienas iš savininkų**) kartu yra įmonės vadovas, jam priskiriama individualios įmonės vadovo kompetencija.“

4.1.5. Pakeisti šio įstatymo 8 straipsnio 2 dalį ir ją išdėstyti taip:

„2. Individualios įmonės turtas yra individualios įmonės nuosavybėn perduotas individualios įmonės savininkui **dalyviui** asmeninės, **bendrosios jungtinės (dalinės)** nuosavybės teise priklausęs turtas, taip pat turtas, įgytas individualios įmonės vardu.“

4.1.6. Pakeisti šio įstatymo 8 straipsnio 4 dalį ir ją išdėstyti taip:

„4. Individualios įmonės savininkui **dalyviui** ir jo sutuoktiniui bendrosios jungtinės nuosavybės teise priklausantis turtas perduodamas individualiai įmonei patikėjimo teise, jeigu sutuoktiniai **dalyviai nesusitaria** kitaip.“

5. *Dėl JANĮ:*

5.1. Pakeisti šio įstatymo 4 straipsnio 1 dalies 1 punktą ir jį išdėstyti taip:

„1. Nemokumo procesą inicijuoti turi teisę šie asmenys:

1) juridinio asmens vadovas, o kai pagal atitinkamą juridinio asmens teisinę formą reglamentuojantį įstatymą juridinis asmuo vienasmenio valdymo organo neturi, – kitas asmuo, pagal kompetenciją turintis teisę kreiptis dėl nemokumo proceso (toliau – juridinio asmens vadovas), **neribotos civilinės atsakomybės juridinio asmens dalyvis**, esant juridinio asmens nemokumo tikimybei;“

5.2. Papildyti šio įstatymo 8 straipsnio 1 dalį ir ją išdėstyti taip:

„1. Juridinio asmens vadovas ar likvidatorius nemokumo procesą inicijuoja registruotu laišku, per antstolius ar pasiuntinių paslaugų teikėjus pateikdamas pranešimą kreditoriams (**įskaitant ir neribotos civilinės atsakomybės juridinio asmens dalyvio**

kreditorius) jų gyvenamosios vietos ar buveinės adresu arba pateikdamas pranešimą elektroninių ryšių priemonėmis, jeigu užtikrinamas perduodamos informacijos saugumas ir galima nustatyti asmens tapatybę. Jeigu nemokumo procesas inicijuojamas elektroninių ryšių priemonėmis, turi būti gautas patvirtinimas apie pranešimo gavimą. Pranešimas laikomas įteiktu praėjus 7 dienoms nuo jo išsiuntimo dienos, jeigu jis nebuvo pateiktas elektroninių ryšių priemonėmis.“

5.3. Pakeisti šio įstatymo 5 straipsnio 1 dalies 1 punktą ir jį išdėstyti taip:

„1. Nemokumo procesą inicijuoti privalo šie asmenys:

1) juridinio asmens vadovas, **neribotos civilinės atsakomybės juridinio asmens dalyvis**, jeigu juridinis asmuo yra nemokus;“

5.4. Pakeisti JANĮ 57 straipsnio 2 dalies 3 punktą ir jį išdėstyti taip:

„2. Jeigu bankroto byla iškelta neribotos civilinės atsakomybės juridiniam asmeniui, jo savininkas, ūkinės bendrijos tikrieji nariai per teismo nustatytą terminą privalo pateikti paskirtam nemokumo administratoriui ~~viso savo~~ **neribotos civilinės atsakomybės dalyvio** turimo turto, įskaitant ir turtą, kuris yra bendroji jungtinė ir asmeninė nuosavybė, sąrašą.“

6. *Rekomendacijos įstatymų leidėjui dėl FABĮ:*

6.1. Papildyti 2 straipsnį 21 dalimi:

„**21. Fizinio asmens verslininko finansiniai sunkumai – fizinio asmens verslininko būklė, kai yra reali tikimybė, kad taps nemokus per artimiausius tris mėnesius. Fizinio asmens vartotojo finansiniai sunkumai – fizinio asmens vartotojo būklė, kai yra reali tikimybė, kad taps nemokus per artimiausius šešis mėnesius.**“

6.2. Papildyti 4 straipsnio 2 dalį papildoma 21 dalimi ir ją išdėstyti taip:

„**21. Fiziniam asmeniui nepasiekus taikaus susitarimo su kreditoriumi ar jo nevykdymo atveju, atitinkamai minėto susitarimo šalys turi pareigą kreiptis dėl fizinio asmens bankroto bylos iškėlimo teisme.**“

6.3. Papildyti 5 straipsnio 8 dalies 6 punktą ir jį išdėstyti taip:

„6) paaiškėja, kad yra iškelta neribotos civilinės atsakomybės juridinio asmens, kurio dalyvis yra fizinis asmuo, bankroto byla. **Tokiu atveju apie neribotos civilinės atsakomybės juridinio asmens bankroto procedūrą privalomai informuojami fizinio asmens kreditoriai.**“

6.4. Papildyti 8 straipsnio 1 dalį 7 punktu ir jį išdėstyti taip:

„7) **paaiškėja, kad fizinis asmuo yra neribotos civilinės atsakomybės juridinio asmens savininkas (dalyvis);**“

6.5. Papildyti 8 straipsnį 11 dalimi ir ją išdėstyti taip:

„11. Teismas, priėmęs nutartį atsisakyti iškelti fizinio asmens bankroto bylą šio straipsnio 8 dalies 7 punkte nurodytu pagrindu, ne vėliau kaip kitą darbo dieną nuo šios nutarties įsiteisėjimo dienos visus su pareiškimu iškelti fizinio asmens bankroto bylą susijusius dokumentus perduoda juridinių asmenų nemokumo bylas nagrinėjančiam apygardos teismui pagal fizinio asmens gyvenamąją vietą.“

Kitos rekomendacijos dėl teisės aktų tobulinimo (papildymo, pakeitimo) pateiktos pačioje disertacijoje.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

I. Lietuvos Respublikos įstatymai ir poįstatyminiai teisės aktai

1. Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymas. Valstybės žinios. 2000, Nr. 64-1914.
2. Lietuvos Respublikos administracinių nusižengimų kodeksas. Valstybės žinios. 2015, Nr. 11216.
3. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas. Valstybės žinios. 2000, Nr. 89-2741.
4. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. Valstybės žinios. 2000, Nr. 74-2262.
5. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas. Valstybės žinios. 2002, Nr. 36-1340.
6. Lietuvos Respublikos fizinių asmenų bankroto įstatymas. Valstybės žinios. 2012, Nr. 57-2823.
7. Lietuvos Respublikos fizinių asmenų pajamų mokesčio laikinasis įstatymas. Lietuvos aidas. 1990, Nr. 101-0.
8. Lietuvos Respublikos gyventojų pajamų mokesčio įstatymas. Valstybės žinios. 2002, Nr. 73-3085.
9. Lietuvos Respublikos individualių įmonių įstatymas. Valstybės žinios. 2003, Nr. 112-4991.
10. Lietuvos Respublikos įmonių bankroto įstatymas. Valstybės žinios. 2001, Nr. 31-1010.
11. Lietuvos Respublikos įmonių restruktūrizavimo įstatymas. Valstybės žinios. 2001, Nr. 31-1012.
12. Lietuvos Respublikos įmonių finansinės atskaitomybės įstatymas. Valstybės žinios. 2001, Nr. 99-3516.
13. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso pakeitimo ir papildymo įstatymas. TAR. 2014, Nr. 69.
14. Lietuvos Respublikos įstatymas „Dėl Lietuvos Respublikos fizinių asmenų pajamų mokesčio laikinojo įstatymo pakeitimo ir papildymo. Valstybės žinios. 1995, Nr. 44-1077.
15. Lietuvos Respublikos juridinių asmenų nemokumo įstatymas. TAR. 2019, Nr. 10324.
16. Lietuvos Respublikos valstybės ir savivaldybės įmonių įstatymas. Valstybės žinios.

1994, Nr. 102-2049.

17. Lietuvos Respublikos smulkaus ir vidutinio verslo plėtros įstatymas. Valstybės žinios, 1998, Nr. 109-2993.
18. Lietuvos Respublikos įmonių įstatymas. Lietuvos aidas, 1990, Nr. 3-0.
19. Lietuvos Respublikos valstybinių įmonių įstatymas. Lietuvos aidas. 1990, Nr. 92-0.
20. Lietuvos Respublikos ūkininko ūkio įstatymas. Valstybės žinios. 1999, Nr. 43-1358.
21. Lietuvos Respublikos Konstitucija. Lietuvos aidas. 1992, Nr. 220-0.
22. Lietuvos Respublikos medicinos praktikos įstatymas. Valstybės žinios. 1996, Nr. 102-2313.
23. Lietuvos Respublikos mažųjų bendrijų įstatymas. Valstybės žinios. 2012, Nr. 83-4333.
24. Lietuvos Respublikos sveikatos priežiūros įstaigų įstatymas. Valstybės žinios. 1996, Nr. 66-1572.
25. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1995 m. spalio 30 d. nutarimas Nr. 1398 „Dėl patentų išdavimo tvarkos“. Valstybės žinios. 1995, Nr. 91-2043.
26. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2004 m. gegužės 20 d. nutarimas „Dėl didmeninės ir mažmeninės prekybos alkoholio produktais licencijavimo taisyklių patvirtinimo“ Nr. 618. Valstybės žinios. 2004, Nr. 84-3050.
27. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2019 m. rugsėjo 4 d. nutarimas Nr. 924 „Dėl Lietuvos Respublikos juridinių asmenų nemokumo įstatymo įgyvendinimo. Valstybės žinios. 2020, Nr. 3198.
28. Ankstyvojo perspėjimo sistemos dalyvių nustatymo ir informavimo aprašas, patvirtintas VMI prie FM viršininko 2021 m. liepos 14 d. įsakymu Nr. VA-45 „Dėl Ankstyvojo perspėjimo sistemos dalyvių nustatymo ir informavimo aprašo patvirtinimo“. Valstybės žinios. 2021, Nr. 15928.
29. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2021 m. spalio 13 d. nutarimas Nr. 834 „Dėl 2022 metais taikomo minimaliojo darbo užmokesčio“. Valstybės žinios. 2021, Nr. 21573.
30. Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2005 m. spalio 27 d. įsakymas „Dėl sprendimų vykdymo instrukcijos patvirtinimo“ Nr. 1R-352. Valstybės žinios. 2005, Nr. 130-4682.

II. Tarptautiniai teisės aktai

31. 2015 m. gegužės 20 d. EP ir ET reglamentas (ES) 2015/848 dėl nemokumo bylų. ES Oficialusis leidinys L 141/19.
32. 2019 m. birželio 20 d. EP ir ET direktyva (ES) 2019/1023 dėl prevencinio restruktūrizavimo sistemų, skolų panaikinimo ir draudimo verstis veikla ir priemonių restruktūrizavimo, nemokumo ir skolų panaikinimo procedūrų veiksmingumui didinti, kuria iš dalies keičiama Direktyva (ES) 2017/1132. ES Oficialusis leidinys L172/18.
33. 1996 m. balandžio 3 d. EK rekomendacija 96/280/EB dėl mažųjų ir vidutinių įmonių apibrėžimo“, ES Oficialusis leidinys L 107.
34. 2003 m. gegužės 6 d. EK rekomendacija 2003/361/EB dėl mikroįmonių, mažųjų ir vidutinių įmonių apibrėžimo“, ES Oficialusis leidinys L 124/36.
35. Europos smulkiojo verslo aktas. Žiūrėta 2021 m. kovo 17 d., <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2008:0394:FIN:en:PDF>.
36. Europos smulkiojo verslo akto faktų lapai. Žiūrėta 2021 m. rugsėjo 19 d. https://ec.europa.eu/growth/smes/sme-strategy/performance-review_en.
37. Europos socialinė chartija. LRS. 2001, Nr. 49-1704.
38. Republic of the Union of Myanmar Insolvency Law 2020. Žiūrėta 2021 m. lapkričio 10 d. <https://www.nortonrosefulbright.com/-/media/files/nrf/nrfweb/knowledge-pdfs/insolvency-law-2020---myanmar.pdf?la=en-au&revision=>.
39. Singapūro statutai internete. Žiūrėta 2021 m. lapkričio 10 d. <https://sso.agc.gov.sg/Act/IRDA2018/Uncommenced/20200728140013?DocDate=20181107&ValidDt=20200730>.
40. Federal Ministry of Justice el. tinklalapis. Žiūrėta 2021 m. gegužės 16 d. https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_hgb/englisch_hgb.html.
41. Latvijos Nemokumo Įstatymas. Žiūrėta 2022 m. gegužės 16 d. <https://likumi.lv/ta/en/en/id/214590>.
42. Graikijos nemokumo įstatymas „Skolų padengimas ir antrosios galimybės palengvinimas“ (įstatymas Nr. 4738/2020). Žiūrėta 2022 m. kovo 16 d. https://www.ey.com/en_gr/tax/tax-alerts/law-alert---greek-l-4738-2020---bankruptcy-----.
43. JAV Kongreso teisės aktų bazė. Žiūrėta 2021 m. lapkričio 10 d. <https://www.congress.gov/bill/116th-congress/house-bill/3311/text>.
44. Australijos Vyriausybės teisės aktų federalinis registras. Žiūrėta 2021 m. lapkričio

10 d. <https://www.legislation.gov.au/Details/C2020A00130>.

45. Law No. 20.720. on Reorganisation and Liquidation of Companies and Individuals. Universidad los Andes bibliotekos archyvas. Žiūrėta 2021 m. lapkričio 10 d. https://www.scielo.cl/scielo.php?script=sci_arttext&pid=S0718-34372020000200459&lng=en&nrm=iso&tlng=en.
46. Vokietijos Nemokumo Statutas. Vokietijos teisės aktų registro el. tinklalapis. Žiūrėta 2021 m. sausio 7 d. https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_inso/index.html.
47. Estijos Bankroto Aktas. Žiūrėta 2021 m. rugsėjo 19 d. Estijos bankroto įstatymas – Pankrotiseadus (RT I, 19.03.2019, 26) <https://www.riigiteataja.ee/en/eli/511072014018/consolide>.
48. JK Nemokumo Aktas. JK teisės aktų registro el. tinklalapis. Žiūrėta 2021 m. rugsėjo 19 d. <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1986/45/contents>.
49. Švedijos bankroto aktas (SFS 1987:672). Švedijos teisės aktų registro el. tinklalapis. Žiūrėta 2021 m. rugsėjo 19 d. https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/konkurslag-1987672_sfs-1987-672.

III. Lietuvos teismų sprendimai

50. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2022 m. liepos 5 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-7-155-823/2022.
51. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2022 m. vasario 2 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-3-943/2022.
52. Lietuvos apeliacinio teismo 2022 m. vasario 3 d. nutartis civilinėje byloje Nr. E2-137-567/2022.
53. Šiaulių apygardos teismo 2021 m. sausio 6 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2S-115-569/2021.
54. Klaipėdos apygardos teismo 2021 m. sausio 14 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2S-89-826/2021.
55. Kauno apygardos teismo 2021 m. sausio 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2S-155-924/2021.
56. Vilniaus apygardos teismo 2021 m. sausio 26 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-411-565/2021.
57. Vilniaus apygardos teismo 2021 m. sausio 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2S-

- 448-232/2021.
58. Lietuvos apeliacinio teismo 2021 m. sausio 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2-177 241/2021.
 59. Klaipėdos apygardos teismo 2021 m. sausio 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2S-143-460/2021.
 60. Klaipėdos apygardos teismo 2021 m. vasario 4 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2S-185-889/202.
 61. Lietuvos apeliacinio teismo 2021 m. vasario 23 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2A-103-585/2021.
 62. Kauno apygardos teismo 2021 m. vasario 24 d. nutartis civilinėje byloje Nr. eB2-367-587/2021.
 63. Lietuvos apeliacinio teismo 2021 m. vasario 25 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2-318-553/2021.
 64. Lietuvos apeliacinio teismo 2021 m. kovo 4 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2A-123-585/2021.
 65. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2022 m. kovo 9 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-44-823/2022.
 66. Kauno apygardos teismo 2021 m. kovo 9 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2S-587-555/2021.
 67. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. kovo 10 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-46-823/2021.
 68. Lietuvos apeliacinio teismo 2021 m. kovo 16 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2A-176-464/2021.
 69. Vilniaus apygardos teismo 2021 m. kovo 18 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2S-936-432/2021.
 70. Panevėžio apygardos teismo 2021 m. kovo 23 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2S-252-739/2021.
 71. Šiaulių apygardos teismo 2021 m. kovo 24 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2S-272-883/2021.
 72. Kauno apygardos teismo 2021 m. kovo 30 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2S-722-254/2021.
 73. Vilniaus apygardos teismo 2021 m. balandžio 1 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2S-1066-565/2021.
 74. Šiaulių apygardos teismo 2021 m. balandžio 7 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2S-

304-883/2021.

75. Klaipėdos apygardos teismo 2021 m. balandžio 15 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2S-421-796/2021.
76. Vilniaus apygardos teismo 2021 m. balandžio 22 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2S-1154-855/2021.
77. Lietuvos apeliacinio teismo 2021 m. balandžio 27 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2-544-585/2021.
78. Kauno apygardos teismo 2021 m. balandžio 27 d. nutartis civilinėje byloje Nr. eB2-521-324/2021.
79. Kauno apygardos teismo 2021 m. balandžio 27 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2S-825-924/2021.
80. Klaipėdos apygardos teismo 2021 m. balandžio 29 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2S-461-460/2021.
81. Kauno apygardos teismo 2021 m. gegužės 11 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2S-917-259/2021.
82. Kauno apygardos teismo 2021 m. gegužės 31 d. nutartis civilinėje byloje Nr. eB2-510-924/2021.
83. Vilniaus apygardos teismo 2021 m. birželio 3 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2S-1548-794/2021.
84. Vilniaus apygardos teismo 2021 m. birželio 3 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2S-1570-779/2021.
85. Kauno apygardos teismo 2021 m. birželio 22 d. nutartis civilinėje byloje Nr. eB2-470-638/2021.
86. Kauno apygardos teismo 2021 m. birželio 29 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2S-1335-924/2021.
87. Lietuvos apeliacinio teismo 2021 m. liepos 8 d. nutartis, priimta civilinėje byloje Nr. e2A-432-407/2021.
88. Kauno apygardos teismo 2021 m. liepos 15 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2S-1347-555/2021.
89. Lietuvos apeliacinio teismo 2021 m. liepos 15 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2-866-464/2021.
90. Vilniaus apygardos teismo 2021 m. liepos 15 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2S-1958-577/2021.
91. Vilniaus apygardos teismo 2021 m. liepos 29 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2S-

- 2095-864/2021.
92. Vilniaus apygardos teismo 2021 m. rugpjūčio 5 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2S-2149-855/2021.
 93. Kauno apygardos teismo 2021 m. rugsėjo 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2S-1526-924/2021.
 94. Klaipėdos apygardos teismo 2021 m. rugsėjo 30 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2S-902-642/2021.
 95. Lietuvos apeliacinio teismo 2021 m. lapkričio 9 d. nutartis, priimta civilinėje byloje Nr. 2A-1138-553/2021.
 96. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. gruodžio 8 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-313-313/2021.
 97. Klaipėdos apygardos teismo 2020 m. sausio 7 d. sprendimas civilinėje byloje Nr. e2-420-613/2020.
 98. Kauno apygardos teismo 2020 m. sausio 23 d. nutartis civilinėje byloje Nr. eB2-1104-924/2020.
 99. Lietuvos apeliacinio teismo 2020 m. sausio 28 d. sprendimas civilinėje byloje Nr. e2-202-241/2020.
 100. Lietuvos apeliacinio teismo 2020 m. kovo 5 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2-524-381/2020.
 101. Lietuvos apeliacinio teismo 2020 m. kovo 10 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2-559-241/2020.
 102. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. balandžio 29 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-134-219/2020.
 103. Lietuvos apeliacinio teismo 2020 m. gegužės 12 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2-857-798/2020.
 104. Kauno apygardos teismo 2020 m. gegužės 5 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2A-623-259/2020.
 105. Vilniaus apygardos teismo 2020 m. birželio 18 d. sprendimas civilinėje byloje Nr. e2-2661-933/2020.
 106. Lietuvos apeliacinio teismo 2020 m. spalio 20 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-653-798/2020.
 107. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. lapkričio 25 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-316-313/2020.
 108. Kauno apygardos teismo 2020 m. birželio 9 d. nutartis civilinėje byloje Nr. eB2-

1036-601/2020.

109. Kauno apygardos teismo 2020 m. rugsėjo 21 d. nutartis civilinėje byloje Nr. eB2-644-259/2020.
110. Kauno apygardos teismo 2020 m. rugsėjo 15 d. nutartis civilinėje byloje Nr. eB2-727-259/2020.
111. Kauno apygardos teismo 2020 m. spalio 26 d. sprendimas civilinėje byloje Nr. e2-1136-638/2020.
112. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. lapkričio 26 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-319-421/2020.
113. Lietuvos apeliacinio teismo 2020 m. gruodžio 1 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2-1750-241/2020.
114. Lietuvos apeliacinio teismo 2020 m. gruodžio 15 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2-1855-407/2020.
115. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. balandžio 18 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-144-219/2019.
116. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. gegužės 20 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-105-684/2019.
117. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. vasario 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-81-916/2019.
118. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. balandžio 18 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-144-219/2019.
119. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. liepos 11 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-235-823/2019.
120. Lietuvos apeliacinio teismo 2019 m. liepos 25 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2-712-450/2019.
121. Lietuvos apeliacinio teismo 2019 m. rugpjūčio 1 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2-1128-381/2019.
122. Lietuvos apeliacinio teismo 2019 m. spalio 10 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2-576-330/2019.
123. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. lapkričio 4 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-316-313/2019.
124. Lietuvos apeliacinio teismo 2019 m. lapkričio 5 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2-1358-881/2019.
125. Lietuvos Aukščiausiojo 2018 m. sausio 25 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-

- 10-690/2018.
126. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. vasario 8 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-105-421/2018.
 127. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. vasario 21 d. nutartis civilinėje byloje 3K-3-52-248/2018.
 128. Lietuvos apeliacinio teismo 2018 m. gegužės 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-732-823/2018.
 129. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. spalio 24 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-380-690/2018.
 130. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. gruodžio 20 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-495-248/2018.
 131. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. vasario 17 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-39-313/2017.
 132. Lietuvos apeliacinio teismo 2017 m. vasario 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2-512-157/2017.
 133. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. balandžio 24 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-7-115-915/2017.
 134. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. spalio 18 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-355-695/2017.
 135. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. lapkričio 13 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-395-611/2017.
 136. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. lapkričio 29 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-434-421/2017.
 137. Vilniaus apygardos teismo 2017 m. gruodžio 14 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2S-2649-567/2017.
 138. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. gruodžio 15 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-484-219/2017.
 139. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. vasario 17 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-87-701/2016.
 140. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. balandžio 8 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-208-313/2016.
 141. Lietuvos apeliacinio teismo 2016 m. balandžio 21 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2-798-157/2016.
 142. Kauno apygardos teismo 2016 m. balandžio 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2S-

1040-254/2016.

143. Lietuvos apeliacinio teismo 2016 m. balandžio 29 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2-944-330/2016.
144. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. birželio 9 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-309-690/2016.
145. Šiaulių apygardos teismo 2016 m. gegužės 23 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2S-554-210/2016.
146. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. liepos 15 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-378-915/2016.
147. Klaipėdos apygardos teismo 2016 m. rugsėjo 29 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2A-1238-524/2016.
148. Šiaulių apygardos teismo 2016 m. rugsėjo 21 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2S-897-440/2016.
149. Klaipėdos apygardos teismo 2016 m. lapkričio 24 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2S-1739-826/2016.
150. Vilniaus apygardos teismo 2016 m. lapkričio 21 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2S-2676-781/2016.
151. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. sausio 9 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-65-969/2015.
152. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. balandžio 15 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-207-313/2015.
153. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. balandžio 16 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-217-969/2015.
154. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. balandžio 24 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-242-248/2015.
155. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. balandžio 30 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-269-219/2015.
156. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. birželio 11 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-379-701/2015.
157. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. birželio 12 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-394-415/2015.
158. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. spalio 7 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-496-219/2015.
159. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. gegužės 7 d. nutartis civilinėje byloje Nr.

- 3K-3-263-706/2015.
160. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. balandžio 16 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-217-969/2015.
 161. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. liepos 5 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-434-686/2015.
 162. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. spalio 7 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-796-219/2015.
 163. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. spalio 7 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-496-219/2015.
 164. Klaipėdos apygardos teismo 2015 m. lapkričio 26 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2S-1876-123/2015.
 165. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. gruodžio 22 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-680-684/2015.
 166. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. sausio 9 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-65/2015.
 167. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. balandžio 9 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-190-706/2015.
 168. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. spalio 7 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-796-219/2015.
 169. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. balandžio 24 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-242-248/2015.
 170. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. birželio 11 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-379-701/2015.
 171. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. spalio 7 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-496-219/2015.
 172. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. liepos 3 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-434-686/2015.
 173. Lietuvos apeliacinio teismo 2015 m. rugsėjo 16 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-980-186/2015.
 174. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. gruodžio 22 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-680-384/2015.
 175. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. sausio 2 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-106/2014.
 176. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. kovo 3 d. nutartis civilinėje byloje Nr.

3K-3-69/2014.

177. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. birželio 27 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-344/2014.
178. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. spalio 27 d. nutartis civilinėje byloje 3K-7-414/2014.
179. Šiaulių apygardos teismo 2014 m. spalio 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr.2S-982-440/2014.
180. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. lapkričio 13 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-567/2013.
181. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. lapkričio 27 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-611/2013.
182. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. lapkričio 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-516/2014.
183. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. gruodžio 23 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-567/2014.
184. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. gruodžio 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-561/2014.
185. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. lapkričio 13 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-567/2013.
186. Lietuvos apeliacinio teismo 2013 m. lapkričio 18 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-1213/2013.
187. Lietuvos apeliacinio teismo 2013 m. lapkričio 22 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-599/2013.
188. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. lapkričio 27 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-611/2013.
189. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. vasario 1 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-19/2012.
190. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. liepos 5 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-360/2012.
191. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. gruodžio 7 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-400/2012.
192. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. vasario 1 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-19/2012.
193. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. vasario 15 d. nutartis civilinėje byloje Nr.

- 3K-3-50/2011.
194. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. vasario 7 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-30/2011.
195. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. gegužės 5 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-228/2011.
196. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. liepos 18 d. nutartis civilinėje byloje 3K-3-331/2011.
197. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. spalio 18 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-160/2011.
198. Lietuvos apeliacinio teismo 2010 m. gruodžio 20 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-741/2010.
199. Lietuvos apeliacinio teismo 2010 m. lapkričio 25 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2-1695/2010.
200. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. gegužės 20 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-P-186/2010.
201. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. balandžio 13 d. nutartis civilinėje byloje Nr.3K-3-159/201.
202. Lietuvos apeliacinio teismo 2010 m. liepos 7 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-513/2010.
203. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. liepos 20 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-337/2010.
204. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. vasario 9 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-11/2009.
205. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. rugsėjo 29 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-357/2009.
206. Lietuvos apeliacinio teismo 2008 m. birželio 5 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2-420/2008.
207. Lietuvos apeliacinio teismo 2007 m. balandžio 26 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2-229/2007.
208. Lietuvos apeliacinio teismo 2006 m. kovo 23 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2-178/2006.
209. Lietuvos apeliacinio teismo 2006 m. balandžio 13 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2-211/2006.
210. Lietuvos apeliacinio teismo 2006 m. rugpjūčio 3 d. nutartis ccivilinėje byloje Nr.

2-413/2006.

211. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2004 m. birželio 22 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-308/2004.
212. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2001 m. balandžio 11 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-445.
213. Lietuvos Respublikos Aukščiausiojo Teismo 2001 m. gruodžio 21 d. nutarimas Nr. 33 „Dėl įstatymų taikymo įmonių bankroto byloje, Teismų praktika, 16 (2001).

IV. Tarptautinių teismų sprendimai

214. Estijos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. spalio 5 d. nutartis civilinėje byloje byloje Nr. 3-2-1-90-16.
215. Latvijos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. birželio 11 d. sprendimas byloje Nr. SPC-13/2019.
216. Estijos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. balandžio 17 d. nutartis civilinėje byloje byloje Nr. 3-2-1-46-13.
217. Estijos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. birželio 5 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3-2-1-60-13.
218. Latvijos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. gruodžio 4 d. sprendimas civilinėje byloje Nr. SPC-49/2013.

V. Lietuvos Respublikos insitucijų ataskaitos, tyrimai, kt. informacija

219. AVNT. „2022 m. kovo 4 d. Nemokumo procesų 2021 m. apžvalga Nr. (6.13)D4-43806“. Žiūrėta 2022 m. kovo 11 d. https://avnt.lrv.lt/uploads/avnt/documents/files/2022-02-02_Nemokumo%20APZVALGA_2021%20m.pdf.
220. AVNT. „2022 m. rugpjūčio 1 d. nemokumo procesų stebėseną“. Žiūrėta 2022 m. rugpjūčio 18 d.
221. Oficialiosios statistikos portalas. Rodiklių duomenų bazė. Žiūrėta 2022 m. rugpjūčio 20 d. [https://osp.stat.gov.lt/statistiniu-rodikliu-analize?hash=-7765d4c9-f42a-4289-bebf-f3137d59e08b#/.](https://osp.stat.gov.lt/statistiniu-rodikliu-analize?hash=-7765d4c9-f42a-4289-bebf-f3137d59e08b#/)
222. Lietuvos bankas ir Lietuvos Respublikos konkurencijos taryba. Smulkiojo ir vidutinio verslo finansavimo galimybių tyrimas 2021. Žiūrėta 2021 m. lapkričio 7 d. http://kt.gov.lt/uploads/documents/files/32425_2a4a86da2b64daf4e-

5244e25e5134573.pdf, 58.

223. VšĮ „Versli Lietuva el. tinklalapis. Lietuvos tikslinės eksporto rinkos: galimybių analizė ir verslo iššūkiai. Žiūrėta 2020 m. gruodžio 6 d. https://www.verslilietuva.lt/uploads/media/5719ba37694e4/Lietuvos_tikslines_eksporto_rinkos_ataskaita.pdf.
224. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. bylų apžvalga bylose dėl fizinių asmenų bankroto. Žiūrėta 2021 m. kovo 20 d. https://www.lat.lt/data/public/uploads/2018/01/apzvalga_fiziniu_asmenu_bankroto_bylose.pdf.
225. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo el. tinklalapis Lietuvos Aukščiausiojo Teismo biuletenis Nr. 52, Teismų praktika, (2021).
226. Nacionalinė verslo administratorių asociacija. „Nemokumo samprata ir jo teisinio reglamentavimo analizė“, taikomas mokslinis tyrimo darbas. Žiūrėta 2021 m. lapkričio 17 d. <https://view.officeapps.live.com/op/view.aspx?src=https%3A%2F%2Ffinmin.lrv.lt%2Fuploads%2Ffinmin%2Fdocuments%2Ffiles%2F1.doc&wdOrigin=BROWSELINK>.

VI. Tarptautinių institucijų ataskaitos, tyrimai, kt. informacija

227. Europos Komisijos el. tinklalapis. What is an SME. Žiūrėta 2022 m. kovo 16 d., http://ec.europa.eu/growth/smes/business-friendlyenvironment/sme-definition_de.
228. Insol International. Consumers Debt Report of findings and recommendations (2001).
229. European Law Institute. Rescue of Business in Insolvency Law (2017). Žiūrėta 2022 m. kovo 1 d. https://www.europeanlawinstitute.eu/fileadmin/user_upload/p_eli/Publications/Instrument_INSOLVENCY.pdf.
230. The World Bank. SMEs finance. Žiūrėta 2021 m. lapkričio 9 d. <https://www.worldbank.org/en/topic/smefinance>.
231. The World Bank. Insolvency and Creditor/Debtor Regimes Task Force. Report on the Treatment of the Insolvency of Natural Persons (2011). Žiūrėta 2021 m. kovo 8 d. <http://documents1.worldbank.org/curated/en/668381468331807627/pdf/771700WP0WB0In00Box377289B00PUBLIC0.pdf>.
232. World Bank Group. Doing Business 2020 (2020). Žiūrėta 2021 m. kovo 8 d. <https://documents1.worldbank.org/curated/en/688761571934946384/pdf/Doing-Busi->

ness-2020-Comparing-Business-Regulation-in-190-Economies.pdf.

233. Doing Business. Žiūrėta 2021 m. rugpjūčio 4 d. <https://www.doingbusiness.org/en/data/exploreconomies/germany>, <https://www.doingbusiness.org/en/data/exploreconomies/sweden>.
234. The World Bank. Saving Entrepreneurs, Saving Enterprises: Proposals on the Treatment of MSME Insolvency (2018). Žiūrėta 2021 m. lapkričio 1 d. <http://documents1.worldbank.org/curated/en/989581537265261393/pdf/Saving-Entrepreneurs-Saving-Enterprises-Proposals-on-the-Treatment-of-MSME-Insolvency.pdf>.
235. The World Bank. Principles for Effective Insolvency and Creditor/Debtor Regimes (2021). Žiūrėta 2021 m. rugsėjo 7 d. <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/35506>.
236. The World Bank. Typology of Small and Medium Enterprise Needs and Interventions. Žiūrėta 2021 lapkričio 9 d. <https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/33908/Typology-of-Small-and-Medium-Enterprise-Needs-and-Interventions.pdf>.
237. The European Law Institute. Rescue of Business in Insolvency Law (2017), Žiūrėta 2022 m. kovo 1 d. https://www.europeanlawinstitute.eu/fileadmin/user_upload/p_eli/Publications/Instrument_INSOLVENCY.pdf.
238. The UNCITRAL. Draft text on a simplified insolvency regime (2021). Žiūrėta 2022 m. kovo 14 d. <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/LTD/V21/009/05/PDF/V2100905.pdf?OpenElement>.
239. The UNCITRAL. Draft text on a simplified insolvency regime (2021). Žiūrėta 2022 m. kovo 15 d. <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/LTD/V21/009/05/PDF/V2100905.pdf?OpenElement>.
240. The UNCITRAL. Legislative Guide on Insolvency Law. Part four: Directors' obligations in the period approaching insolvency. Žiūrėta 2021 m. spalio 12 d. https://uncitral.un.org/sites/uncitral.un.org/files/media-documents/uncitral/en/19-11273_part_4_ebook.pdf.
241. The UNCITRAL Working Group V (Insolvency Law). Draft Text on a Simplified Insolvency Regime. Žiūrėta 2021 m. rugsėjo 10 d. <https://undocs.org/en/A/CN.9>/WG.V/WP.172>.
242. The Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD). Insolvency and debt overhang following the COVID-19 outbreak: Assessment of risks

- and policy responses (2020). Žiūrėta 2022 m. kovo 16 d. <https://www.oecd.org/coronavirus/policy-responses/insolvency-and-debt-overhang-following-the-covid-19-outbreak-assessment-of-risks-and-policy-responses-7806f078/>.
243. Riigi Taetaja. Žiūrėta 2021 m. kovo 17 d. <https://www.riigiteataja.ee/en/eli/522062017003/consolide>.
244. Amended WB ICR Principles, including New MSE Principles (2021 m. balandžio mėn.). Žiūrėta 2021 m. lapkričio 9 d. <https://blogs.worldbank.org/psd/new-principles-insolvency-supporting-small-businesses-key-role-covid-19-recovery>. P
245. rinciples for Effective Insolvency and Creditor/Debtor Regimes (2021 m.). Žiūrėta 2021 m. lapkričio 1 d. <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/30474>.
246. The UNCITRAL. Model Law on Cross-Border Insolvency (1997). Žiūrėta 2022 m. kovo 11 d. <https://uncitral.un.org/sites/uncitral.un.org/files/media-documents/uncitral/en/1997-model-law-insol-2013-guide-enactment-e.pdf>.
247. The United Nations. Legislative Guide on Insolvency Law (2004). Žiūrėta 2022 m. kovo 11 d. https://uncitral.un.org/en/texts/insolvency/legislativeguides/insolvency_law.
248. The United Nations. Model Law on Recognition and Enforcement of Insolvency-related Judgements (2018). Žiūrėta 2022 m. kovo 11 d. <https://uncitral.un.org/en/texts/insolvency/modellaw/mlj>.
249. The UNCITRAL. Model Law on Enterprise Group Insolvency (2019). Žiūrėta 2022 m. kovo 11 d. <https://uncitral.un.org/en/MLEGI>.
250. The UNCITRAL. Part 4 of the Legislative Guide on Insolvency Law: Directors' obligations in the period approaching insolvency (2019). Žiūrėta 2022 m. kovo 11 d. <https://uncitral.un.org/sites/uncitral.un.org/files/media-documents/uncitral/en/leg-guide-insol-part4-ebook-e.pdf>.
251. The United Nations. Legislative Recommendations on Micro and Small Enterprise Insolvency (2021). Žiūrėta 2022 m. kovo 11 d. <https://uncitral.un.org/en/limse%20>.
252. The European Law Institute. Rescue of Business in Insolvency Law (2017). Žiūrėta 2022 kovo 1 d. https://www.europeanlawinstitute.eu/fileadmin/user_upload/p_eli/Publications/Instrument_INSOLVENCY.pdf.
253. Švedijos Vyriausybės pateikiama informacija verslui. Žiūrėta 2021 m. sausio 7 d. <https://www.verksam.se/web/international/starting/get-started-business-regis>

tiation-and-tax/sole-trader.

254. E-teisingumo tinklalapis. Žiūrėta 2020 m. gruodžio 30 d. https://e-justice.europa.eu/content_insolvency-447-se-maximizeMS_EJN-en.do?member=1.
255. Insol International. Consumers Debt Report of findings and recommendations. 2001, 2-3.
256. The United Nations Commission on International Trade Law. Legislative Guide on Insolvency Law. Žiūrėta 2021 m. vasario 18 d. https://uncitral.un.org/sites/uncitral.un.org/files/media-documents/uncitral/en/05-80722_ebook.pdf.

VII. Mokslinė ir kita specialioji literatūra

257. Ambrasaitė Goda ir Norkus Rimvydas. „Legal Aspects of Insolvency of Natural Persons in the Baltic States“. *Juridica International*, 21 (2014). Žiūrėta 2021 vasario 17 d., <http://www.juridicainternational.eu/index.php?id=15421>.
258. Aitis Tomas, Fizinių asmenų bankrotas (Tomas Aitis, 2013).
259. Ayotte Kenneth. „Bankruptcy and Entrepreneurship: The Value of a Fresh Start“. *Journal of Law, Economics and Organization* V23 N1 (2007).
260. Armour John ir Cumming Douglas. „Bankruptcy Law and Entrepreneurship“. *American Law and Economics Review* 10, 2 (2010).
261. Bakanas A. ir kt. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Pirmoji knyga. Bendrosios nuostatos, (Vilnius: Justitia, 2002).
262. Balsiukienė Audronė ir kt. „Veiksmingo restruktūrizavimo proceso užtikrinimas įgyvendinant restruktūrizavimo ir nemokumo direktyvą“. *Jurisprudencija* 28(1) (2021), <https://doi.org/10.13165/JUR-21-28-1-07>.
263. Beinoraitė Šarūnė ir Drejeris Rolandas. „Gyventojų verslumo matavimo modelis“. *Verslas: Teorija ir praktika* 15 13 (2014).
264. Berkowitz Jeremy ir White Michelle. „Bankruptcy and Small Firms' Access to Credit“. *The Rand Journal of Economics* (Spring 2004).
265. Bitė Virginijus ir kt. „Juridinių asmenų nemokumo teisinio reguliavimo pokyčiai Lietuvoje įgyvendinus Restruktūrizavimo ir nemokumo direktyvą“. *Lietuvos teisė. Esminiai pokyčiai. II dalis* (2021).
266. Bivainis Juozas. „Įmonių bankroto teisinis reglamentavimas“. *Teisės problemos*. 3-4 (1998).
267. Braun Eberhard. *Commentary on the German Insolvency Code* (Duseldorf:

- IDW-Verlag GmbH, 2006).
268. Dabartinės lietuvių kalbos žodynas. Žiūrėta 2021 m. lapkričio 18 d., <https://ekalba.lt/dabartines-lietuviu-kalbos-zodynas/mokus,%20~umas?paieska=mokus&ci=5aa-9bbf9-d5cc-4cd2-8f91-c891e14aad62>.
269. Davulis Gediminas. „Smulkusis ir vidutinis verslas Lietuvoje ir jo makroekonominis efektyvumas“, *Vadyba*, 1, 22 (2013).
270. Diez J. Federico ir kt. „Insolvency Prospects Among Small and Medium Enterprises in Advanced Economies: Assessment and Policy Options (2021), IMF Staff Discussion Notes 002 (2021). Žiūrėta 2022 m. kovo 15 d., <https://www.imf.org/en/Publications/Staff-Discussion-Notes/Issues/2021/03/25/Insolvency-Prospects-Among-Small-and-Medium-Sized-Enterprises-in-Advanced-Economies-50138>.
271. Didžiulis Laurynas ir Navickaitė-Sakalauskienė Ieva. „Vartojimo sutarčių kvalifikavimo problemos“. *Justitia* 2, 74 (2010).
272. Diskienė Danutė ir kt. Verslininkų vadybinis potencialas ir smulkaus ir vidutinio verslo įmonių internacionalizacija (Vilnius : Vilniaus universiteto leidykla, 2016).
273. Dzindzelėtaite-Šaltė Lina. „Kreditorių interesų atstovavimas skiriant bankroto administratorių“. *Teisė*, 112 (2019).
274. Dzindzelėtaite-Šaltė Lina. „Kreditorių komitetas nemokumo procese“. *Teisė*, 117 (2020).
275. Fletcher F. Ian F. *Insolvency in private international law. National and international approaches*, Second edition, Oxford University press (2005).
276. Harris Jason ir Murray Michael. „Insolvency law failing small businesses“ (2020). Žiūrėta 2022 m. kovo 16 d., <https://www.sydney.edu.au/law/news-and-events/news/2020/08/06/insolvency-law-failing-small-business.html>.
277. Henry Peter Henry ir kt. *The Challenges of Insolvency Law Reform in the 21st Century* (Basel: Schulthess Juristische Medien AG, 2006). Žiūrėta 2021 kovo 20 d., [https://www.iiiglobal.org/sites/default/files/19036368v1%20-%20Expert%20Recommendations%20and%20the%20Evolution%20of%20European%20Best%20Practices%20\(Jason%20Kilborn\).PDF](https://www.iiiglobal.org/sites/default/files/19036368v1%20-%20Expert%20Recommendations%20and%20the%20Evolution%20of%20European%20Best%20Practices%20(Jason%20Kilborn).PDF).
278. *Insolvency and debt overhang following the COVID-19 outbreak: Assessment of risks and policy responses* (oecd.org), žiūrėta 2022 kovo 14 d., https://www.oecd-ilibrary.org/economics/insolvency-and-debt-overhang-following-the-covid-19-outbreak-assessment-of-risks-and-policy-responses_747a8226-en.

279. Jokubauskas Remigijus. „Kreditorių teisė gauti informaciją įmonių bankroto procese“. *Teisė*, 113 (2019).
280. Garašič Jasnica. „Recognition of foreign insolvency proceedings: the rules that a modern model of international insolvency law should contain“. *Yearbook of Private International Law VII*, (2005): 379–380.
281. Garrido Jose ir kt. „Tackling Private Over-Indebtedness in Asia: Economic and Legal Aspects“, IMF Working Paper 172 (2020). +iūrėta 2022 m. kovo 14 d. [wpiea2020172-print-pdf.pdf](https://www.imf.org/en/Publications/WP/Papers/2020/02/wpiea2020172-print-pdf.pdf).
282. Gurrea-Martínez Aurelio. „Implementing an insolvency framework for micro and small firms“. *International Insolvency Review* (2021), <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/full/10.1002/iir.1422>.
283. Grikienytė Akvilė, „Juridinio asmens dalyvio atsakomybė pagal individualiosios įmonės prievoles“. *Juristas* 4 (2010): 15.
284. G. Carruthers Bruce ir C. Hallidau Terence. *Rescuing Business. The Making of Corporate Bankruptcy Law in England and the United States* (Clarendon Press, Oxford, 1998).
285. Fletcher Ian. *Insolvency in private international law. National and international approaches*, Second edition. Oxford university press, (2005).
286. Kavoliūnaitė-Ragauskienė Eglė. „Teisės mokslo tyrimų poreikis ir perspektyvos Lietuvoje“. *Teisės problemos*, 4, 82 (2013).
287. Kilborn J. Jason. „Comparative Consumer Bankruptcy“, North Carolina Press (2007).
288. Kilborn J. Jason. *Expert Recommendations and the Evolution of European Best Practices for the Treatment of Overindebtness* (Deventer: Kluwer, 2010), 16. Žiūrėta 2016 m. sausio 17 d., [https://www.iiiglobal.org/sites/default/files/19036368v1%20-%20Expert%20Recommendations%20and%20the%20Evolution%20of%20European%20Best%20Practices%20\(Jason%20Kilborn\).PDF](https://www.iiiglobal.org/sites/default/files/19036368v1%20-%20Expert%20Recommendations%20and%20the%20Evolution%20of%20European%20Best%20Practices%20(Jason%20Kilborn).PDF).
289. Kilborn J. Jason. „Small Business Bankruptcy Reform In the Arab World: Two Steps Forward, One Step Back“ (2021). Žiūrėta 2022 kovo 16 d. https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3670242.
290. Kirkutis Mykolas ir kt. „Juridinių asmenų nemokumo proceso veiksmingumo užtikrinimas“. *Teisė*, 116 (2020).
291. Kirkutis Mykolas ir Jokubauskas Remigijus. „Įmonės vadovo civilinė atsakomybė dėl laiku neinicijuoto nemokumo proceso“. *Teisė* 28(2) (2021).

292. Kirkutis Mykolas ir Jokubauskas Remigijus. „Įmonės vadovo civilinė atsakomybė dėl laiku neinicijuoto nemokumo proceso“, *Teisė* 28(2) (2021).
293. Mikalonienė Lina ir kt. „Įmonių teisinių formų konvergencija ir divergencija: ar Lietuvos teisinis reglamentavimas yra patrauklus tarptautiniame kontekste? (Vilniaus universiteto leidykla, 2017). Žiūrėta 2021 m. spalio 31 d., https://www.tf.vu.lt/wp-content/uploads/2017/11/%c4%aemoniu-teisiniu-formu-konvergencija-ir-divergencija_2017_PDF.pdf, (2017).
294. Mikelėnas Valentinas. „Individualaus verslo teisinis reglamentavimas Lietuvoje: praeitis, dabartis, perspektyvos“. *Teisė*, 100 (2016).
295. Mikelėnas Valentinas ir kt. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Antroji knyga. Asmenys (Vilnius: Justitia, 2002).
296. Mikelėnas Valentinas ir kt. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Trečioji knyga. Šeimos teisė (Vilnius: Justitia, 2002).
297. Mikuckienė Vilija. „Bankroto bylų nagrinėjimo teisme ypatumai“, daktaro disertacija (MRU: Vilnius, 2008).
298. Mikuckienė Vilija. „Fizinių asmenų bankrotas: dabartis ir perspektyvos“. *Justitia*, t. 3-4 (2003).
299. Mykolo Romerio universitetas. Civilinė teisė: bendroji dalis (Vilnius: 2008).
300. Mrockova Natalie. „Resolving SME insolvencies: an analysis of new Chinese rules“. *Journal of Corporate Law Studies* (2022), žiūrėta 2022 m. rugpjūčio 1 d., <https://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/14735970.2022.2043543?needAccess=true>.
301. Mokal Riz ir kt. „Micro, Small, and Medium Enterprise Insolvency: A Modular Approach“. Oxford University Press (2018).
302. Morrison Edward „Bargaining Around Bankruptcy: Small Business Distress and State Law“, *Journal of Legal Studies* 38 (2009).
303. Munkert J. Michael ir kt., *Founding a Company. Handbook of Legal Forms in Europe* (Berlin: Springer, 2010).
304. Mulevičienė Salvija. „Nemokumo teisės reforma: naujasis Juridinių asmenų nemokumo įstatymas“. Lietuvos teisė, (2019).
305. Mulevičienė Salvija ir kt., *Bankroto teisė* (Vilnius: Justitia, 2009).
306. Mulevičienė Salvija. „Nemokumo teisės reforma: naujasis Juridinių asmenų nemokumo įstatymas“. Lietuvos teisė. Esminiai pokyčiai 2019.
307. Mulevičienė Salvija ir kt. „COVID-19 sukeltų padarinių poveikis Lietuvos nemo-

- kumo teisei“. Lietuvos teisė. Esminiai pokyčiai (2020).
308. Naujokaitis Arminas. „Atsakomybės pagal individualių įmonių prievoles aspektai“. *Juristas*, 2004. Nr. 2004/6.
 309. Novikovienė Lina. „Kai kurie vartotojo sampratos aspektai“. Žiūrėta 2021 spalio 10 d., <https://repository.mruni.eu/bitstream/handle/007/16760/9789955192831.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.
 310. Norkus Rimvydas. „Procesiniai bankroto bylų nagrinėjimo ypatumai“. *Jurisprudencija*, 57, 49 (2004).
 311. Omar Paul. *SMEs and Insolvency: Towards a New Approach in Asia* (Global Law and Business 2017). Žiūrėta 2021 lapkričio 10 d. <https://www.globelawandbusiness.com/blog/smes-and-insolvency-towards-a-new-approach-in-asia>.
 312. Pakalniškis Vytautas ir kt. *Civilinė teisė. Bendroji dalis* (Vilnius: MRU leidybos centras, 2008).
 313. Pereira Alvaro, *Flattening the Filing Curve for SMEs: Lessons from Colombia's Insolvency Reform* (Commercial Law Centre). Žiūrėta 2021 lapkričio 10 d., <https://www.law.ox.ac.uk/research-subject-groups/commercial-law-centre/blog/2020/05/flattening-filing-curve-smes-lessons>.
 314. Ramsay Iain. „Personal Insolvency in the 21st Century: A Comparative Analysis of the US and Europe“, Hart Publishing (2017).
 315. Sarra Janis. „Micro, Small and Medium Enterprise (MSME) Insolvency in Canada“ (2016). Žiūrėta 2021 m. lapkričio 1 d., https://commons.allard.ubc.ca/cgi/viewcontent.cgi?article=1309&context=fac_pubs.
 316. Strunkienė Ieva. „Fizinio asmens mokumo atkūrimo planas: reikalavimų turiniui bei plano tvirtinimo analizė ir probleminiai aspektai“. *Jurisprudencija* 26, 1 (2019), <https://ojs.mruni.eu/ojs/jurisprudence/issue/view/406>.
 317. Strunkienė Ieva ir kt. „Conditions for the bankruptcy of natural persons: which Baltic State is the most attractive for bankruptcy?“ *International Comparative Jurisprudence*, 7, 1 (2021), <https://ojs.mruni.eu/ojs/international-comparative-jurisprudence/article/view/6570>.
 318. Tamošiūnienė Egidija ir kt. „Nemokumo proceso inicijavimo veiksmingumo problemos“, *Teisė*, 117 (2020).
 319. Tamošiūnienė Egidija ir kt. „Bankruptcy of natural persons in Lithuania: issues and solutions“, *European Scientific Journal* 9, 22 (2013): 79.
 320. Tamošiūnienė Egidija ir kt. „Juridinio asmens dalyvio teisinis statusas bankroto

- procesė“, Teisė (2022).
321. Tamošauskienė Deimantė ir Šimkevičienė Eglė. „Fizinių ir juridinių asmenų bankroto proceso lyginamoji analizė“. Mokslo taikomieji tyrimai: dabartis ir perspektyvos. Žiūrėta 2021 m. rugsėjo 6 d. https://www.slk.lt/sites/default/files/leidinys_mokslo_taikomieji_tyrimai_2015.pdf#page=6.
 322. Tidikis Rimantas. Socialinių mokslų tyrimo metodologija (Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2003), 192.
 323. Tirado, Ignacio ir kt. Best Practices in European Restructuring: Contractualised Distress Resolution in the Shadow of the Law. Wolters Kluwer: CEDAM 2018. <https://dialnet.unirioja.es/servlet/articulo?codigo=6742580>.
 324. The Restructuring Review: Italy. Law Review, 2022 m. gegužės 16 d., <https://thelawreviews.co.uk/title/the-restructuring-review/italy>.
 325. The Law Dictionary. Žiūrėta 2022 m. kovo 21 d., <https://thelawdictionary.org/individual/>.
 326. The Legal Dictionary. Žiūrėta 2022 m. kovo 21 d., <https://legal-dictionary.thefreedictionary.com/business>
 327. Vileita Alfonsas ir kt., Civilinė teisė. Bendroji dalis (Vilnius: Justitia, 2009).
 328. Vaišvila Alfonsas. Teisės teorija (Vilnius: Justitia, 2000).
 329. Višinskis Vigintas ir kt. „Veiksmingo restruktūrizavimo proceso užtikrinimas įgyvendinant Restruktūrizavimo ir nemokumo direktyvą“. Jurisprudencija, 28, 1 (2021).
 330. Višinskis Vigintas ir kt. „Įmonės pardavimo bankroto procese problemos“. Jurisprudencija, 28, 1 (2021).
 331. Višinskis Vigintas ir Jokubauskas Remigijus. „Tyčinio bankroto nustatymo procesinės problemos“. Jurisprudencija, 27, 2 (2020).
 332. Višinskis Vigintas ir kt. „Bankroto proceso ne teismo tvarka taikymo ir vykdymo problemos“. Jurisprudencija, 27, 1 (2020).
 333. Višinskis Vigintas. „Skolų išieškojimas iš bankrutuojančios individualios (personalinės) įmonės ir jo savininko“. Jurisprudencija, 69, 61 (2005).
 334. White Michelle. „Small Business Bankruptcy“. Annual Review of Financial Economics 8 (2016).

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS

Ieva Strunkienė

**INDIVIDUALIOS ĮMONĖS IR JOS DALYVIO
BANKROTO PROCESŲ SANTYKIO PROBLEMOS**

Daktaro disertacijos santrauka
Socialiniai mokslai, teisė (S 001)

Vilnius, 2022

Mokslo daktaro disertacija rengta 2015–2021 m. Mykolo Romerio universitete pagal Mykolo Romerio universitetui su Vytauto Didžiojo universitetu Lietuvos Respublikos švietimo, mokslo ir sporto ministro 2019 m. vasario 22 d. įsakymu Nr. V-160 suteiktą doktorantūros teisę.

Moksliniai vadovai:

prof. dr. Rimvydas Norkus (Mykolo Romerio universitetas, socialiniai mokslai, teisė, S 001), 2015–2019 m.;

prof. dr. Salvija Mulevičienė (Mykolo Romerio universitetas, socialiniai mokslai, teisė, S 001), 2019–2021 m.

Mokslo daktaro disertacija ginama Mykolo Romerio universiteto ir Vytauto Didžiojo universiteto teisės mokslo krypties taryboje:

Pirmininkas:

prof. dr. Virginijus Bitė (Mykolo Romerio universitetas, socialiniai mokslai, teisė, S 001).

Nariai:

doc. dr. Paulius Čerka (Vytauto Didžiojo universitetas, socialiniai mokslai, teisė, S 001);

prof. dr. Inga Kudinavičiūtė-Michailovienė (Mykolo Romerio universitetas, socialiniai mokslai, teisė, S 001);

doc. dr. Thomas Papadopoulos (Kipro universitetas, Kipro Respublika, socialiniai mokslai, teisė, S 001);

prof. dr. Vigintas Višinskis (Mykolo Romerio universitetas, socialiniai mokslai, teisė, S 001).

Daktaro disertacija ginama viešame Teisės mokslo krypties tarybos posėdyje 2022 m. spalio 14 d. 13 val. Mykolo Romerio universitete, I-414 auditorijoje.

Adresas: Ateities g. 20, 08303 Vilnius

Daktaro disertacijos santrauka išsiųsta 2022 m. rugsėjo 14 d.

Su daktaro disertacija galima susipažinti Lietuvos nacionalinėje Martyno Mažvydo bibliotekoje (Gedimino pr. 51, 01504 Vilnius), Mykolo Romerio universiteto bibliotekoje (Ateities g. 20, 08303 Vilnius) ir Vytauto Didžiojo universiteto bibliotekoje (K. Doneičio g. 52, 44244 Kaunas).

Tyrimo aktualumas ir problematika

Teisėtyroje, teisės aktuose ir teismų praktikoje suformuluotas mišrus fizinio asmens kaip subjekto statusas, sudarantis bendrą fizinio asmens charakteristiką, t. y. fizinis asmuo, dalyvaujantis tam tikroje ekonominėje veikloje³⁷⁸ (fizinis asmuo verslinininkas), ir fizinis asmuo, dalyvaujantis civilinėje apyvartoje, bet nevykdantis ekonominės veiklos (fizinis asmuo vartotojas)³⁷⁹. Lietuvos įstatymų leidėjas ir mokesčių administratorius fiziniam asmeniui nustatė du SVV įteisinančius modelius, t. y. inkorporuota forma (įsteigus juridinį asmenį) ir neinkorporuota forma (nesteigiant juridinio asmens). Pastarasis verslo modelis gali būti vykdomas net keliais būdais, t. y. įsigijus verslo liudijimą, įregistravus individualią veiklą pagal pažymą arba įregistravus ūkininko ūkį.

Šiuo metu Lietuvoje vyksta SVV supaprastinto bankroto proceso teisinio režimo paieškos. Ši disertacija skirta fizinio asmens verslininko, verslą vykdančio individualios įmonės teisine forma (individualios įmonės dalyvio) teisinio reguliavimo bei praktinių problemų, atsirandančių IĮ ir IĮ dalyvio bankroto procesuose, analizei. Taigi fizinio asmens vartotojo, turinčio socialinio lygmens figūros statusą, bankroto procesas šiame moksliniame darbe netiriamas³⁸⁰.

Lietuvoje įsiskolinimas šiandien – realiai egzistuojanti ekonominė, socialinė ir teisinė problema. Nuo Lietuvos Respublikos fizinių asmenų bankroto įstatymo³⁸¹ (FABĮ) įsigaliojimo (2013 m. kovo 1 d.) iki 2021 m. gruodžio 31 d. bankroto bylų iškelta³⁸² 3128 fiziniams asmenims.³⁸³ Per 2021 m. I–III ketvirtį iškelto 286 bankroto bylos

³⁷⁸ Lietuvos Respublikos smulkiojo ir vidutinio verslo plėtros įstatymo 2 (3) straipsnis, *Valstybės žinios*, 1998, Nr. 109-2993.

³⁷⁹ Vilija Mikuckienė, „Fizinių asmenų bankrotas: dabartis ir perspektyvos“, *Justitia* 3-4 (2003): 56.

³⁸⁰ Išskyrus epizodinius vertinimus tyrime dėl fizinio asmens verslininko ir fizinio asmens vartotojo bankroto proceso tikslų, bankrotą sukėlusių priežasčių, paties bankroto proceso paskirties, iniciatorių, jurisdikcijos klausimų, bankroto bylos iškėlimo pagrindų (pavyzdžiui, 1.3 skyriuje).

³⁸¹ Lietuvos Respublikos fizinių asmenų bankroto įstatymas, *Valstybės žinios*, 2012, Nr. 57-2823.

³⁸² Iškelto bankroto procesus disertantė analizuoja pagal teismo nutarties iškelti bankroto bylą priėmimo datą.

³⁸³ Iš nurodyto skaičiaus 1625 (52 proc.) fiziniams asmenims bankroto procesai sėkmingai baigti (t. y. 1580 įgyvendinti planai, 12 fizinių asmenų patenkino visų teismo patvirtintų kreditorių reikalavimus anksčiau, nei nustatyta plane, 10 fizinių asmenų galės ateityje įvykdyti skolinius įsipareigojimus, 23 fizinių asmenų visi kreditoriai atsakė savo reikalavimų ir teismas priėmė nutartį priimti atsakymus), 387 (12,4 proc.) fiziniams asmenims bankroto bylos buvo nutrauktos (t. y. 83 atvejai – nustatytais terminais nepateiktas planas, 106 atvejai – teismas nepatvirtino plano, 4 fiziniai asmenys pateikė neteisingą informaciją, dėl kurios plane numatytos priemonės gali būti neįvykdytos, 1 fizinis asmuo buvo teistas už nusikaltimus ar baudžiamuosius nusižengimus, 11 fizinių asmenų nuslėpė nuo bankroto administratoriaus proceso metu gautas lėšas ar kitą turtą, 122 fizinių asmenų nevykdė kitų Lietuvos Respublikos fizinių asmenų bankroto įstatymo reikalavimų, 41 fizinių asmenų mirė ir 18 kitų atvejų), 7 fizinių asmenų bankroto bylos buvo panaikintos ir 1109 (35,5 proc.) fiziniams asmenims procesas vis dar vykdomas; AVNT, *supra note* 15: 11

fiziniais asmenimis, t. y. 5,5 proc. daugiau nei atitinkamu 2020 m. laikotarpiu (271 asm.)³⁸⁴, tačiau 49 fizinių asmenų bankroto procesais mažiau nei 2022 m.³⁸⁵ Taip pat ir individualių įmonių, kurios laiku negali vykdyti turtinių prievolių arba kurių išpareigojimai viršija jų turto vertę, bankroto procesų skaičiai Lietuvoje yra gana reikšmingi. Juridinių asmenų registro duomenimis, nuo Lietuvos Respublikos individualių įmonių įstatymo³⁸⁶ (IĮĮ) įsigaliojimo (2004 m. sausio 1 d.) iki 2021 m. gruodžio 31 d. įregistruotos 14 677 individualios įmonės. Audito, apskaitos, turto vertinimo ir nemokumo valdymo tarnyba prie Lietuvos Respublikos finansų ministerijos (AVNT) skelbia, kad nuo 1993 m. (nors IĮĮ įsigaliojo 2004 m. sausio 1 d. – aut. past.) iki 2021 m. gruodžio 31 d. bankroto procesas paskelbtas 4 270 individualių įmonių (arba 13 proc.), o apskritai nuo IĮĮ įsigaliojimo iki 2021 m. gruodžio 31 d. bankroto procesai pradėti 29 240 juridinių asmenų (arba 87 proc.).³⁸⁷

JAR statistiniai duomenys iliustruoja individualios įmonės kaip tokios SVV teisinės formos juridinio asmens nuoseklią mažėjimo tendenciją. 2011 m. pabaigoje veiklą vykdė 16 883 individualios įmonės, kas metai šiai teisei formai prarandant aktualumą, 2020 m. pabaigoje veiklą vykdė 9 730 individualios įmonės.³⁸⁸

Per 2021 m. pradėta³⁸⁹ 808 juridinių asmenų bankroto procesai, iš jų 8 –individualioms įmonėms (1 proc.)³⁹⁰. 2021 m. duomenis lyginant su 2020 m., matyti, kad juridinių asmenų, turinčių individualios įmonės teisinį statusą, bankroto procesų 2021 m. sumažėjo – 2020 m. pradėta 790 juridinių asmenų bankroto procesų, iš jų 40 (5 proc.) atvejų – individualių įmonių³⁹¹.

Vadovaujantis Lietuvos pasirinktu IĮ ir IĮ dalyvio (fizinio asmens verslininko)

³⁸⁴ *Ibid.*, 11.

³⁸⁵ Svarbu ir tai, kad laikotarpiu nuo 2022 m. sausio 1 – rugpjūčio 1 d. pradėti 127 fizinio asmens bankroto procesai, ir tai yra 49 atvejais (arba 27,8 proc.) mažiau negu atitinkamu laikotarpiu 2021 metais. AVNT, 2022 m. rugpjūčio 1 d. nemokumo procesų stebėseną, žiūrėta 2022 m. rugpjūčio 18 d., 5.

³⁸⁶ Lietuvos Respublikos individualių įmonių įstatymas, *Valstybės žinios*, 2003, Nr. 112-4991.

³⁸⁷ Neiškiriant juridinių asmenų atskirai pagal teisinę formą.

³⁸⁸ Oficialiosios statistikos portalas. Rodiklių duomenų bazė, žiūrėta 2022 m. rugpjūčio 20 d., <https://osp.stat.gov.lt/statistiniu-rodikliu-analize?hash=7765d4c9-f42a-4289-bebf-f3137d59e08b#/>.

³⁸⁹ Pradėti bankroto procesai analizuojami pagal teismo nutarties iškelti bankroto bylą priėmimo datą.

³⁹⁰ Laikotarpiu 2022 m. sausio 1 d. - rugpjūčio 1 d. buvo pradėti 732 juridinių asmenų bankroto procesai (iš šio skaičiaus 509 bankroto procesai pradėti mažoms įmonėms, o vidutinėms – 145)). Tuo pačiu laikotarpiu 2020 metais buvo pradėti 414 juridinių asmenų bankroto procesų, iš kurių 306 bankroto procesai mažoms įmonėms, o vidutinėms – 66. 2022 m. ir 2021 m. pokytis tas, jog 2022 metais bankroto procesai vyko didesniais juridinių asmenų skaičiumi (318 juridiniams asmenims, kas reiškia 76,8 proc.). AVNT 2022 m. rugpjūčio 1 d. nemokumo procesų stebėseną, žiūrėta 2022 m. rugpjūčio 18 d., 1.

³⁹¹ AVNT, „2022 m. kovo 7 d. Nemokumo procesų 2021 m. apžvalga Nr. (6.13)D4-43806“, žiūrėta 2022 m. kovo 11 d., https://avnt.lrv.lt/uploads/avnt/documents/files/2022-02-02_Nemokumo%20APZVALGA_2021%20m.pdf: 6.

bankroto proceso modeliu laiko prasme prioritetas teikiamas IĮ bankroto procesui, t. y. fizinio asmens bankrotas negalimas, jei jo valdomai IĮ iškelta bankroto byla (FABĮ 5 str. 8 d. 6 p.). Nacionalinis reguliuotojas įtvirtino, kad pirma turi būti užbaigtas IĮ bankroto procesas, kuriame pareiškiami ir fizinio asmens kaip IĮ dalyvio kreditorių reikalavimai. Užbaigus IĮ bankroto bylą, IĮ nustoja būti civilinių teisinių santykių dalyve (išregistruojama iš JAR) ir jos kreditorių reikalavimai pasibaigia, tačiau IĮ dalyvio, kaip fizinio asmens, prievolės asmeniniams kreditoriams nepasibaigia. Iki FABĮ nebuvo galimybės nurašyti tokio pobūdžio skolų ir fizinio asmens kreditoriai turėjo teisę reikalauti vykdyti prievolės vykdymo proceso nustatyta tvarka neribotą laiką. Priėmus FABĮ tai pakeitė ir suteikė fiziniam asmeniui verslininkui kaip IĮ dalyviui galimybę užbaigus IĮ bankroto bylą ir likus nepadengtiems IĮ dalyvio kreditorių reikalavimams, prašyti, kad jam būtų iškelta fizinio asmens bankroto byla. Kaip matyti, Lietuvos įstatymų leidėjo pasirinktas fizinio asmens verslininko nemokumo problemų sprendimo būdas yra sudėtingas ne tik dėl to, kad nuosekliai turi vykti dvi bankroto procedūros, bet ir todėl, kad fizinio asmens kreditoriai įtraukiami į to fizinio asmens individualios įmonės bankroto procesą (sudaromas bendras sąrašas), tačiau santykių tarp kreditorių, jų skirtingo statuso, reikalavimų eiliškumo teisės aktai nereglementuoja. Atitinkamai reikia ieškoti atsakymo į klausimą, ar pasirinktas fizinio asmens verslininko nemokumo problemų sprendimo būdas tais atvejais, kai jis verslui vykdyti yra pasitelkęs individualią įmonę, yra efektyvus ir tinkamai užtikrina tiek fizinio asmens verslininko, tiek jo asmeninių kreditorių ir IĮ kreditorių interesus. Politika, taikoma bankroto procesams nacionaliniame komerciniame sektoriuje, dažniausiai apsiriboja ekonomine analize, pavyzdžiui, akcentuojamas svarbus verslo vaidmuo šalies ekonomikoje.³⁹² Tačiau bankrotui vertinti ir reglamentuoti labai svarbi mokslinė pažanga. Pastaruoju metu ES šalys skyrė daug dėmesio smulkaus ir vidutinio verslo finansinių sunkumų prevencijos, bankroto bei restruktūrizavimo reguliavimui ir šių procesų praktikos tobulinimui. ES reguliavimo pokyčiais, įgyvendinant Restruktūrizavimo ir nemokumo direktyvą, kuri skirta verslininko kaip fizinio asmens skolų nurašymui (bankrotui), siekiama užtikrinti, kad finansinių sunkumų patiriantys verslininkai turėtų galimybę pasinaudoti veiksmingomis prevencinio restruktūrizavimo ir antrosios galimybės procedūromis, kartu apsaugant teisėtus kreditorių interesus. Taigi, tyrime autorė taip pat skiria dėmesį minėtos direktyvos taikymui ir jos perkėlimo į vidaus teisę klausimams.

Neginčytina, kad prieš valdžios institucijoms priimant reikšmingesnius spren-

³⁹² The World Bank, „Insolvency and Creditor/Debtor Regimes Task Force“; *supra note*, 142

dimus teisinio reguliavimo kokybei užtikrinti, turi būti pasitelkta grupė kompleksinių instrumentų. Vienas tokių – išankstinis (ex ante) ir jau galiojančių (ex post) teisės aktų bei teisminės praktikos vertinimas. Dominuojantis SVV subjektų skaičius ir nacionalinėje rinkoje sukuria būtinybę įtvirtinti veiksmingesnę SVV bankroto politiką, kuri remtų šio tipo verslų išskirtinius požymius ir sukurtų teisinius įrankius, kad sąžiningi nemokūs arba per daug įsiskolinę fiziniai asmenys verslininkai galėtų pasinaudoti visišku skolų panaikinimu praėjus pagrįstam laikotarpiui.³⁹³

Aktualūs bankroto procesą reguliuojantys teisės aktai sukuria gana didelę administracinę naštą SVV. SVV bankroto rinkos dalyviai skundžiasi sudėtingomis procedūromis ir siekia pozityvių bankroto proceso teisinio reguliavimo pokyčių. Sėkmingas SVV bankroto procesas priklauso nuo visų jame dalyvaujančių subjektų (skolininko, kreditorių, institucijų (teismų, nemokumo administratorių)) bendrystės. Vis dėlto pats bankroto proceso reguliavimas pirmiausia yra įstatymų leidėjo uždavinys, jog atitinkamoje teisinėje sistemoje būtų numatytas specialus teisinis režimas, atliepiantis ypatingus SVV (ir individualaus verslo) požymius.³⁹⁴ Tad šios tematikos mokslinis tyrimas, įvertinant ES reguliavimo modelio įtaką fiziniams asmenims verslininkams, pasižymi dideliu aktualumu.

Ekonomine prasme fizinių asmenų įtraukimas į verslą, skatinant juos steigti individualias įmones, vertintinas pozityviai, tačiau teisiškai būtina peržiūrėti aktualų individualios įmonės teisinį reguliavimą, atsižvelgiant į Lietuvos Respublikos civilinio kodekso³⁹⁵ (CK) 2.50 straipsnio 4 dalį, reiškiančią, kad IĮ bankroto bylos iškėlimo atveju finansinė našta gali būti perkeliama IĮ dalyviui.³⁹⁶

Individualios įmonės ir jos dalyvio bankroto procesų santykio teisinio reguliavimo ir teisės taikymo problemos moksliniu lygiu iš esmės kol kas nėra sistemaiškai analizuotos, ir tai neabejotinai taip pat rodo mokslinį tyrimo naujumą ir aktualumą.

Disertacijoje iškeliama konkrečios praktinės / teorinės problemos, kompleksiskai analizuojami sudėtingi ir ypač painūs (dėl nenuoseklus teisinio reguliavimo) aktualūs proceso teisės ir materialiosios (civilinės ir bankroto, taip pat šeimos) teisės

³⁹³ European Law Institute, *Rescue of Business in Insolvency Law* (2017), 368, žiūrėta 2022 m. kovo 1 d., https://www.europeanlawinstitute.eu/fileadmin/user_upload/p_eli/Publications/Instrument_INSOLVENCY.pdf.

³⁹⁴ Virginijus Bitė ir kt., „Juridinių asmenų nemokumo teisinio reguliavimo pokyčiai Lietuvoje įgyvendinus Restruktūrizavimo ir nemokumo direktyvą“, iš *Lietuvos teisė. Esminiai pokyčiai*. II dalis (Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2021), 93.

³⁹⁵ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas, Valstybės žinios, 2000, Nr. 74-2262.

³⁹⁶ Pavyzdžiui, CPK 673 str. reglamentuota, kad „jeigu individuali (personalinė) įmonė neturi pakankamai lėšų išieškoms sumoms padengti, antstolis išieškojimą nukreipia į kitą jos turtą ir savininko turtą“.

klausimai: kokias teises problemas sukuria juridinio asmens teisiu individualiai imonei (kaip specifines SVV organizavimo formos subjektui, pasižyminčiam neribotos civilinės atsakomybės statusu) suteikimas? Ši tyrimo problema pirmiausia sprendžiama, analizuojant SVV (ir individualaus verslo) sampratą tarptautiniame ir nacionaliniame kontekste, įskaitant istorinę raidą, kai vidaus teisėje individualiai imonei imonei buvo panaikintos fizinio asmens teisės ir suteiktas juridinio asmens teisinis statusas. Ir antra, gilinantis į atitinkamus individualios imonės ir fizinio asmens verslininko (IĮ dalyvio) bankroto procesų ypatumus, darančius šiuos du atskirus bankroto procesus savitus ir suponuojančius būtinybę spręsti bankroto bylų nagrinėjimo metu kylančius šių procesų tarpusavio sąveikos klausimus remiantis specialiomis teisės normomis. Moksliniame darbe nagrinėjamos tokios problemos dėl IĮ ir jos dalyvio bankroto, t.y. individualios imonės ir jos dalyvio nemokumo nustatymas, pagrindai (sąlygos), reikšmingi siekiant iškelti fizinio asmens verslininko (kaip IĮ dalyvio) ir pačios IĮ bankroto bylą. Taip pat individualios imonės ir jos dalyvio (fizinio asmens verslininko) turinės (materialinės) atsakomybės ypatumų poveikis individualios imonės bankroto bylai, individualios imonės ir jos dalyvio kreditorių teisių įgyvendinimo problemos individualios imonės bankroto byloje, individualios imonės ir jos dalyvio prievolių vykdymo ypatumai, likvidavus individualią imonę dėl bankroto. Nagrinėjama FABĮ, t.y. IĮ, CK, FABĮ ir JANĮ įtvirtintos individualios imonės „savininko“ ir „dalyvio“ terminijos netapatumo problematika ir vertinamas IĮ teisės normų (ne)suderinamumas su šeimos teise, konkrečiai IĮ dalyvio atsakomybė dėl individualios imonės, kuri įsteigta santuokos metu, prievolių pastarosios bankroto proceso metu.

Disertacinio tyrimo objektas, tikslas ir uždaviniai

Šio disertacinio tyrimo **objektas** – fizinio asmens verslininko, veikiančio individualia verslo forma, bankroto proceso problematika Lietuvos teisėje. Disertaciniam tyrimui keliamas **tikslas** – išanalizuoti fizinio asmens verslininko, vykdančio ekonominę veiklą individualios imonės pagrindu, bankroto procesus tyrime nurodytų teisinio reguliavimo ir teisės taikymo problemų apimtimi.

Disertacinio tyrimo tikslui pasiekti keliami šie **uždaviniai**:

- 1) išanalizuoti ir apibūdinti SVV (ir individualaus verslo) sąvoką, taip pat specialų (unikalų) individualios imonės teisinį statusą nacionalinėje teisėje;
- 2) išanalizuoti individualios imonės ir jos dalyvio nemokumo nacionalinio teisinio reguliavimo ir teisės taikymo problemas individualios imonės ir fizinio asmens bankroto procesų inicijavimo stadijoje;

- 3) išanalizuoti individualios įmonės dalyvio subsidiariosios atsakomybės problematiką individualios įmonės kreditoriams individualios įmonės bankroto procese;
 - 4) išanalizuoti individualios įmonės ir individualios įmonės dalyvio kreditorių įtraukimo į individualios įmonės kreditorių sąrašą ir jų finansinių reikalavimų tenkinimo tvarką individualios įmonės bankroto byloje;
 - 5) išanalizuoti individualios įmonės ir individualios įmonės dalyvio prievolių vykdymo ypatumus, likvidavus individualią įmonę dėl bankroto.
- Mokestiniai aspektai disertacijoje neanalizuojami.

Darbo mokslinis naujumas ir jo reikšmė

Disertacinis darbas naujas dviem aspektais. Pirma, atsižvelgiant į fizinių asmenų bankroto instituto naujumą, Lietuvos autorių moksliniuose tyrimuose fizinių asmenų, vykdančių individualų verslą inkorporuota forma, bankroto problematika po FABĮ įsigaliojimo nėra sulaukusi dėmesio. Antra, konsolidavus juridinių asmenų restruktūrizavimo ir bankroto teisinį reguliavimą, iš esmės reformavusį juridinių asmenų nemokumo teisės sistemą³⁹⁷, mokslinė analizė, kurioje būtų įvertintos naujos, anksčiau Lietuvos nemokumo sistemoje nenagrinėtos teisės normos, susijusios su inkorporuotos individualaus verslo formos (konkrečiai individualios įmonės) bankroto institutu, taip pat iki šiol nebuvo atlikta, todėl kyla poreikis įvertinti jų taikymo problematiką.

Šio mokslinio darbo reikšmė taip pat svarbi savo tarpdiscipliniškumu. Pastaruosius keliasdešimt metų, išplėtojus teisinės valstybės koncepciją, didėja dėmesys disertacijoje keliamiems klausimams (tačiau nepakankamai, ypač teisės doktrinoje), įskaitant nemokių asmenų ir kreditorių pusiausvyros užtikrinimą. Disertacijoje pateikti aktualūs procesinio, procedūrinio ir materialinio teisinio pobūdžio klausimai turi ne tik teisinę (teisės mokslui teikiamas prioritetas), bet ir ekonominę vertę, padeda sistemaiškai vertinti esamas problemas.

Disertacijoje nagrinėjama tema reikšminga moksliniu ir praktiniu požiūriais. Atsižvelgiant į tai, kad disertacija parengta lietuvių kalba ir didžiausias dėmesys joje skiriamas nacionalinės teisės sistemos analizei, tikėtina, kad šio tyrimo rezultatai bus reikšmingi Lietuvos įstatymų leidėjui, Lietuvos teismų praktikai ir Lietuvos teisės doktrinai.

Visų pirma tyrimo rezultatai bus reikšmingi Lietuvos įstatymų leidėjui, kurian-

³⁹⁷ Buvo panaikintas Lietuvos Respublikos įmonių bankroto įstatymas, *Valstybės žinios*, 2001, Nr. 31-1010; bei Lietuvos Respublikos įmonių restruktūrizavimo įstatymas, *Valstybės žinios*, 2001, Nr. 31-1012.

čiam SVV (veikiančio individualios įmonės teisine forma) bankroto instituto ir II dalyvio bankroto instituto teisinius santykius reglamentuojančias teisės normas. Tame pačiame moksliniame darbe to paties teisės subjekto – fizinio asmens, veikiančio skirtingo teisinio reguliavimo (JANĮ ir FABĮ) apimtimi, aptarimas padės nustatyti gaires, kuriomis remiantis būtų galima vadovautis įstatymų ir poįstatyminių teisės aktų leidybos veikloje.

Antra, atsižvelgiant į gana siaurą teisminės valdžios diskreciją inkorporuotą individualų verslą individualios įmonės teisine forma vykdančio fizinio asmens bankroto instituto srityje, disertaciniame darbe pateikta analizė, nustatyti trūkumai ir probleminių klausimų sprendimo būdai padės iš bankroto srities kylančius ginčus sprendžiantiems teisėjams formuoti nuoseklią ir nuspėjamą teismų praktiką, kurioje efektyviai užtikrinama tiek silpnųjų, tiek stipriųjų rinkos dalyvių interesų pusiausvyra. Trečia, svarbi ir mokslinė-doktrininė šio darbo reikšmė, padėsianti apsispręsti dėl individualios įmonės kaip tokios inkorporuotos SVV formos reikalingumo ekonomikoje ir teisinėje sistemoje. Lietuvos situacijos vertinimo aspektu autorė tikisi, kad šis tyrimas bus vertingas ne tik moksliniu, bet ir praktiniu požiūriu ir taps naudingu šaltiniu Lietuvos teisės aktų ex ante ir ex post vertinimo instituto plėtotei, taip pat tolesniems moksliniams tyrimams nagrinėjamame kontekste.

Ginamieji disertacijos teiginiai:

Moksliniu tyrimu įrodinėjamas šių ginamųjų mokslinių teiginių pagrįstumas:

1. Lietuvoje egzistuojantis dualus fizinio asmens verslininko, verslui vykdyti pasirinkusio individualios įmonės teisinę formą, nemokumo problemų sprendimo modelis neatitinka šiuolaikinio individualaus verslo poreikių, todėl siūlytina jį keisti ir konsoliduoti fizinio asmens verslininko bankroto procesus, individualiai įmonei suteikiant ne juridinio, o fizinio asmens teises;
2. Individualios įmonės bankroto procesas individualios įmonės kreditoriams yra palankesnis nei fizinio asmens verslininko (individualios įmonės dalyvio) bankroto procesas individualios įmonės dalyvio kreditoriams, kadangi individualios įmonės kreditorių finansinių reikalavimų patenkinimo tikimybė individualios įmonės bankroto byloje (lyginant su individualios įmonės dalyvio bankroto byla) yra didesnė.

Disertacijos struktūra

Siekiant tinkamai įgyvendinti disertacinio tyrimo tikslą ir iškeltus uždavinius,

atitinkamai pasirinkta disertacijos struktūra. Disertaciją sudaro įvadas, penkios pagrindinės dalys, kurios skirstomos į skyrius, poskyrius, išvados ir rekomendacijos, literatūros sąrašas bei santraukos lietuvių ir anglų kalbomis.

Pirmoji disertacijos dalis skirta SVV (ir individualaus verslo) koncepcijai apibūdinti. Pateikiamos europinė SVV subjekto ir nacionalinė sąvokos, išskiriami pagrindiniai SVV (ir individualaus verslo) požymiai, pateikiamos SVV teisinio reguliavimo Lietuvoje permainos nuo nepriklausomoje Lietuvoje egzistavusių SVV rūšių iki šių dienų teisinio reglamentavimo aktualijų. Šioje dalyje didelis dėmesys skiriamas individualiai įmonei ir jos specialiam teisiniam statusui nacionalinėje teisėje, aptariama fizinio asmens verslininko bankroto socialinė, ekonominė ir teisinė problematika. Tyrime taip pat nagrinėjamas pasirinktų užsienio valstybių (JK, Vokietija, Švedija, Estija ir Latvija) individualios įmonės teisinis reguliavimas (tiriamosios užsienio valstybės).

Nuo antrosios dalies tyrėja, nagrinėdama nacionalinius nemokumo teisės aktus, teorinę literatūrą, toliau analizuoja Lietuvoje pasirinkto fizinio asmens verslininko, veikiančio individualios įmonės teisine forma, atskiro nemokumo teisinio reglamentavimo modelio procesinius ir materialinius aspektus JANĮ ir FABĮ kontekste. Aptariami unikalūs iššūkiai, su kuriais susiduria speciali SVV organizavimo forma, veikianti individualios įmonės teisiniu statusu, susidūrusi su bankrotu. Taip pat tyrimo autorė siekia nustatyti, ar galiojančios priemonės suteikia tinkamas gaires politikos reformoms rengiant veiksmingą inkorporuoto SVV bankroto teisės sistemą, ir sprendžia konkrečias materialinės / procesinės teisės problemas. Antroje dalyje taip pat gilinamasi į SVV, veikiančio individualios įmonės teisine forma, ir jos dalyvio bankroto proceso inicijavimo stadiją, t. y. analizuojamas bankroto bylos iniciatorių sąrašas, sąlygos (pagrindai) bankroto bylai iškelti, aptariamas sąžiningumo kriterijus, kiti bankroto bylai iškelti reikalingi pagrindai.

Trečiojoje šio tyrimo dalyje nagrinėjama, koks II dalyvio turtas ir kokia apimtimi gali būti naudojamas bankrutuojančios individualios įmonės prievolėms įvykdyti ir kokiomis lestinomis priemonėmis galima šį turtą išsaugoti, kad būtų patenkinta kuo daugiau kreditorių reikalavimų. Analizuojama, kaip traktuojamas asmenų, sukūrusių šeimą ir įregistravusių santuoką, bendraja jungtine nuosavybe įgytas turtas (individuali įmonė) ir kaip sprendžiama dėl sutuoktinių atsakomybės už individualios įmonės prievolės šiai nebeturint turto ar jo turint nepakankamai. Aptariama konceptuali terminijos (II dalyvio ir II savininko sampratų netapatumas) specifika ir nustatomas specialiųjų III teisės normų nesuderinamumas su šeimos teise, kurią reguliuoja CK teisės normos.

Ketvirtoje dalyje analizuojama IĮ ir IĮ dalyvio kreditorių teisinė padėtis IĮ ir IĮ dalyvio bankroto procesuose. Ieškoma atsakymų į klausimus, ar IĮ bankroto byloje tvirtinamas bendras / atskiras bankrutuojančios individualios įmonės ir jos dalyvio kreditorių finansinių reikalavimų sąrašas. Sudarant minėtą kreditorių sąrašą kyla klausimas, ar IĮ ir IĮ dalyvio kreditoriai turi vienodas galimybes sužinoti laiku apie individualiai įmonei iškeltą bankroto bylą. Kaip sprendžiama situacija, kai tuo pačiu metu bankrutuojančios individualios įmonės dalyvis IĮ bankroto atveju yra skolingas savo, kaip fizinio asmens, kreditoriams? Kaip ir kada tokiu atveju bus tenkinami bankrutuojančios individualios įmonės kreditorių reikalavimai ir jos dalyvio, kaip fizinio asmens, kreditorių reikalavimai? Ar visi kreditoriai turi vienodas galimybes IĮ bankroto procese, ar vis dėlto egzistuoja kreditorių konkurencija, pirmumo teisė?

Penktoji dalis skiriama individualios įmonės ir jos dalyvio bankroto proceso pabaigos ir prievolių vykdymo analizei. Keliami klausimai, ar bankrutuojančios IĮ kreditorius ir IĮ dalyvio kreditorius įtraukus į bankroto bylą po bankrutavusios IĮ išregistavimo iš JAR pasibaigia tiek individualios įmonės, tiek individualios įmonės dalyvio prievolės jų kreditoriams, ar likvidavus individualią įmonę dėl bankroto ir nepatenkinus kreditorių reikalavimo tokia situacija nenulemia IĮ dalyvio – fizinio asmens prievolių jo kreditoriams pabaigos? Ar egzistuoja IĮ dalyvio tikimybė tapti nemokiam IĮ likvidavus dėl bankroto?

Neabejotina, kad tiriamųjų užsienio valstybių teisinės sistemos yra itin savitos ir reikšmingai skiriasi nuo Lietuvos teisinės sistemos. Tad disertacijos autorė, ieškodama teisinių atsakymų, lygina ir vertina tapačius institutus tiriamųjų užsienio valstybių teisės aktuose, reguliuojančiuose nemokumo / bankroto procesus. Remdamasi geriausiais jų pavyzdžiais tyrimo autorė ieško, ar nurodytose valstybėse nėra sukurtos palankesnės ir pagrįstesnės teisinės priemonės disertacijoje nagrinėjamiems probleminiams klausimams spręsti.

Disertacija užbaigiama išvadomis ir moksliskai pagrįstomis rekomendacijomis įstatymų leidėjui dėl inkorporuotą individualų verslą vykdančio fizinio asmens verslininko bankroto teisinio reguliavimo Lietuvoje tobulinimo, naudotos literatūros sąrašu, santrumpa lietuvių ir anglų kalbomis.

Ankstesnių mokslinių tyrimų apžvalga

Lietuvos kontekste tai visiškai naujas tyrimas, iki tol mūsų šalyje panašių mokslinių darbų skelbta nebuvo (t. y. nebuvo atlikta nei užsienio šalių gerosios praktikos, nei

Lietuvos situacijos tyrimų). Individualaus verslo teisinio reglamentavimo problema-
tikai Lietuvos teisės doktrinoje kol kas skirta mažai dėmesio, moksliniuose darbuose
netgi nėra tyrinėjama individualaus verslo samprata, išskyrus profesoriaus V. Mikelėno
analizuotą individualaus verslo teisinio reglamentavimo Lietuvoje raidą ir šio verslo
reikšmę šalies ekonomikai.³⁹⁸

Rengiant šį tyrimą, be kita ko, vadovautasi įtakingiausių tarptautinių įstaigų,
kurios skiria dėmesį nemokumo sistemų veiksmingumo vertinimui, publikacijomis,
kita medžiaga.

Atliekant tyrimą vadovautasi svarbiais teisės mokslininkų S. Mulevičienės, E.
Tamošiūnienės, V. Višinskio, R. Jokubausko vertinimais dėl JANĮ normų.³⁹⁹ Mokslinė
literatūra ir teisinis reguliavimas grindžiamas Lietuvos Aukščiausiojo Teismo, Lietuvos
apeliacinio teismo bei apygardų teismų nutartimis. Naudotasi LR įstatymais ir poįsta-
tymiais teisės aktais, ET, EP ir EK reglamentais, AVNT, Lietuvos statistikos departa-
mento bei JAR statistiniais duomenimis.

Tiriamajam darbui taip pat panaudotos B. Wessels ir S. Madaus⁴⁰⁰, I. Tirado⁴⁰¹,
J. Garrido, S. Nadeem, N. Riad, C. DeLong, N. Rendak, A. Rosha⁴⁰², J. Harris ir M

³⁹⁸ Valentinas Mikelėnas, „Individualaus verslo teisinis reglamentavimas Lietuvoje: praeitis, dabartis,
perspektyvos“, *Teisė* 100 (2016): 7–19; Lina Mikalonienė ir kt., „Įmonių teisinių formų konvergencija
ir divergencija: ar Lietuvos teisinis reglamentavimas yra patrauklus tarptautiniame kontekste?“ (Vilni-
aus universiteto leidykla, 2017), 15–31, žiūrėta 2021 m. spalio 31 d., [https://www.tf.vu.lt/wp-content/up-
loads/2017/11/%c4%aeomoniu-teisiniu-formu-konvergencija-ir-divergencija_2017_PDF.pdf](https://www.tf.vu.lt/wp-content/uploads/2017/11/%c4%aeomoniu-teisiniu-formu-konvergencija-ir-divergencija_2017_PDF.pdf).

³⁹⁹ Salvija Mulevičienė, „Nemokumo teisės reforma: naujasis Juridinių asmenų nemokumo įstatymas“,
iš *Lietuvos teisė. Esminiai pokyčiai*. Pirmas dalis (Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2019); Salvija
Mulevičienė ir kt., „COVID-19 sukeltų padarinių poveikis Lietuvos nemokumo teisei“, iš *Lietuvos teisė.
Esminiai pokyčiai* (Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2020); Egidija Tamošiūnienė ir kt., „Nemokumo
proceso inicijavimo veiksmingumo problemos“, *Teisė* 117 (2020); Lina Dzindzelėtaitė-Šaltė, „Kreditorių
komitetas nemokumo procese“, *Teisė* 117 (2020); Mykolas Kirkutis ir kt., „Juridinių asmenų nemokumo
proceso veiksmingumo užtikrinimas“, *Teisė* 116 (2020); Remigijus Jokubauskas, „Kreditorių teisė gauti
informaciją įmonių bankroto procese“, *Teisė* 113 (2019); Lina Dzindzelėtaitė-Šaltė, „Kreditorių interesų
atstovavimas skiriant bankroto administratorių“, *Teisė* 112 (2019); Vigintas Višinskis ir kt., „Veiksmingo
restruktūrizavimo proceso užtikrinimas įgyvendinant Restruktūrizavimo ir nemokumo direktyvą“, *Jurispru-
dencija* 28, 1 (2021); Vigintas Višinskis ir kt., „Įmonės pardavimo bankroto procese problemos“, *Jurispru-
dencija* 28, 1 (2021); Remigijus Jokubauskas ir Vigintas Višinskis, „Tyčinio bankroto nustatymo procesinės
problemos“, *Jurisprudencija* 27, 2 (2020); Remigijus Jokubauskas, „Gyvybingumo samprata ir vertinimas
juridinių asmenų nemokumo procese“, *Jurisprudencija* 27, 2 (2020); Vigintas Višinskis ir kt., „Bankroto
proceso ne teismo tvarka taikymo ir vykdymo problemos“, *Jurisprudencija* 27, 1 (2020).

⁴⁰⁰ European Law Institute, *supra note*, 27: 363-375.

⁴⁰¹ Ignacio Tirado, *Best Practices in European Restructuring: Contractualised Distress Resolution in the
Shadow of the Law* (Wolters Kluwer 2018), 233–254, žiūrėta 2022 m. kovo 14 d., [https://dialnet.unirioja.es/
servlet/articulo?codigo=6742580](https://dialnet.unirioja.es/servlet/articulo?codigo=6742580).

⁴⁰² Jose Garrido ir kt., *supra note*, 54.

Murray⁴⁰³, A. Gurrea-Martinez⁴⁰⁴, J. Kilborn⁴⁰⁵ įžvalgios smulkiojo ir vidutinio verslo kontekste.

Mokslinio tyrimo metodologija

Moksliniame tyrime laikomasi kokybinės metodologijos požiūrio. Šis požiūris, naudojant kokybinės analizės metodus, leidžia suprasti inkorporuoto tokio statuso verslo, veikiančio individualios įmonės pagrindu, teisinio statuso problematiką.

Teisės mokslas kildinamas ne tik iš faktų, jis *inter alia* reiškia interpretacijas, turimų žinių taikymą naujiems tyrimo objektams. Taigi tyrimo objektas yra iš esmės grįstas interpretacijos ir supratimo teorija bei tyrimui būdingais kokybiniais metodais, derinamos patirtys su bandymu suprasti prasmes. Remiantis šiais mokslinio tyrimo metodologiniais pagrindais ir atsižvelgiant į suformuotus darbo tikslus bei uždavinius, atliekant tyrimą, taikyti įvairūs moksliniai metodai.

1) Pirminiams duomenims rinkti, kai dokumentai naudojami kaip pagrindiniai informacijos šaltiniai, naudotas dokumentų analizės metodas.

2) Sisteminiu analizės metodu naudotasi siekiant sistemiškai įvertinti SVV, veikiančio įsteigus juridinį asmenį (individualią įmonę), ir IĮ dalyvio kaip fizinio asmens bankroto procesus, jų teisinės aplinkos reguliavimą tarptautiniu ir nacionaliniu lygiu. Šis metodas leido ištirti SVV bankroto procesą kaip tarpdisciplininį teisės reiškinių (sociologiniu ir ekonominiu aspektu). Metodas taip pat naudotas ir mokslinių straipsnių, monografijų, kitų mokslo darbų analizei.

3) Loginis metodas taikytas formuojant pagrįstus surinktų tyrimo faktų, susijusių su SVV, veikiančio individualios įmonės pagrindu (inkorporuota forma), bankroto teisiniais santykiais, apibendrinimus, tarpines ir galutines tyrimo išvadas. Loginės analizės metodas taip pat naudotas analizuojant teorines ir praktines problemas, ieškant pagrįstų jų sprendimo būdų, teikiant pasiūlymus ir rekomendacijas.

4) Apibendrinimo metodu apibendrinta teisės doktrina, teisės aktai ir teismų sprendimai, kuriuose nurodyti / sprendžiami šios disertacijos probleminiai klausimai

⁴⁰³ Jason Harris ir Michael Murray, *Insolvency law failing small businesses* (2020), žiūrėta 2022 m. kovo 14 d., <https://www.sydney.edu.au/law/news-and-events/news/2020/08/06/insolvency-law-failing-small-business.html>.

⁴⁰⁴ Aurelio Gurrea-Martinez, „Implementing an Insolvency Framework for Micro and Small Firms“, 30 *International Insolvency Review* 46 (2021), žiūrėta 2022 m. kovo 14 d., <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/full/10.1002/iir.1422>.

⁴⁰⁵ Jason Kilborn, „Small Business Bankruptcy Reform In the Arab World: Two Steps Forward, One Step Back“ (2021), žiūrėta 2022 m. kovo 14 d., https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3670242.

ir atitinkamai parengtos išvados.

5) Lingvistinis teisės aiškinimo metodas taikytas aiškinantis SVV sąvoką pagal bendrinėje ar specialiojoje kalboje priimtas žodžių reikšmes ir taikant interpretavimo galimybių ribas. Šis metodas naudotas lygiagrečiai su istoriniu ir sisteminės analizės metodais.

6) Lyginamasis metodas šiame tyrime svarbus lyginant tiriamųjų užsienio valstybių ir Lietuvos doktriną, teisinį reguliavimą ir teisminę praktiką, susijusią su inkorporuoto individualaus verslo (individuali įmonė) bankroto procesais. Metodas leido peržengti vienos teisinės sistemos ribas ir ieškoti, ar tiriamosiose užsienio valstybėse nėra sukurtos palankesnės ir pagrįstesnės teisinės priemonės probleminiams klausimams spręsti, taip pat nustatyti naują požiūrį ir pagrįsti tyrimo argumentus.

7) Istorinis metodas leido nustatyti individualaus verslo teisinio reguliavimo raidą, teisės taikymo įvairovę ir pokyčius lemiančius veiksnius, tiesioginį ryšį su konkreto istorinio laikotarpio ekonominiais ir socialiniais ypatumais.

Moksliniame darbe taip pat naudoti kiti mokslinio tyrimo metodai: dedukcijos analizuojant abstrakčias teisės normose įtvirtintinas taisykles ir sukonkretinant jų taikymo praktikoje atvejus; indukcijos nagrinėjant konkrečiose civilinėse bylose teismų sprendus klausimus ir pateikiant jų apibendrinimus su atitinkamomis išvadomis; statistinis metodas naudotas apdorojant statistinę tyrimo medžiagą.

Autorės vertinimu, pasaulinė ekonomika, politika, teisinė sistema yra per daug skirtinga, kad būtų priimta universali SVV apibrėžtis pasauliniu lygiu. Tad bet kokie ketinimai siekti universalios SVV įmonės apibrėžimo nėra tikslingi, be to, ir nereikalingi, nes tik nacionalinis reguliuotojas gali imtis priemonių sukurti konkrečiai valstybei priimtina SVV įmonės definiciją bei atpažinimo kriterijus (požymius), taip pat įtvirtinti SVV įmonės apibrėžtį įstatyme nacionaliniu lygiu. Lietuvos teisėje įtvirtinta SVV subjekto samprata bendra apimtimi atitinka ES rekomenduotą SVV įmonės apibrėžtį, įtvirtintą Rekomendacijoje 2003/361/EB, tačiau vis dėlto kai kurie nacionaliniai teisės aktai tarpusavyje nėra suderinti ir kelia problemų juos taikant ir aiškinant.

Sisteminė nacionalinių teisės normų ir Pasaulio banko bei EK tyrimų analizė suteikė pagrindą vertinimui, kad unikalūs individualaus verslo požymiai įrodo individualaus verslo specifiškumą SVV kontekste, tad tikslinga SVV reglamentuojančius teisės aktus papildyti nauja individualaus verslo sąvoka, apibūdinama kaip SVV subjekto ekonominės veiklos vykdymas, kurio tiesioginis naudos gavėjas yra vienas fizinis

asmuo, bei pastarajam taikyti veiksmingesnį bankroto proceso teisinį reguliavimą.

Individuali įmonė yra specifinė individualaus verslo organizavimo forma, tad tyrime labai svarbu kritiškai išanalizuoti IĮ teisinę formą Lietuvoje egzistuojančio dualaus SVV teisinio režimo kontekste. Pirma, kad SVV individualios įmonės pagrindu būtų vykdomas, reikalinga individualią įmonę įregistruoti JAR, o tam privaloma parengti individualios įmonės steigimo dokumentus, atitinkančius III 4 straipsnio reikalavimus, pasirūpinti buveinės adresu Lietuvos Respublikoje. Tai atitinkamai padidina IĮ steigimo išlaidas (nors ir išvengiama pradinio minimalaus įstatinio kapitalo sukauptimo). Imperatyvus norminis reikalavimas dėl IĮ registravimo JAR taip pat pailgina laiko sąnaudas, kai galima būtų pradėti vykdyti ekonominę veiklą, nes individuali įmonė gali pradėti vykdyti veiklą tik nuo jos įregistravimo per 3 darbo dienas JAR. Antra, individuali įmonė kaip juridinis asmuo turi turėti vienasmenį valdymo organą – individualios įmonės vadovą (III 7 str.), informacija apie jo įdarbinimą turi būti pateikiama Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybai prie Socialinės ir darbo ministerijos ir IĮ vadovui turi būti mokamas darbo užmokestis bei atitinkami mokesčiai į valstybės biudžetą, atsižvelgiant į Lietuvos Respublikos valstybinio socialinio draudimo įstatymo nuostatas, įpareigojančias IĮ savininkus draustis ne tik bazinei pensijai, bet ir papildomai pensijos daliai, taip pat pelno ir GPMĮ nustatytas prievolės. Trečia, mokesčių mokėtojas yra ne tik IĮ savininkas, bet ir pati individuali įmonė, nes jai taikomi juridinių asmenų mokesčiai, pavyzdžiui, pelno mokestis, nekilnojamojo turto mokestis. Ketvirta, individualios įmonės buhalterinė apskaita tvarkoma buhalterinę apskaitą reglamentuojančių teisės aktų nustatyta tvarka (III 9 str.). Penkta, tiekėjai nelabai nori bendrauti su individualiomis įmonėmis dėl finansinės jų veiklos kontrolės, patikimumo stokos. Šešta, kadangi IĮ veiklos mastai nedideli, sudėtinga įdarbinti aukštos kvalifikacijos darbuotojus, tad tuo pasireiškia profesionalios vadybos stoka. Septinta, sudėtingesnė IĮ likvidavimo dėl bankroto tvarka, nes likvidavimo procedūrai taikomos III 13 bei JANĮ straipsnių nuostatos. Aštunta, IĮ yra neribotos civilinės atsakomybės juridinis asmuo. Devinta, kadangi IĮ yra juridinio asmens statusą turintis subjektas, IĮ bankrotas vykdomas pagal III ir JANĮ nuostatas (fragmentiškai ir pagal FABĮ). Dešimta, individualios įmonės teisinė padėtis (specifiškumas) lemia jos civilinės atsakomybės ypatumus (pavyzdžiui, civilinės atsakomybės subsidiarumas dėl IĮ prievolių vykdymo). Vienuolika, individualios įmonės bankroto procesas laikytinas labai nenaudingų jos dalyviui, nes aktualūs teisės aktai numato IĮ prievolių vykdymą ne tik iš pačios IĮ turto, bet ir iš IĮ dalyvio turto.

Palyginus tiriamųjų užsienio valstybių ir Lietuvoje esamą SVV teisinį reguliavimą, pažymėtina, kad visų tiriamųjų užsienio valstybių teisės aktai (išskyrus Latvijos nemokumo įstatymo (angl. Latvian Insolvency Law; latv. Maksatnespejas likums⁴⁰⁶) 56, 121, 123 straipsniuose nurodytą išimtį), numato, kad individuali įmonė nėra inkorporuota verslo organizavimo forma ir kad individualios įmonės teisinis subjektiškumas prilygsta jos savininko – fizinio asmens teisiniam subjektiškumui, todėl ir atsakomybės subjektu yra laikomas pats IĮ savininkas (dalyvis) - fizinis asmuo.

Tyrėjos vertinimu, Lietuvoje egzistuojantis individualių įmonių įstatyminis reglamentavimas, pagal kurį individualioms įmonėms suteiktas juridinio asmens statusas ir kurios pasižymi neribotos civilinės atsakomybės požymiu bei savita problematika, kaip šiuolaikinio SVV (ir individualaus verslo) organizavimo forma yra nepatraukli / nebeaktuali. Autorės radikaliu požiūriu, svarstytinas individualios įmonės kaip tokios teisinės formos eliminavimas iš teisinės apyvartos, o dar vis egzistuojantiems IĮ teisinės formos juridiniams asmenims suteikti (grąžinti) fizinio asmens teises įstatymu.

Lietuvoje asmenys, kuriems taikomas FABĮ ir kurie gali kreiptis dėl bankroto bylos iškėlimo jų atžvilgiu, skirstomi į tris grupes, ir joms būdingas bendras požymis – juridinio asmens teisių neturėjimas, t.y.: fizinius asmenis⁴⁰⁷; ūkininkus⁴⁰⁸; kitus fizinius asmenis, kurie verčiasi individualia veikla, kaip ji apibrėžta Lietuvos Respublikos gyventojų pajamų mokesčio įstatyme.⁴⁰⁹ Įstatymų leidėjas nenumatė proceso, jeigu fizinis asmuo verslininkas bankrutuotų kaip IĮ dalyvis, t. y. iš inkorporuoto verslo atsiradusio nemokumo. Pagal aktualų FABĮ reguliavimą IĮ dalyvis patenka į pirmąją FABĮ numatytą iniciatorių grupę, nors tokio subjekto skolos – kilusios iš inkorporuotos formos verslo, kadangi CK suteikė IĮ juridinio asmens statusą. Tokia kontroversiška situacija nesusklostytų, jeigu IĮ turėtų fizinio asmens teises, nes IĮ dalyvis kaip fizinis asmuo patektų į trečiąją FABĮ išskirtą fizinių asmenų verslininkų, veikiančių neinkorporuota verslo forma, grupę. Vadinasi, tol, kol galiojantis teisinis reguliavimas individualiai įmonei suteikia juridinio asmens statusą, individuali įmonė FABĮ subjektu tapti negalės, praradusi juridinio asmens teises ir įgijusi fizinio asmens teises taps FABĮ subjektu.

FABĮ nuostatos reguliuoja bendrai visų fizinio asmens statusą turinčių asmenų

⁴⁰⁶ Latvijos nemokumo įstatymas, Maksātnešpējas likums (11. 06. 2009. likums / LV, 97, 26. 06. 2009), žiūrėta 2022 m. gegužės 16 d., <https://likumi.lv/ta/en/en/id/214590>.

⁴⁰⁷ Fizinį asmenų veiklos ir jas atitinkantys pajamų mokesčiai nurodyti GPMĮ 5, 6 straipsniuose ir kituose teisės aktuose.

⁴⁰⁸ Lietuvos Respublikos ūkininko ūkio įstatymo 2 (2) straipsnis, *Valstybės žinios*, 1999, Nr. 43-1358.

⁴⁰⁹ Lietuvos Respublikos gyventojų pajamų mokesčio įstatymas, *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 73-3085.

bankrotą ir atskirų procedūrų, reguliuojančių fizinio asmens vartotojo ir fizinio asmens verslininko bankrotą, nenumato (išskyrus FABĮ 5 straipsnio 10 punktą, 21 straipsnį, 5 straipsnio 8 dalies 6 punktą, 6 straipsnio 5 dalies 5 punktą, 7 straipsnio 2 dalį, 29 straipsnį). Individualios įmonės veikiančios inkorporuota teisine forma nemokumo problemos sprendžiamos pasitelkus juridinių asmenų nemokumo teisinį režimą su atskiromis fizinių asmenų bankrotą reguliuojančiomis teisės normomis.

Atskiras fizinių asmenų verslininkų bankroto reglamentavimo poreikis pasireiškia per lygiateisiškumo su kitais konkurentais, vykdančiais verslą, užtikrinimą bei verslo rizikos mažinimą. Lyginant verslininkus, veikiančius inkorporuota forma, su fiziniiais asmenimis, užsiimančiais verslu neinkorporuota forma, pastarieji veikia ne lygiavertės konkurencijos sąlygomis. Fizinių asmenų verslininkų veikla siejasi su gerojai didesne rizika, kadangi pagal aktualų teisinį reguliavimą skolininkas fizinis asmuo verslininkas išlieka asmeniškai atsakingas už verslo, veikiančio fizinio asmens teisėmis, skolas ir kreditorių reikalavimai yra tenkinami iš jo asmeninio turto bei pajamų. Tuo tarpu fizinių asmenų, vykdančių verslą inkorporuota forma, prievolės vykdomos iš juridinio asmens turto, o paties juridinio asmens akcininko fizinio asmens turtas neliečiamas (išskyrus individualių įmonių bankroto procesus).

Nors FABĮ (jo parengiamieji dokumentai) bei Restruktūrizavimo ir nemokumo direktyva fizinio asmens verslininko ir fizinio asmens vartotojo bankroto procesų atskyrimo tiesiogiai nenumato, fizinių asmenų vartotojų bankroto procesas ir su juo susijusios teisinės pasekmės nėra tapačios individualų verslą vykdančio fizinio asmens verslininko bankroto procesui ir jo teisinėms pasekmėms. Vertinant fizinio asmens, neužsiimančio individualiu verslu, ir fizinio asmens verslininko bankroto procesų tikslus, galima rasti panašumų, nes abiem atvejais pagrindinis siekis yra patenkinti kreditorių reikalavimus⁴¹⁰, o štai vertinant bankrotą sukėlusias priežastis, paties proceso paskirtį, iniciatorius, juridikcijos klausimus, bankroto bylos iškėlimo pagrindus panašumų nėra ir tai tik patvirtina poreikį atskirti fizinio asmens verslininko bankroto procesų reguliavimą nuo įprastos fizinio asmens vartotojo bankroto bylos.

Bankrutuojant atskirai juridiniam asmeniui pagal JANĮ, o fiziniam asmeniui - pagal FABĮ, abiem atvejais bankroto procesų metu turės būti realizuojamas visas skolininko (atitinkamai juridinio / fizinio asmens) turtas. Tačiau autorės vertinimu, remiantis IĮ kaip verslo modelio ypatumais, individualios įmonės bankroto procese pa-

⁴¹⁰ Fizinių ir juridinių asmenų bankroto procesai turi vieną neginčijamą panašumą – kreditorius, kurių teisių gynimas pasireiškia siekiant kuo maksimaliau padengti kreditorių finansinį reikalavimą.

žeidžiamas skolininko (II) ir fizinio asmens verslininko kreditorių interesų balansas, nes galimybės II kreditorių reikalavimams patenkinti II bankroto procese yra didesnės, lyginant su fizinio asmens verslininko kreditorių padėtimi fizinio asmens bankroto proceso metu.

Tad, tyrimo autorės siūlymu, siekiant užtikrinti bankroto procesuose verslu fizinio asmens teisėmis (neinkorporuota forma) besiverčiančių fizinių asmenų lygybę bei nediskriminuotų fizinių asmenų verslininkų, veikiančių inkorporuota forma, fiziniams asmenims verslininkams FABĮ nuostatomis tikslinga nustatyti, kad fizinių asmenų verslininkų nemokumo problemos būtų sprendžiamos (bankroto procesas vykdomas) išimtinai pagal JANĮ reguliavimą.

Lietuvoje registruotų įmonių pareigą kasmet pateikti praėjusių metų finansinę atskaitomybę numato CK, Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymas ir kiti atitinkamas juridinio asmens teisinės formas reguliuojantys teisės aktai, tačiau individuali įmonė nėra įpareigojama sudaryti finansinių ataskaitų rinkinio (išskyrus jeigu toki pareiga įtvirtinta II nuostatuose). Autorės vertinimu, informacija apie individualios įmonės perspektyvumą (gyvybingumą) ir finansinę padėtį turi būti teikiama privalomai ir nuolat per visą pastarosios veiklos laikotarpį, nes tokių duomenų įvertinimas finansuotojams yra pagrindinė informacija, priimant sprendimą, ar įmonės veikla patikima, kreditinga, ir sprendžiant dėl finansavimo (ne)suteikimo, t. y. apskaičiuojant individualaus verslo kredito reitingą, rizikingumo lygį, pagrindines (ir papildomas) kredito suteikimo sąlygas.⁴¹¹

Lietuvoje esamas fizinių asmenų bankroto teisinis režimas iš esmės atitinka pažangią europinę ar pasaulio praktiką, nes įgyvendina daugumą Restruktūrizavimo ir nemokumo direktyvos⁴¹² nuostatų dėl verslininkų skolų panaikinimo ir draudimo verstis veikla (Restruktūrizavimo ir nemokumo direktyvos III antraštinė dalis).

JANĮ išskiria dvi kategorijas subjektų, kuriems suteikta teisė kreiptis dėl inkorporuotos formos individualaus verslo bankroto bylos iškėlimo. II vadovo pareiga kreiptis dėl II bankroto bylos iškėlimo įvardinta JANĮ 5 straipsnio 1 dalyje. Kokius veiks-

⁴¹¹ Lietuvos bankas ir Lietuvos Respublikos konkurencijos taryba, Smulkiojo ir vidutinio verslo finansavimo galimybių tyrimas 2021, 2021 lapkričio 7 d., http://kt.gov.lt/uploads/documents/files/32425_2a4a86d-a2b64daf4e5244e25e5134573.pdf, 57–59.

⁴¹² 2019 m. birželio 20 d. EP ir ET direktyva (ES) 2019/1023 dėl prevencinio restruktūrizavimo sistemų, skolų panaikinimo ir draudimo verstis veikla ir priemonių restruktūrizavimo, nemokumo ir skolų panaikinimo procedūrų veiksmingumui didinti, kuria iš dalies keičiama Direktyva (ES) 2017/1132, ES oficialusis leidinys L172/18, žiūrėta 2021 m. birželio 30 d., <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/HTML/?uri=CELEX:32019L1023&from=LT>.

mus IĮ vadovas pirmiausia turėtų atlikti, siekdamas inicijuoti IĮ bankroto bylą, JANĮ nenumato, ir toks juridinių asmenų vadovų veiksmų neapibrėžtumas kelia problemų dėl juridinių asmenų bankroto proceso veiksmingumo. Autorės kritiniu vertinimu, susidaro teisiškai neteisinga situacija, jog susiklosčius santuokos teisiniams santykiams, t.y. kuomet inkorporuotą individualų verslą vykdančią fizinį asmuo valdo individualią įmonę ir tiesiogiai savo turimu turtu atsako už IĮ prievolės ir turi teisę inicijuoti IĮ bankroto bylą. Tuo tarpu IĮ savininko sutuoktinis, kuris, nors ir individualios įmonės nevaldo ex lege (nes pagal aktualų IĮ negali būti antro individualios įmonės savininko), tačiau už individualios įmonės skolas taip pat tiesiogiai gali atsakyti savo turimu turtu, o iniciatyvos teisės ar pareigos iškelti IĮ bankroto bylą – neturi. Be to, IĮ savininko sutuoktiniui (lyginant su IĮ savininku) numatyta ir mažiau teisių. Vadinasi, aktualūs teisės aktai numato daugiau pareigų, nei teisių, kas su teisių ir pareigų vienove (pusiausvyra) IĮ bankroto procese nėra suderinama. Ši situacija akivaizdžiai įrodo diskriminuojančią JANĮ spragą, kurią tikslinga panaikinti, papildant JANĮ 4-5 straipsniuose nurodytą subjektų baigtinį sarašą, neribotos civilinės atsakomybės juridinio asmens atveju, suteikiant teisę ir pareigą neribotos civilinės atsakomybės juridinio asmens dalyviui kreiptis į teismą dėl nemokumo proceso individualiai įmonei inicijavimo.

Aktualiame FABĮ įstatymų leidėjas iki bankroto bylos fiziniam asmeniui iškėlimo stadijoje įtvirtino formalią pareigą (informavimo funkcija) fiziniam asmeniui (skolininkui) prieš 1 mėnesį informuoti kreditorius apie ketinimą kreiptis į teismą dėl bankroto bylos iškėlimo (FABĮ 4 straipsnio 1 dalis) ir galimybę susitarti fiziniam asmeniui, įkaito turėtojui ir (ar) hipotekos kreditoriui dėl įkeisto turto išsaugojimo fizinio asmens bankroto proceso metu, jeigu toks susitarimas sudarytas (FABĮ 4 straipsnio 4 dalies 10 punktas), kurios esmė - galimo susitarimo su kreditoriais dėl skolų grąžinimo iki fizinio asmens bankroto bylos iškėlimo paieška. Nurodyta procedūra nėra veiksminga, kadangi imperatyvo, įpareigojančio skolininką derėtis su kreditoriais ir ieškoti susitarimo, siekiant išvengti bankroto bylos iškėlimo, minėtoje FABĮ normoje nustatyta nėra. Autorė rekomenduoja taikyti fizinio asmens verslininko susitarimą su kreditoriais įtvirtinti ir tokio proceso eigą nustatyti įstatymo lygiu dar iki bankroto bylos fiziniam asmeniui iškėlimo, t. y. ikiteisminėje bankroto bylos stadijoje (analogija juridinių asmenų nemokumo atveju įtvirtinta JANĮ 8–9 straipsniuose). Pareigos susitarti su kreditoriumi nustatymas taip pat sąvokomis, apibūdinančiomis fizinio asmens nemokumo grėsmę, kad nemokumo procedūros būtų inicijuojamos kuo anksčiau, kai

dar įmanoma išgelbėti fizinį asmenį nuo bankroto ir atkurti jo mokumą, papildymas norminiu lygiu padėtų išvengti fizinio asmens verslininko bankroto bylos iškelimo, ir jei kreditoriai susitartų su skolininku dėl prievolių vykdymo modifikavimo ar kitų sąlygų fizinis asmuo verslininkas atkurtų mokumą dar iki bankroto bylos iškelimo. Tokio pobūdžio nuostata galėtų būti grindžiama kreditorių interesų gynimu, nes pavėluotas fizinio asmens bankroto bylos iškelimas atima iš kreditorių galimybę susigrąžinti nors reikšmingesnę dalį jų prarandamų lėšų, o tai prieštarauja FABĮ įtvirtintam tikslui.

Teismas, sprenddamas, ar bankroto byla gali būti keliama IĮ, turi nustatyti IĮ nemokumą prašymo iškelti individualios įmonės bankroto bylą momentu. Praktikoje gali susiklostyti situacija, kad individualios įmonės mokumas kinta ir individuali įmonė laikinai gali atitikti nemokumo padėtį, o vėliau vėl tampa moki. Sprendžiant klausimą, ar yra pagrindas nemokumui konstatuoti, svarbiausią įrodomąją reikšmę turi finansinės apskaitos dokumentai, apibūdinantys jos finansinę padėtį. Tačiau, sprendžiant įmonės bankroto bylos iškelimo klausimą, nėra nustatinėjama, kada įmonė tapo nemoki, nes vertinama tik įmonės mokumo padėtis pareiškimo dėl bankroto bylos iškelimo nagrinėjimo metu. Plati nemokumo samprata atitinkamai sukelia sunkiai sprendžiamą neteisėtų veiksmų atsiradimo momento problemą, nes reikia nustatyti kuo tikslesnį pareigos atsiradimo momentą. Nustačius, kad įmonės vadovas pareigą inicijuoti nemokumo procesą turi tik įmonei tapus nemokiai, kyla klausimas, nuo kurio konkrečiai momento ši pareiga atsiranda? Įrodinėjant neteisėtus veiksmus, IĮ nemokumo sąvoką privalo aiškinti atsižvelgiant į bankroto proceso tikslą ir IĮ vadovo suvokimą (subjektyvų žinojimą / turėjimą žinoti), kokia yra individualios įmonės nemokumo padėtis ir veiklos perspektyvos (ar pagrįsta tęsti IĮ veiklą, ar ją vykdant toliau neatsiras dar didesnio neigiamo poveikio visiems IĮ ir IĮ dalyvio kreditoriams). Kilus ginčui dėl faktinio įmonės nemokumo momento, įmonės vadovui turėtų būti sudaromos galimybės įrodyti, kad tęsti įmonės veiklą buvo pagrįsta, motyvuota ir atitiko konkrečioje situacijoje įmonės vadovui keliamus verslo standartus. Tokiu atveju reikšmingomis aplinkybėmis turėtų būti laikomos IĮ veiklos perspektyvos, padėtis rinkoje, kurioje IĮ veikia, ir kitos teisiškai reikšmingos aplinkybės, susijusios su įmonės vykdytos ekonominės veiklos perspektyvomis ir realiomis galimybėmis vykdyti prisiimtus įsipareigojimus.⁴¹³

Prašymo dėl IĮ bankroto bylos inicijavimo nagrinėjimo metu susiklosto paradoksali situacija, kai egzistuojantis teisinis reguliavimas IĮ vadovą įpareigoja inicijuoti

⁴¹³ *supra note*, 218: 447-449.

IĮ bankroto byla, tačiau dėl IĮ specifinio neribotos atsakomybės teisinio statuso į IĮ turto masę įtraukus ne tik IĮ turtą, bet ir IĮ dalyvio turimą turtą individuali įmonė gali tapti moki ir tokiu atveju IĮ bankroto procedūros JANĮ teisiniu pagrindu nebus galima pradėti. Fizinio asmens verslininko nemokumo būklė nėra besąlyginis pagrindas iškel- ti šiam asmeniui bankroto byla. Bankrotas iškeliamas fiziniam asmeniui verslininkui ne tik vertinant jo nemokumo būklę, bet ir jo sąžiningumą tiek bendrąja prasme, tiek dėl visų aktualiu laikotarpiu atliktų veiksmų.⁴¹⁴

Lyginant IĮ ir IĮ dalyvio bankroto procesus, pasakytina, kad skolininko sąžinin- gumo kriterijus kaip imperatyvi sąlyga, siekiant pasinaudoti fizinio asmens verslininko bankroto procedūra, –IĮ bankroto byloje nėra nustatinėjimas. Vertinant skolininko są- žiningumą, kaip vieną esminių fizinio asmens bankroto bylos iškėlimo elementą (FABĮ 1 straipsnio 1 dalis), svarbu pažymėti, kad fizinio asmens verslininko sąžiningumo standartas skiriasi, lyginant su sąžiningumo kriterijumi, kurio atitikties reikalaujama siekiant iškelti fizinio asmens vartotojo bankroto byla. Verslininkui taikomas sąžinin- gumo kriterijus priklauso nuo aplinkybių, susijusių su pastarojo vykdyta ekonomine veikla, skolų kilme (skolos susidarė iš fizinio asmens būtent kaip verslininko ekonomi- nės veiklos), skolininko galimybių atsiskaityti su kreditoriais bei dedamų pastangų tai padaryti, taip pat individualios bylos atveju ir kitomis reikšmingomis aplinkybėmis.⁴¹⁵

Pagal bendrąją taisyklę, sprendžiant dėl bankroto bylos inkorporuotą individu- alų verslą vykdančiam fiziniam asmeniui verslininkui iškėlimo, nesąžiningumo krite- rijaus įrodinėjimas turi savo specifiką, lyginant su tradiciniu fizinio asmens bankroto procesu. Ekonominėje veikloje egzistuoja aukštas rizikos faktorius, verslo ciklai, svyra- vimai, versle negalima garantuoti nei nuolatinio ir stabilaus pelno, nei vien tik naudin- gų sandorių sudarymo, tad nesąžiningumo kriterijaus įrodinėjimas įgija dar daugiau savitumo. Tik nustačius visas bylai reikšmingas aplinkybes, galima nuspręsti, ar fizinis asmuo verslininkas buvo nesąžiningas, įvertinti nesąžiningų veiksmų ir nemokumo ryšį – ar jis daro reikšmingą įtaką pastarojo nemokumui, ar prie nemokumo prisidėjo ir kitos, nuo fizinio asmens valios nepriklausančios aplinkybės. Sąžiningumas yra būtina bankroto bylos iškėlimo sąlyga ne tik fizinio asmens bankroto bylos iškėlimo stadijoje; sąžiningumo aspektas aktualumo nepraranda ir viso bankroto proceso metu.⁴¹⁶

Jeigu sąžiningumo vertinimas paliktas teismo diskrecijai, nes teisės aktai nepa-

⁴¹⁴ Vilniaus apygardos teismo 2021 m. birželio 3 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2S-1548-794/2021.

⁴¹⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. gruodžio 8 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-313-313/2021.

⁴¹⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. gegužės 7 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-263-706/2015.

teikia (ne)sąžiningo elgesio požymių, kyla klausimas, kokius veiksmus, kurie sukelia skolininko fizinio asmens verslininko nemokumą, turėtų vertinti teismas kaip nesąžiningus? Taisyklė, kuri nustato reikalavimą vertinti asmens sąžiningumą, numatyta FABĮ.⁴¹⁷ (Ne)sąžiningumo įrodinėjimas turi savo specifiką.⁴¹⁸ Kuriam bankroto proceso subjektui kyla sąžiningumo kriterijaus įrodinėjimo našta – ar skolininkui kyla pareiga įrodyti, kad jis veikė sąžiningai, remiantis bendrąja įrodinėjimo taisykle, įtvirtinta civilinėje teisėje, ar skolininko sąžiningumas turėtų būti preziumuojamas, ar tai kreditorių pareiga? Ar sąžiningumo sąlyga gali būti laikoma pagrindu, kuriuo remiantis teismas gali priimti arba atsisakyti priimti pareiškimą dėl fizinio asmens bankroto bylos iškėlimo? Ar vis dėlto tai esminė sąlyga, kurios buvimas / nebuvimas gali būti įrodytas tik nagrinėjant bylą iš esmės?⁴¹⁹ Disertacijos autorės vertinimu, asmens sąžiningumas turi būti vertinamas ne tik pagal CK 6.67 straipsnio nuostatas, bet ir remiantis bendraisiais teisės principais. Sąžiningumas yra vienas iš bendrųjų teisės principų (CK 1.5 straipsnio 4 dalis), kiekviena sutarties šalis, turėdama sutartinių santykių, privalo elgtis sąžiningai (CK 6.158 straipsnio 1 dalis); sąžiningas elgesys yra privalomas tiek esant ikisutartiniams santykiams (CK 6.163 straipsnis), tiek sudarant sutartį (CK 6.162 straipsnis), tiek aiškinant jos turinį (CK 6.193 straipsnis), tiek ją vykdant (CK 6.200 straipsnis), tiek taikant restituciją (CK 6.222 straipsnis).

Tiriamosiose užsienio valstybėse, kaip ir Lietuvoje, egzistuoja panašūs pagrindai fizinio asmens bankroto bylai inicijuoti, t. y. turi būti tenkinamos dvi pagrindinės sąlygos – nustatomas fizinio asmens nemokumas ir jo sąžiningumas. Autorės vertinimu, tokia tiriamųjų užsienio valstybių praktika skolininkų – fizinių asmenų atžvilgiu laikytina liberalia. Nors Lietuva FABĮ priėmė viena paskutinių Europos Sąjungoje, sąlygos bankrotuoti mūsų šalyje yra palyginti sunkios. Tik kelios tiriamosios užsienio valstybės (Latvija, Estija), kaip ir Lietuva, numato papildomas sąlygas, keliamas fiziniam asmeniui dėl bankroto bylos inicijavimo. Lietuvoje teismas, orientuodamasis į sąžiningumo kriterijų, visais atvejais privalo nustatyti priežastinį aplinkybių, įrodančių asmens nesąžiningus veiksmus ir jo nemokumą, ryšį.⁴²⁰

Pagal aktualų teisinį reguliavimą atsakomybės ribos, bankrutuojant neribotos civilinės atsakomybės juridiniam asmeniui (IĮ), yra labai išplėstos šio juridinio asmens

⁴¹⁷ FABĮ 5 straipsnio 8 dalies 2 punkte.

⁴¹⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. lapkričio 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-516/2014; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. liepos 5 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-434-686/2015.

⁴¹⁹ Goda Ambrasaitė ir Rimvydas Norkus, *supra note*, 255: 181–182.

⁴²⁰ Egidija Tamošiūnienė ir kt., *supra note*, 264: 79.

dalyvio atžvilgiu, dėl to IĮ bankroto procesas tampa nenaudingas bankrutuojančios IĮ dalyviui ir kelia grėsmę IĮ dalyvio – fizinio asmens (jo šeimos) turto vientisumui ir stabilumui. Individualios įmonės (kuri įsteigta santuokos metu ir sutuoktiniai nėra sudarę vedybų sutarties, numatančios, kad IĮ yra IĮ savininko asmeninė nuosavybė), savininko sutuoktinis, kaip ir pats IĮ savininkas, laikytinas individualios įmonės dalyviu / neribotos civilinės atsakomybės juridinio asmens dalyviu, o tai reiškia prieštaravimą IĮ įtvirtintai individualios įmonės savininko formuluotei, tad, aktualus specialusis individualių įmonių reguliavimas dalyvio bei savininko terminų prasme yra klaidinantis ir reikalauja norminių pakeitimų priėmimo, papildant nuostatomis apie sąvokas (individualios įmonės dalyvio, individualios įmonės savininko, individualios įmonės savininko partnerio sąvoka),

Individualios įmonės specialus civilinis statusas (neribota civilinė atsakomybė) lemia, kad IĮ bankroto procesas nuo kitų juridinių asmenų bankroto procesų skiriasi tuo, kad, nors individuali įmonė ir jos dalyvis yra atskiri civilinių teisinių santykių subjektai, galintys savarankiškai prisiimti prievolės ir už jas atsakyti, IĮ iškėlus bankroto bylą, tais atvejais, kai IĮ neturi turto ar neturi jo pakankamai atsiskaityti už savo skolas IĮ kreditoriams, greta pačios skolininkės individualios įmonės turtinės (materialinės) atsakomybės subjektu tampa ne tik individualios įmonės savininkas, bet ir IĮ partneris (bendrai – IĮ dalyvis) (subsidiari atsakomybė individualios įmonės kreditoriams), kurie taip pat yra ir turtinės (materialinės) atsakomybės pagal savo kaip fizinio asmens prievolės subjektai⁴²¹.

Neribotos civilinės atsakomybės juridinio asmens bankroto procesas yra palankus kreditoriui, nes tikimybė, kad jo reikalavimai bus patenkinti visiškai ar bent iš dalies, jei ne iš įmonės turto, tai nukreipiant išieškojamą į individualios įmonės dalyvio turtą, padidėja.

IĮ dalyvio sąvokos išplėtimas, leidžiantis IĮ dalyviu pripažinti ir tiesiogiai IĮ veikloje nedalyvaujantį IĮ dalyvio sutuoktinį, taip pat jam taikyti besąlyginę atsakomybę, tapačią IĮ savininko atsakomybės rūšiai, yra kritikuotinas. Teisė dalyvauti valdant IĮ ir jos veikloje IĮ numatyta tik IĮ vadovui, t. y. IĮ savininkui, jeigu individualios įmonės nuostatai nenustato kitaip (IĮ 7 straipsnio 1 dalis), o ne IĮ vadovo (savininko) sutuoktiniui. Tad esant nurodytai įstatymo normai, numatyti atsakomybę IĮ savininko sutuoktiniui už IĮ kilusius nuostolius dėl netinkamo IĮ savininko įmonės valdymo (be IĮ savininko partnerio kaltės) neteisinga.

⁴²¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. gruodžio 7 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-400/2012.

Individualios įmonės dalyvio subsidiariosios atsakomybės principas suponuoja išvadą, kad IĮ dalyvis, siekdamas išsaugoti savo turtą ir norėdamas išvengti išieškojimo nukreipimo IĮ bankroto proceso metu, turėtų aktyviai domėtis kito sutuoktinio vykdoma individualios įmonės veikla, kad ši netaptų nemoki ar jai negrėstų nemokumo tikimybe. Pastebėjus, kad IĮ jos savininkas vadovauja netinkamai, pastarasis galėtų svarstyti galimybę kreiptis į teismą ir apriboti kito sutuoktinio galimybes dalyvauti valdant IĮ. Tokiu atveju sutuoktinis, kuris nėra individualios įmonės savininkas, galėtų pasinaudoti CK 3.95 str. numatyta nušalinimo galimybe, kad „jei vienas iš sutuoktinių negali tvarkyti bendro turto ar jį tvarko nuostolingai, kitas sutuoktinis gali kreiptis į teismą prašydamas nušalinti pirmąjį sutuoktinį nuo turto tvarkymo“. Teismas tokį kito sutuoktinio prašymą galėtų tenkinti, jeigu bus įrodoma, kad sutuoktinio nušalinimas būtinas šeimos ar bendro sutuoktinių verslo poreikiams užtikrinti. Taip pat įmonės steigimą, kaip ir sandorio sudarymą, vienas iš sutuoktinių gali nuginčyti ir CK 3.96 straipsnyje nustatyta tvarka. Vis dėlto teismai neanalizuoja specifinių santuokinių santykių principų, tokių kaip pasitikėjimas, tikėjimas, prierašumas, patiklumas. Svarbu pažymėti, kad, be aptartų santuokai būdingų principų, gali egzistuoti aplinkybės, kai sutuoktinis apskritai nepritaria arba net negeba suprasti verslo ir finansinių dokumentų, jis gali nenorėti dalyvauti individualiam versle IĮ teisine forma. Be to, jeigu IĮ savininkas yra vienas asmuo, kuris yra ir jos vadovas, o sutuoktinis nėra įdarbintas individualioje įmonėje, lieka neaišku, kaip (koku teisiniu pagrindu) jis galėtų įgyvendinti galimybę aktyviai domėtis individualios įmonės veikla, priimti finansinius sprendimus ir juos kontroliuoti.

Akcentuotina tai, kad tas pats subjektas – individualios įmonės dalyvis kaip fizinis asmuo verslininkas, be to, kad tampa subsidiariai atsakingas už IĮ prievoles, yra ir turtinės (materialinės) atsakomybės subjektas pagal savo asmenines prievoles. Toks atsakomybės pobūdis savaime nekelia teisinių problemų, tačiau, esant skirtingam skolų išieškojimo pagal bankroto procedūrą ir CPK įtvirtinto vykdymo proceso teisiniam reglamentavimui, susidaro šias procedūras reglamentuojančių teisės normų kolizija⁴²², kurią buvo stengtasi išspręsti JANĮ 5 straipsnio 10 dalyje įtvirtintu draudimu vienu metu vykdyti neribotos civilinės atsakomybės juridinio asmens ir jo dalyvio atžvilgiu du savarankiškus atskirus bankroto procesus, kuris, šio tyrimo autorės įsitikinimu, IĮ bankroto atveju nėra paremta tinkamu ir nuosekliu CK 2.50 straipsnio 4 dalies nuos-

⁴²² Vigtintas Višinskis, „Skolų išieškojimas iš bankrutuojančios individualios (personalinės) įmonės ir jo savininko“, *Jurisprudencija* 69, 61 (2005): 36.

tatų įgyvendinimu.

Teismo atsisakymu iškelti bankroto bylą (FABĮ 5 straipsnio 8 dalies 6 punktą) fiziniam asmeniui, kuris kartu yra ir individualios įmonės dalyvis, praktikoje per plačiai ribojama subjektinė fizinio asmens teisė bankrutuoti įprastu fizinio asmens bankroto procesu, dar daugiau – tokiu būdu plačiau yra ribojamos IĮ dalyvio asmeninių kreditorių teisės. Įstatymų leidėjui nesuteikiant individualios įmonės dalyviui teisės bankrutuoti kaip fiziniam asmeniui, kai yra iškelta įmonės bankroto byla, ribojamos asmeninių (individualios įmonės) kreditorių teisės į savo kreditorinių reikalavimų patenkinimą iš įmonės savininko turto. Toks įstatymo leidėjo nustatytas reguliavimas turėtų būti taisytinas, nes tokiu atveju fizinis asmuo diskriminuojamas dėl specifiškumo būnant IĮ dalyviu, atimant teisę dėl to, kad jis yra IĮ dalyvis, tokiam asmeniui tapus nemokiam, asmuo neturės galimybės pradėti bankroto proceso, dėl FABĮ 8 straipsnio 1 dalies 6 punkto sąlygos, skirtingai nei asmuo, savanoriškai prisiejęs prievolių ir dėl jų tapęs nemokus. Imperatyvaus draudimo fiziniam asmeniui (verslininkui) vykdyti asmenines fizinio asmens finansines prievoles neįtvirtinimas (kontrolės nebuvimas) neribotos civilinės atsakomybės juridinio asmens bankroto bylos kontekste nenaudingas kreditoriams, nes mažina fizinio asmens turto, iš kurio gali būti vykdomos IĮ prievolės IĮ kreditoriams, apimtį ir tokiu būdu pažeidžiami IĮ kreditorių interesai.

Atsižvelgiant į disertaciniame darbe aptartą turtinės (materialinės) atsakomybės subjektų rato išplėtimą IĮ bankroto bylos atveju, kyla antras pagrįstas klausimas, ar neribotos civilinės atsakomybės juridinio asmens bankroto bylos atveju ne tik IĮ savininko turto sąrašas turi būti pateikiamas nemokumo administratoriui, bet ir IĮ dalyvio turto sąrašas? Vadovaujantis aktualių JANĮ reguliavimu, individualios įmonės dalyviui viso savo turimo turto, įskaitant ir turto, kuris yra bendroji jungtinė nuosavybė, sąrašas neturi būti perduodamas bankrutuojančios individualios įmonės nemokumo administratoriui. JANĮ 57 straipsnio 2 dalyje įstatymo leidėjas apsiribojo IĮ savininko viso turimo turto (įskaitant ir bendrąją jungtinės nuosavybės teise priklausančio) sąrašo pateikimu, tačiau kokiu tikslu JANĮ 17 straipsnio 2 dalies 3 punkte įtvirtinta nuostata, kad ne IĮ savininko, bet IĮ dalyvio kreditorių sąrašai turi būti pateikti IĮ bankroto byloje. Kaip matyti, nurodytose JANĮ teisės normose įvardytas skirtingas subjektų sąrašas.

Inkorporuoto individualaus verslo bankroto atveju IĮ prievolių kreditoriams vykdymas ir IĮ dalyvio atsakomybė pasižymi specifika, išsiskiriančia iš bendrųjų prievolių atsiradimo pagrindų. Prievolė IĮ dalyviui atsakyti IĮ kreditoriams grindžiama ne vien tik CK 2.50 straipsnio 4 dalies teisės normomis, reglamentuojančiomis juridinio

asmens dalyvio turtinę (materialinę) atsakomybę už neribotos civilinės atsakomybės juridinio asmens prisiimtas prievolės, bet ir šeimos teisės normomis, IĮ vertinant kaip šeimos verslą, pasižymintį abiejų sutuoktinių aktyviu dalyvavimu IĮ veikloje. Taip pat galimybei vykdyti išieškojimą iš IĮ dalyvio turto atsirasti IĮ savininko ir IĮ savininko sutuoktinio turtas turi būti atidalytas ir turi būti įsiteisėjusi teismo nutartis dėl leidimo vykdyti išieškojimą iš IĮ dalyvio turto.

Nekyla abejonių, kad baigus bankroto procedūrą baigiasi bankrutavusio subjekto materialinio pobūdžio prievolės savo kreditoriams. Tačiau individualios įmonės bankroto procedūroje dalyvaujantys individualios įmonės dalyvio kreditoriai nėra bankrutuojančios įmonės kreditoriai, todėl kyla klausimas, ar šių kreditorių reikalavimo teisė taip pat baigiasi. Autorės nuomone, kadangi JANĮ reglamentuoja santykius, atsirandančius juridinio asmens bankroto procese, kitų subjektų, nors ir dalyvujančių IĮ bankroto procese, prievolių teisinių santykių JANĮ nereguliuoja. Be to, pasibaigus bankroto procedūrai, bankrutavusi individuali įmonė likviduojama ir nustoja būti civilinių teisinių santykių subjektu. Individualios įmonės dalyvio, kaip civilinių teisinių santykių subjekto, teisinis statusas, pasibaigus bankroto procedūrai, nesikeičia. Todėl individualios įmonės dalyvio prievolės nesibaigia ir jo kreditoriai turi teisę reikalauti vykdyti prievolės vykdymo proceso nustatyta tvarka.

Baigus individualios įmonės bankroto procesą, IĮ kreditorių teisė reikalauti grąžinti skolas baigiasi. Tačiau bankrutavusios IĮ dalyvio savininko kreditoriai, dalyvavę IĮ bankroto procese, gali tęsti skolų išieškojimą pagal vykdomuosius dokumentus iš IĮ dalyvio CPK vykdymo proceso nustatyta tvarka.

IĮ bankrotas gali lemti praktinę situaciją, kai už IĮ prievolės tiesiogiai neatsakingam fiziniam asmeniui verslininkui – IĮ dalyviui – gali tekti kreiptis dėl fizinio asmens bankroto bylos iškėlimo, nes po IĮ prievolių įvykdymo jos kreditoriams iš IĮ dalyvio turto, pačiam IĮ dalyviui (fiziniam asmeniui – verslininkui) gali nebelikti turto, iš kurio jis pats turi vykdyti asmenines prievolės savo kreditoriams.

Sudarant bendrą bankrutuojančios individualios įmonės ir jos dalyvio kreditorių reikalavimų sąrašą, pirmiausia kyla klausimas, ar visi individualios įmonės dalyvio kreditoriai turi vienodas galimybes sužinoti laiku apie individualiai įmonei iškeltą bankroto bylą. Esant individualios įmonės nemokumo tikimybei ar jai tapus nemokiai, pareiga informuoti ne tik IĮ kreditorius, bet ir IĮ dalyvio kreditorius JANĮ 8, 32 straipsniuose nėra nustatyta. Įprastai juridinio asmens kreditoriai turi nuolatinis verslo ryšius su pačiu juridiniu asmeniu, o bankrutuojančios individualios įmonės dalyvio

kreditoriai gali visiškai neturėti jokių tiesioginių verslo ar kitokių ryšių su bankrutuojančia individualia įmone ir nežinoti apie individualiai įmonei iškeltą bankroto bylą, tad egzistuoja šių dviejų kategorijų kreditorių statuso lygiateisiškumo ir pusiausvyros principo pažeidimo rizika dėl informacijos nepateikimo tuo pačiu laiku ir IĮ kreditoriams, ir IĮ dalyvio kreditoriams.

Inkorporuoto individualaus verslo bankroto proceso pabaiga, lyginant su asmens, individualų verslą vykdančio fizinio asmens teisėmis, bankroto proceso pabaiga, skiriasi. Likvidavus inkorporuotos formos individualų verslą – individualią įmonę – dėl bankroto ir sprendžiant klausimą, ar jos prievolės yra pasibaigusios, esminę reikšmę turi prievolių šalių nustatymas – ar tai buvo individualios įmonės iki ją likviduojant, ar individualios įmonės dalyvio, kaip fizinio asmens, prievolės.⁴²³ Išregistravus individualią įmonę iš JAR kyla klausimas, ar bankrutuojančios individualios įmonės kreditorius ir individualios įmonės dalyvio kreditorius įtraukus į bankroto bylą jau po bankrutavusios individualios įmonės išregistravimo iš JAR pasibaigia tiek individualios įmonės, tiek ir individualios įmonės dalyvio prievolės jų kreditoriams?

Neribotos civilinės atsakomybės juridinis asmuo (individuali įmonė) ir šio juridinio asmens dalyvis yra savarankiški civilinių teisinių santykių subjektai, kurių tarpusavio teisinis santykis pasireiškia tuo, kad bankrutuojančios individualios įmonės dalyviui kyla pareiga atsakyti už individualios įmonės prievoles, tačiau atsakomybė už bankrutuojančios individualios įmonės dalyvio asmenines prievoles pačiai bankrutuojančiai individualiai įmonei nekyla (CK 2.50 straipsnio 4 dalis). Taigi individuali įmonė ir jos dalyvis po bankroto bylos iškėlimo individualiai įmonei savaime nepatenka į vienodą teisinę padėtį. Vadovaujantis Lietuvoje esamu teisiniu reguliavimu, inkorporuotam individualiam verslui, veikiančiam IĮ teisine forma, individualios įmonės bankroto procedūroms taikomos JANĮ nuostatos, ir jos negali būti tapatinamos su IĮ dalyvio kaip fizinio asmens bankroto procedūromis, nes pastarosioms taikomos atskiros fizinio asmens bankrotą reguliuojančios FABĮ teisės normos. Atsižvelgiant į tai, individualios įmonės dalyvio atžvilgiu negali būti taikomi analogiški ribojimai ir teisiniai padariniai, kurie taikomi bankrutuojančioms individualioms įmonėms kaip juridiniams asmenims, todėl pareiga individualios įmonės dalyviui vykdyti asmenines prievoles savo kreditoriams išlieka net ir iškėlus individualiai įmonei bankroto bylą,

⁴²³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. rugsėjo 29 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-357/2009; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. liepos 18 d. nutartis civilinėje byloje 3K-3-331/2011; Lietuvos apeliacinio teismo 2021 m. vasario 25 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2-318-553/2021.

jei tuo nėra pažeidžiamos bankrutuojančios individualios įmonės ir (ar) jos kreditorių teisės ir teisėti interesai.

Individualios įmonės bankroto procesu metu, kai jau yra parduotas visas tiek individualiai įmonei, tiek ir IĮ savininkui priklausęs turtas ir už pardavimą gautos lėšos paskirstomos kreditoriams, pareiškusiems finansinius reikalavimus IĮ bankroto byloje, toks subjektas faktiškai tampa nemokus. Kreditoriai, gavę bent dalinį kreditorinio reikalavimo patenkinimą, nepaisant to, ar kreditorius susijęs su įmone ar su jos savininku, turėtų nebegalėti nukreipti išieškojimą dėl likusios reikalavimo dalies į nemokų subjektą pakartotinai, jau pasibaigus bankroto bylai. Kadangi tokiu būdu sudaroma situacija, kai bankrutavusios individualios įmonės savininkas, susidūręs su bankroto procesu, tiesiogiai susijusiu su jo paties materialia atsakomybe ir viso jam priklausančio turto realizavimu, ir šiuo momentu nebeturi jokio turto, iš kurio būtų galima tenkinti likusią reikalavimo dalį, tikėdamasis, kad po bankroto proceso visi kreditoriniai reikalavimai nebus atnaujinti, t. y. turėdamas tikslą siekti atkurti mokumą, įstatymiškai neturi objektyvios galimybės bankrutuoti kaip fizinis asmuo. Pabrėžtina, kad keliant IĮ dalyvio, kaip fizinio asmens, bankroto bylą, reikalingi papildomi išteklių apmokėti nemokumo administratoriui už teikiamas paslaugas, taip pat turi būti sudaromas turto sąrašas, sprendžiamas turto pardavimo klausimas. Tokiu atveju, kai po individualios įmonės bankroto proceso pabaigos įmonės savininkas nebeturi jokio turto, kuris galėtų būti realizuojamas fizinio asmens bankroto procese, ir lėšų atsiskaityti su administratoriumi, ir šioje vietoje kyla tas pats klausimas dėl skolininko ir kreditoriaus interesų pusiausvyros principo tinkamo užtikrinimo.

Atsižvelgiant į tai, kad individuali įmonė ir IĮ dalyvis yra du atskiri civilinės teisės subjektai, teismų praktikoje susiduriama su atvejais, kai neribotos civilinės atsakomybės juridinio asmens dalyviai turi ir asmeninių įsipareigojimų kreditoriams, kurie nėra jų individualios įmonės kreditoriai. Taigi ar likvidavus individualią įmonę dėl bankroto ir nepatenkinus kreditorių reikalavimo tokia situacija nenulemia IĮ dalyvio – fizinio asmens prievolių jo kreditoriams pabaigos? Fizinio asmens prievolė savaime dėl jo individualios įmonės bankroto nepasibaigia ir, teismui patvirtinus kreditoriaus reikalavimą individualios įmonės bankroto byloje, kai reikalavimas yra kilęs iš sandorio, sudaryto ne su įmone, o su įmonės savininku, kaip fiziniu asmeniu, bei negavus šio reikalavimo patenkinimo, IĮ dalyvio prievolės išlieka. Prievolės nepasibaigia ir tais atvejais, kai kreditorius turimą reikalavimą į skolininką (individualios įmonės dalyvį kaip fizinį asmenį) buvo pareiškęs individualios įmonės bankroto procedūrų metu, ku-

rias atlikus paaiškėja, kad visa ar dalis kreditoriaus reikalavimo nepatenkinta likvidavus individualią įmonę, t. y. neužtekus turto kreditoriaus reikalavimui padengti. Likvidavus individualią įmonę dėl bankroto sprendžiant klausimą, ar prievolės yra pasibaigusios, esminę reikšmę turi prievolių šalių nustatymas – ar tai buvo šios įmonės iki ją likviduojant, ar įmonės savininko, kaip fizinio asmens, prievolės.

Individualios įmonės savininko dalyvio – fizinio asmens – prievolės, kurias jis prisiėmė kaip fizinis asmuo, fizinio asmens bankroto procedūrų būdu pasibaigia FABĮ nustatyta tvarka, pagal kurią atskira procedūra keliami bankroto byla nemokiam fiziniam asmeniui, atsiskaitoma su jo kreditoriais, atliekamos kitos fizinio asmens bankroto byloje procedūros ir tik tuomet fizinio asmens prievolės pasibaigia dėl jo bankroto.⁴²⁴

Likvidavus individualią įmonę dėl bankroto ir išregistravus IĮ iš JAR baigiasi tik individualios įmonės prievolės kreditoriams, tačiau tai neturi įtakos individualios įmonės dalyvio, kaip fizinio asmens, asmeninių prievolių pasibaigimui, išskyrus atvejus, kai prievolės pasibaigė kitais pagrindais, pavyzdžiui, dėl to, kad yra patenkinamas kreditoriaus reikalavimas. Bankrutavusios individualios įmonės dalyvio kreditoriai, dalyvavę individualios įmonės bankroto procese, turi teisę tęsti skolų išieškojimą iš buvusios individualios įmonės dalyvio turto, jei su juo nebuvo atsiskaityta individualios įmonės bankroto byloje CPK nustatyta tvarka.

Pažymėtina, kad pozicija, jog, iškėlus individualiai įmonei bankroto bylą ir pasibaigus šios bankroto procesui, kartu su individualios įmonės likvidavimu turėtų baigtis ne tik tos įmonės, bet ir jos dalyvio prievolės, prieštarautų individualios įmonės teisiniui reguliavimui ir pačiai neribotos civilinės atsakomybės juridinio asmens instituto prasmei. Atėmus galimybę individualios įmonės kreditoriui nukreipti reikalavimą po individualios įmonės bankroto į jos dalyvį, būtų paneigiamas įstatymu sureguliuotas neribotos civilinės atsakomybės principas. Pasibaigus individualios įmonės bankroto bylai ir tuo pagrindu – šios individualios įmonės prievolėms, šios individualios įmonės dalyviui nelieka procesinių kliūčių, esant įstatymo numatytoms sąlygoms, inicijuoti bankroto bylos iškėlimo jam, kaip fiziniam asmeniui, klausimą. Vadinas, FABĮ po to, kai IĮ likviduojama dėl bankroto ir išregistruojama iš JAR, numato teorinę galimybę bankrutavus individualiai įmonei bankroto procedūra pasinaudoti ir individualios įmonės dalyviui, nes, patenkinus IĮ kreditorių reikalavimus IĮ bankroto byloje iš IĮ dalyvio turto, pati IĮ dalyvio tikimybė tapti nemokiam yra reali. Nurodytas argumentas

⁴²⁴ Lietuvos apeliacinio teismo 2021 m. kovo 16 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2A-176-464/2021; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. lapkričio 13 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-395-611/2017.

tik patvirtina autorės rekomendaciją panaikinti aktualų reguliavimą, pagal kurį individualioms įmonėms, kaip neribotos civilinės atsakomybės juridiniam asmeniui, suteiktos juridinio asmens teisės.

Apibendrinama atliktą mokslinį tyrimą, autorė konstatuoja, kad šio mokslinio tyrimo ginamieji teiginiai visiškai pasitvirtino, ir jo pagrindu teikia išvadas:

1. Unikalūs individualaus verslo požymiai įrodo jo specifiškumą SVV kontekste, tad tikslinga SVV reglamentuojančius teisės aktus papildyti nauju individualaus verslo terminu, apibūdinančiu individualų verslą kaip SVV subjekto ekonominės veiklos vykdymą, kurio tiesioginis naudos gavėjas yra vienas fizinis asmuo. Siekiant teisinio aiškumo, reikalinga sudaryti sąlygas veiksmingesniam SVV bankroto procesui, tad taip pat siūlytina priimti SVV reglamentuojančių teisės aktų pakeitimus, kurie tai užtikrintų.

2. Atlikus individualaus verslo teisinio reguliavimo istorinės raidos tyrimą, nustatyta, kad individualaus verslo organizavimo režimas pasikeitė (nepriklausomoje Lietuvoje iki 2001 m. liepos 1 d. individualus verslas turėjo fizinio asmens teises (trumpą laikotarpį, nuo 1990 m. rugsėjo 30 d. iki 1994 m. gruodžio 31 d., turėjo ir juridinio asmens teises), o nuo CK įsigaliojimo individualus verslas turi tiek fizinio tiek juridinio asmens teises), ir šiuo metu Lietuvoje egzistuoja dualus individualaus verslo organizavimo režimas, pagal kurį fizinis asmuo gali vykdyti individualų verslą inkorporuota forma (įsteigdamas juridinį asmenį) bei neinkorporuota forma - deklaruojuotą fizinio asmens verslininko statusą nuo individualios veiklos įregistravimo mokesčių administratoriuje dienos, nuo verslo liudijimo įsigijimo dienos arba nuo ūkininko ūkio įregistravimo dienos.

3. Atlikus tyrimą nustatyta, kad Lietuvoje egzistuojantis įstatyminis reglamentavimas, pagal kurį individualiai įmonei suteiktos juridinio asmens teisės bei neribotos civilinės atsakomybės statusas, suponuoja išvadą, kad nacionalinėje teisėje individuali įmonė yra nepatraukli šiuolaikinio individualaus verslo organizavimo forma. Tyrime aptartas individualios įmonės specifiškumas mažina individualios įmonės bankroto proceso veiksmingumą bei pažeidžia individualios įmonės dalyvio ir kreditorių interesų balansą, tad tyrimo autorės radikaliu vertinimu svarstytinas šios teisinės formos panaikinimas, egzistuojančioms individualioms įmonėms įstatymu suteikiant (grąžinant)

fizinio asmens teises.

4. Įvertinus IĮ kreditorių reikalavimų patenkinimo galimybes IĮ bankroto procese, nustatyta, kad skolininko ir kreditorių interesų balansas nėra užtikrinamas. Individualios įmonės bankroto procesas individualios įmonės kreditoriams palankesnis nei pačiam skolininkui (individualiai įmonei), nes kreditorių reikalavimai bus tenkinami ne tik iš individualios įmonės turto; įmonei neturint turto ar jo turint nepakankamai, reikalavimai bus tenkinami iš IĮ dalyvio turto, o tai reiškia fizinio asmens turto, į kurį gali būti nukreipiamas išieškojimas, realų sumažėjimą, kas nėra teisinga (teisiškai priimtina).

5. FABĮ 4 straipsnio 2 dalyje nustatyta skolininko pareiga inicijuojant bankroto procesą nėra siejama su taikaus susitarimo sudarymu, leidžiančiu išvengti bankroto bylos iškėlimo, o yra tik informacinio pobūdžio ir neskatina fizinio asmens spręsti nemokumo klausimų dar iki bankroto bylos iškėlimo. Šios ikiteisminės (derybų) stadijos (taikus fizinio asmens verslininko susitarimas su kreditoriais) įtvirtinimas skolininkui siekiant fizinio asmens bankroto bylos iškėlimo turėtų teigiamos įtakos, kadangi įpareigotų skolininką fizinį asmenį realiai (o ne formaliai) įvertinti savo galimybes ir pateikti siūlymą savo kreditoriams kaip jis galėtų grąžinti skolas kreditoriams. Be to, pareigos taikiai susitarti su kreditoriumi fiziniam asmeniui nustatymas norminiu lygiu galimai sumažintų fizinio asmens bankroto procesų skaičių teismuose.

6. Išanalizavus IĮ teisinį reguliavimą nustatyta, kad prašymo dėl IĮ bankroto bylos inicijavimo nagrinėjimo metu susiklosto teisiškai ydinga situacija, nes IĮ vadovas įpareigojamas inicijuoti IĮ bankroto bylą, tačiau dėl IĮ specifinio neribotos civilinės atsakomybės teisinio statuso į IĮ turto masę įtraukus ne tik IĮ turtą, bet ir IĮ dalyvio turimą turtą, IĮ gali tapti moki ir tokiu atveju IĮ bankroto procedūros JANĮ teisiniu pagrindu nebus galima pradėti.

7. Sisteminė nacionalinių teisės aktų (IIIĮ, CK, JANĮ ir FABĮ) analizė atskleidė terminų „juridinio asmens dalyvis“, „individualios įmonės savininkas“ bei „neribotos civilinės atsakomybės juridinio asmens dalyvis“ savo reikšme netapatumo klausimą, t. y. „<...> dalyvio“ sąvoka, nurodyta CK, JANĮ bei FABĮ, yra platesnė už IIIĮ nurodytą „<...> savininko“ sampratą, nors įstatymų leidėjas, teismai ir vertina šiuos terminus

kaip sinonimus. Akivaizdus terminų nesuderinamumas tarpusavyje kelia konceptualių individualios įmonės dalyvio teisinio statuso / individualios įmonės savininko padėties individualios įmonės bankroto procese aiškinimo problemų, tad siekiant teisinio aiškumo, galiojantis IĮ turinys pildytinas papildomomis nuostatomis, panaikinančiomis egzistuojančius atitinkamų apibrėžimų trūkumus.

8. Mokslinio tyrimo metu nustatyta, kad susidaro teisiškai neteisinga situacija, susiklosčius IĮ savininko santuokos teisiniams santykiams. Būtent, kad IĮ savininko sutuoktinis, kuris, nors ir IĮ nevaldo ex lege, tačiau už pastarosios skolas tiesiogiai gali atsakyti savo turimu turtu, o iniciatyvos teisės ar pareigos iškelti IĮ bankroto bylą – neturi. Aptarta situacija, kuomet daugiau pareigų, nei teisių suteikiama IĮ savininko sutuoktiniui, su teisių ir pareigų vienove (pusiausvyra) IĮ bankroto procese nėra suderinama ir įrodo diskriminuojančią įstatyminę spragą, kurią tikslinga panaikinti įstatymu suteikiant IĮ nemokumo proceso iniciatyvos teisę ir pareigą IĮ dalyviui.

Kiti autorės vertinimai ir išvados dėl tyrime nagrinėjamų probleminių aspektų ir išdėstytų klausimų pateikiami pačioje disertacijoje.

Apibendrinant atliktą mokslinį tyrimą ir atsižvelgiant į jo išvadas, teikiamos **rekomendacijos** įstatymų leidėjui.

Pirma, autorė rekomenduoja naikinti individualių įmonių kaip juridinių asmenų statusą ir įstatymu suteikti (grąžinti) joms fizinio asmens teises, šių įmonių nemokumo klausimams spręsti taikyti FABĮ teisės normas. Tik tada, jeigu čia įvardyto būdo įstatymų leidėjas nepasirinktų, fizinio asmens verslininko, veikiančio individualios įmonės teisine forma, nemokumo klausimus spręsti JANĮ teisės normomis, atitinkamai koreguojant JANĮ ir FABĮ nuostatas.

Antra, autorė taip pat siūlo atlikti šias aktualių teisės aktų korekcijas:

1. *Dėl Lietuvos Respublikos civilinio kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymo ir Lietuvos Respublikos civilinio kodekso:*

1.1. Pakeisti civilinio kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymo 13 straipsnio 2 dalį ir ją išdėstyti taip:

„2. Individualios įmonės ir ūkinės bendrijos, kurios buvo įsteigtos ir įregistruotos iki Civilinio kodekso įsigaliojimo galiojusį įstatymų nustatyta tvarka, įsigaliojus šiam kodeksui, laikomos neribotos atsakomybės juridiniais asmenimis be

atskiro perregistravimo.“

1.2. Papildyti civilinio kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymo 2 straipsnį 2¹ dalimi ir ją išdėstyti taip:

„2¹ Individuali įmonė – subjektas, neturintis juridinio asmens teisių, įstatymų nustatyta tvarka įsteigtas neinkorporuotos formos individualiam verslui vykdyti.“

1.3. Pakeisti Civilinio kodekso 2.50 straipsnio 4 dalį ir ją išdėstyti taip:

„4. Juridiniai asmenys skirstomi į ribotos ir neribotos civilinės atsakomybės asmenis. Jeigu prievolėms įvykdyti neužtenka neribotos civilinės atsakomybės juridinio asmens turto, už jo prievolės atsako juridinio asmens dalyvis. Neribotos civilinės atsakomybės juridiniai asmenys yra **individuali (personalinė) įmonė ir ūkinė bendrija.**“

2. Dėl Lietuvos Respublikos smulkaus ir vidutinio verslo plėtros įstatymo:

2.1 Papildyti šio įstatymo 2 straipsnį papildoma dalimi ir ją išdėstyti taip:

„Individualus verslas – SVV subjekto ekonominės veiklos vykdymas, kurio tiesioginis naudos gavėjas yra vienas fizinis asmuo.“

3. Dėl Lietuvos Respublikos įmonių finansinės atskaitomybės įstatymo:

3.1. Pakeisti Lietuvos Respublikos įmonių finansinės atskaitomybės įstatymo 4 straipsnį ir jį išdėstyti taip:

„4 straipsnis. Labai mažos, mažos, vidutinės ir didelės įmonės

1. Labai mažos įmonės – įmonės, kurių ne mažiau kaip du rodikliai paskutinę finansinių metų dieną neviršija šių dydžių:

1) balanse nurodyto turto vertė **neviršija 35 2 000 000** eurų;

2) pardavimo ~~grynosios~~ pajamos per ataskaitinius finansinius metus **neviršija 7 2 000 000** eurų;

3) vidutinis metinis darbuotojų skaičius pagal sąrašą per ataskaitinius finansinius metus – 10 darbuotojų.

2. Mažos įmonės – įmonės, kurių ne mažiau kaip du rodikliai paskutinę finansinių metų dieną neviršija šių dydžių:

1) balanse nurodyto turto vertė **neviršija 10 4 000 000** eurų;

2) pardavimo ~~grynosios~~ pajamos per ataskaitinius finansinius metus **neviršija 10 8 000 000** eurų;

3. Vidutinės įmonės – įmonės, kurių ne mažiau kaip du rodikliai paskutinę finansinių metų dieną neviršija šių dydžių:

1) balanse nurodyto turto vertė **neviršija 43 20 000 000** eurų;

2) pardavimo grynosios pajamos per ataskaitinius finansinius metus **neviršija 50 40 000 000 eurų**;

3) vidutinis metinis darbuotojų skaičius pagal sąrašą per ataskaitinius finansinius metus – 250 darbuotojų.

4. *Rekomendacijos įstatymų leidėjui dėl Lietuvos Respublikos individualių įmonių įstatymo:*

4.1. Siekiant patikslinti individualios įmonės dalyvio ir individualios įmonės savininko sąvokas, tikslinga:

4.1.1. Pakeisti šio įstatymo 1 straipsnį ir jį išdėstyti taip:

„1 straipsnis. Šis įstatymas reglamentuoja įmonių, kurių teisinė forma yra individuali įmonė, steigimą, valdymą, veiklą, pertvarkymą, likvidavimą, šių įmonių savininkų **ir dalyvių** teises ir pareigas.“

4.1.2. Papildyti šį įstatymą papildomu 2¹ straipsniu ir jį išdėstyti taip:

„2¹ **straipsnis. Pagrindinės šio įstatymo sąvokos.**

1. **Individualios įmonės dalyvis – individualios įmonės savininkas ir individualios įmonės partneris.**

2. **Individualios įmonės partneris – individualios įmonės savininko sutuoktinis ir kuris kartu su individualios įmonės savininku valdo individualią įmonę bendrosios jungtinės nuosavybės teise.**

3. **Individualios įmonės savininkas – individualios įmonės steigėjas.**“

4.1.3. Papildyti šio įstatymo 7 straipsnio 1 dalį ir ją išdėstyti taip:

„1. Individuali įmonė turi vienasmenį valdymo organą – individualios įmonės vadovą. Individualios įmonės savininkas (**vienas iš savininkų**) kartu yra ir vienasmenis individualios įmonės valdymo organas – įmonės vadovas, jeigu individualios įmonės nuostatai nenustato kitaip.“

4.1.4. Pakeisti šio įstatymo 7 straipsnio 2 dalį ir ją išdėstyti taip:

„2. Kai individualios įmonės savininkas (**vienas iš savininkų**) kartu yra įmonės vadovas, jam priskiriama individualios įmonės vadovo kompetencija.“

4.1.5. Pakeisti šio įstatymo 8 straipsnio 2 dalį ir ją išdėstyti taip:

„2. Individualios įmonės turtas yra individualios įmonės nuosavybėn perduotas individualios įmonės **savininkui dalyviui** asmeninės, **bendrosios jungtinės (dalinės)** nuosavybės teise priklausęs turtas, taip pat turtas, įgytas individualios įmonės vardu.“

4.1.6. Pakeisti šio įstatymo 8 straipsnio 4 dalį ir ją išdėstyti taip:

„4. Individualios įmonės ~~savininkui~~ **dalyviui** ir jo ~~sutuoktiniui~~ bendrosios

jungtinės nuosavybės teise priklausantis turtas perduodamas individualiai įmonei patikėjimo teise, jeigu **sutuoktiniai dalyviai nesusitaria** kitaip.“

5. Dėl JANĮ:

5.1. Pakeisti šio įstatymo 4 straipsnio 1 dalies 1 punktą ir jį išdėstyti taip:

„1. Nemokumo procesą inicijuoti turi teisę šie asmenys:

1) juridinio asmens vadovas, o kai pagal atitinkamą juridinio asmens teisinę formą reglamentuojantį įstatymą juridinis asmuo vienasmenio valdymo organo neturi, – kitas asmuo, pagal kompetenciją turintis teisę kreiptis dėl nemokumo proceso (toliau – juridinio asmens vadovas), **neribotos civilinės atsakomybės juridinio asmens dalyvis**, esant juridinio asmens nemokumo tikimybei;“

5.2. Papildyti šio įstatymo 8 straipsnio 1 dalį ir ją išdėstyti taip:

„1. Juridinio asmens vadovas ar likvidatorius nemokumo procesą inicijuoja registruotu laišku, per antstolius ar pasiuntinių paslaugų teikėjus pateikdamas pranešimą kreditoriams (**įskaitant ir neribotos civilinės atsakomybės juridinio asmens dalyvio kreditorius**) jų gyvenamosios vietos ar buveinės adresu arba pateikdamas pranešimą elektroninių ryšių priemonėmis, jeigu užtikrinamas perduodamos informacijos saugumas ir galima nustatyti asmens tapatybę. Jeigu nemokumo procesas inicijuojamas elektroninių ryšių priemonėmis, turi būti gautas patvirtinimas apie pranešimo gavimą. Pranešimas laikomas įteiktu praėjus 7 dienoms nuo jo išsiuntimo dienos, jeigu jis nebuvo pateiktas elektroninių ryšių priemonėmis.“

5.3. Pakeisti šio įstatymo 5 straipsnio 1 dalies 1 punktą ir jį išdėstyti taip:

„1. Nemokumo procesą inicijuoti privalo šie asmenys:

1) juridinio asmens vadovas, **neribotos civilinės atsakomybės juridinio asmens dalyvis**, jeigu juridinis asmuo yra nemokus;“

5.4. Pakeisti JANĮ 57 straipsnio 2 dalies 3 punktą ir jį išdėstyti taip:

„2. Jeigu bankroto byla iškelta neribotos civilinės atsakomybės juridiniam asmeniui, jo **savininkas, dalyvis**, ūkinės bendrijos tikrieji nariai per teismo nustatytą terminą privalo pateikti paskirtam nemokumo administratoriui viso savo turimo turto, įskaitant ir turtą, kuris yra **asmeninė ir** bendroji jungtinė (**dalinė**) nuosavybė, sąrašą.“

6. Rekomendacijos įstatymų leidėjui dėl FABĮ:

6.1. Papildyti 2 straipsnį 2¹ dalimi:

„2¹. **Fizinio asmens verslininko finansiniai sunkumai – fizinio asmens verslininko būklė, kai yra reali tikimybė, kad taps nemokus per artimiausius tris mėnesius. Fizinio asmens vartotojo finansiniai sunkumai – fizinio asmens**

vartotojo būklė, kai yra reali tikimybė, kad taps nemokus per artimiausius šešis mėnesius.“

6.2. Papildyti 4 straipsnio 2 dalį papildoma 2¹ dalimi ir ją išdėstyti taip:

„2¹. Fiziniam asmeniui nepasiekus taikaus susitarimo su kreditoriumi ar jo nevykdymo atveju, atitinkamai minėto susitarimo šalys turi pareigą kreiptis dėl fizinio asmens bankroto bylos iškėlimo teisme.“

6.3. Papildyti 5 straipsnio 8 dalies 6 punktą ir jį išdėstyti taip:

„6) paaiškėja, kad yra iškelta neribotos civilinės atsakomybės juridinio asmens, kurio dalyvis yra fizinis asmuo, bankroto byla. Tokiu atveju apie neribotos civilinės atsakomybės juridinio asmens bankroto procedūrą privalomai informuojami fizinio asmens kreditoriai.“

6.4. Papildyti 8 straipsnio 1 dalį 7 punktu ir jį išdėstyti taip:

„7) paaiškėja, kad fizinis asmuo yra neribotos civilinės atsakomybės juridinio asmens savininkas (dalyvis);“

6.5. Papildyti 8 straipsnį 11 dalimi ir ją išdėstyti taip:

„11. Teismas, priėmęs nutartį atsisakyti iškelti fizinio asmens bankroto bylą šio straipsnio 8 dalies 7 punkte nurodytu pagrindu, ne vėliau kaip kitą darbo dieną nuo šios nutarties įsiteisėjimo dienos visus su pareiškimu iškelti fizinio asmens bankroto bylą susijusius dokumentus perduoda juridinių asmenų nemokumo bylas nagrinėjančiam apygardos teismui pagal fizinio asmens gyvenamąją vietą.“

6.6. Papildyti 94 straipsnio 2 dalį ir ją išdėstyti taip:

“e) neribotos civilinės atsakomybės juridinio asmens dalyvio reikalavimai dėl lėšų vaikui (įvaikiui) išlaikyti (alimentų).”

Kitos rekomendacijos dėl teisės aktų tobulinimo (papildymo, pakeitimo) pateiktos pačioje disertacijoje.

MOKSLINIO TYRIMO REZULTATŲ SKLAIDA

1. Ieva Strunkienė, „Nemokumo reglamentas: ar užkirstas kelias nesąžiningam fizinio asmens palankesnio teisinio reglamentavimo ieškojimui“, *Jurisprudencija* 25(2) (2018): 527–546. Straipsnis parengtas individualiai.

2. Ieva Strunkienė, „Fizinio asmens mokumo atkūrimo planas: reikalavimų turiniui bei plano tvirtinimo analizė ir probleminiai aspektai“, *Jurisprudencija* 26(1) (2019): 178-197. Straipsnis parengtas individualiai.

3. Ieva Strunkienė et al., „Conditions of bankruptcy of natural persons‘ (from the debtor’s point of view): which Baltic state is the most attractive to open bankruptcy proceedings?“, *International Comparative Jurisprudence* 1(7) (2021): 100-114. Straipsnis parengtas su bendraautorais.

Disertacinio darbo autorė 2020 m. rugsėjį atliko stažuotę Estijos Tartu universiteto Socialinių santykių fakulteto Teisės mokyklos Privatinės teisės departamente, kuriam vadovauja profesorė dr. Irene Kull. Stažuotėje buvo pristatyti disertacinio tyrimo tarpiniai rezultatai. Mokslinio tyrimo metu pasiekti rezultatai panaudoti rengiant mokslinius straipsnius, skaitant bankroto teisės paskaitas ir vedant seminarus Mykolo Romerio ir Tartu universitetuose.

GYVENIMO APRAŠYMAS

Vardas Ieva
Pavardė Strunkienė
El. pašto adresas baranauskaite.ieva@gmail.com

Išsilavinimas

2015 – 2022 Mykolo Romerio universitetas, Teisės mokykla (Vilnius, Lietuvos Respublika), doktorantūros studijos
2007 – 2008 Middlesex universitetas (Londonas, Jungtinė Karalystė), Teisės ir verslo bakalauro kvalifikacinis laipsnis
2001 – 2006 Vilniaus universitetas, Teisės fakultetas (Vilnius, Lietuvos Respublika), teisės magistro kvalifikacinis laipsnis

Darbo patirtis

2020 – dabar Vyresnioji teisininkė, Nemokumo teisės grupės vadovė (Advokatų profesinė bendrija “CEE Attorneys”, Vilnius, Lietuvos Respublika)
2018 – 2019 Vyresnioji teisininkė (Advokatų kontora Primus Derling, Vilnius, Lietuvos Respublika)
2017 – dabar Konsultantė (Pasaulio bankas, Vašingtonas, Jungtinės Amerikos Valstijos)
2017 – 2021 Lietuvos atstovė INSOL Europe Bylių Registre (Notingamas, Jungtinė Karalystė)
2015 – 2018 Vyresnioji teisininkė (Advokatų kontora Trinitis Jurex, Vilnius, Lietuvos Respublika)
2007 – 2018 Teisės skyriaus vyriausioji specialistė (Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerija, Turto valdymo ir ūkio departamentas, Vilnius, Lietuvos Respublika)
2002 – 2007 Teisininkė (Vilniaus m. 28-as notaro biuras, Vilnius, Lietuvos Respublika)

Kita

2022 – dabar INSOL Europe narė
2018 – 2022 Tarptautinio projekto „Principų sandūra: Sandorių panaikinimo įstatymų derinimas, organizuojamo Insol Europe, Hamburgo universiteto (Vokietija) ir Radbound universiteto (Nyderlandai), bendraautorė.
2018 – 2020 Teismo mediatorė
2016 – dabar Vartotojų ginčų komisijos narė (Valstybinė vartotojų teisių apsaugos tarnyba, Vilnius, Lietuvos Respublika)
2013 Studijos „Naujas požiūris į verslo nesėkmę bei nemokumą – Europos Sąjungos narių lyginamoji teisinė analizė ir praktika“, organizuotos Europos Komisijos Generalinio direktorato Teisingumo skyriaus, bendraautorė
2011 Richard’s Turton Award (Bankroto ir nemokumo teisės specialistų konkursas) laimėtoja, 2011

MYKOLAS ROMERIS UNIVERSITY

Ieva Strunkienė

**PROBLEMS OF THE RELATIONSHIP BETWEEN
INDIVIDUAL ENTERPRISE AND ITS PARTICIPANT
IN BANKRUPTCY PROCEEDINGS**

Summary of Doctoral Dissertation
Social Sciences, Law (S 001)

Vilnius, 2022

The doctoral dissertation has been prepared in 2015–2021, defended at Mykolas Romeris University according to the right to perform PhD studies granted to Mykolas Romeris University and Vytautas Magnus University by the Order No. V-160 of the Minister of Education, Science and Sport of the Republic of Lithuania, dated 22 February 2019.

Scientific supervisors:

Prof. Dr. Rimvydas Norkus (Mykolas Romeris University, Social Sciences, Law, S 001), 2015 – 2019;

Prof. Dr. Salvija Mulevičienė (Mykolas Romeris University, Social Sciences, Law, S 001), 2019 – 2021.

The Doctoral Dissertation is going to be defended the Defence Board in the Field of the Science of Law of Mykolas Romeris University and Vytautas Magnus University:

Chairman:

Prof. Dr. Virginijus Bitė (Mykolas Romeris University, Social Sciences, Law, S 001).

Members:

Assoc. Prof. Dr. Paulius Čerka (Vytautas Magnus University, Social Sciences, Law, S 001);

Prof. Dr. Inga Kudinavičiūtė-Michailovienė (Mykolas Romeris University, Social Sciences, Law, S 001);

Assoc. Prof. Dr. Thomas Papadopoulos (University of Cyprus, Cyprus, Social Sciences, Law, S 001);

Prof. Dr. Vigtas Višinskis (Mykolas Romeris University, Social Sciences, Law, S 001).

The doctoral dissertation will be defended in a public meeting of the Defence Board in the Field of the Science of Law in Room I-414 at Mykolas Romeris University on 14 October, 2022.

Address: Ateities g. 20, 08303 Vilnius, Lithuania.

The summary of the doctoral dissertation was sent out on 14 September, 2022.

The doctoral dissertation can be accessed in Martynas Mažvydas National Library of Lithuania (Gedimino pr. 51, 01504 Vilnius), in the library of Mykolas Romeris University (Ateities g. 20, 08303 Vilnius) and in the library of Vytautas Magnus University (K. Donelaičio g. 52, 44244 Kaunas).

Relevance and problem of the study

The mixed status of a natural person as an entity is formulated in law, legislation, and case-law, which constitutes a common characteristic of a natural person, i.e., a natural person participating in a certain economic activity⁴²⁵ (a natural person entrepreneur) and a natural person involved in civil circulation but not actually pursuing an economic activity (a natural person consumer).⁴²⁶ Lithuanian legislation and the tax administration have established two models for legalising small and medium-sized businesses (SMEs) (including individual business) for a natural person, i.e. in an incorporated form (establishing a legal entity) and in an unincorporated form (without establishing a legal entity). The latter business model can be carried out in several ways, i.e., by obtaining a business certificate, by registering an individual activity on the basis of a certificate, or by registering a farmer's farm.

There is currently a search for a simplified legal regime for bankruptcy proceedings in Lithuania for SMEs (and individual business). The main focus of this dissertation is the analysis of the legal regulation and practical problems of a natural person entrepreneur, an individual enterprise conducting a business in the legal form of an individual enterprise (IE) and of the individual enterprise itself, arising in the bankruptcy proceedings of an IE and an IE participant. Thus, the bankruptcy of a natural person consumer with the status of a social figure is not the subject of this investigation.⁴²⁷

Debt in Lithuania today is a real economic, social, and legal problem. Since the entry into force of the Republic of Lithuania Law on Personal Bankruptcy (LPB)⁴²⁸ (1 March 2013), insolvency proceedings since 31 December 2021 have been opened⁴²⁹

⁴²⁵ Article 2(3) of the Republic of Lithuania Law on Small and Medium-sized Business Development, *Official Gazette*, 1998, No 109-2993.

⁴²⁶ Vilija Mikuckienė, "Fizinių asmenų bankrotas: dabartis ir perspektyvos", *Justitia*, 3-4, (2003): 56.

⁴²⁷ With the exception of episodic assessments in the investigation of the objectives of the bankruptcy process of the natural person entrepreneur and the natural person consumer, the reasons that caused the bankruptcy, the purpose of the bankruptcy process itself, the initiators, the issues of jurisdiction, the grounds for opening bankruptcy proceedings.

⁴²⁸ Republic of Lithuania Law on Personal Bankruptcy, *Official Gazette* 2012, No 57-2823.

⁴²⁹ The dissertation's author analyses the insolvency proceedings initiated according to the date of the court's decision to open insolvency proceedings.

for 3,128 natural persons.⁴³⁰ 286 insolvency proceedings against natural persons were opened during Q1–Q3 2021, i.e., 5.5% more than in the corresponding period of 2020 (271)⁴³¹, as well as individual enterprises that are unable to meet their property obligations on time or whose liabilities exceed the value of their assets, the number of bankruptcy proceedings in Lithuania is quite significant. According to the Register of Legal Entities, since the entry into force of the Republic of Lithuania Law on Individual Enterprises (LIE)⁴³² (1 January 2004) 14,677 individual enterprises have been registered until 31 December 2021. The Authority of Audit, Accounting, Property Valuation and Insolvency Management under the Ministry of Finance of the Republic of Lithuania (AAPVIM) announces that, from 1993 (although the LIE entered into force on 1 January 2004; author's note), bankruptcy proceedings were declared for 4,270 individual enterprises by 31 December 2021, while, in general, from the entry into force of the LIE until 31 December 2021, 29,240 legal entities were subject to bankruptcy proceedings.⁴³³

The statistical data of the Register of Legal Entities (RLE) illustrate the trend of a decrease of individual enterprises as a legal entity of such SME legal form. In 2011, 16,833 individual enterprises were active, which decreased annually, compared to 2020 – 9,730.⁴³⁴

According to the model chosen by Lithuania for the insolvency proceedings of the IE and the bankruptcy proceedings of the participant of IE (a natural person entrepreneur), the priority is given in time to the insolvency proceedings of the IE, i.e.,

⁴³⁰ Out of the indicated number, for 1,625 (52%) natural persons the bankruptcy proceedings were successfully completed (i.e. 1,580 implemented plans, 12 natural persons satisfied the claims of all creditors approved by the court before the plan was set, 10 natural persons will be able to meet their debt obligations in the future, 23 natural persons have all waived their claims and the court issued a decision to accept refusals), for 387 (12.4%) natural persons the bankruptcy proceedings were terminated (i.e. for 83 cases – no plan was submitted within the set deadlines; 106 cases – the court did not approve the plan, 4 natural persons submitted incorrect information, due to which the measures provided for in the plan could not be implemented, 1 natural person was convicted of crimes or misdemeanour, 11 natural persons concealed funds or other assets received from the bankruptcy administrator during the proceedings, 122 natural persons did not comply with the requirements of the Republic of Lithuania Law on Personal Bankruptcy, 41 natural persons died, and 18 other cases), for 7 natural persons bankruptcy proceedings were cancelled, and 1,109 (35.5%) natural persons are still in the process; AVNT, “2022 m. kovo 7 d. Nemokumo procesų 2021 m. apžvalga Nr. (6.13) D4-43806“, viewed on 11 March 2022 https://avnt.lrv.lt/uploads/avnt/documents/files/2022-02-02_Nemokumo%20APZVALGA_2021%20m.pdf, 11.

⁴³¹ *Ibid.*, 11.

⁴³² Republic of Lithuania Law on Individual Enterprises, *Official Gazette*, 2003, No 112-4991.

⁴³³ Without distinguishing legal persons separately according to the legal form.

⁴³⁴ Official Statistics Portal, viewed on 20 August 2022 https://osp.stat.gov.lt/statistiniu-rodikliu-analize?hash=7765d4c9-f42a-4289-bebf-f3137d59e08b#.

bankruptcy of a natural person is not possible if bankruptcy proceedings have been opened against the IE under its control (Article 5(8)(6) of the LPB). The national regulator established that the bankruptcy proceedings of the IE must first be completed, in which the claims of the creditors of a natural person as a participant of the IE are also brought. Upon completion of the bankruptcy proceedings of the IE, the IE ceases to be a participant in civil law relations (is de-registered from RLE) the claims of its creditors expire, but the obligations of the participant of the IE as a natural person to the personal creditors do not end. Prior to the LPB, it was not possible to write off debts of this kind and the creditors of a natural person were entitled to enforce their obligations in accordance with the procedure laid down in the enforcement proceedings for an unlimited period. Following the adoption of the LPB, this changed and gave the natural person the opportunity, as a participant of the IE, to request the opening of bankruptcy proceedings for the natural person after the bankruptcy proceedings of the IE were closed and before the uncovered claims of the creditors of the participant of the IE were not covered. As can be seen, the method chosen by the Lithuanian legislature to resolve the insolvency problems of natural person entrepreneur is complicated not only because two bankruptcy proceedings must be carried out consistently, but also because the creditors of a natural person are included in the bankruptcy proceedings of the individual enterprise of that natural person (a common list is drawn up), but the legislation on the ranking of claims between creditors and their different status is not regulated. Accordingly, it is necessary to seek an answer to the question whether the chosen solution to the insolvency of a natural person entrepreneur in cases where they used an individual enterprise to conduct business is effective and adequately protects the interests of both the natural person entrepreneur and they personal creditors and creditors of the IE.

The policies applied to bankruptcy processes in the national commercial sector are usually limited to economic analysis, for example by highlighting the important role of business in the national economy.⁴³⁵ However, scientific progress is crucial for assessing and regulating bankruptcy.

Recently, EU countries have focused on the prevention of financial difficulties, insolvency, bankruptcy and restructuring of small and medium-sized businesses and the improvement of the practice of these processes. EU regulatory developments, through the implementation of the Directive on Restructuring and Insolvency for the

⁴³⁵ The World Bank, “Insolvency and Creditor/Debtor Regimes Task Force”, *supra note*, 47.

write-off of debts of a natural person entrepreneur (bankruptcy), aim to ensure that entrepreneurs experiencing financial difficulty have access to effective preventive restructuring and second chance procedures, while protecting the legitimate interests of creditors. Thus, in the study, the author focuses on the application of that directive and on the issues of its transposition.

No doubt, a group of complex instruments must be used before public authorities take more significant decisions to ensure the quality of legal regulation. One of these is an ex-ante assessment of ex-post legislation and case law. The dominant number of SMEs also in the national market creates a need to establish a specialised SME bankruptcy policy that supports the distinctive features of this type of business and develops legal tools to enable entrepreneurs to benefit from the full discharge of debts after a reasonable period for honest natural persons who are insolvent or over-indebted.⁴³⁶

The relevant legislation regulating insolvency proceedings creates a relatively high administrative burden for SMEs. Participants in the SME bankruptcy market complain about complex procedures and seek positive changes in the legal regulation of bankruptcy proceedings. Successful SME bankruptcy proceedings depend on the community of all parties involved (debtor, creditors, institutions [courts, insolvency administrators]). However, the regulation of insolvency proceedings itself is primarily the task of the legislature to provide for a specific legal regime in the relevant legal system, which responds to the special characteristics of the SME (and of an individual business).⁴³⁷ Therefore, research on this topic, assessing the impact of the EU regulatory model on natural person entrepreneurs, is of great relevance.

From an economic point of view, the inclusion of natural persons in business by encouraging them to set up individual enterprises is to be assessed positively, but it is legally necessary to review the current legal regulation of an individual enterprise in light of Article 2.50(4) of the CC, which means that, in the event of the opening of insolvency proceedings, the financial burden may be passed on to the participant of the IE.⁴³⁸

⁴³⁶ European Law Institute, *Rescue of Business in Insolvency Law* (2017), 368, viewed on 1 March 2022 https://www.europeanlawinstitute.eu/fileadmin/user_upload/p_eli/Publications/Instrument_INSOLVENCY.pdf.

⁴³⁷ Virginijus Bitė et al., “*Juridinių asmenų nemokumo teisinio reguliavimo pokyčiai Lietuvoje įgyvendinus Restruktūrizavimo ir nemokumo direktyvą*”, from *Lietuvos teisė. Esminiai pokyčiai*. Part II (Vilnius: Mykolas Romeris University, 2021), 93.

⁴³⁸ For example, Article 673 of the CCP stipulates that “If an individual (personal) enterprise lacks sufficient funds to cover the amounts being recovered, a bailiff shall direct the recovery to its other property and the owner’s property.”

The problems of legal regulation of the relationship between the individual enterprise and its participant's bankruptcy proceedings and the application of the law at the scientific level have not yet been systematically analysed, and this clearly also demonstrates the scientific novelty and relevance of the research.

The dissertation raises specific practical / theoretical problems, analyses in a complex way and extremely confusing (due to inconsistent legal regulation) relevant issues of procedural law and substantive (civil and bankruptcy, as well as family) law: what legal problems does the granting of rights of a legal entity to an individual company (as a specific form of organization of SMEs to an entity characterized by the status of unlimited civil liability) create? This research problem is solved primarily by analysing the concept of SMEs (and individual business) in an international and national context, including historical development, when the rights of a natural person were abolished and the legal status of a legal entity was granted to an individual enterprise. And secondly, delving into the relevant features of the bankruptcy processes of an individual enterprise and a natural person entrepreneur (a participant of an IE).

The scientific work examines such problems regarding the bankruptcy of the IE and its participant, i.e. the determination of the insolvency of the individual enterprise and its participant, the grounds (conditions) which are significant in order to open bankruptcy proceedings against the natural person entrepreneur (as a participant in the IE). As well as the impact of the peculiarities of the property (material) liability of an individual enterprise and its participant (natural person entrepreneur) on the bankruptcy proceedings of an individual enterprise, problems with the implementation of the rights of creditors of an individual enterprise and its participant in the bankruptcy proceedings of an individual enterprise, the peculiarities of the fulfillment of the obligations of an individual enterprise and its participant after the liquidation of an individual enterprise due to bankruptcy.

Object, aim, and tasks of the dissertation's research

The **object** of this dissertation is the problems of bankruptcy proceedings of a natural person entrepreneur (not a natural person consumer) operating in the legal form of business of an individual enterprise in Lithuanian law.

The **aim** of the dissertation is to examine the problems of the relationship between individual enterprise and its participant in bankruptcy proceedings and to provide proposals for their improvement.

To achieve the aim of the dissertation's research, the following **tasks** are assi-

gned:

1) analyse and describe the concept of SME (and individual business), as well individual company and its special legal status in national law,

2) examine and identify problems of the relationship between individual enterprise and its participant in the bankruptcy proceedings at the stage of initiation of these processes;

3) analyse the problem of subsidiary civil liability of the participant of an individual enterprise in the bankruptcy proceedings of the individual enterprise;

4) analyse the problems of implementation of the rights of creditors of an individual enterprise and its participant in the bankruptcy proceedings of an individual enterprise

5) analyse the peculiarities of compliance with the obligations of the individual enterprise and its participant, after liquidation of the individual enterprise due to bankruptcy.

Tax aspects are not analysed in the dissertation.

Scientific novelty of the work and its significance

The dissertation is new in two aspects. First, given the novelty of the bankruptcy institute for natural persons, the issue of bankruptcy of natural persons engaged in an individual business in the form incorporated after the entry into force of the LPB has not attracted attention in the research of Lithuanian authors. Secondly, following the consolidation of the legal regulation of restructuring and bankruptcy of legal persons, which substantially reformed the legal framework for the insolvency of legal persons⁴³⁹, a scientific analysis assessing the new legal rules relating to the bankruptcy institute of the incorporated individual business form (specifically an individual company) which had not been examined previously in the Lithuanian insolvency framework has not been carried out, so there is a need to assess the problem of their application.

The importance of this scientific work is also important in its interdisciplinary nature. Over the last ten years, the concept of the rule of law has led to increasing attention to the issues raised in the dissertation (but not enough, especially in legal doctrine), including ensuring an interest balance between insolvent persons and creditors. The topical issues of a procedural and material legal nature presented in the disserta-

⁴³⁹ The Republic of Lithuania Law on Enterprise Bankruptcy was repealed, *Official Gazette* 2001, No 31-1010; and the Republic of Lithuania Law on Restructuring of Enterprises, *Official Gazette*, 2001, No 31-1012.

tion have not only legal (the priority given to the science of law), but also economic value, and help systematically assess existing problems.

The dissertation examines the topic of significance from a scientific and practical point of view. Given that the dissertation is drafted in Lithuanian and focuses on the analysis of the national legal system, it is likely that the results of this research will be significant for the Lithuanian legislator, case law, and legal doctrine.

In particular, the results of the investigation of the IE and its participant will help to establish guidelines on the basis of which legislative and sub-legislative laws will be guided.

Second, given the rather narrow discretion of the judicial authority in the field of the bankruptcy institute of a natural person engaged in an incorporated individual business in the legal form of an individual enterprise, the analysis presented in the dissertation, the shortcomings identified, and the ways of resolving problematic issues will help judges dealing with disputes arising from bankruptcy to form a consistent and predictable case-law, which effectively strikes a balance between the interests of the individual enterprise, its participant and their creditors.

Third, the scientific-doctrinal significance of this work is also important, which will help decide on the necessity of an individual enterprise as such an incorporated form of SME in the economy and legal system. From the point of view of the assessment of the situation in Lithuania, the author hopes that this research will be valuable not only from a scientific but also practical point of view and will become a useful source for the development of the Lithuanian legislation ex-ante and ex-post evaluation institute, as well as for further research in the context under consideration.

Thesis statements

The scientific study demonstrates the validity of the following scientific statements:

1. The dual model of solving insolvency problems of a natural person - entrepreneur who has chosen the legal form of a sole proprietorship for his business in Lithuania does not meet the needs of modern individual business, and it is therefore proposed to change it and to consolidate the bankruptcy proceedings against a sole proprietorship and a natural person - entrepreneur (a participant in a sole proprietorship) by regulating that the bankruptcy proceedings against a sole proprietorship would be carried out in accordance with the provisions of the LPB.
2. The bankruptcy proceedings against a sole proprietorship are more favoura-

ble to its creditors than those of a member of a sole proprietorship in the case of the bankruptcy of a natural person - entrepreneur, as the probability of satisfying creditor claims of the sole proprietorship in the latter's bankruptcy proceedings is higher.

Structure of the dissertation

To properly implement the purpose of the dissertation and the tasks set out, the structure of the dissertation was accordingly chosen. The dissertation consists of an introduction, five main parts, which are divided into sections, subdivisions, conclusions and recommendations, references, and summaries in Lithuanian and English.

The first part of the dissertation is designed to describe the concept of SME (and individual business). The European concepts of the SME entity and national concepts are presented, the main features of the SME (and individual business) are distinguished, and the changes in the legal regulation of SMEs in Lithuania from the types of SMEs that existed in independent Lithuania up to the current legal regulations are presented. This part focuses on the individual company and its special legal status in national law, discusses the social, economic, and legal problems of bankruptcy of a natural person entrepreneur. The study also examines the legal regulation of individual enterprises in selected foreign countries (UK, Germany, Sweden, Estonia, and Latvia).

From the second part, the researcher further analyses the procedural and material aspects of the separate insolvency legal model of the natural person entrepreneur, acting in the legal form of an individual enterprise, in the context of LIE and LPB, examining national insolvency legislation and theoretical literature. The unique challenges faced by the special form of organisation of SMEs, acting in the legal status of an individual company, faced with bankruptcy are discussed. The author of the study also seeks to determine whether the measures in force provide appropriate guidance for policy reforms to develop an effective legal framework for the insolvency of the incorporated SME and address specific substantive/procedural law issues. The second part also focuses on the stage of the initiation of the bankruptcy proceedings of the SME, which operates in the legal form of an individual company and its participant, i.e., the list of the initiators of insolvency proceedings, the conditions (bases) for the opening of insolvency proceedings, the criterion of good faith discussed, and other grounds necessary for the opening of insolvency proceedings.

The third part of this study examines the assets of the participant of the IE and the extent to which it can be used to fulfil the obligations of the individual company in bankruptcy and what means can these assets be preserved to meet as many creditors as

possible. An analysis of the treatment of property acquired by joint property of persons who have created a family and registered marriage (individual company) and how it is decided on the liability of spouses for the obligations of a individual enterprise in the absence of the property (or having not enough of it). The conceptual specificity of terminology (inconsistency between the concepts of the participant and the owner of the IE) is discussed and the incompatibility of the special legal rules of the IE with family law, which is regulated by the rules of the CC, is established.

The fourth part analyses the legal situation of the creditors of the IE and the IE in the bankruptcy proceedings of an individual enterprise. Answers are sought to the questions whether a joint/separate list of the financial claims of the individual company in bankruptcy and its participant's creditors is approved in bankruptcy proceedings. When drawing up the above list of creditors, the question arises as to whether IE's and creditors of a participant in the IE have equal opportunities to know in time about the insolvency proceedings opened for an individual company. How is the situation where at the same time a participant of an individual company in bankruptcy owes its creditors as a natural person in the event of bankruptcy of the IE? How and when will the creditors of the individual company in bankruptcy and the creditors of its participant as a natural person be satisfied? Do IE's and IE's and creditors of a participant in the IE have equal opportunities in the bankruptcy proceedings of the IE, or are there any competition between creditors, a right of priority?

The fifth part is devoted to the analysis of the end of the bankruptcy proceedings and compliance of the individual enterprise and its participant. Questions are raised as to whether the creditor of the insolvent IE and the creditor of the participant of the IE in bankruptcy proceedings after the deregistration of the bankrupt IE from the JAR ends the obligations of both the individual company and the individual enterprise participant to their creditors, or if the individual enterprise is wound up due to bankruptcy and if the creditor's claim is not satisfied, such a situation does not result in the termination of the obligations of the participant of the IE – a natural person to its creditors? Is there a possibility for a participant of an IE to become insolvent following the winding-up of an IE due to bankruptcy?

There is no doubt that the legal systems of the researched foreign countries are very specific and significantly different from the Lithuanian legal system. Thus, in search of legal answers, the author of the dissertation compares and evaluates identical institutes in the laws of the foreign countries regulating insolvency/bankruptcy proceedings. Based on their best examples, the author of the research is looking at whether

more favourable and reasonable legal instruments have been developed in the specified countries to solve the problematic issues addressed in the dissertation.

Overview of previous research

In the Lithuanian context, this is a completely new study, as no similar scholarly work has been published in our country before (i.e. no research has been done on best practices in foreign countries, nor on the Lithuanian situation). The problem of legal regulation of individual enterprise has received little attention in Lithuanian legal doctrine, and the concept of individual enterprise has not even been explored in scholarly works, with the exception of the analysis of the development of the legal regulation of individual enterprise in Lithuania and the importance of individual enterprise for the country's economy, which has been carried out by Prof. V.Mikėlenas.⁴⁴⁰

This study was based, among other things, on the material of the most influential international bodies that focus on assessing the effectiveness of insolvency frameworks. The research was guided by important assessments of legal scientists S. Mulevičienė, E. Tamošiūnienė, V. Višinskis, R. Jokubauskas regarding the norms of LIE. Scientific literature and legal regulation are based on the orders of the Supreme Court of Lithuania, the Court of Appeal of Lithuania and regional courts. The laws and by-laws of the Republic of Lithuania, et, EP and EC regulations, AAAPVIM, statistics of Statistics Lithuania and RLE were used.

The insights of B. Wessels and S. Madaus, I. Tirado, J. Garrido, S. Nadeem, N. Riad, C. DeLong, N. Rendak, A. Roshia, J. Harris and M Murray, A. Gurrea-Martinez, J. Kilborn in the context of small and medium-sized business were also used for the research work.

Research Methodology

The research follows a qualitative methodological approach. This approach, using methods of qualitative analysis, makes it possible to understand the problems of the legal status of an incorporated business operating based on an individual enterprise.

The science of law is not only derived from facts, but it also means, *inter alia*, interpretations, the application of existing knowledge to new subjects of research. Thus,

⁴⁴⁰ Valentinas Mikėlenas, „verslo teisinis reglamentavimas Lietuvoje: praeitis, dabartis, perspektyvos”, *Teisė* 100 (2016): 7–19; Lina Mikaloniė et al., “Įmonių teisiųjų formų konvergencija ir divergencija: ar Lietuvos teisinis reglamentavimas yra patrauklus tarptautiniame kontekste?” (Vilniaus universiteto leidykla, 2017), 15–31, accessed on 31 October 2021, https://www.tf.vu.lt/wp-content/uploads/2017/11/%c4%aemoniu-teisiniu-formu-konvergencija-ir-divergencija_2017_PDF.pdf.

the object of the research is essentially based on the theory of interpretation and understanding and the qualitative methods inherent in the study, combining experience with an attempt to understand meanings. Based on these methodological bases of scientific research and considering the aims and tasks of the work, various scientific methods have been used to carry out the research.

1) The document analysis method was used to collect primary data when documents are used as the main sources of information.

2) The systematic analysis method was used to systematically evaluate SMEs operating after the establishment of a legal entity (individual enterprise) and IE participant's bankruptcy processes as a natural person, regulation of their legal environment at international and national level. This method made it possible to explore the SME's bankruptcy process as an interdisciplinary phenomenon of law (sociologically and economically). The method was also used for the analysis of scientific articles, monographs, and other scientific works.

3) The logical method was used to formulate reasonable legal relationships, generalisations, interim and final conclusions of the investigation of the collected facts of the investigation relating to an SME operating on the basis of an individual enterprise (incorporated form). The method of logical analysis was also used to analyse theoretical and practical problems, to find reasonable solutions to them, to make suggestions and recommendations.

4) The generalisation method summarises the legal doctrine, legal acts, and court decisions, which identify/decide the problematic issues of this dissertation and draw conclusions accordingly.

5) The linguistic law interpretation method was used to interpret the concept of SME according to the meanings of words adopted in common or special language and to apply the limits of interpretation possibilities. This method was used in parallel with historical and systematic methods of analysis.

6) The comparative method in this study is important in comparing the doctrine, legal regulation and judicial practice of foreign countries and Lithuania in regards to the bankruptcy processes of the incorporated individual business (individual enterprise). The approach has allowed us to go beyond one legal system and to look for whether more favourable and reasonable legal instruments have been developed in the foreign countries under investigation to deal with problematic issues, as well as to establish a new approach and substantiate the arguments of the investigation.

7) The historical method made it possible to identify the development of the

legal regulation of individual business, the factors determining the application of the law and the factors determining the changes, a direct link to the economic and social characteristics of a particular historical period.

Other research methods were also used in this work: deductions by analysing abstract rules laid down in legal norms and by specifying the cases in which they are applied in practice; induction in examining the issues decided by the courts in specific civil cases and providing their summaries with relevant conclusions; the statistical method was used to process the statistical research material.

Approval and dissemination of scientific research results

The relevant parts of this study are published in the scientific journals of Mykolas Romeris University “Jurisprudence” and “International Comparative Jurisprudence”:

1. Ieva Strunkienė, „Nemokumo reglamentas: ar užkirstas kelias nesąžiningam fizinio asmens palankesnio teisinio reglamentavimo ieškojimui“, *Jurisprudencija* 25(2) (2018): 527–546. The article was prepared individually.

2. Ieva Strunkienė, „Fizinio asmens mokumo atkūrimo planas: reikalavimų turiniui bei plano tvirtinimo analizė ir probleminiai aspektai“, *Jurisprudencija* 26(1) (2019): 178-197. The article was prepared individually.

3. Ieva Strunkienė et al., „Conditions of bankruptcy of natural persons‘ (from the debtor’s point of view): which Baltic state is the most attractive to open bankruptcy proceedings?“, *International Comparative Jurisprudence* 1(7) (2021): 100-114. The article was prepared collectively.

This thesis was considered and approved at the meeting of the Institute of Private Law of Mykolas Romeris University on 30 June 2022.

In September 2020, the author of the dissertation performed an internship in the Department of Private Law of the Law School of the Faculty of Social Relations of the University of Tartu in Estonia, headed by Prof. Dr. Irene Kull. During the internship the intermediate results of the dissertational study were presented. The results achieved during the research were used to prepare scientific articles, give lectures on bankruptcy law and conduct seminars at Mykolas Romeris University and University of Tartu.

In the author’s view, the global economy, politics and legal system are too diver-

se to adopt a universal definition of SMEs at global level. Therefore, any intention to seek a universal definition of a SME is not appropriate, nor is it necessary, as only the national regulator can take measures to develop a country-specific definition and identification criteria (attributes) of an SME, and to establish the definition of an SME in law at the national level. The concept of an SME in the Lithuanian law is broadly in line with the definition of an SME recommended by the EU, as set out in Recommendation 2003/361/EC, however, some national regulations are not consistent with each other and pose problems in their application and interpretation.

The systematic analysis of national legal norms and the studies of the World Bank and EC has provided grounds for the consideration that the unique features of individual enterprise demonstrate the unique specificity of individual enterprise in the context of SMEs, and therefore it is expedient to add a new concept of individual enterprise to the legislation regulating SMEs to be defined as the conduct of economic activity of an SME entity, the direct beneficiary of which is a single natural person to whom specialised legal regulation of bankruptcy proceedings should be applied.

An individual enterprise is a specific form of individual business organisation, so the study critically analyses the legal form of IE in the context of the dual legal regulation of SMEs in Lithuania. Firstly, in order to operate an SME as an individual enterprise, it is necessary to register the individual enterprise with the Register of Legal Entities, and for this purpose it is necessary to draw up the establishment documents of the individual enterprise in compliance with the requirements of Article 4 of the Law on IE, and to arrange the address of the seat in the Republic of Lithuania. This adds a corresponding increase in the cost of establishing an IE (even though the accumulation of the initial minimum authorised capital is not needed). The mandatory regulatory requirement to register an IE with the RLE also increases the time taken to start the economic activity, as the individual enterprise can only start its activity within 3 working days after having been registered with the Register of Legal Entities. Second, an individual enterprise, as a legal person, must have a single-person management body, i.e. the manager of the individual enterprise (Article 7 of the Law on IE). Information about his/her employment must be provided to the State Social Insurance Fund Board under the Ministry of Social Affairs and Labour, and the manager of an IE must be paid a salary and appropriate taxes to the state budget must be paid, taking into account the provisions of the State Social Insurance Law of the Republic of Lithuania which oblige sole proprietors to get insurance not only for the basic pension, but also for the additional portion of the pension, and there is also a corporate income tax and

financial obligations established by the Law on Personal Income Tax. Third, it is not only the sole proprietor who is the taxpayer, but also the individual enterprise itself, as it is subject to corporate taxes, such as corporate income tax and real estate tax. Fourth, the accounting records of a individual enterprise are kept in accordance with the procedures laid down in the legislation governing accounting (Article 9 of the Law on IE). Fifth, the specific features of the IE may influence cases of lesser trust of the company's contractors. Sixth, the small scale of the activities of IEs makes it difficult to recruit highly qualified staff, which results in a lack of professional management. Seventh, the liquidation of an IE in bankruptcy is more complex, as the liquidation procedure is subject to the provisions of Article 13 of the Law on IE and the LIE. Eighth, an IE is a legal person with unlimited civil liability. Ninth, since an IE is a legal person, the bankruptcy proceedings of the IE are carried out in accordance with the provisions of the Law on IE and the LIE (and, to a limited extent, according to the LPB). Tenth, the legal position (specificity) of a individual enterprise determines the peculiarities of its civil liability (e.g. subsidiarity of civil liability for the fulfilment of the obligations of a individual enterprise). Eleventh, the bankruptcy proceedings against an individual enterprise are considered to be highly disadvantageous for its participant, as the relevant legislation provides for the enforcement of the obligations of the IE not only out of the assets of the IE itself, but also out of the assets of the participant of the IE.

Comparing the legal regulation of SMEs in foreign countries and Lithuania, it should be noted that the legislation of all the foreign countries researched (except for an exemption provided for in Articles 56, 121 and 123 of the Latvian Insolvency Law (latv. Maksatnespejas likums⁴⁴¹)) provide that a individual enterprise is not an incorporated form of business organisation and that the legal personality of an individual enterprise is equal to the legal personality of its proprietor, a natural person, and therefore, the subject of liability is considered to be the participant of the individual enterprise - a natural person.

According to the researcher, the existing legal regulation of individual enterprises in Lithuania, according to which individual enterprises are granted the status of a legal person and which are characterised by the feature of unlimited civil liability and specific issues, as a form of organisation of a modern SME (and individual business), is unattractive / no longer relevant. The author's radical approach is to consider the elimination of the individual enterprise as such a legal form from the legal circulation,

⁴⁴¹ Latvian Insolvency Law, Maksātnešpējas likums (11. 06. 2009. likums / LV, 97, 26. 06. 2009), accessed on 16 May 2022, <https://likumi.lv/ta/en/en/id/214590>.

and to grant (return) the rights of a natural person to the still existing legal persons of the legal form of an IE by law.

In Lithuania, the persons covered by the LPB and eligible for application for the opening of bankruptcy proceedings against them are divided into three groups characterised by a common feature, which is the absence of the rights of a legal person. The groups are as follows: natural persons⁴⁴²; farmers⁴⁴³; other natural persons engaged in individual activity as defined in the Law on Personal Income Tax of the Republic of Lithuania.⁴⁴⁴ The legislator did not foresee a process in case a natural person entrepreneur would go bankrupt as a participant of an IE, i.e. insolvency arising from an incorporated business. Under the current regulation of the LPB, a participant of an IE falls within the first group of initiators provided for in the LPB, even though the debts of such an entity are debts arising from an incorporated form of business, since the CC has granted the IE the status of a legal person. Such a controversial situation would not arise if an IE had the rights of a natural person, as a participant of an IE, as a natural person, would fall within the third group of natural persons entrepreneurs operating in an unincorporated form of business as set out in the LPB. Consequently, as long as the current legal regulation grants the status of a legal person to a individual enterprise, the individual enterprise will not be able to become a subject of the LPB. Having lost its original rights as a legal person and having acquired the rights of a natural person it would become a subject of the LPB.

Although the LPB and the Directive on Restructuring and Insolvency do not directly provide the separation of bankruptcy proceedings of a natural person's entrepreneur and a natural person consumer, the bankruptcy process of a natural person consumer and the legal consequences associated with it are not identical to the bankruptcy process of a natural person acting in an individual business and its legal consequences. When assessing the objectives of the bankruptcy processes of a natural person not engaged in an individual business and an entrepreneur of a natural person, one can find similarities, since in both cases the main goal is to satisfy the claims of creditors, and here, when assessing the reasons that caused the bankruptcy, the purpose of the process itself, the initiators, the issues of jurisdiction, the grounds for opening bankruptcy proceedings, there are no similarities and this only confirms the need to

⁴⁴² The activities of natural persons and corresponding income taxes are set out in Articles 5 and 6 of the Law on Personal Income and in other legislation.

⁴⁴³ Article 2 (2) of the Law on Farms of the Republic of Lithuania, *Official Gazette*, 1999, No. 43-1358.

⁴⁴⁴ Law on Personal Income Tax of the Republic of Lithuania, *Official Gazette*, 2002, No. 73-3085.

distinguish the regulation of bankruptcy processes of a natural person entrepreneur from the bankruptcy case of a natural person consumer.

In the event of bankruptcy of a separate legal entity under LIE, and for a natural person - under the LPB, in both cases, during bankruptcy proceedings, all the assets of the debtor (respectively, a legal / natural person) will have to be realized. However, according to the author's assessment, based on the peculiarities of the IE as a business model, the principle of balancing the interests of the debtor (IE) and the creditors of the entrepreneur of a natural person is violated in the bankruptcy process of an individual enterprise, since the possibilities for satisfying the claims of creditors of the IE in the bankruptcy process of the IE are higher compared to the position of creditors of the entrepreneur of a natural person during the bankruptcy process of a natural person.

Therefore, at the suggestion of the author of the study, in order to ensure the equality of natural persons engaged in business in bankruptcy proceedings as a natural person (in an unincorporated form) and not to discriminate against natural persons entrepreneurs operating in an incorporated form, it is appropriate to establish, in accordance with the provisions of the LPB, that the insolvency problems of entrepreneurs of natural persons should be solved (bankruptcy proceedings are carried out) exclusively in accordance with the regulation of LIE.

The obligation of enterprises registered in Lithuania to submit annual financial statements for the previous year is provided for in the CC, the Law on Companies of the Republic of Lithuania and other legislation regulating the relevant legal forms of a legal person, however, a individual enterprise is not obliged to draw up a set of financial statements (unless such an obligation is stipulated in the articles of association of the IE). In the author's opinion, information on the viability and financial position of a individual enterprise must be provided on a mandatory and continuous basis throughout the entire period of its operation, as the assessment of such data is the key information for financiers when deciding whether the activity of individual enterprise is reliable and creditworthy and when deciding whether (not) to grant financing, i.e. when calculating the credit rating of the individual enterprise, the level of riskiness, and the basic (and additional) conditions of granting credit⁴⁴⁵.

The existing legal regulation of the insolvency of natural persons in Lithuania is broadly in line with the advanced European or global practice, as it implements most

⁴⁴⁵ The Bank of Lithuania and Competition Council of the Republic of Lithuania, Small and Medium-Sized Enterprises Financing Opportunities Study 2021, 7 November 2021, http://kt.gov.lt/uploads/documents/files/32425_2a4a86da2b64daf4e5244e25e5134573.pdf, 57-59.

of the provisions of the Directive on Restructuring and Insolvency⁴⁴⁶ regarding the cancellation of debts and the prohibition of entrepreneurs from engaging in business activities (Title III of the Directive on Restructuring and Insolvency).

The LIE distinguishes between two categories of entities entitled to apply for the opening of bankruptcy proceedings against a individual enterprise in an incorporated form. The obligation of the manager of an IE to apply for the opening of bankruptcy proceedings against the IE is set out in Article 5(1) of the LIE. The LIE does not provide for what actions the manager of the IE should first take in order to initiate bankruptcy proceedings against the IE, and this lack of clarity in the actions of the managers of legal persons raises problems as regards the efficiency of the bankruptcy proceedings against legal persons. In the author's critical view, it is legally incorrect to assume that in the case of a matrimonial relationship, i.e. where a natural person running an incorporated individual enterprise manages the individual enterprise and is directly liable for the obligations of the individual enterprise with the assets he/she owns, he/she has the right to initiate bankruptcy proceedings against the individual enterprise. By contrast, the spouse of the owner of the natural person entrepreneur, who, although does not manage the individual enterprise *ex lege* (as there cannot be a second proprietor under the current Law on IE), can also be directly liable for the debts of the individual enterprise with his/her own assets but does not have the right of initiative or the obligation to initiate insolvency proceedings against the individual enterprise. In addition, the spouse of the sole proprietor (as compared to the sole proprietor) is also entitled to fewer rights. Consequently, the relevant legislation provides for more obligations than rights, which is incompatible with the unity (balance) of rights and obligations in the bankruptcy proceedings against an IE. This situation clearly demonstrates a discriminatory loophole in the LIE, which should be eliminated by supplementing the exhaustive list of entities referred to in Articles 4-5 of the LIE, and granting the right, in the case of a legal person with unlimited civil liability, and an obligation for the participant of a legal person with unlimited civil liability, to apply to the court for the initiation of insolvency proceedings against the individual enterprise.

In the current LPB, the legislator has established a formal obligation (informati-

⁴⁴⁶ Directive (EU) 2019/1023 of the EP and of the EC of 20 June 2019 on preventive restructuring frameworks, on discharge of debt and disqualifications, and on measures to increase the efficiency of procedures concerning restructuring, insolvency and discharge of debt, and amending Directive (EU) 2017/1132, Official Journal of the EU (OJ L172/18), accessed on 30 June 2021, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/HTML/?uri=CELEX:32019L1023&from=LT>.

on function) for a natural person (debtor) to inform creditors 1 month before the opening of bankruptcy proceedings against a natural person (Article 4(1) of the LPB) and the possibility for a natural person, the collateral holder and/or the mortgage creditor to agree on the preservation of the collateral during bankruptcy proceedings against the natural person, if such an agreement has been concluded (Article 4(4)(10) of the LPB), the purpose of which is trying to find a possible agreement with the creditors on the repayment of the debts prior to the opening of bankruptcy proceedings against the natural person. This procedure is not effective, as the above-mentioned provision of the Law on PB does not contain an obligation for the debtor to negotiate with creditors and seek an agreement in order to avoid the opening of bankruptcy proceedings. The author recommends that the amicable agreement between the natural person entrepreneur and his/her creditors and the procedure for such a process should be established at the level of the law even before the initiation of bankruptcy proceedings against the natural person, i.e. at the pre-trial stage of the bankruptcy proceedings (an analogy in the case of the insolvency of legal persons as provided for in Articles 8-9 of the LIE). The establishment of the obligation to reach an agreement with the creditor is also in line with the concepts that characterise the risk of insolvency of a natural person, so that insolvency proceedings are initiated as early as possible, when it is still possible to save the natural person from insolvency and to restore his/her solvency. Supplementation at a regulatory level would help to avoid the opening of bankruptcy proceedings against a natural person entrepreneur and, if creditors agree with the debtor on a modification of the fulfilment of obligations or other conditions, the natural person entrepreneur would be able to regain his/her solvency before the opening of bankruptcy proceedings. Such a provision could be justified on the basis of the protection of creditor interests, as the late opening of bankruptcy proceedings against a natural person deprives creditors of the possibility to recover at least a significant part of their lost funds, which is contrary to the purpose of the LPB.

In deciding whether bankruptcy proceedings may be opened against an individual enterprise, the court has to establish the insolvency of the individual enterprise at the time of the application for the opening of bankruptcy proceedings against the individual enterprise. In practice, the solvency of a individual enterprise may change and the individual enterprise may temporarily be in an insolvent situation, but then return to solvency. In determining whether there are grounds for the establishment of insolvency, the financial accounting documents describing the financial situation of the individual enterprise are of primary evidentiary importance. However, in the context

of the opening of bankruptcy proceedings against the individual enterprise, it is not determined when the individual enterprise became insolvent, and only the solvency situation of the company at the time of the initiation of bankruptcy proceedings is concerned. The broad concept of insolvency consequently leads to the problem of the precise point in time of the wrongful act, which is difficult to resolve, as the time of the creation of the obligation has to be determined as precisely as possible. If it is established that the manager of the individual enterprise has a duty to initiate insolvency proceedings only after the individual enterprise has become insolvent, the question arises as to the precise point in time at which that duty arises. In proving a wrongful act, the notion of insolvency of the IE must be interpreted in the light of the purpose of bankruptcy proceedings and of the manager's perception (subjective knowledge / necessity of being aware of) of the insolvency situation of the individual enterprise and the prospects for the continuation of its activities (whether it is reasonable to continue the activities of the IE and whether the continuation of those activities would have a more adverse impact on all the creditors of the IE and of the participant of the IE). In the event of a dispute as to the precise moment of insolvency of the individual enterprise, the manager of the individual enterprise should be given the opportunity to prove that the continuation of the individual enterprise was justified, motivated and in line with the business standards required of the manager of the individual enterprise in the specific situation. In such a case, the relevant circumstances should include the prospects of the business continuation of the IE, the situation of the market in which the IE operates and other legally relevant circumstances relating to the prospects of continuation of economic activity of the IE and the realistic possibilities of fulfilling the obligations assumed.⁴⁴⁷

During the examination of the application for initiation of bankruptcy proceedings against an IE, a paradoxical situation arises where the existing legal regulation obliges the manager of the SP to initiate bankruptcy proceedings against the IE, but due to the specific legal status of the IE with unlimited liability, the inclusion to the IE not only of the assets of the IE but also of the assets of the participant of the IE may result in the individual enterprise becoming insolvent, in which case the bankruptcy proceedings against the individual enterprise cannot be initiated on the basis of the Law on LIE. The insolvency of a natural person entrepreneur is not an unconditional ground for opening bankruptcy proceedings against that person. Bankruptcy proceedings are

⁴⁴⁷ *supra* note 218, 447-449.

opened against a natural person entrepreneur not only by assessing his/her insolvency status, but also by assessing his good faith, both in general terms and in relation to all the actions he/she has taken during the relevant period.⁴⁴⁸

When comparing the bankruptcy proceedings against an IE and a participant of the IE, it should be noted that the criterion of the debtor's good faith as a prerequisite for availing of the bankruptcy proceedings against a natural person entrepreneur is not established in the case of an IE. When assessing the debtor's good faith as one of the essential elements for the opening of bankruptcy proceedings against a natural person (Article 1(1) of the LPB), it is important to note that the standard of good faith of a natural person entrepreneur differs from the good faith criterion that is required to be met in order to initiate bankruptcy proceedings against a natural person - consumer. The good faith criterion applied for an entrepreneur depends on the circumstances relating to the economic activity carried out by the latter, the origin of the debts (whether the debts arose from the economic activity of the natural person as an entrepreneur), the debtor's ability to repay his/her creditors and the efforts made to do so, as well as any other relevant circumstances pertinent to an individual case.⁴⁴⁹

As a general rule, in the context of the opening of bankruptcy proceedings against a natural person who runs an incorporated individual enterprise, the proof of the criterion of bad faith has its own specificities compared to the traditional bankruptcy proceedings against a natural person. Economic activity is characterised by a high-risk factor, business cycles and fluctuations, and business cannot guarantee either a constant and stable profit or only beneficial transactions, which gives the proving of the bad faith criterion an even more specific character. It is only when all the circumstances relevant to the case have been established that it is possible to decide whether a natural person entrepreneur has been acting in bad faith, to assess the link between bad faith and insolvency, i.e. to assess whether it has a significant impact on the latter's insolvency, or whether there are other circumstances beyond the natural person's control that have also contributed to insolvency. Good faith is a prerequisite for the opening of bankruptcy proceedings not only at the stage of the opening of bankruptcy proceedings against a natural person, but also throughout the entire process of bankruptcy.⁴⁵⁰

If the assessment of good faith is left to the discretion of the court, as the legislation does not provide for the acts in good (bad) faith, the question arises as to which

⁴⁴⁸ Ruling of Vilnius Regional Court of 3 June 2021 in civil case No. e2S-1548-794/2021.

⁴⁴⁹ Order of the Supreme Court of Lithuania of 8 December 2021 in civil case No. e3K-3-313-313/2021.

⁴⁵⁰ Ruling of the Supreme Court of Lithuania of 7 May 2015 in civil case No. 3K-3-263-706/2015.

acts that lead to the insolvency of the debtor natural person entrepreneur should be assessed by the court as being made in bad faith? The rule which sets out the requirement to assess the person's good faith is set out in the LPB⁴⁵¹. Proving good (bad) faith has its own specificities.⁴⁵² Which party to the bankruptcy proceedings bears the burden of proving the good faith criterion: does the debtor have the burden of proving to have acted in good faith on the basis of the general rule of proof laid down in civil law, or should the debtor's good faith be presumed, or is it the burden of creditors? Can the condition of good faith be regarded as a ground on which the court may accept or refuse to accept an application for the opening of bankruptcy proceedings against a natural person? Or is it nevertheless an essential condition, the existence/absence of which can only be proved in the course of examination of the case on its merits?⁴⁵³ According to the author of the doctoral thesis, good faith of a person must be assessed not only in accordance with the provisions of Article 6.67 of the CC, but also on the basis of the general principles of law. Good faith is one of the general principles of law (Article 1.5(4) of the CC); each contractual party is obliged to act in good faith in contractual relations (Article 6.158(1) of the CC); good faith is obligatory in pre-contractual relations (Article 6.163 of the CC), upon conclusion of the contract (Article 6.162 of the CC), in the interpretation of its content (Article 6.193 of the CC), in its performance (Article 6.200 of the CC) and in the application of restitution (Article 6.222 of the CC).

In the foreign countries under study, similar grounds for initiating bankruptcy proceedings against a natural person exist as in Lithuania, i.e. two basic conditions must be met: the natural person's insolvency and his/her good faith. In the author's opinion, such practice of the foreign countries under study in relation to debtors - natural persons should be considered liberal. Although Lithuania was one of the last countries in the EU to adopt the LPB, the conditions for bankruptcy are relatively difficult in Lithuania. Only a few of the foreign countries under study (Latvia, Estonia) impose, in the same manner as Lithuania, additional conditions for a natural person to initiate bankruptcy proceedings. In Lithuania, the court, focusing on the good faith criterion, must in all cases establish a causal link between the circumstances proving the person's bad faith and his/her insolvency.⁴⁵⁴

Under the current legal regulation, the limits of liability in bankruptcy of a legal

⁴⁵¹ Article 5(8)(2).

⁴⁵² Ruling of the Supreme Court of Lithuania of 19 November 2014 in civil case No. 3K-3-516/2014; ruling of the Supreme Court of Lithuania of 5 July 2015 in civil case No. e3K-3-434-686/2015.

⁴⁵³ Goda Ambrasaitė and Rimvydas Norkus, *supra* note 255: 181-182.

⁴⁵⁴ Egidija Tamošiūnienė et al., *supra* note 264: 79.

person with unlimited civil liability (an IE) are significantly extended in relation to the participant of this legal person, which makes bankruptcy proceedings against an IE unprofitable for the participant of the IE that is going bankrupt and endangers the integrity and stability of the assets of the participant of the IE (his/her family) who is a natural person. In the case of a individual enterprise (which is established during marriage and the spouses have not concluded a marriage contract providing that the individual enterprise is the personal property of the sole proprietor), the spouse of the sole proprietor, as well as the sole proprietor of the individual enterprise himself/herself, is to be regarded as a participant of the individual enterprise / a participant of the legal person with unlimited civil liability. This contradicts the concept of the sole proprietor established in the Law on IE, and the current special regulation of individual enterprises in terms of the concepts “participant” and “sole proprietor” is misleading and calls for a regulatory amendment to add provisions on the concepts (the concept of the participant of a individual enterprise, the concept of the sole proprietor, and the concept of the partner of the sole proprietor).

The special civil status of a individual enterprise (unlimited civil liability) distinguishes the bankruptcy proceedings of a individual enterprise from those of other legal persons in the fact that although a individual enterprise and the participant of it are separate subjects of civil law relations capable of independently assuming and being liable for obligations, in the event of the opening of bankruptcy proceedings against the individual enterprise where the individual enterprise does not have assets or does not have sufficient assets to settle its debts to the creditors of the individual enterprise, in addition to the debtor individual enterprise itself, not only the sole proprietor, but also the partner of the sole proprietor (jointly referred to as “the member of the IE”) become subject to property (material) liability (vicarious liability to the individual enterprise’s creditors), so they are also subjects of the property (material) liability of the individual enterprise in respect of their duties as natural persons.⁴⁵⁵

Bankruptcy proceedings against a legal person with unlimited civil liability are favourable to the creditor, as the probability that its claims will be met in full or at least in part, if not out of the assets of the enterprise, then by recovery against the assets of the member of the individual enterprise, is increased.

The extension of the concept of a participant of the IE, which allows the spouse of a participant of the IE who is not directly involved in the activities of the IE to be

⁴⁵⁵ Resolution of the Supreme Court of Lithuania of 7 December 2012 in civil case No 3K-7-400/2012.

recognised as a participant of the IE and to be subjected to an unconditional liability identical to that of the sole proprietor, is open to criticism. The right to participate in the management and operation of the IE is provided for by the Law on IE only to the manager of the IE, i.e. the sole proprietor, unless otherwise provided for in the articles of association of the individual enterprise (Article 7(1) of the Law on IE), and not to the spouse of the manager/owner of the IE. Therefore, in the light of the above-mentioned legal norm, it is not correct to impose liability on the spouse of the sole proprietor for losses incurred by the individual enterprise as a result of the mismanagement of the sole proprietor's business (without the sole proprietor's partner being at fault).

The principle of vicarious liability of a participant of the individual enterprise implies that a participant of the IE should take an active interest in the activities of the individual enterprise of his/her spouse so that it would not become insolvent or would not be at risk of becoming insolvent in order to preserve his/her own assets and to avoid the possibility of recovery against his/her assets during bankruptcy proceedings against the individual enterprise. If spouse observes that the sole proprietor mismanages the IE, he/she could consider taking the other spouse to court to restrict the other spouse's ability to participate in the management of the IE. In such a case, the spouse who is not the sole proprietor could make use of the possibility of removal provided for in Article 3.95 of the CC, which provides that "where a spouse is unable to manage community property or does that in a way that incurs losses, the other spouse may apply to have the court remove the spouse from managing the property". The court could uphold such a request of the other spouse if it can be shown that the spouse's removal is necessary to meet the needs of the family or of the spouses' joint business. Similarly, the establishment of an enterprise, like the conclusion of a transaction, may be contested by a spouse in accordance with the procedure laid down in Article 3.96 of the CC. However, the courts do not analyse the specific principles of the matrimonial relationship, such as trust, faith, affection and fidelity. It is important to note that, in addition to the principles specific to marriage discussed above, there may be circumstances in which a spouse does not accept or is not even able to understand the business and financial documents, and may be unwilling to participate in individual business in the form of an IE. Moreover, if the sole proprietor is a single person who is also the manager of the individual enterprise, and the spouse is not employed by the individual enterprise, it remains unclear how (and on what legal basis) the spouse would be able to exercise the ability to take an active interest in, and control over, the activities and financial decisions of the individual enterprise.

It should be stressed that the same entity, i.e. a participant of the individual enterprise as a natural person entrepreneur, in addition to becoming vicariously liable for the obligations of the individual enterprise, is also subject to property (material) liability for his/her own personal obligations. This type of liability does not in itself give rise to legal problems, but the different legal regulation of the recovery of debts under the bankruptcy procedure and the enforcement procedure under the CPC gives rise to a conflict between the legal norms governing these procedures⁴⁵⁶, which has been attempted to be resolved by the prohibition provided in Article 5(10) of the LIE to simultaneously conduct separate bankruptcy proceedings in respect of a legal person with unlimited civil liability and its participant, which, in the opinion of the author of the present study, in the case of the bankruptcy of an IE is not based on an appropriate and consistent application of Article 2.50(4) of the CC.

Refusal by the court to open bankruptcy proceedings (Article 5(8)(6) of the LPB) against a natural person who is also a participant of a individual enterprise is in practice too broadly limiting the subjective right of a natural person to bankruptcy in the ordinary bankruptcy proceedings of a natural person, and, moreover, it is limiting the rights of the creditors of the participant of an IE to a greater extent. By not granting the participant of an individual enterprise the right to go bankrupt as a natural person in the event of the opening of bankruptcy proceedings against the individual enterprise, the legislator restricts the rights of the personal creditors (of the individual enterprise) to have their claims satisfied against the assets of the sole proprietor. Such a legislative regulation should be corrected as it discriminates against a natural person on the basis of the specificity of him/her being a participant of an IE and by depriving him/her of the right due to the fact that he/she is a participant of an IE, which, if he/she becomes insolvent, will not allow him/her to start bankruptcy proceedings because of the provision provided for in Article 8(1)(6) of the LPB, as opposed to a person who voluntarily assumed obligations and became insolvent as a result of them. The absence of a mandatory prohibition (lack of control) on a natural person entrepreneur from discharging the personal financial obligations of a natural person in the context of bankruptcy proceedings of a legal person with unlimited civil liability is to the detriment of the creditors, as it reduces the scope of the assets of the natural person out of which the obligations of the IE to the creditors of the IE can be met, thus violating the interests of the creditors of the IE.

⁴⁵⁶ Vigintas Višinskis, "Skolų išieškojimas iš bankrutuojančios individualios (personalinės) įmonės ir jo savininko", *Jurisprudencija* 69, 61 (2005): 36.

Taking into account the extension of the circle of entities subject to property (material) liability in the case of an IE bankruptcy case discussed in the doctoral thesis, the second reasonable question arises: in the case of a bankruptcy case of a legal person with unlimited civil liability, does not only the list of assets of the sole proprietor have to be submitted to the insolvency administrator, but also the list of assets of the participant of the IE? According to the current regulation of the Law on IE, a participant of a individual enterprise does not have to provide to the insolvency administrator of the insolvent individual enterprise a list of all his/her assets, including those which are jointly owned with a spouse. In Article 57(2) of the Law on PB, the legislator limited itself to the provision of a list of all the assets held by sole proprietor (including those held under joint community ownership), but for what purpose is to be used the provision established in Article 17(2)(3) of the LIE that states that the creditor lists of the participant of the IE and not of the sole proprietor must be submitted in the IE bankruptcy proceedings. As can be seen, the above-mentioned provisions of the LIE contain a different list of entities.

In the case of bankruptcy of an incorporated individual enterprise, the fulfilment of the obligations of the IE towards its creditors and the liability of a member of the IE are specific and different from the general grounds for the creation of obligations. The obligation of a participant of an IE to be liable to the creditors of the IE is based not only on the provisions of Article 2.50(4) of the CC, which governs the property (material) liability of a participant of a legal person in respect of the obligations incurred by a legal person with unlimited civil liability, but also on the provisions of family law, which regards an IE as a family business characterised by the active participation of both spouses in the activities of the IE. Furthermore, in order for recovery to be possible from the assets of a participant of an IE, the assets of the sole proprietor and the spouse of the sole proprietor must be separated and a final court order authorising recovery from the assets of the participant of an IE must have been issued.

There is no doubt that, at the end of the bankruptcy proceedings, the bankrupt entity's obligations of a material nature towards its creditors are extinguished. However, the creditors of a participant of a individual enterprise participating in the bankruptcy proceedings are not creditors of the bankrupt enterprise, and the question arises whether the right of claim of those creditors is also ceases to exist. In the author's view, since the LIE regulates the relations arising in the bankruptcy proceedings against a legal person, the LIE does not regulate the contractual legal relations of other entities, even though they participate in the bankruptcy proceedings of an IE. Moreover, at the end

of the bankruptcy proceedings, the bankrupt individual enterprise is liquidated and ceases to be the subject of civil legal relations. The legal status of a participant of a individual enterprise as a subject of civil law relations does not change after the end of the bankruptcy proceedings. Therefore, the obligations of a participant of a individual enterprise are not extinguished and his/her creditors have the right to enforce their obligations in accordance with the procedure laid down in the enforcement proceedings.

Once the bankruptcy proceedings of a individual enterprise have been completed, the right of the creditors of the IE to claim repayment of their debts ceases. However, the creditors of the participant of the bankrupt IE that participated in the bankruptcy proceedings of the IE may continue to recover their debts from the participant of the IE under the enforcement procedure provided for in the CPC.

The bankruptcy of an IE may lead to a practical situation in which a natural person - entrepreneur, a participant of the IE, who is not directly liable for the obligations of the IE may have to apply for the opening of bankruptcy proceedings against the natural person, because after the IE has discharged its obligations to its creditors out of the assets of the participant of the IE, the participant of the IE (the natural person entrepreneur) may have no assets left out of which to discharge his/her own personal obligations to his/her creditors.

The first question that arises in the context of the establishment of a joint list of creditor claims of a individual enterprise in bankruptcy and its participant is whether all the creditors of the participant of the individual enterprise have equal access to timely notice of the bankruptcy proceedings against the sole proprietor. In the event of the likelihood of insolvency of a individual enterprise or of it becoming insolvent, Articles 8 and 32 of the LIE do not provide for the obligation to inform not only the creditors of the IE but also the creditors of the participant of the IE. Normally, the creditors of a legal person have regular business relations with the legal person itself, whereas the creditors of a participant of a bankrupt individual enterprise may have no direct business or other relations with the bankrupt individual enterprise and may not be aware of the bankruptcy proceedings against the individual enterprise at all, and therefore there is a risk of violation of the principle of equality and balance between the status of the two categories of creditors due to the fact that the information is not provided to the IE creditors at the same time as to the creditors of the participant of the IE.

The end of the bankruptcy proceedings against an incorporated individual enterprise differs from the end of the bankruptcy proceedings against a person acting in the capacity of a natural person. Upon liquidation of an individual business in the

incorporated form - a individual enterprise - as a result of bankruptcy and solving the issue of whether its obligations have been extinguished, determination of the parties to the obligations is of fundamental importance, i.e. it is necessary to determine whether they were obligations of the individual enterprise before it was liquidated, or of the participant of the individual enterprise as a natural person.⁴⁵⁷ The question arises whether the inclusion of the creditors of a bankrupt individual enterprise and the creditors of a participant of a individual enterprise in bankruptcy proceedings after the individual enterprise has been deregistered from the RLE in the bankruptcy proceedings extinguishes the obligations of both the individual enterprise and the participant of the individual enterprise to their respective creditors.

A legal person with unlimited civil liability (a individual enterprise) and a participant of such a legal person are independent subjects of civil legal relations, the legal relationship between whom is manifested in the fact that the participant of the bankrupt individual enterprise is liable for the obligations of the individual enterprise, but the bankrupt individual enterprise itself is not liable for the personal obligations of the participant of the bankrupt individual enterprise (Article 2.50(4) of the CC). Thus, the individual enterprise and its participant do not find themselves in the same legal position following the opening of insolvency proceedings against the individual enterprise. According to the existing legal regulation in Lithuania, the bankruptcy proceedings of a individual enterprise are governed by the provisions of the LIE for the incorporated individual business operating in the legal form of an IE and cannot be identified with those of a participant of an IE acting as a natural person as the latter are governed by the separate legal provisions of the LIE regulating the bankruptcy of natural persons. In view of the above, a participant of a individual enterprise cannot be subject to restrictions and legal consequences analogous to those applicable to bankrupt individual enterprises in their capacity as legal persons, and the obligation of a participant of a individual enterprise to fulfil his/her personal obligations towards his/her creditors remains even if bankruptcy proceedings have been opened against the individual enterprise, provided that this does not infringe the rights and legitimate interests of the individual enterprise in bankruptcy and/or of its creditors.

During the bankruptcy proceedings of a individual enterprise, when all the assets of both the IE and the sole proprietor have already been sold and the proceeds

⁴⁵⁷ Ruling of the Supreme Court of Lithuania of 29 September 2009 in civil case No 3K-3-357/2009; Ruling of the Supreme Court of Lithuania of 18 July 2011 in civil case No 3K-3-331/2011; Ruling of the Court of Appeal of Lithuania of 25 February 2021 in civil case No e2-318-553/2021.

have been distributed to the creditors that have lodged financial claims in the bankruptcy proceedings against the IE, the IE becomes insolvent in practice. Creditors whose claims have been satisfied at least partially, irrespective of whether the creditor is linked to the individual enterprise or to the sole proprietor, should no longer be able to pursue the remainder of the claim against the insolvent entity again after the bankruptcy proceedings have ended. Since this creates a situation where the proprietor of the bankrupt individual enterprise, faced with the bankruptcy proceedings directly involving his/her own material liability and the realisation of all the assets belonging to him/him, and at that moment no longer possessing any assets from which the remaining part of the claim could be satisfied, and expecting that all the claims of creditors will not be reopened after the bankruptcy proceedings, i.e., with a view of seeking the restoration of his/her solvency, is not in a position, in terms of law, to be able to go bankrupt objectively as a natural person. It should be stressed that the opening of insolvency proceedings against a participant of an IE as a natural person requires additional resources to pay the insolvency administrator for the services provided, as well as the drawing up of an inventory of assets and addressing the issue of the sale of assets. In a case where, after the insolvency proceedings of a individual enterprise have been closed, the sole proprietor no longer has any assets which can be realised in the bankruptcy proceedings of a natural person and no resources to pay the administrator, the same question arises here as regards the proper safeguarding of the principle of the proper balance of interests between the debtor and the creditor.

Given that an IE and a participant of an IE are two separate subjects of the civil law, the case-law has been used in cases where participants of a legal person with unlimited civil liability also have personal liabilities to creditors that are not creditors of their individual enterprise. Hence, if a individual enterprise is liquidated as a result of bankruptcy and the creditor claims are not satisfied, does this situation not lead to the termination of the obligations of the participant of an IE - a natural person towards his/her creditors? The obligation of a natural person does not automatically cease as a result of bankruptcy of his/her individual enterprise and, if the court approves the claim of a creditor in the bankruptcy proceedings against an individual enterprise, where the claim arises out of a transaction not with the individual enterprise but with the sole proprietor as a natural person and the claim is not satisfied, the obligations of the participant of the individual enterprise continue. The obligations shall not be extinguished even where the creditor has lodged a claim against the debtor (the participant of a individual enterprise as a natural person) during the bankruptcy proceedings of the indivi-

dual enterprise, after which it is found that all or part of the creditor claim has not been satisfied following the liquidation of the individual enterprise, i.e., where the assets are insufficient to cover the claim of the creditor. Upon liquidation of a individual enterprise, determination of the parties to the obligations is of fundamental importance, i.e. it is necessary to determine whether they were obligations of the individual enterprise before it was liquidated, or of the participant of the individual enterprise as a natural person, for the purpose of determining whether the obligations have been discharged.

The obligations assumed by the participant of a individual enterprise / sole proprietor as a natural person are discharged by means of bankruptcy proceedings of a natural person in accordance with the procedure laid down in the LIE, whereby separate proceedings are opened for the insolvent natural person, his/her creditors are settled with, other procedures are carried out in the bankruptcy proceedings against a natural person, and only then the obligations of a natural person are extinguished by reason of the bankruptcy.⁴⁵⁸

The liquidation of an individual enterprise due to bankruptcy and the deregistration of the individual enterprise from the Register of Legal Entities shall extinguish only the obligations of the individual enterprise towards its creditors, but shall not have any effect on the extinguishment of the personal obligations of the sole proprietor as a natural person, unless the obligations have been extinguished on other grounds, such as the satisfaction of creditor claims. Creditors of a member of a bankrupt individual enterprise that have participated in the bankruptcy proceedings of the individual enterprise shall be entitled to continue recovery of debts from the assets of the former member of the individual enterprise, if the former member has settled in the bankruptcy proceedings of the individual enterprise in accordance with the procedure laid down in the Civil Procedure Code.

It should be noted that the position that the opening of insolvency proceedings against a individual enterprise and the end of the bankruptcy proceedings should be accompanied by the liquidation of the individual enterprise, which should terminate not only the obligations of the sole proprietor but also those of its members, would be inconsistent with the legal regulation governing the individual enterprise and with the very meaning of the institution of a legal person with unlimited civil liability. The exclusion of the possibility for a creditor of a individual enterprise to assert a claim against a participant of an individual enterprise after the bankruptcy of the individual enterprise

⁴⁵⁸ Ruling of the Court of Appeal of Lithuania of 16 March 2021 in civil case. No e2A-176-464/2021; ruling of the Supreme Court of Lithuania of 13 November 2017 in civil case No. e3K-3-395-611/2017.

would undermine the principle of unlimited liability regulated by law. Once the bankruptcy proceedings of a individual enterprise and, by extension, the obligations of the individual enterprise have been terminated, there are no procedural obstacles to the participant of the individual enterprise being able to initiate, under the conditions laid down by the law, the opening of the bankruptcy proceedings against him/her as a natural person. Consequently, after the liquidation of an IE and its deregistration from the RLE, the LIE theoretically provides for the possibility for a participant of a individual enterprise to benefit from the bankruptcy procedure in the event of the bankruptcy of a individual enterprise, since the possibility of the participant of a individual enterprise becoming insolvent is real if the claims of the creditors of the IE in the bankruptcy proceedings against the IE are satisfied out of the assets of the participant of the IE. The above argument only confirms the author's recommendation to abolish the current regulation, which grants the rights of a legal person to individual enterprises that act a legal person with unlimited civil liability.

In summary, the author concludes that the thesis statements have been fully confirmed and draws the following conclusions based on the research:

1. The unique features of individual business in Lithuania demonstrate that it meets all of the criteria for the universally understood definition of an SME, and it is therefore appropriate to add a new concept of individual business to the legislation governing SMEs, describing an individual business run by a single natural person as the conduct of economic activity of an SME. In the interests of legal clarity, and economic effectiveness in a manner likely to stimulate entrepreneurship by sole traders, there is a need to create procedures for more efficient bankruptcy proceedings of SMEs. It is therefore also proposed to adopt amendments to the SME legislation to achieve this.

2. The study of the historical development of the legal regulation of individual business has shown that the mode of organisation of individual business has changed (in independent Lithuania, until 1 July 2001, an individual business had the rights of a natural person (for a short period of time, from 30 September 1990 to 31 December 1994, it also had the rights of a legal person) and since the entry into force of the CC, individual business has the rights of both a natural person and a legal person. There is currently a dual regime for the organisation of individual business in Lithuania, under which a natural person may carry out an individual business either as an incorporated

form (by setting up a legal person) or in an unincorporated form, i.e. by declaring the status of a natural person - entrepreneur as of the date on which an individual activity is registered with the tax authorities, the day on which the business certificate is acquired, or the date of registration of a farmer's farm.

3. The research has shown that the existing legal regulation in Lithuania, which grants the sole proprietorship the rights of a legal entity and the status of unlimited civil liability, leads to the conclusion that the sole proprietorship is an unattractive form of organisation for a modern individual business in national law. The specificity of the sole proprietorship discussed in the study undermines the effectiveness of the bankruptcy proceedings against the sole proprietorship and leads to uncertainty in the balance of interests between the sole proprietor and the creditors, and the author of the research is of a radical view that it is necessary to consider abolishing this unnecessarily complex legal form, by granting (returning) the rights of a natural person to all existing sole proprietorships.

4. The assessment of the possibilities of satisfying the claims of the IE creditors in the bankruptcy proceedings against the IE shows that the balance between the interests of the debtor and those of the creditors is not ensured. The bankruptcy proceedings against the sole proprietorship is more favourable to the creditors of the sole proprietorship than to the debtor (the sole proprietorship), since creditor claims will not be met solely out of the assets of the sole proprietorship; in the case of a sole proprietorship which has no or insufficient assets, the claims will be satisfied out of the assets of the participant of the sole proprietorship, which means a real reduction in the natural person's assets against which the recovery can be made.

5. The debtor's obligation under Article 4(2) of the LPB to initiate bankruptcy proceedings is not linked to the more desirable alternative of an amicable settlement, which would avoid the opening of bankruptcy proceedings, but is merely informative and does not encourage the natural person to resolve the issues of his/her insolvency prior to the opening of bankruptcy proceedings. The introduction of this pre-trial (negotiation) stage (an amicable settlement between the natural person - entrepreneur and his/her creditors) would have a positive impact on the debtor's consideration of potential bankruptcy proceedings as it would oblige the debtor - natural person to assess his/her options realistically (rather than formally) and, where the option exists, to make a

proposal to his/her creditors. Moreover, the introduction of an obligation for a natural person to consider the option of an amicable settlement with a creditor at a regulatory level would potentially reduce the number of bankruptcy proceedings brought against a natural person before courts.

6. The analysis of the legal regulation of IEs shows that a legally-flawed situation arises during the examination of the application for initiation of bankruptcy proceedings against an IE, as the manager of the IE is obliged to initiate bankruptcy proceedings against the IE, but due to the specific legal status of the IE with unlimited civil liability, the inclusion in the asset mass of the IE not only of the assets of the IE but also the assets of the participant of the IE may result in the IE becoming insolvent, in which case the bankruptcy proceedings against the IE cannot be initiated under LIE.

7. A systematic analysis of the national legislation (the Law on IE, the CC, the LIE, the LPB) has revealed the issue of inconsistency of the concepts “participant of a legal person”, “sole proprietor”, and “participant of a legal person with unlimited civil liability” in their meaning, i.e. the concept of “participant <...>” as referred to in the CC, the LIE and the LIE is broader than the concept of “<...> proprietor” as referred to in the Law on IE, even though the legislator and the courts treat these concepts as synonymous. The apparent inconsistency of the concepts raises conceptual problems of interpretation of the legal status of a participant of a sole proprietorship / the position of the sole proprietor in the bankruptcy proceedings against a sole proprietorship, and in the interest of legal clarity, the existing content of the Law on IE should be supplemented by additional provisions which would overcome the existing deficiencies in the respective definitions.

8. The study has shown that a legally unjust situation arises in the context of the sole proprietor’s matrimonial relationship. Namely, that the spouse of the sole proprietor, who has no rights of management over the assets of the sole proprietorship ex lege or have the right to initiate bankruptcy proceedings against the sole proprietorship, may be held to be directly liable for its debts with their own assets. The situation where the spouse of the sole proprietor has more obligations than rights, is incompatible with the unity (balance) of rights and obligations in the bankruptcy proceedings against the sole proprietorship and demonstrates a discriminatory loophole in the law. This should be eliminated by either by granting to the spouse of the participant of the IE

the right and the obligation to initiate the bankruptcy proceedings against the sole proprietorship or by the law recognising the spouse's assets as being beyond the reach of creditors.

Other assessments and conclusions of the author on the problematic aspects and questions addressed in the study are presented in the dissertation itself.

The study is summarised and **recommendations** are made to the legislator in the light of its findings.

First, the author recommends abolishing the status of an individual enterprises as legal persons and granting (returning) the rights of natural persons by law, and applying the legal provisions of the LPB to addressing the issues of insolvency of these enterprises. Only if the legislator does not choose the approach outlined here should the insolvency of a natural person - entrepreneur acting in the legal form of an individual enterprise be dealt with under the provisions of the LIE, with the provisions of both the LIE and the LPB being adjusted accordingly.

Secondly, the author also proposes to make the following adjustments to the relevant legislation:

1. *On the law on the approval, entry into force and implementation of the Civil Code of the Republic of Lithuania and the Civil Code of the Republic of Lithuania:*

1.1. Amend Article 13(2) of the Law on the Approval, Entry into Force and Implementation of the Civil Code and set it out as follows:

“~~2. Individual enterprises and Partnerships~~, which were established and registered in accordance with the procedure established by the laws in force before the entry into force of the Civil Code, after the entry into force of this Code, shall be considered legal entities with unlimited liability without separate de-registration.”

1.2. Add paragraph 21 to Article 2 of the Law on the Approval, Entry into Force and Implementation of the Civil Code and set it out as follows:

“2¹. An individual enterprise is an entity that does not have the rights of a legal person and is established in accordance with the procedure established by law for the conduct of individual business in an unincorporated form.”

1.3. Amend Article 2.50(4) of the CC to read as follows:

“4. Legal entities are divided into persons with limited and unlimited civil liability. If the property of a legal entity with unlimited civil liability is not enough to fulfil the obligations, the participant in the legal entity is liable for its obligations. Legal entity ~~ies with unlimited civil liability are is an individual (personal) enterprise and a partnership.~~”

2. *On the Law of the Republic of Lithuania on the Development of Small and Medium-sized Enterprises:*

2.1. To add an additional paragraph to Article 2 of this Law to read as follows:

“An individual business is the pursuit of an economic activity of an SMEs entity, the direct ultimate beneficial owner of which is one natural person.”

3. *On the Law on Financial Reporting of Enterprises of the Republic of Lithuania:*

3.1. To amend Article 4 of the Law on Financial Reporting of Enterprises of the Republic of Lithuania and to read as follows:

“Article 4. Micro, small, medium and large enterprises

1. ‘Microenterprises’ means enterprises whose indicators do not exceed, on the last day of a financial year, at least two indicators, the following levels:

1. the value of the assets shown in the balance sheet **does not exceed** EUR 35 2 000 000;

2. the net turnover from sales during the reporting financial year **does not exceed** EUR 7 2 000 000;

3. the average annual number of employees according to the list during the reporting financial year is 10 employees.

2. ‘Small enterprises’ means enterprises for which at least two indicators on the last day of the financial year do not exceed the following levels:

1. the value of the assets shown in the balance sheet **does not exceed** EUR 10 4 000 000;

2. net sales revenue during the reporting financial year **does not exceed** EUR 10 8 000 000;

3. ‘medium-sized enterprises’ means enterprises whose indicators do not exceed, on the last day of the financial year, at least two indicators, the following amounts:

1. the value of the assets shown in the balance sheet **does not exceed** EUR 43 20 000 000;

2. net sales revenue during the reporting financial year **does not exceed** EUR 50 40 000 000;

3. the average annual number of employees according to the list during the accounting financial year is 250 employees.

4. *Recommendations to the legislator on the Law on Individual Enterprises of the Republic of Lithuania:*

4.1. In order to clarify the concepts of a participant in an individual enterprise and the owner of an individual enterprise, it is appropriate:

4.1.1. Amend Article 1 of this Law to read as follows:

“1. This Law regulates the formation, management, operation, conversion, liquidation of companies whose legal form is an individual enterprise, the rights and obligations of the owners **and participants** of these individual enterprises.”

4.1.2. Add an additional Article 21 to this Act to read as follows:

“Article 21. The basic concepts of this law.

1. **A participant in an individual enterprise is the owner of an individual enterprise and a partner of an individual enterprise.**

2. **The partner of an individual enterprise is the spouse of the owner of an individual enterprise and who, together with the owner of the sole proprietorship, manages the individual enterprise under the right of joint ownership.**

3. **The owner of an individual enterprise is the founder of an individual enterprise.”**

4.1.3. To add article 7(1) of this introduction to read as follows:

„2. When the owner (one of the owners) of an individual enterprise is at the same time the head of the enterprise, he is assigned the competence of the head of the individual enterprise.“

4.1.4. To amend Article 8(2) of that Law to read as follows:

„2. The assets of an individual enterprise are assets transferred to the **owner participant** of an individual enterprise under the right of **personal, joint (partial)** ownership of the individual enterprise, as well as assets acquired in the name of the individual enterprise.“

4.1.5. To amend Article 8(4) of that Law to read as follows:

„4. The property belonging to the **owner participant** of the individual enterprise ~~and his spouse~~ under the right of joint ownership is transferred to the individual enterprise in trust, unless the ~~spouses~~ **participants** agree otherwise.“

5. *Recommendations to the legislator on the LIE:*

5.1. Amend Section 4(1)(1) of that Law to read as follows:

„1. The following persons shall have the right to initiate the insolvency process:

1) the manager of a legal person or, where under the law governing the appropriate legal form of a legal person the legal person does not have a single-person management body, another person having the right, within his remit, **participants of a legal person of unlimited civil liability** to apply for initiation of the insolvency process (hereinafter: the ‘manager of a legal person’), where the legal person is in financial difficulties but is not yet insolvent;

5.2. To add to Article 8(1) of that Law to read as follows:

„1. The manager or the liquidator of a legal person shall initiate the insolvency process by submitting a notice to creditors (**including but not limited to the creditors of participants of a legal person of unlimited civil liability**) at their home address or at the address of their registered office by registered mail, through bailiffs or courier service providers or by submitting a notice by means of electronic communications, provided that the security of transmitted information is ensured and a person's identity can be determined. Where the insolvency process is initiated by means of electronic communications, acknowledgement of receipt of the notice must be obtained. The notice shall be deemed to have been served after the lapse of seven days from dispatch thereof, unless it has been submitted by means of electronic communications.“

5.3. To add to Article 5(1)(1) of that Law to read as follows:

„1. The following persons shall be under the duty to initiate the insolvency process:

1) the manager of a legal person, **participant of a legal person of unlimited civil liability**, where the legal person is insolvent;“

5.4. To add to Article 57(2)(3) of that Law to read as follows:

„2. If insolvency proceedings have been opened against a legal person with unlimited civil liability, its **owner, participant**, members of the partnership must, within the time limit set by the court, provide the appointed insolvency administrator with a list of all the assets in their possession, including assets that are **personal** and joint (**partial**) property.“

6. *Recommendations to the legislator on LPB:*

6.1. To add part 21 to Article 2:

„21. The financial difficulties of a natural person entrepreneur are the state of an entrepreneur of a natural person, when there is a real chance that he will become insolvent in the next three months. The financial difficulties of the consumer of a natural person – the condition of the consumer of a natural person, when there is a real likelihood of becoming insolvent in the next six months.“

6.2. To add part 2(4) by the additional part 2¹ of that Law to read as follows:

„21. If a natural person does not reach an amicable settlement with the creditor or in the event of its non-execution, accordingly, the parties to the said agreement are obliged to apply for the opening of bankruptcy proceedings against a natural person in court.“

6.3. To add part 5(8)(6) by the additional part of that Law to read as follows:

„6) it turns out that bankruptcy proceedings have been opened against a legal entity with unlimited civil liability, of which a natural person is a participant. **In this case, the creditors of a natural person are compulsorily informed about the bankruptcy procedure of a legal entity with unlimited civil liability.**“

6.4. To amend 8(1)(7) by the additional part of that Law to read as follows:

„7) **paaiškėja, kad fizinis asmuo yra neribotos civilinės atsakomybės juridinio asmens savininkas (dalyvis);**“

6.5. To amend Article 8 by additional 11th part of that Law to read as follows:

„11. The court, having issued an order refusing to open bankruptcy proceedings against a natural person on the grounds referred to in paragraph 8(7) of this Article, shall, no later than the next working day after the date on which this order becomes final, transmit all documents relating to the application for the opening of insolvency proceedings of a natural person to the regional court hearing insolvency proceedings of legal persons according to the place of residence of the natural person according to the place of residence of the natural person.“

Other recommendations for improving (supplementing, amending) legislation are given in the dissertation itself.

SCIENTIFIC PUBLICATIONS

1. Ieva Strunkienė, „Nemokumo reglamentas: ar užkirstas kelias nesąžiningam fizinio asmens palankesnio teisinio reglamentavimo ieškojimui“, *Jurisprudencija* 25(2) (2018): 527–546.

2. Ieva Strunkienė, „Fizinio asmens mokumo atkūrimo planas: reikalavimų turiniui bei plano tvirtinimo analizė ir probleminiai aspektai“, *Jurisprudencija* 26(1) (2019): 178-197.

3. Ieva Strunkienė et al., „Conditions of bankruptcy of natural persons‘ (from the debtor’s point of view): which Baltic state is the most attractive to open bankruptcy proceedings?“, *International Comparative Jurisprudence* 1(7) (2021): 100-114. The article was prepared collectively.

CURRICULUM VITAE

Name Ieva
Surname Strunkiene
Email address baranauskaite.ieva@gmail.com

Education

2015 – 2022 Mykolas Romeris University, Law School (Vilnius, Republic of Lithuania), doctoral studies
2007 – 2008 Middlesex University (London, the United Kingdom), bachelor’s degree in Law and Business
2001 – 2006 Vilnius University, Faculty of Law (Vilnius, Republic of Lithuania), master’s degree in law

Work experience

2020 – to date Senior Associate, Head of Insolvency Group (Law Partnership CEE Attorneys, Vilnius, the Republic of Lithuania)
2018 – 2019 Senior Associate (Law Firm Primus Derling, Vilnius, the Republic of Lithuania)
2017 – to date Short Term Consultant (World Bank, Washington, the United States of America)
2017 – 2021 National correspondent for the INSOL Europe EIR Case Register for Lithuania (Nottingham, the United Kingdom)
2015 – 2018 Senior Associate (Law Firm Trinitis Jurex, Vilnius, the Republic of Lithuania)
2007 – 2018 Chief Specialist of the Legal and Personnel Department (Ministry of Interior of the Republic of Lithuania, Department of Property Management and Economics, Vilnius, the Republic of Lithuania)
2002 – 2007 Lawyer (Vilnius m. 28-as Notary Office, Vilnius, the Republic of Lithuania)

Other

2022 – to date Membership in INSOL Europe
2018 – 2022 „Clash of Principles: A new Approach to Harmonization of Transactions Avoidance Law”), organized by INSOL Europe, Hamburg University (Germany) and Radboud University (Netherlands), co-author
2018 – 2020 Court Mediator
2016 – to date Member of Consumer Dispute Commission (State Consumer Rights Protection Service, Vilnius, the Republic of Lithuania)
2013 Study on a new approach to business failure and insolvency. Comparative legal analysis of the Member States’ relevant provisions and practices”), organised by European Commission
2011 Winner of Richard’s Turton Award

Strunkienė, Ieva

INDIVIDUALIOS ĮMONĖS IR JOS DALYVIO BANKROTO PROCESŲ SANTYKIO PROBLEMAS: daktaro disertacija. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2022. P. 284.

Bibliogr. 181-203 p.

Vadovaujantis Lietuvos pasirinktu individualios įmonės (IĮ) ir jos dalyvio (fizinio asmens) bankroto proceso modeliu laiko prasme prioritetas teikiamas IĮ bankroto procesui, t. y. įstatymų leidėjas įtvirtino, kad pirma turi būti užbaigtas IĮ bankroto procesas, kuriame pareiškiami ir fizinio asmens kaip IĮ dalyvio kreditorių reikalavimai. Užbaigus IĮ bankroto bylą, IĮ nustoja būti civilinių teisinių santykių dalyve ir jos kreditorių reikalavimai pasibaigia, tačiau IĮ dalyvio, kaip fizinio asmens, prievolės asmeniniams kreditoriams nepasibaigia. Iki Lietuvos Respublikos fizinių asmenų bankroto įstatymo priėmimo nebuvo galimybės nurašyti tokio pobūdžio skolų ir fizinio asmens kreditoriai turėjo teisę reikalauti vykdyti IĮ prievolės vykdymo proceso nustatyta tvarka neribotą laiką. FABĮ įsigaliojimas tai pakeitė ir suteikė fiziniam asmeniui verslininkui kaip IĮ dalyviui galimybę užbaigus IĮ bankroto bylą ir likus nepadengtiems IĮ dalyvio kreditorių reikalavimams, prašyti, kad jam būtų iškelta fizinio asmens bankroto byla bei atkurtas fizinio asmens mokumas. Šiuo tyrimu ieškoma atsakymo į klausimą, ar pasirinktas fizinio asmens verslininko nemokumo problemų sprendimo būdas tais atvejais, kai jis verslui vykdyti yra pasitelkęs individualią įmonę, yra efektyvus ir tinkamai užtikrina tiek fizinio asmens verslininko, tiek jo asmeninių kreditorių ir IĮ kreditorių interesus.

According to the model chosen by Lithuania for the insolvency proceedings of the individual enterprise (IE) and the bankruptcy proceedings of the participant of IE (a natural person), the priority is given in time to the insolvency proceedings of the IE. Upon completion of the bankruptcy proceedings of the IE, the IE ceases to be a participant in civil law relations the claims of its creditors expire, but the obligations of the participant of the IE as a natural person to the personal creditors do not end. Prior to the Law on the Natural Persons Bankruptcy, it was not possible to write off debts of this kind and the creditors of a natural person were entitled to enforce their obligations in accordance with the procedure laid down in the enforcement proceedings for an unlimited period. Following the adoption of the LPB, this changed and gave the natural person the opportunity, as a participant of the IE, to request the opening of bankruptcy proceedings for the natural person after the bankruptcy proceedings of the IE were closed and before the uncovered claims of the creditors of the participant of the IE were not covered. Whether the chosen solution to the insolvency of a natural person entrepreneur in cases where they used an individual enterprise to conduct business is effective and adequately protects the interests of both the natural person entrepreneur and their personal creditors and creditors of the IE?

Ieva Strunkienė

INDIVIDUALIOS ĮMONĖS IR JOS DALYVIO BANKROTO PROCESŲ SANTYKIO
PROBLEMOS

Daktaro disertacija
Socialiniai mokslai, teisė (S 001)

Mykolo Romerio universitetas
Ateities g. 20, Vilnius
Puslapis internete www.mruni.eu
El. paštas: roffice@mruni.eu
Tiražas 20 egz.

Parengė spaudai Jovita Jankauskienė

Spausdino UAB „Šiaulių spaustuvė“
P. Lukšio g. 9G, 76200 Šiauliai
El. p. info@dailu.lt
<https://siauliuspaustuve.lt>

